

Psihologie

Septimiu Chelcea

UN SECOL DE CERCETĂRI PSIHOSOCIOLOGICE

Collegium

POLIROM

COLLEGIUM

Psihologie

Cuprins

<i>Prefață</i> (Adrian Neculau).....	7
CUVÂNT ÎNAINTE.....	11
Capitolul 1	
CE ESTE PSIHOSOCIOLOGIA ?.....	13
Psihosociologia - domeniu de studiu interdisciplinar.....	13
Etaple de evoluție a psihosociologici.....	14
Psihologie socială sau psihosociologie ?.....	20
Psihosociologia românească în noul context european.....	23
Capitolul 2	
PREISTORIA ÎNDELUNGATĂ A PSIHOSOCIOLOGIEI	
(sec. al VI-lea î.e.n. - sec. al XIX-lea).....	26
Capitolul 3	
CU EXPERIMENTUL ÎNCEPE ISTORIA PSIHOSOCIOLOGIEI	
(1880-1934)..... «.....	35
Capitolul 4	
PERIOADA CLASICĂ A PSIHOSOCIOLOGIEI (1935-1960).....	59
Capitolul 5	
PSIHOSOCIOLOGIA MODERNĂ (1961-1989).....	90
Capitolul 6	
PSIHOSOCIOLOGIA CONTEMPORANĂ (după 1990).....	176
<i>Index de autori</i>	217
<i>Index de teme</i>	225

Prefață

Profesorul Septimiu Chelcea ne propune o carte curioasă. Nonconvențională. Un amestec, savant dozat, de tratat de istoria psihologiei, dicționar, manual și selecție de autor. Septimiu Chelcea îi rezervă doar rolul de „instrument de lucru pentru studenți”. Și o caracterizează ca un modest *puzzle*: asamblări menite să stabilească filiația tematică, biografia unor concepte și teorii, iradierea preocupărilor de psihologie socială în mediile academice, instituționalizarea acestei științe. De fapt, întreprinderea e mult mai ambițioasă: o frescă a apariției, creșterii, maturizării și afirmării unui copil teribil al științelor sociale.

Profesorul Chelcea lucrează de câțiva ani la acest proiect: a strâns fișe, s-a interesat de „tot ce mișcă” în disciplina noastră, a operat clasificări și ierarhizări, a cerut cu insistență părerea colegilor. Și-a asumat un risc, pe care nimeni nu i l-a cerut! Ar fi putut scrie în acest interval o carte de autor, ar fi putut întreprinde câteva cercetări. Dar a ales această încercare ce-l va marca profund. Nu-i o carte cu miză, nu propune o teorie sau un concept, nu va putea marca destinul unui cercetător. Va livra, poate, prestigiu academic. Acest lucru nu-i lipsește însă dlui Chelcea. Dar poate aduce, autorului, unele reproșuri, dacă confracții vor găsi omisiuni (îndeosebi numele lor sau *toate* domeniile în care s-au afirmat); poate deveni sursă de inconfort psihic. Sunt sigur că Septimiu Chelcea a bănuit toate aceste posibile inconveniente. Și a riscat.

Prin ce se distinge lucrarea pe care o discutăm? În primul rând prin ineditul prezentării modului în care a evoluat psihologia socială: autori, momente importante, evenimente, opere, cercetări celebre, *în ordinea producerii lor*. Un lucru curent în manualele occidentale, prezentarea autorilor este însoțită de fotografii ale acestora (personal, mărturisesc că înfățișarea fizică a celor mai mulți psihosociologi îmi era necunoscută). Autorii români sunt integrați, firesc (dar nimeni n-a mai făcut-o până acum), între confracții mai celebri, chiar dacă sunt practic necunoscuți în „lumea mare” a psihologiei sociale mondiale. Așa se face că găsim, pe aceeași pagină sau pe pagini alăturate, fotografiile lui Latane și Herseni, Lewin și Ralea, Zajonc și Pavelcu, Wundt și Vaschide. Dar câți dintre noi știu cum arătau Moreno, Sherif, Newcomb, Heider, Asch, Festinger, Kelly, Allport, Maslow, Bandura, Milgram și alții? Sau chiar Dumitrescu-Iași, Drăghicescu, Ștefănescu-Goangă, Rădulescu-Motru?

În chip modern, textul este sintetizat, în marginea paginii, prin cuvinte-titlu sau sintagme care rezumă o teorie, o contribuție sau o carte. Nu lipsesc nici indicele tematic și indicele de autori, „aparate” de negăsit la cele mai multe cărți.

Indexul tematic ne oferă posibilitatea de a identifica operativ teme, autori, cuvinte-cheie. Cartea este - are dreptate autorul - un instrument deosebit de util studentului, dar și cercetătorului experimentat.

O examinare mai atentă a acestui „instrument de lucru” ne dezvăluie nu doar munca de recoltare a informației și de sistematizare, ci și opțiunile autorului, punctul său de vedere privind liniile de dezvoltare a disciplinei noastre: preferința pentru denumirea de *psihosociologie*, și nu psihologie socială, accentuând interdisciplinaritatea, independența și vocația sa internațională; abandonarea „simplismului” tratării acesteia ca „știință de graniță”; caracterul său de știință autonomă și interdisciplinară, în același timp; statutul său de „știință unică” în studiul interacțiunii comportamentale; dezvoltarea sa după o „logică unitară”: „ca știință, psihosociologia nu poate

fi decât universală, nu poate să vizeze decât generalul, ceea ce este legic în producerea fenomenelor, cauzalitatea, dincolo de circumstanțialitate". S. Chelcea conchide, fără drept de replică: „O știință unică - psihosociologia”.

Ca și în cazul altor științe, psihosociologia a beneficiat de un regim de export-import, între America și Europa de Vest, crede dl Chelcea, a fost supusă unei presiuni de „aculturație științifică”, cu toate barierele culturale, ideologice, politice. Iar în momentul în care au intrat în dialog și fostele țări comuniste, ea a devenit cu adevărat transculturală. Astăzi, reprezentanții acestei științe, din toate colțurile lumii sunt, deopotrivă, producători și consumatori de psihosociologie. Exemplul ales pentru țara noastră este apariția tratatului de psihologie socială de la Iași, elaborat de specialiști din România în colaborare cu colegi din Franța, Spania, Elveția, Belgia, Italia. Cercetarea psihosociologică s-a internaționalizat! Ceea ce nu exclude păstrarea tradiției, accentuarea pe studiul fenomenelor colective, în Europa, sau a comportamentului individual, sub influența celorlalți, în America.

În ce privește fondarea psihosociologiei, autorul se oprește hotărât la Norman Triplett, cu experimentele sale din 1897 (publicate în 1898) privind influența socială. Opțiunea pentru Triplett se datorează faptului că acesta nu doar a montat experimente, ci a și propus un model teoretic explicativ, pentru rezultatele obținute.

Care sunt semnificațiile frazei „anul 1897 marchează debutul psihosociologiei ca știință”? În alte manuale sunt înregistrate fapte, lucrări și nume cu mult anterioare acestui prag de o sută de ani. Ce facem cu „reflecțiile de natură psihosociologică” întâlnite la Platon, Aristotel, Hobbes, Fourier, Comte, Le Bon? Dar cu contribuțiile românești, chiar dacă nu constituie explicit opere de psihologie socială? Cronicarii, cărturarii ca Milescu sau Cantemir au descris experiențe sociale, au analizat evenimente și comportamente de natură „social-psihologică”, au evaluat norme sociale și stiluri acționale.

Desigur, dacă plecăm de la ideea că psihosociologia științifică începe cu primele experimente, atunci opțiunea profesorului Chelcea ni se pare validă. După ce analizează contribuțiile lui Brehm și Kassin (1990) la periodizarea psihologiei sociale („reunirea forțelor”, „marele salt înainte”, „perioada clasică”, „încredere și crize” și „era pluralismului”) și alte încercări în acest sens, S. Chelcea propune - după ce avertizează asupra „caracterului oarecum artificial al oricărei periodizări” - un „tablou integrator al dinamicii psihosociologiei”: preistoria (sec. VI î.e.n. - sec. al XIX-lea), fondatorii (1880-1934), perioada clasică (1935-1960), perioada modernă (1961-1989), contemporanii (1990-...). Nu ne propunem să analizăm aici viabilitatea periodizării, timpul va distila și baliza aceste calupuri oarecum artificial decupate. Obişnuiți cu clasificările literare, de tipul „marii clasici”, „clasicii” (scriitorii de rangul doi!), ne vine greu să considerăm perioada atât de apropiată - 1935-1960 - o perioadă clasică. Dar, cum spuneam, timpul va decide.

Disputa dintre cele două denumiri - psihologie socială și psihosociologie - este tranșată de Septimiu Chelcea astfel: termenul *psihologie socială* a apărut și s-a impus pentru o știință de graniță sau pentru o ramură a psihologiei (analog psihologiei medicale). Dacă recunoaştem însă disciplinei noastre statutul de știință nodală, umplând un spațiu rămas gol, pe care și l-a adjudecat fără să aibă cu cine-l disputa, atunci termenul *psihosociologie* vine de la sine. Referindu-se la o prefață a mea la traducerea manualului de psihologie socială experimentală de Doise, Deschamps și Mugny, dl Chelcea își arată dezacordul față de denumirile pe care le-am găsit domeniului nostru: știință de graniță, hotar, frontieră, intersecție, disciplină de contact, balama etc. „Este prea puțin”, zice dl Chelcea. N-a citit însă o altă prefață la *Crize* de Barus-Michel și colaboratorii, carte recent tradusă tot la editura Polirom, unde fac distincție între psihologia socială „clasică” (preocupată de studierea organismelor sociale, de dinamica grupului, de organizații și instituții, de conflicte, de excluderi și marginalizare) și psihosociologia clinică preocupată de individ care suportă tensiunile câmpului social, de raportul interpersonal (alianțe, rupturi, deconstrucții), rezervând un loc central subiectului social, actorului social ca personaj unic. Chiar în prefața invocată de S. Chelcea se găsește o opțiune explicită pentru o psihologie socială care studiază, simultan, subiectul și câmpul său social, interacțiunea mediată ideologic (imposibilitatea de a gândi static cei doi termeni aflați în interacțiune!). Apelând la comparația pe care o fac Beauvois și

PREFAȚĂ

Levy, între cei doi termeni, de asemenea, Beauvois și Joule (din *Tratatul de manipulare*), dl Chelcea crede potrivit să utilizăm ambele denumiri, dar preferă - timid - termenul folosit în titlul cărții pe care o analizăm. Curios, dl Chelcea afirmă, ca experimentalist, că optează pentru denumirea cu trimitere la analiza clinică și calitativă. Subsemnatul, identificat mai degrabă ca eseist, este repartizat abordării cantitative și experimentale. Ne întâlnim însă în fața ușii lui Serge Moscovici, care ne atrage atenția asupra faptului că orice cercetare psihosociologică e contextuală, răspunde provocărilor actualității. Demonstrând că l-a citit cu atenție pe Serge Moscovici, profesorul Chelcea pledează cu patetism pentru o psihosociologie românească, inspirată din tradiția și stilul de viață comunitare, dar îndreptată spre *homo europaeus*, spre idealurile democrației „ca tip de cultură”.

Cum putem comenta conținutul acestui compendiu de autor? Probabil că fiecare cititor avizat va mai putea adăuga ceva, fiecare tânăr aspirant la statutul de om de știință va găsi unele omisiuni etc. Sunt sigur că profesorul Chelcea va recepționa orice semnal constructiv, pentru a ajuta la maturizarea rapidă a acestui copil târziu, născut mai degrabă din înțelepciune și scepticism, decât din entuziasm și implicare afectivă.

Iar ediția viitoare va repara toate orgoliile.

Adrian Neculau

Cuvânt înainte

*Interpretările teoretice se schimbă, datele
experimentale și faptele de observație nu.*

Psihologia socială sau *psihosociologia*, cum cred că este mai corect să denumim *câmpul de cunoaștere științifică a interacțiunii prezente sau trecute, reale sau imaginare a comportamentelor umane în context social*, a împlinit o sută de ani de la fondare. Care au fost începuturile, cum s-au acumulat cunoștințele în domeniu, ce etape au fost parcurse, care sunt autorii și lucrările de referință, ce evenimente au marcat evoluția acestei științe ? Toate acestea apar ca întrebări firești într-un moment de bilanț jubiliar.

Am încercat să răspund unor astfel de întrebări - în măsura posibilităților mele de informare, cu siguranță limitate, și a capacității de interpretare a datelor - fără a risca ierarhizarea psihosociologilor și a contribuțiilor lor. A-l considera pe Kurt Lewin, de exemplu, mai important pentru istoria psihologiei sociale decât Leon Festinger (sau invers), mi se pare hazardat. De asemenea, a spune despre tratatul reeditat de Gardner Lindzey și Elliot Aronson (*Handbook of Social Psychology*, New York, Random House, 1985) sau despre cel coordonat de Serge Moscovici (*Psychologie sociale*, Paris, P.U.F., 1984) că este cel mai bun nu are suficient temei. Timpul va discerne, iar plasarea lucrărilor și a evenimentelor în contextul temporal și spațial al evoluției psihosociologice devine obligatorie. Sigur, contribuțiile autorilor menționați în lucrare nu sunt egale, dar toți și-au dobândit dreptul de existență în cetatea psihosociologice pe plan fie național, fie internațional.

Prezenta lucrare se dorește un instrument de lucru pentru studenți. Lucrarea - o formă revăzută și adăugită a volumului *Un secol de psihosociologie* (București, Editura I.N.I., 1998) - poate fi utilizată ca un *puzzle*: din elementele oferite, prin asamblări variate, vor rezulta configurațiile dorite, după cum ne interesează: filiația tematică, „biografia” conceptelor și a teoriilor, structura manualelor universitare de-a lungul timpului, iradierea concepțiilor, preocupările de cercetare într-un moment sau altul, în tradiția americană sau europeană, la un autor sau altul, cele mai frecvent citate reviste, decalajul în timp al apariției institutelor specializate, cumulara cunoștințelor ș.a.m.d. În acest scop am alcătuit *indexul* de teme și de autori.

În cele ce am întreprins în aceste pagini, m-am condus după dictonul lui Stanley Milgram : „Simplitatea este cheia cercetării științifice” (*Obedience to Authority*, New York, Harper & Row, 1974, p. 13). Am încercat să introduc mai multă rigoare într-un domeniu în care adesea se pronunță, din păcate, prea mulți diletanți. Totuși, adevărul mă obligă să recunosc faptul că informațiile din lucrare au fost „furate din diverse surse, de la mine, de la alții” și de pe Internet - în sensul mărturisit și de Karl R. Popper (*În căutarea unei lumi mai bune*. București, Humanitas, 1998, p. 181).

Prof. univ. dr. Septimiu Chelcea

Capitolul 1

Ce este psihosociologia ?

Studiul științific al interacțiunii comportamentelor prezente sau trecute, reale sau imaginare în context social - psihosociologia - constituie un domeniu de cunoaștere interdisciplinar, unitar și relativ independent, în expansiune și în curs de internaționalizare.

Deși are o îndelungată preistorie, psihosociologia are o istorie de doar o sută de ani. Începuturile ei sunt controversate, ca și etapele de evoluție. Rămâne însă în afara oricărei dispute că psihosociologia a răspuns și încearcă să răspundă și azi provocărilor sociale, în noul context european, după colapsul comunismului, psihosociologia din România își regăsește tradiția și intră firesc în relații de comunicare și cooperare cu comunitatea academică internațională. Afirmarea de sine a psihosociologiei este în concordanță cu consolidarea democrației, ca tip de cultură în România, în Europa și pe întreaga planetă Pământ.

Psihosociologia - domeniu de studiu interdisciplinar

Psihosociologia nu mai poate fi privită azi ca ruda săracă a psihologiei sau a sociologiei. Prin numărul impresionant de cercetări, prin acumulările teoretice și, mai ales, prin rezultatele direct aplicative în cele mai diferite domenii ale vieții sociale (producție materială, educație, comunicații în masă, marketing și publicitate, ocrotirea sănătății, organizare socială etc), psihosociologia tinde să ocupe un loc din ce în ce mai important în sistemul științelor socioumane. Este adevărat că și în prezent în literatura noastră de specialitate statutul ei continuă să fie disputat. A fost depășit însă punctul de vedere simplist, potrivit căruia psihosociologia era considerată o „știință de graniță” între psihologie și sociologie. S-a renunțat la încercarea de divizare a psihosociologiei în două: a psihologilor și a sociologilor. În fine, a fost eliminat dogmatismul din discuțiile referitoare la obiectul ei de studiu și s-a conturat o autentică perspectivă dialectică asupra raportului psihosociologiei cu celelalte științe.

Psihosociologia constituie un domeniu interdisciplinar de studiu aflat nu numai la confluența psihologiei cu sociologia, ci și cu științele politice și juridice, economice și tehnice, biologice și umane. Dezvoltarea ei este impulsionată de progresele fiecărei discipline științifice care concură la marcarea domeniului de studiu al acestei

Septimiu Chelcea

*Statutul științific
al psihosociologiei*

științe comportamentale. Fără a avea pretenția unei definiții cu totul originale, considerăm *psihosociologia* ca fiind *studiul interacțiunii comportamentelor prezente sau trecute, reale sau imaginare în context social; ea studiază totodată rezultatele acestei interacțiuni: stările și procesele psihice colective, situațiile de grup, personalitatea*. Astfel concepută, psihosociologia nu se substituie nici uneia dintre științele socioumane, chiar dacă uneori interesul ei de studiu se îndreaptă asupra domeniului, considerat tradițional, al psihologiei, sociologiei, antropologiei, pedagogiei etc. Distinctă este și perspectiva în care este abordat respectivul fenomen sau proces. *Cum și cu ce rezultate se soldează interacțiunea comportamentală ? Cum influențează comportamentul meu acțiunea celorlalți ? Cum modifică activitatea mea prezența altuia ? Care este mecanismul ? Ce rezultă din prezența laolaltă a oamenilor ? Ce efecte au asupra unui individ comportamentele trecute ale altora ? Acestea sunt întrebările principale pe care și le pun psihosociologii.*

*Definiția
psihosociologiei*

Mult timp s-a crezut că psihosociologia este interesată doar de stările și procesele în care sunt prezente, într-un spațiu determinat, două sau mai multe persoane. S-a pus semnul identității între studiul proceselor de grup și psihosociologie. Grupul mic, în jurul căruia s-a dezvoltat o extraordinar de bogată literatură, a fost considerat, limitativ, obiectul de studiu al psihosociologiei. Astăzi, domeniul psihosociologiei este mult extins atât în sensul luării în considerare a faptelor, fenomenelor și proceselor caracteristice marilor ansambluri umane (mulțimi, clase, națiuni), cât și în sensul studierii izolării sociale, a situației individului în societate. De asemenea, un timp, psihosociologii au avut în vedere doar interacțiunea prezentă, *in actu* a comportamentelor umane. Astăzi se acordă o mare atenție influențelor trecute ale interacțiunilor comportamentale. Acțiunile noastre poartă totdeauna amprenta prezenței celorlalți; este firesc deci ca psihosociologia să își concentreze efortul de cunoaștere și spre descifrarea mecanismelor de influențare a comportamentelor trecute ale celorlalți asupra comportamentului nostru. Așa cum am precizat, este astăzi larg acceptată ideea *interdisciplinarității* psihosociologiei. Din știință de graniță, ea a devenit tot mai mult interdisciplinară.

*Interdisciplinaritatea
psihosociologiei*

În aceste condiții, perspectiva psihosociologică poate fi regăsită în fiecare dintre disciplinele confluente, ceea ce nu înseamnă că psihosociologia nu are un sistem propriu de concepte și teorii în continuă dezvoltare.

Etapele de evoluție a psihosociologiei

A pune problema perioadelor de evoluție a psihosociologiei înseamnă a recunoaște implicit existența unei unice științe despre interacțiunea comportamentală și a unei logici unitare de dezvoltare a acesteia. Ca

știință, psihosociologia nu poate fi decât universală, nu poate viza decât generalul, ceea ce este logic în producerea fenomenelor, cauzalitatea, dincolo de circumstanțialitate. Asupra acestui lucru specialiștii în domeniu ar trebui să fie de acord. Se pun totuși câteva întrebări.

Cum se pot formula legi generale pe baza verificării unor ipoteze în condiții circumstanțiale, mai precis, în contextul culturii și civilizației occidentale? Place sau nu, *psihologia socială este un produs al societăților industriale din Vest*. Născută în Europa de Vest, a fost exportată în SUA, unde și-a consolidat statutul de știință și de unde a fost importată, la jumătatea secolului XX, în Europa de Vest. Restul lumii și-a asumat mai degrabă rolul de „consumatori de psihosociologie” sau de „subiecți de experiment”. Această realitate relevantă, între alții, de D. Sinha și W. Holtzman (1984), T. Sloan și M. Montero (1990), J.W. Berry și colaboratorii (1992, p. 16) cu privire la psihologie și de Immanuel Wallerstein (1997) cu privire la sociologie este, după opinia noastră, cu atât mai evidentă în domeniul psihosociologici. În acest domeniu mai ales s-a produs un fenomen de „aculturație științifică”, de export-import de psihologie socială americană, mai întâi în Europa occidentală - imediat după cel de-al doilea război mondial -, apoi în țările lumii a treia și, după 1965, în fostele state comuniste.

„Aculturația științifică” în domeniul psihosociologici s-a confruntat și se confruntă cu bariere mai mult sau mai puțin vizibile. Sunt de amintit barierele culturale, ideologice și politice. Ele acționează diferit după cum este vorba de țări din Europa, Asia, Africa sau America de Sud, după cum diferențele culturale sunt mai accentuate sau mai puțin semnificative. Pot fi transpuse bunăoară datele despre comportamentele sociale din America de Nord în Asia, în China sau în India? Confucianismul, hinduismul, budismul sau taoismul, ca ideologii dominante, nu pot fi neglijate. Se pune problema verificării cunoștințelor din psihosociologia americană, a validării rezultatelor experimentale în alte culturi, în state cu ideologii diferite. Aceasta rămâne totuși un deziderat atât timp cât numărul psihosociologilor din țările în curs de dezvoltare este mic și dotarea tehnică a laboratoarelor de psihosociologie - acolo unde ele există - este precară. Chiar în condițiile McDonaldizării vieții sociale contemporane - ca să folosesc titlul lucrării de succes a lui George Ritzer (*The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, Pine Forge Press, 1995) -, chiar dacă „difuzionismul cultural” american influențează puternic științele socioumane, cercetarea psihosociologică autohtonă nu numai că se justifică, dar se impune ca o necesitate, mai ales dacă recunoaștem pluralismul ca valoare socială, dacă aspirăm la elaborarea enunțurilor teoretice universale.

După prăbușirea comunismului, în 1989, barierele politice ce separau țările NATO de cele din Tratatul de la Varșovia au fost

O știință unică - psihosociologie

Aculturația științifică în psihosociologie

Pluralismul ca valoare socială

înlăturate. Aproape o jumătate de veac, contactele cu psihosociologia vestică fuseseră interzise sau cenzurate în numele fondării unei științe noi, psihologia socială marxist-leninistă. Războiul Rece a fost dublat de lupta împotriva culturii occidentale, împotriva psihologiei sociale, ca parte a acesteia. După 1990, psihosociologia intră într-o nouă perioadă, marcată de disponibilitatea sporită de cooperare pe plan mondial a specialiștilor din domeniu.

*Dimensiunea
transculturală
a psihosociologiei*

Așadar, pentru a fi universală, *psihosociologia trebuie să fie transculturală*, și acest lucru se poate realiza numai prin colaborarea amplă a specialiștilor din toate statele, de pe toate continentele. Dihotomia „producători de psihosociologie” și „consumatori de psihosociologie” rămâne un semn al trecutului. În prezent, psihologia socială se afirmă unitar într-o Europă democratică. În curs de unificare, în Asia, ca și în Africa sau America Latină.

Referindu-ne la România, nu putem să nu consemnăm faptul că abia după colapsul comunismului a apărut un prim tratat de psihologie socială, rod al colaborării unor reputați cercetători științifici și profesori universitari din Belgia, Elveția, Franța, Italia, Spania și din România (A. Neculau, coord., *Psihologia socială. Aspecte contemporane*, Iași, Editura Polirom, 1996). De asemenea, nu putem să nu atragem atenția asupra unui eveniment în premieră : s-a tipărit în România un volum de psihosociologie coordonat de un distins profesor de psihologie socială din țara noastră - l-am numit pe profesorul Adrian Neculau, de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași - și de un prodigios autor de manuale și dicționare de sociologie, de volume de cercetări psihosociologice empirice din Franța - este vorba despre profesorul Gilles Ferreol, de la Universitatea din Poitiers (*Minoritari, marginali, excluși*, Iași, Editura Polirom, 1996). La afirmarea puternică a psihologiei sociale în România postdecembrie a contribuit semnificativ și traducerea unor lucrări de referință din literatura occidentală.

*Internaționalizarea
psihologiei sociale*

Revenind la situația pe plan mondial, vom observa că psihosociologii americani, în prezent, publică frecvent rezultatele cercetărilor lor în revistele din Europa. La rândul lor, revistele de psihologie socială și editurile din SUA sunt deschise colaborărilor internaționale. Cele mai semnificative contribuții ale psihosociologilor din Europa văd lumina tiparului în SUA. Ca să dăm un singur exemplu, studiile lui Serge Moscovici (1969, 1974, 1980) au apărut în revistele *Sociometry* și în *Journal of Personality and Social Psychology* și au fost incluse în volume prestigioase, precum cele editate de C.J. Nemeth (*Social Psychology : Clasic and Contemporary Integrations*, Chicago, Rând McNally, 1974) sau L. Berkowitz (*Advances in Experimental Social Psychology*, New York, Academic Press, voi. 13). Sigur, exemplele nu demonstrează, ci ilustrează, iar în acest caz ilustrează exemplar. Congresele internaționale încurajează libera circulație a oamenilor de știință și a ideilor. Proiectele comune, multiculturale de cercetare se înmulțesc.

Chiar dacă psihosociologia va deveni universală, sperăm, într-un viitor nu prea îndepărtat, tradiția ei nu poate fi ignorată. Avem în vedere tradiția europeană, pe de o parte, și tradiția americană, pe de altă parte. Sub influența lui G. Tarde și G. Le Bon, și apoi în perspectivă durkheimiană, psihologia socială europeană se axează pe studiul fenomenelor colective, în timp ce tradiția americană privilegiază studiul comportamentului individual sub influența altora, a societății. Pe de altă parte, în buna tradiție europeană, psihologia socială valorifică datele de observație și reflecțiile din domenii de cunoaștere variate, de la filosofie la beletristică. În tradiția americană, experimentul desparte știința de eseistică. Cu experimentul începe istoria științei despre interacțiunea comportamentală. Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin (*Social Psychology*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1990) leagă începuturile psihologiei sociale de aplicarea experimentului în domeniu, astfel că actul de naștere al psihosociologiei ar fi semnat de Max Ringelmann în anii '80 ai secolului al XIX-lea, când agronomul francez a încercat să măsoare performanța individuală și în grup pentru sarcini simple, cum ar fi forța cu care este trasă o frânghie descoperindu-se fenomenul care mai târziu va fi numit *social loafing* (pe care l-am tradus prin expresia *frânare socială*, ce ne pare mai apropiată de sensul original decât traduceri alternative *inactivitatea socială* sau *chiul social*). Și alți psihosociologi cu mare autoritate se referă la experimentele agronomului francez ca la primele experimente din psihologia socială: Bibb Latane (1994), de exemplu.

*Tradiția
psihosociologiei*

În ceea ce ne privește, acceptând că, după o preistorie de milenii, istoria psihologiei sociale începe cu primele studii experimentale, considerăm totuși că psihologului american Norman Triplett îi revine meritul de a fi primul dintre fondatorii psihosociologici. Experimentele lui din 1897, ale căror rezultate au fost publicate în 1898, vizau tot influența socială, dar au pus în evidență fenomenul opus *frânării sociale*, și anume fenomenul *facilitării sociale* - cum va fi denumit acest fenomen în 1924 de către Floyd H. Allport. Nu faptul că rezultatele experimentelor lui Max Ringelmann au fost comunicate lumii științifice cu o întârziere de aproximativ două decenii, în 1913, ne face să vedem în Norman Triplett pe primul psihosociolog propriu-zis, ci constatarea că acesta nu numai că a controlat producerea unui fenomen în condiții diferite, ci a și propus un model teoretic explicativ pentru rezultatele experimentale obținute - ceea ce nu este cazul cu Max Ringelmann. Chiar dacă explicațiile teoretice ale lui Norman Triplett sunt depășite - cine mai invocă astăzi *dinamogenia* ? -, doar măsurarea (observarea) explicată teoretic dă temei științei. De altfel, nu suntem singurii care ne pronunțăm pentru recunoașterea lui Norman Triplett ca fondator al psihosociologiei, datorită experimentelor sale asupra competiției: Robert B. Zajonc (1965), Elliot Aronson (1972, p. 10), Michael J. Saks și Edward Krupat (1988, p. 461) ș.a. au același punct de vedere.

*Fondarea
psihosociologiei*

*Debutul
psihosociologiei*

Așadar, anul 1897 marchează debutul psihosociologiei ca știință. Care sunt etapele ei de evoluție? Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin (1990, pp. 7-14) împart evoluția psihologiei sociale în cinci etape: 1) reunirea forțelor (1880-1935); 2) marele salt înainte (1936-1945); 3) perioada clasică (1946-1960); 4) încredere și crize (1961-1975); 5) era pluralismului (după 1975). În prima etapă avem de-a face cu fondatorii psihologiei sociale. În primul rând, este menționat Max Ringelmann, în dispută asupra priorității cu Norman Triplett. Autorii citați consideră că lucrările psihologului englez William McDougall (1908), ale sociologului american Edward A. Ross (1908) și ale psihosociologului american Floyd H. Allport (1924) au anunțat constituirea unui nou subdomeniu al psihologiei care studiază aspectele sociale ale comportamentului uman, *psihologia socială*. Cea de-a doua etapă, de numai un deceniu, ce poartă o denumire metaforică, conferă identitate psihologiei sociale, în special prin studiile lui Muzafer Sherif asupra influenței sociale, publicate începând din 1936, și prin cercetările lui Kurt Lewin, care au condus la teoria câmpului, în care comportamentul este în funcție de interacțiunea dintre persoană și environment. Lucrările lui Kurt Lewin au inițiat abordarea interacționalistă în psihologia socială. Perioada clasică ar acoperi intervalul dintre anii 1946 și 1960 și ar reuni contribuțiile lui Gordon W. Allport, Solomon E. Asch, Leon Festinger, Fritz Heider, Carl I. Hovland, John W. Thibaut și Harold H. Kelly. Importanța psihologiei sociale a fost demonstrată prin eficiența în susținerea efortului militar în timpul celui de-al doilea război mondial. După încheierea conflagrației mondiale, psihologia socială trăiește anii ei de aur - apreciază Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin. Se acumulează contribuții majore: analiza prejudecăților și a stereotipurilor, studiul conformării și al percepției persoanei, elaborarea teoriilor comparării sociale, disonanței cognitive, atribuirii și echilibrului, realizarea de cercetări fundamentale în legătură cu persuasiunea, schimbarea atitudinală și schimbul social.

*Începuturile
psihosociologiei*

*Perioada clasică
apsihosociologiei*

*Perioada modernă
apsihosociologiei*

După 1961, psihologia socială intră într-o perioadă de „expansiune și entuziasm”. Stanley Schachter, Harold H. Kelly, Bibb Latane și John M. Darley, Serge Moscovici și Marisa Zavalloni, D.C. Glass și J.E. Singer, Albert Bandura, Ellen Berscheid și Elaine Walster (Hatfield) au marcat dezvoltarea psihosociologiei prin cercetările lor privind gândirea și afectivitatea, interacțiunile în grup, problemele sociale și stresul, atractivitatea fizică în relațiile interpersonale. Dar, așa cum remarcă Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin, această perioadă de „expansiune și entuziasm” este totodată și o perioadă de criză a psihologiei sociale, exprimată prin dezbateri vizând etica, validitatea și generalizarea datelor de cercetare, în special a experimentelor de laborator. În fine, era pluralismului, din 1976 până azi, se definește prin *criticai multiplism*, adică prin recunoașterea faptului că diferite subiecte reclamă diferite moduri de investigare și utilizarea unor

tehnici variate, fiecare metodă de cercetare având virtuți și limite intrinseci. *Pluralismul* de azi al psihosociologiei se manifestă și prin acceptarea, deopotrivă, a perspectivei „fierbinți” și a perspectivei „reci” asupra comportamentelor umane, ceea ce presupune atât studiul motivațiilor și emoțiilor ca factori determinanți ai comportamentului, cât și studiul memoriei, percepțiilor, gândirii - într-un cuvânt, al cogniției. După *revoluția cognitivă* din anii '80, în prezent, abordarea „fierbinte” pare să fi recâștigat teren: psihosociologia contemporană studiază nu numai ce și cum gândesc oamenii, dar și ce simt, ce doresc etc.

*Pluralismul
în psihosociologia
contemporană*

După cum se observă cu ușurință, granițele dintre etapele de evoluție a psihosociologiei, deși bine fixate cronologic, sunt permeabile: mulți autori reprezentativi trec prin activitatea lor dintr-o „eră” în alta. Harold H. Kelly, de exemplu, ilustrează - conform lui Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin - atât „perioada clasică” (1946-1960), cât și epoca de „expansiune și entuziasm” (1961-1975). Același lucru se poate spune și despre Gordon W. Allport, Muzafer Sherif, Albert Bandura și despre atâția alții. De asemenea, constatăm „parcimonie” cu care se face trimitere la contribuțiile psihosociologilor neamericani și ignorarea periodizării științelor conexe psihosociologiei.

*Tradiția americană
și tradiția europeană*

Apariția recentă a enciclopediilor privind tradiția americană și tradiția europeană în sociologie (Raymond Boudon, M. Cherkaoui, J.C. Alexander, *The Classical Tradition in Sociology*, 4 voi., Londra, SAGE Publications Ltd., 1997) credem că ne poate ajuta în periodizarea psihosociologiei universale. Câteva lucruri ni se par demne de reținut. Perioada clasică a sociologiei acoperă intervalul 1890-1930 în tradiția americană sau până la 1920 pentru tradiția europeană. Perioada modernă, în ambele cazuri, se întinde până la 1960. Ultima etapă este cea a trecerii de la postindustrialism la postmodernism. Dincolo de un anumit decalaj de început între cele două tradiții (americană și europeană), remarcăm coincidența ultimelor două etape și luarea în calcul a factorilor sociali în stabilirea etapelor de dezvoltare a sociologiei. Pe de altă parte, față de etapele de evoluție a psihosociologiei, stabilite de Sharon S. Brehm și Saul M. Kassin, remarcăm fărâmițarea perioadelor și decalajul în timp: ceea ce pentru psihosociologie înseamnă etapa de formare, pentru sociologie, cronologic, echivalează cu etapa clasică, iar perioada clasică a psihosociologiei coincide cu etapa modernă a sociologiei.

*Enciclopediile de
psihologie socială*

Recunoscând caracterul oarecum artificial al oricărei periodizări a evoluției în orice domeniu de cunoaștere și riscul de a judeca dezvoltarea unei științe prin prisma unor informații totdeauna limitate, propunem spre reflecție un tablou integrator al dinamicii psihosociologiei în plan mondial și la noi în țară. Credem că în evoluția psihosociologiei universale s-ar putea decupa cinci etape: 1) preistoria (sec. al VI î.e.n. - sec. al XIX-lea); 2) fondatorii (1880-1934);

*Etapile de evoluție
a psihosociologiei*

*Un tablou integrator
al evoluției
psihosociologiei*

3) perioada clasică (1935-1960); 4) perioada modernă (1961-1989); 5) perioada contemporană (după 1990). În ceea ce privește evoluția psihosociologiei în România, ea ar urma aceleași etape, cu reducerea perioadei clasice, dată fiind interzicerea de către regimul comunist a cercetărilor psihosociologice și a predării psihologiei sociale în învățământul superior în intervalul 1950-1965, și cu defazarea corespunzătoare a etapei moderne. Aceasta nu înseamnă nicidecum sincronizarea dezvoltării psihologiei sociale în România și pe plan mondial. De consonanță tematică și metodologică nu poate fi vorba decât în prima jumătate de secol a evoluției psihosociologiei. Chiar atunci când s-a recunoscut legitimitatea academică a psihologiei sociale, după hiatusul 1950-1965, direcțiile de cercetare, problemele de studiu și chiar metodele de investigare, din considerente ideologice și politice, au fost desincronizate și au dus la rămânerea în urmă a psihologiei sociale din România.

*Apariția revistei
„Psihologie socială”*

După decembrie '89, cu toate dificultățile tranziției, s-au deschis perspectivele sincronizării universale a psihosociologiei românești. Lucrările publicate (S. Chelcea, 1990, 1994, 1997, 1998; A. Neculau, 1995, 1996, 1997, 1998; P. Iluț, 1996, 1997; Aurora [Perju] Liiceanu, 1997; Elena Zamfir, 1997; Iolanda Mitrofan, 1997, 1998; P. Golu, 2000; D. Cristea, 2000) și înființarea unor facultăți de psihosociologie (la Institutul Național de Informații din București și la Universitatea din Petroșani), ca și deschiderea cursurilor de master în domeniul psihologiei sociale (la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași) sunt tot atâtea semne de bun augur. Semnalăm în aceeași ordine de idei apariția în 1998 a primului număr al revistei *Psihologie socială* la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, sub conducerea prof. univ. dr. Adrian Neculau, director onorific al publicației fiind Serge Moscovici, director la Ecole de Hautes Etudes en Science Sociales, Paris.

*Periodizarea
psihologiei sociale*

Periodizarea istoriei psihologiei sociale rămâne o problemă deschisă. Semnalăm, în acest sens, punctul de vedere formulat de conf. univ. dr. Ștefan Boncu în lucrarea *Psihologie și societate* (Iași, Editura Erola, 1999, p. 203), care ia în considerare șase etape: „preistoria psihologiei sociale (din antichitate până în jurul anului 1860), tranziția la psihologia socială modernă (aproximativ 1860-1908), perioada de dezvoltare timpurie (1908-1935), perioada clasică (1935-1945), perioada de criză (1965-1975) și perioada contemporană (din 1975 până în prezent)”.

Psihologie socială sau psihosociologie ?

Nu intenționăm să facem o „ceartă de cuvinte” și nici nu avem ambiția să pronunțăm verdicte. Întrebarea ni se pare foarte serioasă, vizând identitatea domeniului. De altfel, revista *Connexions* (nr. 42

din 1984) consacră un număr special acestei probleme : *Psychologie sociale et psychosociologie*.

Mai întâi, câteva precizări lingvistice. În limba engleză se utilizează aproape exclusiv termenul de „psihologie socială”. Charles Abraham Ellwood (1917) a preferat totuși termenul de „psihosociologie” pentru a denumi știința care studiază „aspectele psihologice ale societății”. Denominația „psihosociologie” este franceză. Se pare că sociologul și antropologul Marcel Mauss (1872-1950) a folosit pentru prima dată, în 1934, termenul de „*psychosociologie*” - după cum remarcă Guy Barbichon („Sociologie de l'acteur et psychologie sociale”, în *Connexions*, 1984, 42, p. 34).

În România s-a impus termenul de „psihologie socială”, fiind mai rar întâlnit cel de „psihosociologie”. Totuși, lucrări reprezentative în domeniu poartă în titlul lor termenul de „psihosociologie”, nu de „psihologie socială” (vezi, de exemplu, George Em. Marica, 1944, sau Traian Herseni, 1980). Au contribuit la această stare de lucruri, pe de o parte, faptul că primii savanți români ai domeniului s-au format în Franța, unde în mediul universitar a fost și este privilegiat termenul de „*psychologie sociale*”, și, pe de altă parte, la relansarea acestei discipline științifice, după 1965, psihologii și-au apropiat-o, dat fiind faptul că anterior acestei date sociologia fusese interzisă, ca știință burgheză. După evenimentele din decembrie '89 s-au înființat la noi mai multe *facultăți de psihosociologie* (nu de psihologie socială), astfel că și instituțional ne aflăm într-o situație ambiguă: două denumiri pentru unul și același domeniu al cunoașterii sau pentru câmpuri de cunoaștere diferite ? Acestea sunt însă elemente conjuncturale.

Termenul de „psihologie socială” arată că ne aflăm în prezența unei ramuri a psihologiei, așa cum este cazul psihologiei medicale, de exemplu. Adevărul pare a fi cu totul altul. Denumită astfel, psihologia socială indică emergența ei la intersecția psihologiei cu sociologia. Dar, așa cum am arătat (1982), domeniul de care ne ocupăm rezultă din convergența mai multor științe. În același sens, Jean Dubost sublinia că psihosociologia nu se constituie doar din disciplinele prezente în numele său, ci și din multe altele : biologie, istorie, etnologie, antropologie, economie, geografie umană etc. („Psychologie sociale versus psychosociologie ?” în *Connexions*, 1984, 42, p. 19). Nu se justifică deci pe deplin denumirea de „psihologie socială”, domeniul de studiu la care ne referim neputând fi privit nici ca un „apendice al psihologiei generale”, nici ca o interfață între psihologie și sociologie. A spune că aceasta reprezintă o știință de „graniță”, de „hotar”, de „frontieră”, de „interferență” sau de „intersecție”, o disciplină de „contact”, „balama”, „relațională” sau „de legătură” - așa cum remarcă și Adrian Neculau în „Pretată” la traducerea lucrării lui Willem Doise, Jean-Claude Deschamps și Gabriele Mugny, *Psihologie socială experimentală* (Iași, Polirom,

*Psihologie
socială versus
psihosociologie*

*Psihosociologia
domeniu
decunoaștere
interdisciplinar*

*Învățământul
psihosociologic*

Psihologiesocială

1996, p. 9) - este prea puțin. Ea „umple golul” dintre subiect și obiect, studiază sistematic interacțiunea umanii și ajunge la enunțuri teoretice proprii în urma verificării ipotezelor prin cercetări empirice, fie ele experimentale sau de teren. Face parte din „științele sociale” (S. Moscovici, 1970) și este „profund originală” prin lectura conjugată a „spațiului individual” și a „spațiului social” (J.-P. Deconchy, 1981).

Tabelul 1. *Implicațiile termenilor de psihologie socială și psihosociologie (apud Jeau-Leon Beauvois și Andre Levy, 1984)*

Psihologic socială	Psihosociologic
1. Primatul psihologiei	1. Interes major pentru procesele sociale
2. Asociată cercetării academice și discursului universitar	2. Asociată intervenției sociale și acțiunii-cercetare
3. Accentuare a conștiinței și coeziunii sale	3. Accent pe profesionalism și contradicții interne
4. Abordare cantitativă și experimentală	4. Abordare clinică și calitativă
5. Tendință spre cognitivism și spre teorii ale proceselor limitate (de exemplu, atribuirea)	5. Tendință spre psihanaliză și spre teorii pan-explicative (de exemplu, comunicarea)
6. Centrare pe reacția individului la stimulii sociali	6. Centrare pe situația individului în grup
7. Înclinație spre tradiție, spre clasicism	7. Înclinație spre inovație

*Psihologie
socială versus
psihosociologie*

Condensarea terțiinologică „psihosociologie” sugerează că avem de-a face cu un câmp de cunoaștere unic, chiar dacă în cadrul lui pot fi identificați doi poli de interese : înțelegerea proceselor psihice ale persoanei în contact cu socialul (determinarea stărilor emoționale și a comportamentelor de către factorii de mediu, percepția situațiilor sociale, formarea opiniilor, influența rol-statusurilor sociale asupra personalității etc.) și înțelegerea funcționării societății (prin studiul raporturilor dintre indivizi și organizații sociale, prin cercetarea proceselor de socializare, de asimilare a modelelor sociale și de adoptare a valorilor sociale). Această perspectivă asupra psihosociologiei ca domeniu unic, având totuși polarități, propusă de Guy Barbichon (*op. cit.*, p. 28), readuce în prim-planul discuțiilor o problemă mai veche : existența unei psihologii sociale a psihologilor distinctă, dacă nu opusă psihologiei sociale a sociologilor. Autorul mai sus citat menționează că în Franța tradiția academică favorizează polul sociologic al psihosociologiei, fapt ce o particularizează față de psihologia socială americană. Sunt invocați în acest sens Marcel Mauss, Claude Levi-Strauss, P.-H. Chombart de Lowe, Serge Moscovici. Pe de altă parte, chiar și în SUA se acceptă azi existența *unei psihologii sociale sociologice* (care se ocupă cu studiul: 1) construcției sociale a realității; 2) gândirii și emoțiilor în perspectivă sociologică; 3) *self-ului* în context social; 4) interacțiunii și inegalității

*Polarizarea
psihosociologiei*

sociale), distinctă de *psihologia socială psihologică* (*Selfand Society*, Anii Branaman, ed., Oxford, Blackwell Publishers, 2001, p. 1).

În „Editorialul” semnat de Jean-Leon Beauvois și Andre Levy în revista *Connexions* (1984, p. 42), întâlnim un foarte concludent tablou sinoptic al implicațiilor terminologice, pe care l-am reprodus în tabelul 1.

În ceea ce ne privește, subliniind că disciplina de care ne ocupăm este unitară și relativ independentă, că este în expansiune ca „știință socială a viitorului” - după expresia lui Eugene Enriquez („Eloge de lapsychosociologie”, în *Connexions*, 1984, 42, p. 120) -, preferăm denumirea de *psihosociologie*, folosind-o alternativ cu cea de *psihologie socială*, când ne referim la alți autori, și optăm pentru internaționalizarea ei, conform principiului *contextualității* (S. Moscovici, 1996).

În noul context european, psihosociologia românească, reluând legăturile strânse cu psihosociologia europeană, va trebui să răspundă, în primul rând, provocărilor sociale din România. Prin aceasta, ea va putea contribui la relieful psihosociologiei europene și internaționale. „Describe ulița satului tău și vei intra în universalitate” - spunea un mare prozator. Cu condiția ca talentul să-ți fie susținut de un imens și constant efort. Cred, ca într-un experiment bine controlat, că acesta este și imperativul psihosociologici românești contemporane.

*Imperativul
psihosociologiei
românești*

Psihosociologia românească în noul context european

Eșecul sistemului politic și economic din țările fostului bloc socialist a dus la conturarea unui context social nou în întreaga Europă. Psihosociologia, oricum ar fi definită, studiază în esență relațiile interumane în cadrul social concret, fiind astfel intim legată de evoluția societății. Să ne gândim la debutul preocupărilor psihosociologice : să fi fost oare o pură întâmplare că fenomenul mulțimilor umane a generat prima interogație sistematică din domeniul psihologiei sociale ?

Celebra lucrare a lui Gustave Le Bon, *Psychologie des foules* (1895), a constituit un răspuns la provocările istoriei: lupta dintre revoluție și restaurație. Ca om de știință, Gustave Le Bon a căutat să explice catastrofele sociale din trecut și a încercat să afle cauzele dezorganizării sociale din Franța anilor săi. Acțiunea maselor și greșelile de guvernare ale clasei dominante - iată cele două elemente fundamentale spre care a condus reflecția fondatorului psihosociologiei franceze, care în ultima parte a vieții și-a consacrat eforturile intelectuale educării elitelor în spiritul sporirii responsabilității politico-militare. Oameni politici de talia lui Raymond Poincaré (președinte al Franței între 1913 și 1920) sau Theodore Roosevelt (președinte al SUA între anii 1901 și 1909) au acordat atenția cuvenită viziunii lui Gustave Le Bon despre unitatea mintală, emoționalitatea și caracterul

*Provocările
istoriei și pulsația
psihosociologică*

rudimentar al proceselor intelectuale ce ar caracteriza mulțimile. Nu stăruim aici și acum asupra valorilor și limitelor gândirii celui care - așa cum remarcă Alice Wildener (1979) - a descris, mult înaintea lui George Orwell și mai profund decât acesta, distrugerea personalității într-un sistem politic totalitar. Subliniem doar faptul că, încă de la constituirea ei, psihosociologia își trage substanța identitară din contextul social imediat.

*Noul context
social și evoluția
psihosociologiei*

Această idee a fost ilustrată, cu prestigiul său internațional, de Serge Moscovici de la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (Paris) la Cea de-a VI-a Conferință Generală a Asociației Europene de Psihologie Socială Experimentală (Budapesta, iulie, 1990). Reputatul psihosociolog francez își exprima convingerea că acum se derulează cel de-al doilea mare episod istoric și cultural din evoluția psihologiei sociale (primul fiind legat de prăbușirea, în anii '70, a imperiilor coloniale). Noul context afectează nu numai existența socială, ci și pulsația științifică. Schimbările din fostul lagăr socialist - precizează Serge Moscovici - nu înseamnă reîntoarcerea la trecut și nici faptul că Estul va trebui să repete sau să copieze Vestul („New Problems for Social Psychology”, in *European Bulletin of Social Psychology*, 1990, 2, 3, p. 3).

*Homo europaeus și
specificul național*

La forumul psihosociologilor de la Budapesta s-a vorbit despre apariția unui nou tip uman, *homo europaeus*. Probabil că Europa occidentală este pregătită pentru zămislirea acestuia. Dincoace de fosta Cortină de fier, popoarele sunt cuprinse într-o dramatică tendință de afirmare a identității naționale și culturale. Doar cunoscând specificul național vom înțelege și ne vom apropia cu demnitate de celelalte popoare europene. Astfel vor fi depășite „isme”. Credem cu tărie că integrarea României în structurile europene și euro-atlantice constituie calea noastră fără alternativă. Psihosociologia românească se orientează tematic în acest sens, abordând probleme pe cât de actuale, pe atât de semnificative, precum: identitatea națională în conexiune cu identitatea europeană, multiculturalismul, schimbarea atitudinală, memoria socială.

*Democrația ca tip
de cultură*

Democrația ca tip de cultură emergentă în Europa, ca fapt social total, penetrând întreaga viață socială, relațiile în familie și la locul de muncă, raporturile interumane și intergrupale etc, impune schimbarea valorilor, renovarea mentalităților, instituirea unui alt univers spiritual, dominat de raționalitate, performanță și moralitate. Schimbarea socială accelerată guvernează Europa. Psihosociologia, ca „știință a interacțiunii dintre schimbarea socială și opțiunea individuală”, ocupă azi un loc central în sistemul științelor sociumane. Psihosociologia românească, în actualul context european, nu are altă alternativă de dezvoltare decât studii concrete al schimbării la nivel național și comparativ intercultural.

În prezent - așa cum preciza Cari F. Graumann în *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, Oxford, Blackwell Publishers,

1995, p. 301 -, psihologia socială este înțeleasă fie ca o subdisciplină a psihologiei, fie ca un domeniu de cercetare al (micro)sociologiei sau ca un câmp de confluente al mai multor științe care au ca obiect de studiu persoana umană în context social. După un secol de la primul experiment din psihologie (Norman Triplett, 1897), relația dintre psihologia socială europeană și cea nord-americană a încetat să mai fie una de dominare, devenind din ce în ce mai mult o relație de interdependență. Între psihosociologii despărțiți de „Cortina de fier” timp de o jumătate de veac de „război rece” încep să se consolideze relațiile de cooperare.

*Viitorul
psihosociologiei*

Vocea psihologilor sociali din Asia, Africa, Australia sau din America Latină dobândește tot mai multă rezonanță. Specialiștii din domeniu sunt astăzi preocupați nu numai de trecutul psihologiei sociale, de istoria ei (R.M. Farr, 1996; CE Graumann, 1988; E.E. Jones, 1985 ; S. Patnoe și A. Pepitone, 1981 ; W.S. Sahakian, 1982), ci și de prezentul disciplinei (D. Cartwright, 1979 ; L. Festinger, 1980) și de viitorul ei (C.W. Stephan, G.W. Stephan și T.F. Pettigrew, eds., *The Future of Social Psychology*, New York, Springer-Verlag New York Inc., 1991).

*Globalizarea
psihosociologiei*

Cum va fi psihologia socială în viitor este greu de spus. Un lucru însă mi se pare vecin cu certitudinea : *psihosociologia are viitor*.

Capitolul 2

Preistoria îndelungată a psihosociologiei (sec. al VI-lea î.e.n. - sec. al XIX-lea)

Psihosociologia are o preistorie de mai multe mii de ani, dar o istorie de doar un secol. Cele mai vechi scrieri din India și China au vorbit despre om și despre traiul laolaltă al oamenilor. Regăsim, așadar, din cele mai vechi timpuri, o temă centrală a psihosociologiei: *relația individ-societate*. În etapa preistorică a evoluției ei, este o exagerare să gândim psihologia socială ca o știință propriu-zisă. Întâlnim doar reflecții, unele geniale, despre om și societate. De la Platon și Aristotel se revendică toate științele socioumane. De la filosofi și gânditori din Antichitate până în zilele noastre descoperim filonul multor teorii și ipoteze psihosociologice, ca și corola de lumină ce scoate în relief fațetele „diamantului firii” - omul. La Lucius Annaeus Seneca se conturează *teoria comportamentului prosocial*, Niccolo Machiavelli atrage atenția asupra fenomenului *opinie publice* și a acțiunii de *manipulare comportamentală*, Michele de Montaigne face observații subtile asupra a ceea ce psihosociologii vor numi patru secole mai târziu *persuasiune* și *compliance*.

Ne vom opri aici cu exemplele care susțin ideea genezei psihosociologiei din reflecția filosofică, dar nu conținem a-i îndemna pe mai tinerii noștri colegi să nu se rupă de filosofie, oricât de tehnice sau de matematizate ar fi experimentele lor.

Sec. al VI-lea
î.e.n.

- Idei psihosociologice se regăsesc în opera înțelepților și filosofilor din cele mai vechi timpuri. În *Legile lui Mănu (Manawa Dharmasastra)*, cod de legi civile și religioase din India, anterioare secolului al VI-lea î.e.n. (păstrate într-o versiune din secolul al II-lea î.e.n.), întâlnim, poate, cea mai veche expunere a *organicismului*, conform căruia *societatea* este constituită după modelul unei ființe vii: unii membri ai societății reprezintă gura, alții brațul, alții coapsa etc.

- Și în China antică, în învățăturile lui *Confucius* (cea 551-479 î.e.n.), se află idei cu încărcătură psihosociologică despre *societate* (conducerea ei armonioasă) și despre *individ* (perfecționarea personalității), ca și despre tradiții ca fundament al societății. Pentru Confucius, care - ca și Socrate - nu a lăsat o operă scrisă, *prietenia* și *echitatea* constituie valori cardinale.

Sec. al IV-lea
î.e.n.

- În Grecia antică își află originea gândirea filosofică și științifică europeană. *Platon* (427- 347 î.e.n.), considerat de Martin Heidegger

„inițiatorul metafizicii occidentale”, a inspirat prin dialogurile sale filosofice (*Banchetul*, *Fedon*, *Statul*, *Sofistul* ș.a.) reflecția psihosociologică de mai târziu. În *Republica*, Platon denunță rolul corupător al artei în societate, admitând doar menținerea muzicii doriene, convenabilă războinicilor. Societatea ar trebui formată din trei caste : cea a filosofilor, a gardienilor și a agricultorilor și meseriașilor. Castelor dominante, Platon le recomandă comunitatea averilor, a femeilor și a copiilor pentru a-i putea domina pe agricultori, pe meseriași și pe sclavi (*Statul*). Gândirea lui Platon a influențat curentele de idei filosofice (organicismul, personalismul, fenomenologia), care au avut reverberații în psihosociologie de-a lungul timpului. Karl R. Popper (1966) îl considera pe Platon nu numai ca pe unul dintre primii savanți din domeniul științelor sociale, ci și ca pe cel mai influent dintre ei. S.A. Barnett (1988) apreciază că de la Platon începe *tradiția pesimistă* în gândirea europeană cu referire la individ și societate. În statul ideal, înfățișat în *Republica*, guvernării gardieni erau selecționați după criterii stricte și instruiți timp de 18-36 de ani. Ei dispuneau de o autoritate absolută pe care și-o perpetuau prin violență. Acestea amintesc de *eugenie* și de *sistemul totalitar* din secolul XX (S.A. Barnett, *Biologie și libertate*, București, Editura Științifică, 1995, p. 29). Tradiția pesimistă îi include pe Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Thomas Malthus, Charles Darwin, Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler ș.a.

*Relații
individ-societate*

• *Aristotel* (384-322 î.e.n.), filosof grec originar din Stagira, discipol al lui Platon, a arătat importanța cercetării concrete a vieții sociale și a consacrat ideea că omul este *ființă socială* (*zoon politikon*). În *Politica*, Aristotel a analizat comparativ 158 de colecții de legi, procurate de fostul său elev. Alexandru Macedon, din cetățile întâlnite în cursul expedițiilor militare ale acestuia. Monarhia, aristocrația și republica - cele trei forme de guvernare analizate în *Politica* - pot conduce la forme degenerate: tiranie, oligarhie, demagogie. Fiind prin natura *ov ființe sociale*, indivizii participă la viața socială ca o condiție *sine qua non* a existenței lor. În *Etica nichomahică*, *Etica cea mare* și *Etica endemică* întâlnim o adevărată teorie despre *prietenie*, ca *relație interpersonală*. Dând un sens mai larg termenului *de prietenie*, și anume camaraderie, dragoste filială, ospitalitate, devotament față de patrie, Aristotel susține că „prietenia este un suflet cu două trupuri”. Iubind utilul, plăcutul și binele, oamenii leagă prietenii din interes, din plăcere și din virtute. Pentru stabilirea unei relații de prietenie se cer - după Aristotel - trei condiții: existența a cel puțin doi oameni, sentimentele să fie reciproce, indivizii să-și dea seama de reciprocitatea sentimentelor. Lui Aristotel îi datorăm - după cum susțineau Mihai Ralea și Traian Herseni - „cea mai potrivită definiție a psihologiei sociale : «A trăi înseamnă a simți și a cunoaște ; în consecință, a trăi laolaltă înseamnă a simți împreună și a cunoaște împreună»” (*Introducere în psihologia socială*, București, Editura Științifică, 1996, p. 196).

Zoon politikon

*Relațiile
interpersonale*

Sec. I

Comportamentul
prosocial

• în gândirea *stoicilor* apar numeroase teme ce vor intra în domeniul de studiu al psihosociologiei. *Luduș Annaeus Seneca* (4 î.e.n. - 65 e.n.) este foarte semnificativ pentru morala stoică ce are ca regulă fundamentală cerința „de a trăi în conformitate cu natura” (*vivere secundum naturam*). Rectitudinea morală propovăduită de stoici conduce la perfecționarea ființei umane, care trebuie să personifice curajul, justiția și libertatea. În lucrarea *Scrisori către Luciliu* găsim reflecții psihosociologice strălucite. Lucius Annaeus Seneca susține că „omul este sfânt pentru om” (*homo sacra res homini*). După o jumătate de veac, Thomas Hobbes va spune: „omul este lup pentru om” (*homo homini lupus*). Din multitudinea ideilor exprimate de Lucius Annaeus Seneca, care constituie teme centrale ale psihosociologiei contemporane, amintim doar reflecțiile „despre binefaceri” (*De beneficiis*). „Răspлата unei fapte bune este a fi făcut-o” (*Scrisoarea a LXXXI-a*) reprezintă nota definitorie a comportamentului *prosocial*.

Sec. al XIV-lea

Socializarea

• *Abu Zaid Abdel Rahman Ibn Khaldun* (1332-1406), marele istoric al lumii arabe, scrie *Cartea poveștelor și a datelor despre viața arabilor, perșilor și berberilor*, monumentală lucrare cu titlul original *Kitab al Ibar*. Prima dintre cele trei cărți ale acestei istorii, *Mukaddima* (*Introducere*), publicată în 1377, cuprinde în cele peste 1500 de pagini idei și elemente ale unora dintre teoriile sociologice de mai târziu (Ch. Montesquieu, K. Marx, V. Pareto, O. Spengler, A. Toynbee ș.a.). În concepția lui Ibn Khaldun, societatea umană s-ar fonda pe *instinctul de grup* (*acabiyya*). Ca și organisme vii, care se nasc, cresc și mor, societatea ar urma o evoluție ciclică: ascensiune, înflorire, declin. În faza de declin, *cooperarea* dintre oameni se rarefiă, instinctul de asociere se diminuează. În *Mukaddima*, Ibn Khaldun afirmă: „Omul însuși este copilul obișnuințelor și obiceiurilor sale, și nu copilul naturii și temperamentului său”, ceea ce prefigurează tema *societății*, care i-a preocupat pe psihosociologi câteva secole mai târziu.

Sec. al XVI-lea

Opiniapublică

• *Niccolo Machiavelli* (1469-1527), istoric, scriitor și om politic din Florența, a utilizat - se consideră - primul termenul de *opinie publică* în sens modern. El considera că opinia publică are un rol important în susținerea sau distrugerea puterii politice. Niccolo Machiavelli, în lucrarea *Principele* (1516), arată că interesele și forța, nu principiile morale, dictează în politică și că „important este de a merita afecțiunea poporului, căci el este cel mai tare și cel mai puternic”. Dincolo de observațiile psihosociologice privind activitatea diplomatică, renaștistul florentin pledează pentru *manipularea comportamentală* a oamenilor ca alternativă la conducerea lor prin forță. Astfel, în psihosociologia modernă se utilizează termenul de *machiavelism* ca atitudine desemnând tendința de a manipula

comportamentul altora în vederea atingerii propriilor scopuri și termenul de *tip de personalitate machiavelică*, ce se caracterizează prin atitudinea amintită. Gândirea lui Niccolo Machiavelli continuă tradiția *pesimistă* : „oamenii sunt răi și totdeauna gata să-și afișeze natura vicioasă (...) Dacă înclinația lor către rău rămâne ascunsă un timp (...), trebuie să presupunem că a lipsit ocazia ca aceasta să se arate” (*Convorbiri*). În 1970, Richard Christie și Florence L. Geis publică volumul *Studies in Machiaveltianism* (New York, Academic Press). În ciuda adevărului că Niccolo Machiavelli „a dezgolit omul de toate calitățile sale umane gingașe și l-a redus la stadiul de animal guvernat, în modul cel mai puternic, de forță și necinste” (Kenneth Bock, 1980), diplomatul florentin - condamnat postmortem de către Inchiziție - a nutrit idealuri de pace și stabilitate, idealuri larg împărtășite în zilele noastre (S.A. Barnett, *op. cit.*, p. 32). În România, Cătălin Mamali a atras atenția primul asupra termenului de „machiavelism” (*Dicționar de psihologie socială*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 135), iar Septimiu Chelcea a tradus și adaptat *Mach IV Scale* pentru identificarea tipului de *personalitate machiavelică* (*Psihologia*, 1991, 4, p. 4).

*Manipularea
comportamentală*

- De numele lui *Neagoe Basarab* se leagă „prima capodoperă” românească, în limba slavonă, în care apar idei psihosociologice despre ceea ce astăzi se numește „leadership” : *învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (1512-1521). Sfaturile „voievodului culturii românești” vizează *relațiile ierarhice* de subordonare și supunere, recompensele și pedepsele, arta negocierii. Așa cum arăta Adrian Neculau (1984), „întâlnim în aceste *învățăături* aproape toate temele psihosociologice moderne, exprimate într-un limbaj adecvat și tratate cu competență și convingere” („începuturile unei viziuni psihosociale asupra manifestărilor umane la vechii cărturari români”, în *Psihologia socială în România*, Ana Tucicov-Bogdan, coord., București, Editura Academiei, 1984, p. 27). Această lucrare a apărut aproximativ în aceeași perioadă cu *Principele* lui Niccolo Machiavelli, fără ca lucrarea politologului italian să fi fost cunoscută de domnul muntean - conform opiniei lui Dan Zamfirescu.

Relațiile ierarhice

- Moralisții francezi, de la Renaștere încoace, pot fi considerați precursori ai psihosociologici. *Michel de Montaigne* (1533-1592), autorul *Eseurilor* (1580), este cel mai reprezentativ pentru gândirea Renașterii. A încercat să înlăture *prejudecățile* medievale, a promovat cercetarea empirică (observația și autoobservația), a elaborat o concepție umanistă în cadrul căreia omul este văzut ca relație socială, ca existență care „se face”. Michel de Montaigne a făcut observații subtile cu privire la fenomene și procese psihosociale, precum persuasiunea, compasiunea, sinceritatea, gelozia, complezența, comunicarea etc.

*Prejudecățile
sociale*

- La jumătatea secolului al XVII-lea se tipăresc cărți românești de învățătură (*Pravila de la Govora*, 1640 ; *Cartea românească de*

Sec. al XVII-lea

învățătură, 1646; îndreptarea legii, 1652), care oferă cititorilor modele normative și sfaturi de comportare.

învățarea socială

- De la Grigore Ureche (1590-1647) ne-a rămas cea mai veche scriere din Moldova în limba română: *Letopisețul țării Moldovei*, în care găsim analiza psihosociologică a personalității, realizată prin tehnica portretelor, prin relatarea întâmplărilor portretizante - cum remarcă Traian Herseni și Nicolae Radu („Aportul cronicarilor la dezvoltarea psihologiei românești”, în *Revista de psihologie*, 1962, p. 1). Iată cum îl descrie cronicarul pe Bogdan Vodă: „nu în beții, nici în ospete petrecea, ci ca un stejar în toate părțile priveghea să nu se știrbească țara” (*Letopisețul țării Moldovei*). Grigore Ureche propune „un model de învățare socială valabil pentru timpul său”, bazat pe „învățătură și certare a celor mari și puternici” (Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 35).

Conflictele sociale

- Unii istorici ai psihologiei sociale - de exemplu, Gardner Murphy (1895-1979) - îl consideră pe Thomas Hobbes (1588-1679) „primul psiholog” din evoluția acestei discipline. A analizat dimensiunile psihosociale ale conflictelor, dominației și supunerii, ale insecurității. A preluat de la poetul latin Plaut expresia : „omul este lup pentru om” (*homo homini lupus*) și a crezut că „starea de natură” a oamenilor este „războiul tuturor împotriva tuturor” (*bellum omnium contra omnes*). În *Leviathan sau materia, forma și puterea unui stat ecleziastic și civil* (1650), Thomas Hobbes enunță principiul contractualismului: statul a fost creat de oameni pe baza unei înțelegeri (contract) pentru a pune capăt luptei tuturor împotriva tuturor. Contractul (convenția) este, desigur, imaginar. Pentru Thomas Hobbes, oamenii au o înclinație generală, o „dorință perpetuă și febrilă de putere (...), care nu se sfârșește decât o dată cu moartea”. Combativitatea la oameni nu este înăscută, ci dobândită prin rațiune, care le dictează că este rațional doar ceea ce aprobă suveranul.

Rol-statusurile sociale

- În 1655, François La Rochefoucauld (1613-1680) publică lucrarea *Cugetări sau maxime morale*, în care este schițat, în liniile sale esențiale, un portret psihic al omului epocii sale, propunând modelul a ceea ce a numit „omul cumsecade” (*l'honnête homme*), care „atrage stima oamenilor onești” și care urmărește să fie în relații interpersonale cu aceștia. A analizat în profunzime relațiile interpersonale nedezirabile, precum: egoismul, gelozia, minciuna, ura, impertinența. A intuit sistemul rol-statusurilor sociale: „în toate profesiunile, fiecare își asigură un anumit obraz și o anumită înfățișare, pentru a părea ceea ce vrea să pară în ochii celorlalți. Astfel, se poate spune că lumea nu este compusă decât din obraze” (cuvântul „obraz”, sinonim cu „față”, are aici semnificația socială : „obraz subțire”, „față bisericească”, „om cu două fețe”).

Conformarea

- Miron Costin (1633-1691) scrie în limba română *Letopisețul țării Moldovei de la Aron-vodă încoace*, poemul filosofic *Viața lumii* și lucrarea *De neamul moldovenilor*, în care afirmă originea latină a

românilor, precum și două cronici în limba polonă. Și acest cronicar umanist stăpânește cât se poate de bine *tehnica portretului* psihosociologic. Iată, spre exemplu, „portretul” lui Matei Basarab : „om fericit peste toate domniile acelei țări, nemândru, blând, drept om de țară, harnic la războaie, așa neînfrânt și nespăimat, că poți să-l asemeni cu marii oșteni ai lumii”. Îndemnurile sale vizează *conformarea* la normele sociale, în funcție de *statusul* social, de rangul boieresc. De la Miron Costin ne-a rămas sentința vizând determinarea socială: „Nu vremile sunt subț om, ci bietul om subț vremi”.

- *Blaise Pascal* (1623-1662) proclamă superioritatea omului asupra naturii. „Omul nu este decât o trestie dintre cele mai slabe ale naturii, dar este o trestie cugetătoare” - afirmă Blaise Pascal în *Cugetări* (lucrare apărută postum, în 1670). „Nu este nevoie ca întreg universul să se înarmeze pentru a-l strivi; un abur, o picătură de apă sunt de ajuns ca să-l ucidă. Dar dacă universul l-ar strivi, omul ar fi totuși mult mai nobil, pentru că el își dă seama că moare, pe când universul nu știe nimic despre avantajul său”. Blaise Pascal a formulat vestitul „pariu” cu privire la credințele religioase : „dacă Dumnezeu nu există, nu pierdem nimic, iar dacă există, câștigăm totul” și a atras atenția asupra relativității normelor morale și juridice : „Nu întâlnim aproape nimic just sau injust care să nu se schimbe deodată cu climatul... Un meridian decide asupra adevărului. Legile fundamentale se modifică. Dreptul are epocile sale. Hazlie justiție, pe care o limitează un râu sau un munte: adevăr dincoace de Pirinei, eroare dincolo de ei”. Gândirea lui Blaise Pascal a influențat *existențialismul* contemporan și, prin aceasta, concepția psihosociologică despre relația individ/societate.

*Relațiile
individ-societate*

- *Baruch Spinoza* (1637-1677), filosof raționalist din Olanda, a înfățișat în *Ethica ordine geometrico demonstrata et in quinque partes distincta*, terminată în 1676 și la care a lucrat, cu unele întreruperi, timp de douăzeci de ani, o filosofie a omului, teoretizând ceea ce oferiseră Antichitatea și gânditorii epocii sale (R. Descartes, Th. Hobbes ș.a.). Chiar dacă „Spinoza nu este original” (H. Hofer, 1934), convingerea sa că omul trebuie cunoscut și înțeles, nu etichetat, ar trebui împărtășită de toți psihosociologii. „M-am străduit neîncetat să nu ridiculizez, să nu deplâng și nici să disprețuiesc acțiunile umane, ci să le înțeleg” - scria Baruch Spinoza. De reținut, din punct de vedere psihosociologic, este accentul pus pe percepția socială: „Dacă ne imaginăm că cineva afectează cu bucurie lucrul pe care îl iubim, vom fi afectați de iubire față de el. Dacă, dimpotrivă, ne imaginăm că îl afectează cu tristețe, vom fi afectați de ură împotriva-i” (*Propoziția XXII*). Și, mai departe : „Dacă ne imaginăm că cineva afectează cu bucurie un lucru pe care îl urâm, vom fi afectați de ură față de el. Dacă, dimpotrivă, ni-l imaginăm afectând același lucru cu tristețe, suntem afectați față de el de iubire” (*Propoziția XXIV*). Considerăm că în aceste propoziții, ca și în demonstrațiile

*Deontologia
psihosociologici*

*Relațiile
interpersonale*

lor găsim aceleași generalizări pe care le va face Fritz Heider trei secole mai târziu în *Psihologia relațiilor interpersonale* (1958).

Psihologia popoarelor

- între precursorii cei mai semnificativi ai psihosociologiei românești se numără și *Nicolae Milescu* (1636-1708) cu însemnările sale de călătorie : *Jurnal de călătorie în China și Descrierea Chinei* (1678). Descrierea obiceiurilor și comportamentelor chinezilor îl recomandă pe Nicolae Milescu drept unul dintre întemeietorii *psihologiei popoarelor*. Scriind despre „ce fel de fire au chinezii”, Nicolae Milescu menționează un șir de calități psihomorale: hărnicia, modestia, cinstea, îndemnarea, statornicia. Chinezii „iubesc facerea de bine și pe cei ce o săvârșesc”. Regăsim aici problematica modernă a *imagologiei*.

Comportamentele sociale

- în 1688, apare lucrarea *Les Caracteres ou Les moeurs de ce siecle* de *Jean de La Bruyere* (1645-1696), fină și expresivă radiografie a societății franceze a timpului. Accentul este pus pe *comportamentele sociale*. După o expresie consacrată, Jean de La Bruyere a căutat în „omul care se vede” tot ce vorbește despre „omul care nu se vede”, analizând expresia corporală, gesturile, privirea, mersul, ticurile etc. în opera lui La Bruyere se găsesc observații psihosociologice minuțioase asupra unor fenomene precum dragostea, prietenia, comunicarea verbală, sinceritatea, antipatia ș.a.m.d. De asemenea, este relevantă relația dintre comportamentul social și poziția socială dată de avere. Ultimul mare moralist al veacului al XVII-lea, acest „om plin de idei, care exprimă lucruri mari în puține cuvinte” - Jean de La Bruyere - îndemna, asemenea lui Spinoza: „Să nu ne înfuriem asupra oamenilor văzându-le asprimea, nerecunoștința, nedreptatea, trufia, iubirea față de ei înșiși și uitarea față de alții; așa sunt ei făcuți, așa e firea lor; este ca și când n-ai suporta faptul că piatra cade și flacăra se-nalță” (*Capitolul XII - Despre om*). Jean de La Bruyere l-a inspirat pe Paris Mumuleanu în lucrarea sa *Caracterele* (1825) în care încearcă o apropiere între *nărvurile* de la București, la începutul secolului al XIX-lea, și *moravurile* din Parisul veacului al XVII-lea.

Moravurile

Relații interpersonale

- *Ion Neculce* (cea 1672-1745) scrie *Letopisețul țării Moldovei de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Movrocordat* și culegerea de legende *O samă de cuvinte*. Ca mare hatman (ministru al Apărării Naționale de astăzi) în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, a cunoscut din experiență proprie valoarea *evenimentelor cruciale* și importanța *relațiilor interpersonale*. A adus în pragul perfecțiunii *tehnica portretelor* psihosociologice. Despre Petru cel Mare al Rusiei scrie : „era mai înalt decât toți oamenii, iar nu gras, rătund la față și cam smad, oacheș și cam arunca câteodată din cap, fluturând, și nu cu mărire și fală, ca alți monarhi, ce umbla fiecum, prost la haine...”.

Sec. al XVIII-lea

- Un loc aparte în evoluția gândirii psihosociologice românești îi ocupă *Dimitrie Cantemir* (1673-1723), cărturar umanist și domn

al Moldovei (1693, 1710/1711). A scris în limba latină *Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*, lucrare tradusă în limbile engleză, franceză și germană. A demonstrat originea romană a românilor (*Hronicul vechimii mmano-moldo-vlahilor*, 1712-1722). În *Descriptio Moldaviae* (1714-1716), *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea*, *Istoria ieroglică* (1703-1705) găsim, alături de cunoștințele de geografie, istorie, etnografie sau sociologie, și reflecții psihosociologice. Sunt descrise „nărvurile moldovenilor”, comportamentele și trăsăturile lor psihomorale (cutezanță, semeție, trufie, ospitalitate, spirit deschis, dar și lipsa măsurii), se oferă „sentenții” privind rolul relațiilor afective în procesul conducerii, influența socială, relațiile interpersonale ș.a. Dimitrie Cantemir crede în măreția omului: „Nu rob, ci stăpân lumii te-au lăsat; pentru aceasta, tu pe dânsa, nu ea pe tine stăpânește” (*Imagine de nedescris a ființei sacre*, 1700). Cu deplin temei, Adrian Neculau (1984) afirma că la Dimitrie Cantemir elementele de psihologie socială sunt explicite.

*Psihologia
poporului român*

- Considerat unul dintre marii precursori ai sociologiei, Montesquieu (*Charles de Secondat*) (1689-1755) arată în *L'Esprit des lois* (1749) că societatea este guvernată de legi, de „raporturi necesare care derivă din natura lucrurilor”. Montesquieu este, deopotrivă, și un mare precursor al psihosociologiei, în special prin observațiile sale pătrunzătoare privind *caracterele națiunilor*, temă ce prefigurează orientarea modernă de studiu a *identității sociale*. Montesquieu a intrat în conștiința universală și prin savurosul roman epistolar *Les Lettres persanes* (1721), în care societatea franceză este văzută prin prisma unei alte civilizații, opunând unele *prejudici* altor prejudecăți: persanul Rica, întrebat la Paris „Cum poate fi cineva persan?”, răspunde: „Cum poate fi cineva francez?”. Același personaj creat de Montesquieu relatează impresiile sale de turist, „de o lună de zile de când sunt aici [la Paris] n-am văzut pe nimeni umblând normal. Nu există pe lume oameni care să-și folosească mai bine membrele lor decât francezii: aleargă, zboară. Trăsurile din Asia cu mersul lor încet, ca și pasul măsurat al cămilelor i-ar face să leșine”. În însemnările sale de călătorie din Germania, Italia, Elveția, Olanda, Anglia, Imperiul Austro-Ungar (inclusiv în Munții Apuseni), publicate postum în *Caiete* (1939), se regăsesc numeroase reflecții psihosociologice: „englezii, care au multă imaginație, inventează puțin, iar germanii, care au puțină imaginație, imaginează mult” sau „Tot cetățeanul este dator să moară pentru patria lui, nimeni nu este silit să mintă de dragul ei”. Mărturisirea lui Montesquieu : „Când am călătorit în țări străine m-am legat de fiecare dintre ele ca și cum ar fi fost propria mea țară” are valoare deontologică și metodologică pentru cercetarea psihosociologică.

*Psihologia
popoarelor*

*Prejudiciile
sociale*

- La *Jean Jacques Rousseau* (1712-1778) reflecția psihosociologică dobândește o puternică expresie teoretică. În *Discours sur*

*Rol-statusurile
sociale*

l'origine de l'inegalite (1755), se arată cum societatea creată prin contractul social influențează psihicul uman. Natura l-a făcut pe om sociabil, iar societatea impune omului anumite calități: afecțiunea familială, iubirea etc. Sistemul de proprietate, ca instituție socială, a generat procese psihosociale precum concurența, rivalitatea, interesele opuse. Tot existența socială a omului a condus la dezvoltarea memoriei și a imaginației, într-un cuvânt, la dezvoltarea *personalității* în funcție de *sistemul rol-statusurilor sociale*. Jean Jacques Rousseau susține că omul este bun de la natură, că ideile morale sunt înăscute și pledează pentru conformarea educației la natura copilului. „Omul s-a născut liber și [cu toate acestea] este pretutindeni încătușat” (*Contractul social*, 1762). Jean Jacques Rousseau a folosit pentru prima dată în sens modern termenul de „opinie publică” (1744), susținând că „Opinia publică, regina lumii, nu este subiect al puterii regilor ; prin ea însăși are slavă” (*Scrisoare către d'Alambert*, 1762).

Opinia publică

Sec. al XIX-lea

- *Dinicu Golescu* (1777-1830) scrie *însemnare a călătoriei mele, Constandin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826*, ca urmare a vizitării Europei Centrale. Cărturarul iluminist descoperă în țările apusene „normalul” evoluției umane, „fireasca slobozenie”, iar „cele bune” pe care le-a văzut dorește să le împărtășească celor din țară, pentru că „vremea este a ne deștepta”. Deci, pune problema *schimbării atitudinale* și comportamentale. Dinicu Golescu a aderat deplin la valorile europene, propunând un *model de învățare socială dirijată* prin conectare la realitățile europene (A. Neculau, 1984).

*Schimbarea
atitudinilor*

- Psihosociologii germani (Hans Anger, 1970; H. Hiebsch și Manfred Vorweg, 1976) fixează debutul psihosociologic în deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, prin lucrările lui *Theodor Waitz* (1821-1864) și *Adolf Bastian* (1826-1905), în care legătura psihosociologiei cu *etnologia* este ridicată la rangul de principiu metodologic, date fiind diferențele de mentalitate și caracterul specific al popoarelor.

*Psihologia
poporului român*

- în 1860 își începe apariția revista *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, sub conducerea lui *Moritz Lazarus* și *Hajin Steinthal*. Cei doi lingviști și etimologi germani considerau că sufletul unui popor, supraindividual, se manifestă prin: limbă, mituri și obiceiuri, astfel că prin studiul-culturii se poate ajunge la psihologia popoarelor (*Volkerpsychologie*).

*Psihologia
popoarelor*

- în 1874, *Ion Crăciunescu* își susține la Sorbona teza de doctorat cu titlul *Le Peuple roumain d'après ses chants nationaux*. Pe baza folclorului, viitorul profesor la Universitatea din București încearcă să analizeze psihologia poporului român.

Capitolul 3

Cu experimentul începe istoria psihosociologiei (1880-1934)

Actul de naștere a psihosociologiei nu poate fi datat cu exactitate. Nici paternitatea nu este indiscutabilă. Și totuși...

Pentru autorii francezi, psihologia socială se naște în Franța. „Veritabilul ei fondator” este Gabriel Tarde - susține Serge Albouy (*Elements de sociologie et de psychologie sociale*, Toulouse, Privat, 1976, p. 27).

Autorii germani fixează debutul psihosociologiei în perimetrul culturii germane, făcând trimitere la Theodor Waitz și la Adolf Bastian, ca și la Moritz Lazarus și Hajin Steinthal, dar mai ales la Wilhelm M. Wundt (cf. Hans Anger, *Sozialpsychologie*, Koln, Universit t zu Koln, 1970, p. 638).

În literatura anglo-saxonă, apariția psihologiei sociale se leagă de cei care au denumit-o ca atare în titlurile primelor volume consacrate noii discipline : William McDougall și Edward A. Ross (David L. Silles, ed., *International Encyclopedia of the Social Sciences*, voi. 14, Londra, The MacMillan Company, 1968, p. 459).

Noi credem că se poate scrie despre o știință numită „psihologie socială” sau „psihosociologie” o dată cu realizarea în acest domeniu a primelor experimente riguros controlate (1897).

Cu experimentul începe istoria psihosociologiei...

• *Max Ringelmann*, inginer agronom, realizează în anii '80 ai secolului al XIX-lea, în Franța, „poate primul experiment de psihologie socială din lume” (cf. Bibb Latane, „Inaction sociale”, în *Grand Dictionnaire de la Psychologie*, Paris, Larousse, 1994, p. 372). Max Ringelmann și-a propus să măsoare eficacitatea cailor, boilor, oamenilor și mașinilor în condiții individuale și, comparativ, când trebuiau să execute împreună diferite sarcini simple. Oamenii, de exemplu, erau puși să tragă de o fr nghie c t puteau de tare: singuri, câte trei, câte opt. Lucr nd singuri, subiecții de experiment (studenți la școala agricolă din Grand-Jouan) atingeau o medie de 63 kg-forță; în grupuri de c te trei ajungeau la media de 160 kg-forță, iar în grupuri de opt realizau media de 248 kg-forță. Eficacitatea grupurilor a crescut de 2,5 ori și, respectiv, de 4 ori (nu de 3 sau de 8 ori, corespunzător multiplicării numărului de participanți). Rezultatele acestui experiment au fost publicate în 1913 și prezentate în 1927 de Walter Moede, în Germania. În 1935, J.F. Dashiell face trimitere la acest experiment în manualul său de psihologie socială. Abia în

1880

*Experimentul
în psihosociologie*

frânarea socială

1972,1. Steiner propune în lucrarea *Group Process and Productivity* (New York, Academic Press) un model teoretic, explicând fenomenul prin ceea ce a numit pierderea coordonării, care ar fi proporțională cu $N(N-1)/2$ (numărul maxim de diade într-un grup). Bibb Latane, K.D. Williams și Stephen C. Harkins (1979) au reluat experimentul lui Max Ringelmann măsurând eficacitatea realizării unor sarcini simple, ușor de măsurat, cum ar fi intensitatea zgomotului produs de aplauze sau de strigăt, în condiții individuale și în grup, și au ajuns la aceleași rezultate : în grup se produce ceea ce ei au numit fenomenul de *social loafing*, tradus în franceză prin termenul de *inaction sociale*. Considerăm că echivalentul în limba română al termenului ar fi cel de *frânare socială*, iar teoriile explicative ar viza conformarea la norma de grup, pierderea coordonării și influența culturală. Așa cum sublinia Bibb Latane (1994), posibilitatea de a identifica efortul fiecărui membru al grupului reduce efectele fenomenului de *frânare socială*.

1890

Imitația

• în lucrarea *Legile imitației* (1890), Gabriel Tarde (1843-1904), unul dintre fondatorii psihologiei sociale franceze, consideră *imitația* ca fiind elementul esențial al vieții sociale. Imitația asigură difuzarea noului care se produce prin invenții. *Imitația-tradiție* asigură legătura dintre generații, iar *imitația-modă*, legătura în cadrul aceleiași generații. După Gabriel Tarde, există două moduri principale de a imita: „a face exact ca modelul sau a face exact contrariul”. Imitația, echivalentul în plan social al credinței biologice, se propagă prin *contagiune* mintală, fiind de natură hipnotică: „Societatea este imitație, iar imitația este un fel de «somnambulism»” (*Les lois de l'imitation*, Paris, Alean, 1921, p. 95). *Contraimitația*, extrem de răspândită, constituie tot imitație și are aceeași finalitate : asimilarea individului de către societate. La Gabriel Tarde, *imitația* are un sens foarte larg : „Există imitație ori de câte ori există acțiunea la distanță a unui spirit asupra altuia”. *Legile generale ale imitației* se referă la *imitația de la interior spre exterior*, adică mai întâi sunt preluate ideile, simțămintele, dorințele etc. și abia apoi comportamentele, formele exterioare de manifestare ale lor. De asemenea, adoptarea scopurilor premerge imitarea mijloacelor. *Imitarea de la superior la inferior*, cea de-a doua lege a imitației, se referă la preluarea de către categoriile inferioare a modelelor oferite de categoriile superioare. Situațiile analizate de Gabriel Tarde sunt dintre cele mai diverse : de la difuzarea modei vestimentare și a credințelor religioase până la conducerea maselor de către șefi. Exemplele luate în discuție sunt adesea subtile, dar valabilitatea unei legi nu se demonstrează prin exemple. Când situațiile analizate contrazic legile formulate, Gabriel Tarde le declară contraexemple, excepții, care întăresc regula: clasele inferioare imită luxul și formele de divertisment ale claselor superioare, dar și clasele superioare le imită pe cele inferioare (de

*Legile imitației:
de la superior
la inferior, de la
interior la exterior,
degradarea
modelului*

exemplu, aristocrația română a adoptat creștinismul propagat de sclavi). *Imitarea de la superior la inferior* conduce la o *degradare a modelului*, astfel că egalizarea socială nu este niciodată posibilă, nobilimea păstrându-și rolul istoric civilizator, de la ea pornind „cascada continuă a imitării”. Fenomenul imitației, pus în lumină de Gabriel Tarde, i-a preocupat pe mulți psihosociologi. S-au realizat, în timp, numeroase experimente psihosociologice: O.H. Mowrer (1960), A. Bandura (1962, 1968), D.J. Hicks (1965), W.W. Hartup (1964, 1968) ș.a. Din literatura românească de specialitate amintim contribuția lui Pavel Mureșan (*Ce este imitația ?*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980).

Imitația

- Ideea *imitației prin contagiune*, lansată de Gabriel Tarde, o regăsim și la *Gustave Le Bon* (1841-1931), fiind pusă, cu valoare negativă, la baza modificărilor comportamentului indivizilor în starea de mulțime (*Psychologie des foules*, Paris, 1895). *Unitatea mintală* ar fi cea dintâi caracteristică a mulțimilor. Din aceasta ar decurge dogmatismul, intoleranța, sentimentul puterii nelimitate, iresponsabilitatea indivizilor aflați în *starea de mulțime*. În viziunea lui Gustave Le Bon, procesele intelectuale ale indivizilor în starea de mulțime ar fi întunecate de instincte și de afecte, care se amplifică prin contagiune mintală. Din această cauză, mulțimile sunt credule, au idei schimbătoare, infraraționale, ignorându-se principiul noncontradicției. Gustave Le Bon nu acordă mulțimilor decât atributul emoționalității simple, dar deosebit de intense și de schimbătoare. Așa se face că mulțimile - după Gustave Le Bon - sunt de „natură feminină”, iar indivizii în starea de mulțime sunt mai aproape de animalitate decât de umanitate. Teoria lui Gabriel Tarde, atât de seducătoare la apariție, nu a fost confirmată de cercetările psihosociologice ulterioare, dar a generat investigații, ipoteze și noi teorii: William McDougall (1920), Floyd H. Allport (1921), N.E. Miller și J.L. Dollard (1941), H. Cantril (1941), K. Young (1946), W. Westley (1956) ș.a.

1895

Psihologia mulțimii

- Istoricul, economistul și filosoful *Alexandru D. Xenopol* (1847-1920) include în a sa *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane* (1896) un capitol despre starea materială și intelectuală a românilor, remarcând marea unitate a vieții lor psihice, bazate pe limba, obiceiurile și moravurile comune, precum și pe ideea descinderii lor din aceiași strămoși. Într-un ciclu de opt lecții, la College de France, în 1908, Alexandru D. Xenopol va relua tema *psihologiei poporului român*.

1896

*Psihologia
poporului român*

- între 1896 și 1897 se țin primele cursuri de sociologie, incluzând și probleme de psihosociologie, la universitățile din România. *Constantin Leonardescu* (1844-1907) predă sociologie la Universitatea din Iași cu începere din 1896. În 1900 publică studiul *Conștiința*

Conștiința socială

socială, arătând că la „originea conștiinței sociale nu este individul, ci atmosfera socială în care el respiră”.

1898

Experimentul în psihosociologie

Influența socială

Relația individ-societate

**Constantin
Dimitrescu-Iași**

• *Normau Triplett* a cercetat experimental cât de repede sunt în stare copiii să acționeze o mulinetă când sunt singuri și când sunt în prezența altora care fac același lucru. Performanța a fost mai bună în al doilea caz („The dynamogenic factor in pacemaking and competition”, în *American Journal of Psychology*, 1898). Astfel a apărut paradigma *influenței sociale* (mai precis, a „facilitării sociale”), care prezintă similitudine cu însăși definirea psihologiei sociale (Juan Antonio Perez și Ștefan Boncu, „Clasic și modern în cercetările asupra influenței sociale”, în *Influența socială. Texte alese*. Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1996, p. 9).

• în 1898, *Constantin Rădulescu-Motru* (1868-1957), care va ilustra strălucit timp de aproape o jumătate de secol evoluția psihologiei, implicit a psihosociologice, în România, publică studiul *Problemele psihologiei* (București, 1898). Cărturarul român scria: „Omul absolut izolat n-ar ajunge nici cel puțin la conștiința personalității sale, necum la conștiința unei experiențe personale. El nu și-ar ști corecta iluziile și nici rezuma în cuvinte cele văzute. Auzul pentru el ar fi cel mai puțin util, căci n-ar avea tovarăși cu care să comunice... Viața socială nu se alătură vieții psihice individuale, ci o pătrunde pe aceasta din urmă în așa fel că aproape o transformă cu totul” (*op. cit.*, pp. 322 și urm.).

• *Gabriel Tarde* publică volumul *Etudes de Psychologie Sociale*.

• Primele articole propriu-zise de psihosociologie în România au fost publicate în 1898 de *Constantin Dimitrescu-Iași* (1849-1923), profesor de sociologie la Universitatea din Iași (înființată în 1860) și, apoi, la Universitatea din București (înființată în 1864). Constantin Dimitrescu-Iași a abordat în studiile sale *Nevoia de hrană. Nevoia de ideal, Fericirea de a trăi* ș.a. în studiul despre ideal (1900), autorul scria: „Condiția vieții este munca (...). în lupta pentru existență, omul a trebuit să se asocieze cu semenii săi pentru a izbuti mai bine. Întregul progres cultural al omenirii se datorește acestei asocieri”. Studiile amintite, apărute în *Revista pedagogică*, au fost editate postum în volumul *Studii de psihologie socială* (1927).

1900

• *Wilhelm M. Wundt* (1832-1920), considerat „părintele psihologiei moderne”, fondatorul primului laborator de psihologie experimentală (Leipzig, 1879), ilustrează cel mai bine orientarea studiilor de psihologie a popoarelor. În intervalul 1900-1920 publică zece volume de *Volkerpsychologie : eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte* (Leipzig, 1900-1920), vastă lucrare de istorie comparată a culturii, în care sunt aduse în discuție numeroase elemente de etnografie : limba, arta, miturile și religia, obiceiurile și normele juridice, viața socială și evoluția ei etc. Wilhelm M. Wundt

consideră că psihosociologia ar trebui să studieze *sufletul colectiv* (*Volksseele*), care are tot atâta realitate cât și *sufletul individual*, înțeles ca „totalitate a trăirilor interioare”. Wilhelm M. Wundt se află la originea orientării culturologice în psihosociologie, dezvoltată de iluștrii psihosociologi și antropologi culturali Franz Boas (1852-1942), Ruth Benedict (1887-1948), Bronislaw Malinowski (1884-1942), Ralph Linton (1893-1953), Abram Kardiner (1891-1981) ș.a.

• *Nicolae Vaschide* (1873-1907), psiholog experimentalist român, colaborator al lui Alfred Binet, în laboratorul căruia, la Sorbona, lucrează în perioada 1895-1899, este - după opinia noastră - primul psiholog român cu preocupări de psihologie socială care se impune pe plan internațional. „*Par son genie et son oeuvre a honore la Roumanie et la France*” - scria biograful său, Daniel Cluzel, iar Constantin Rădulescu-Motru aprecia că „Nicolae Vaschide a fost unul dintre cele mai frumoase exemplare ale intelectualității românești” (*apud* Al. Roșea și M. Bejat, *Istoria științelor în România. Psihologia*. București, editura Academiei, 1976, pp. 58-59). A publicat 18 studii de psihologie școlară (în colaborare cu Alfred Binet). De asemenea, a scris, în colaborare cu editura Toulouse, studii cu caracter metodologic și de psihopatologie (în colaborare cu CI. Vurpas). Lucrările sale individuale au fost publicate postum: *Essai sur la psychologie de la main* (1909) și *Le sommeil et les rêves* (1911). Lucrarea *Essai sur la psychologie de la main*, rămasă neterminată, are un caracter enciclopedic și pe parcursul celor peste 500 de pagini sunt numeroase incursiunile și reflecțiile psihosociologice. „Mâna - afirmă Nicolae Vaschide - definește ființa umană mai mult decât ochiul, mai mult decât oricare alt domeniu senzorial, și fazele vieții noastre lasă în aceasta mai multe trăsături decât în alte părți” (*apud* Al. Roșea, M. Bejat, *op. cit.*, p. 53). De reținut este și faptul că după un deceniu de la apariția lucrării lui Gabriel Tarde, psihologul experimentalist, care spunea despre sine că este un „*paysan du Danube*”, tipărește în anul 1900, în Franța, studiul critic despre legile imitației, apărut postum și în România (*Psihologia socială. Imitația din punct de vedere psihosocial și doctrina lui Tarde*, București, 1910). Subliniind semnificația imitației în viața socială, Nicolae Vaschide analizează în corelație și rolul inovației, precum și interacțiunea individ/societate ca sursă a variației procesului de imitație.

Wilhelm
M. Wundt

Imitația

Nicolae Vaschide

Relațiile individ-societate

• Apare la Roma lucrarea *Psicologia Sociale* de Orano {cf. Claude Tapia, coord., *Introduction à la psychologie sociale*, Paris, Les Editions d'Organisation, 1996, p. 27).

1902

• *Constantin Rădulescu-Motru* publică, sub influența lui Wilhelm M. Wundt (la care și-a susținut teza de doctorat în filosofie în anul 1893), un studiu de *psihologie a poporului român*, foarte actual și astăzi (*Cultura română și politicianismul*, 1904). După ce

1904

*Psihologia
poporului român*

Zeiflemeaua

Politicianismul

definește politicianismul, savantul român arată că acest fenomen de degradare a adevăratei politici se naște din nepotrivirea dintre mecanismul vieții politice și fondul sufletesc al poporului. Suprema țință a politicianismului este să placă Europei. Este denunțat mimetismul elitelor conducătoare: „cu turcii turci, cu rușii ruși, cu nemții nemți...”. Critica politicianismului la români a luat forma *zeiflemelei* (ironie ușoară, izvorâtă din resentimente), *criticii negative* (care arată ceea ce este rău, fără a putea indica și „drumul îndreptării”), *criticii pozitive* (denunțarea politicianismului și „falsificării europenizării”, precum și crearea condițiilor adevăratei europenizări a sufletului politic românesc - cum va susține mai târziu, în studiul *Universitatea și politica*, 1927). Cunoașterea psihologică a poporului constituie baza europenizării sufletului românesc, europenizare care ar trebui să înceapă cu punerea în valoare a „vocațiilor individuale”, în lucrarea *Cultura română și politicianismul* întâlnim - după opinia noastră - cea mai remarcabilă autoimagine a românilor. După aproape o sută de ani, rămâne actuală întrebarea retorică: „Să fi venit oare vremea, dragul meu popor român, să înțelegi, în sfârșit, de acum înainte, ce primejdioasă amăgire pentru viitorul tău ascunde cântecul politicianilor ? ”.

1907

**Dimitrie
Drăghicescu**

Defectele românilor

• Apare lucrarea *Din psihologia poporului român* de Dimitrie Drăghicescu (1875-1945), cel care a inițiat învățământul psihosociologic universitar în România (la Universitatea din București, în 1905), dar care, după publicarea lucrării amintite, în limba franceză, nu a mai fost agreat în învățământul superior, îndreptându-se spre diplomatie și activitatea politică. Lucrarea are, fără îndoială, meritele „de a fi foarte conștientă de neajunsurile și imperfecțiunile ei” („Cuvânt înainte”, p. 3). Autorul își fondează considerațiile psihosociologice pe opera lui A.D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Ovid Densusianu și pe aprecierile unor călători străini privind calitățile și defectele țăranilor români și, prin aceasta, ale poporului român. Surse bibliografice, precum: Gustave Le Cler, subintendent trimis în 1860 de Napoleon al III-lea în Principatele Unite pentru a ajuta la organizarea intendenței armatei române și care, intrând în conflict cu unii ofițeri români, a fost rechemat în Franța; Charles Pertusier, locotenent de artilerie, atașat la Ambasada Franței de la Constantinopol, autor al lucrării *La Valachie et la Moldavie*, 1832 ; A. de Gerando, autorul lucrării *La Transilvanie et ses habitants*, ediția a II-a, Paris, 1850, despre care Nicolae Iorga arată că a fost scrisă de pe poziția dominatorilor maghiari ș.a. sunt mai mult decât îndoielnice, iar absența trimiterilor la opera altor savanți și istorici români, precum Nicolae Iorga, Vasile Pârvan sau Sextil Pușcariu, pune sub semnul întrebării probitatea lucrării. Iată ce spune Dimitrie Drăghicescu: „trecutul nostru, atât de agitat și nefericit, n-a pus în joc și n-a dezvoltat decât însușirile sufletești nefavorabile, slabe - defecte, adăugând pe lângă

lipsurile noastre morale de la obârșie și alte defecte noi" („Cuvânt înainte”, *op. cit.*, Editura Albatros, București, 1995, p. 2). În capitolul al XII-lea sunt trecute în revistă și prezentate cauzele așa-ziselor „însușiri sufletești actuale ale poporului român” : pecetea neisprăvitului - trăsătură de căpetenie a sufletului românesc; pasivitatea, rezistența defensivă, resemnată, pasivă, supusă, înfrântă, lipsa de energie ofensivă ; lipsa de unitate a mentalității românești; timiditatea, paralizia voinței, frica, lipsa de curaj; nepăsarea și fatalismul; lipsa de îndemn la muncă (un fel de lene - nevolnicia); viclenia și fățarnicia - pornirea instinctivă de a se păcăli și de a se înșela unii pe alții. Lista trăsăturilor noastre negative nu este încheiată - ne asigură autorul. Cât despre calități (atâtea câte le identifică!) - „o neînfrântă trebuință de libertate”, „inteligenta cu care au fost dăruiați românii de creatorul lor”. „vicioiciunea mentalității, puterea de pătrundere și ușurința concepțiunii, ca și bogăția închipuirii” -, acestea se transformă ușor în defecte : spiritul de libertate îmbolnăvit al românilor conduce la destrămarea familiei și la nerecunoașterea ierarhiei sociale ; inteligenta bogată în resurse, acumulate de la atâtea popoare, unită cu o imaginație prea vie a făcut ca românii să fie „superstițioși mai mult poate decât oricare popor din Europa” (*op. cit.*, p. 407). Demonstrațiile autorului sfidează, nu o dată, logica: „Stăpânirea otomană se întinse peste ei [sârbii și bulgarii cucerii cu totul] ca un strat de zăpadă peste un ogor de grâu verde”, ferindu-i de multe nenorociri, pe când pe noi, care ne-am luptat pentru suveranitate, confruntarea cu turcii ne-a „ofilit”, spiritul de expedient, neprevăderea, lipsa de disciplină, incapacitatea unei sforțări prelungite impregnându-se în sufletul nostru etnic.

*Psihologia
poporului român*

*însușirile sufletești
ale românilor*

• Apare la Londra lucrarea *An Introduction to Social Psychology*, de *William McDougall* (1871-1938), psiholog englez care și-a desfășurat o parte a activității sale științifice în SUA și care considera că „psihologia socială trebuie să arate cum, date fiind înclinațiile (*propensities*) și capacitățile minții umane individuale, întreaga viață mintală complexă a societății este modelată de acestea, care se întorc reacționând asupra direcției dezvoltării și operațiilor în individual. Sarcina primordială și esențială a psihologiei sociale este să arate cum viața socială înalt organizată, implicând calități morale înalte care conduc mase mari de oameni, este posibilă pentru creaturi care au evoluat din lumea animală” (*Introduction*). În concepția lui William McDougall, instinctele se află la baza oricărei activități umane. Această concepție a fost denumită instinctualistă sau „hormică” (gr. *horm*, impulsivitate). Așa cum scria William McDougall - citat de Minai Ralea și Traian Herseni (1966, p. 180) - „Psihicul uman (*the human mind*) are anumite tendințe înăscute sau ereditare, care sunt sursele sau forțele motivatoare esențiale ale oricărei gândiri și acțiuni fie individuale, fie colective și sunt bazele dezvoltării treptate

1908

Psihologia socială

Instinctele

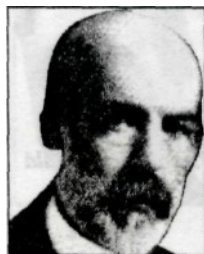
Instinctele

a caracterului și a voinței indivizilor și națiunilor, sub dirijarea facultăților intelectuale". Lipsit de instinctele primare, precum instinctul fugii, repulsiei, curiozității, combativității, autoînjosirii și instinctul parental, viața socială nu ar exista pentru că fenomenele sociale sunt generate de aceste forțe biologice. Astfel, războiul ar decurge din instinctul combativității, familia are ca temelie instinctul parental ș.a.m.d. în edițiile ulterioare ale lucrării sale din 1908, William McDougall și-a nuanțat concepția, arătând că nu toate acțiunile umane sunt instinctuale.

Psihologia socială

• în același an apare la New York lucrarea *Social Psychology. An Outline and Source Book* de Edward A. Ross (1866-1951), de formație sociolog. Potrivit acestui autor, psihologia socială ar studia „planurile și curentele psihice care apar între oameni, ca urmare a asocierii lor. Ea caută să înțeleagă și să explice acele uniformități de sensibilitate, convingeri și volițiuni - și deci de acțiune - care se datorează interacțiunii indivizilor, așadar unor cauze sociale. Psihologia socială se ocupă numai cu uniformitățile datorate cauzelor sociale, așadar contactelor mentale sau interacțiunilor mentale" (apud M. Ralea și T. Herseni, *op. cit.*, 1966, p. 185). Concepția lui Edward A. Ross este puternic influențată de gândirea lui Gabriel Tarde, în lucrarea sa din 1908 regăsindu-se capitolele despre psihologia mulțimii, despre mentalitatea maselor, despre panică, modă, imitație, opinie etc., concepute în maniera lui Tarde.

1909

Charles H. Cooley

Grupurile primare

• Charles H. Cooley (1864-1929) dezvoltă teoria interacționistă, fiind considerat unul dintre fondatorii psihosociologiei moderne. Elaborează *teoria eului personal* ca oglindire și reoglindire în alte persoane (*looking-glass self*) și introduce în psihosociologie conceptul de *grup primar*, definit ca „*intimate face to face association and cooperation*". Opere principale : *Human Nature and the Social Order* (New York, 1902), *Social Organization* (New York, 1909), *Social Forces* (New York, 1918). Dezvoltând teoria interacționistă, Charles H. Cooley consideră că *eul personal* nu se poate dezvolta decât în raporturile interpersonale. Fără interacțiune umană nu poate exista eul personal, care nu este altceva decât o oglindire și o reoglindire a persoanei în alte persoane (*looking-glass self*). În acest fel, individul și societatea formează un tot inseparabil: ideile, valorile, atitudinile individului nu provin din reflecția solitară, ci din viața reală a grupului. În relațiile individului (*self*) cu alții (*others*), *grupul primar* are rol de mijlocitor în procesul socializării. Analizat fiind în cel de-al treilea capitol al lucrării *Social Organization* (1909), termenul de *grup primar* este definit de Charles H. Cooley ca „*intimate face to face associations and cooperation*". Astfel de grupuri (familia, cetele de copii, grupurile de vecinătate) pot fi întâlnite în toate etapele dezvoltării individului, ele constituind fundamentul trăsăturilor universale ale naturii umane, fiind - conform

expresiei utilizate de Charles H. Cooley - „solul fertil al formării naturii umane”. Ele sunt *primare* pentru că acționează primordial și fundamental asupra individului, identificându-l cu grupul din care face parte, ducând la constituirea sentimentului de *noi*. „Prin grupuri primare - precizează Charles H. Cooley - se înțeleg acele grupuri caracterizate prin asocierea și cooperarea intimă. Ele sunt primare în mai multe sensuri, dar mai ales pentru că îndeplinesc o funcție fundamentală în formarea naturii sociale și a idealurilor indivizilor. Rezultatul unei asocieri intime este - din punct de vedere psihologic - o anumită fuziune a individualităților într-un ansamblu comun în așa fel încât eul propriu al fiecăruia este format, cel puțin în unele privințe, din viața comună și scopul grupului. Poate cel mai bun mod de a descrie acest caracter de ansamblu ar fi să spunem că el este *noi*; el implică un fel de simpatie și de identificare reciprocă pentru care termenul *noi* reprezintă expresia naturală. Individul trăiește simțindu-se parte a ansamblului și își găsește scopurile principale ale voinței în modul de a simți” (Ch.H. Cooley, *Social Organization; a Study of the Larger Mind*, New York, 1909, p. 15). Distincția introdusă de Charles H. Cooley între *grupurile primare* și *grupurile secundare* (fără a le numi pe acestea din urmă ca atare), distincție întrevăzută anterior de către sociologul german Ferdinand Tönnies (1855-1936) în cunoscuta sa lucrare *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887), a dat naștere unei bogate literaturi referitoare la *grupurile mici*, uneori confundându-se psihosociologia cu studiul acestora. După studiile clasice ale lui Elton Mayo, Jacob Levy Moreno, Kurt Lewin, Muzafer Sherif, Theodore M. Newcomb și William F. Whyte, cercetarea empirică a grupurilor mici a proliferat „trivial și repetitiv” (Hans Anger, *op. cit.*, p. 648), în absența unui avans teoretic semnificativ (numai în SUA, până în anul 1960, se înregistraseră peste 1500 de cercetări sociometrice pur descriptive și numărul lor era în creștere). Firește, în problematica grupului mic, nu lipsesc în literatura americană și lucrări de referință, cum sunt cele publicate de Paul A. Hare, Edgar F. Borgatta și Robert F. Bales (*Small group*, 1955), Dorwin Cartwright și Alvin Zander (eds.) (*Group Dynamics : Research and Theory*, 1953, ed. a III-a, 1968), P.A. Hare (*Handbook of Small Group Research*, 1962) și, în fine, lucrarea mai recentă *Social Psychology: People in Groups* (1976) de Bertram Raven și Jeffrey Rubin. În literatura românească, volumul *Dinamica grupurilor. Texte de bază*, coordonat de Pierre De Visscher și Adrian Neculau (Iași, Editura Polirom, 2001, 664 p.), constituie lucrarea de referință pentru psihosociologia grupurilor.

Teoria eului personal

Grupurile mici

Dinamica grupurilor

• Constantin Radulescu-Motru publică studiul *Sufletul neamului nostru. Calități și defecte*, în care susține că „gregarismul sufletească care ne-a fost de mare ajutor în trecut, de aici înainte ne poate fi stricător” (*op. cit.*, p. 14).

1910

- 1911 • *James Mark Baldwin* (1861 -1934) promovează *psihosociologii orientată interacționist* și studiază printre primii procesul de socializare. Publică: *Social and Ethical Interpretations in Mental Development. A Study in Social Psychology* (New York, 1897), *The Individual and Society* (New York, 1911). Filosoful, psihologul și sociologul american James Mark Baldwin, care s-a format în spiritul european al timpului (a studiat la Leipzig, în laboratorul de psihologie experimentală înființat de Wilhelm M. Wundt) și și-a desfășurat ultima parte a activității sale (din 1913) în Franța, la Paris, a fost adeptul evoluționismului darwinist și a promovat metoda genetică în studiul evoluției și dezvoltării psihicului (a făcut cercetări asupra organizării psihice și dezvoltării conduitei copiilor de vârstă mică în laboratorul de psihologie experimentală pe care l-a înființat în 1893 la Universitatea Princeton). James Mark Baldwin considera că psihologia socială „are ca obiect de studiu acțiunea reciprocă a doi factori primari, individul și grupul social” și făcea distincție între psihologia socială și sociologie, științe care, deși „studiază fenomene în fond identice”, au puncte de vedere diferite : „cel al experienței individuale și cel al experienței sau activității colective”. Mai precis : „Psihologia socială cercetează ce anume datorează evoluția spiritului individual mediului, locului și rolului pe care-l are fiecare în ordinea socială; sociologia, pe de altă parte, studiază tradițiile, obiceiurile, riturile și instituțiile, în general toate modurile de organizare socială la care duc experiențele comune ale indivizilor priviți în colectiv” (J.M. Baldwin, *Darwin and the Humanities*, Baltimore, 1909, *apud* M. Ralea, T. Herseni, 1966, p. 174). După James Mark Baldwin, „unitatea psihologică este un socius, un individ mai mult sau mai puțin socializat, apt de a intra în relații sociale fecunde cu semenii săi, și rămâne ca o condiție obiectivă că un grup format din astfel de indivizi constituie un mediu sau o situație socială pentru fiecare dintre ei” (*op. cit.*, p. 176).

Psihologia socială

- 1913 • *Walter Moede* inițiază un program de cercetare experimentală în domeniul psihologiei sociale. El pune în evidență efectul prezenței unui număr variabil de subiecți asupra performanței unui individ. Mai târziu, în 1924, Floyd H. Allport va avansa ipoteza facilitării sociale. Rezultatele cercetărilor lui Walter Moede apar în volumul *Experimentelle Massenpsychologie* (Leipzig, 1920).

• *G.V. Hamilton* proiectează și desfășoară experimente psihosociologice prin care pune în evidență efectele fricii și reacției de panică (*A Study of Perseverance in Primates and Rodents*, New York, Hoit, 1917). Modelul experimental imaginat de G.V. Hamilton este foarte simplu. Subiecții de experiment erau introduși într-o cameră cu patru uși. De fiecare dată doar o singură ușă era funcțională și de fiecare dată ușa prin care s-a ieșit în ședința anterioară era găsită încuiată în ședința experimentală următoare. Subiecții au

Panica

învățat regula și își alegeau corect ușa pentru a părăsi camera. Stimulul experimental (variabilă independentă) l-a constituit o găleată de apă aruncată prin surprindere asupra participanților la experiment. Aceștia s-au repezit spre uși la întâmplare, fără să mai țină seama de regula învățată. Concluzia: omul cuprins de frică se comportă sub nivelul capacităților sale {*apud* Ranschburg Jenő, *Frică, supărare, agresivitate*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979). Frica și panica constituie în psihosociologia modernă fenomene distincte în cadrul comportamentului colectiv.

- *Charles Abraham Ellwood* (1873-1946) subliniază că procesele de interacțiune umană au loc în situații de grup specifice și că factorul psihosociologic cel mai important îl reprezintă comunicarea dintre membrii grupului. Opere principale : *Sociology and Modern Social Problems* (New York, 1910), *Sociology in the Psychological Aspects* (1912), *An Introduction in Social Psychology* (1917), *The Psychology of Human Society* (1925). Psihosociologul american Charles Abraham Ellwood a promovat o concepție evoluționistă, de tip darwinist, considerând că din materia nevie apare spontan viața organică (biologică) și din ea viața psihică (psihologică), iar apoi viața socială (sociologică). A preferat termenul de *psihosociologie* pentru a denumi știința care studiază „aspectele psihologice ale societății”.

*Comunicarea
în grup*

Psihosociologia

- *Emory S. Bogardus* (1882-1973) publică lucrarea *Essentials of Social Psychology*, care a cunoscut mai multe ediții și care a contribuit la afirmarea academică a noii discipline științifice. Emory S. Bogardus este primul președinte al Societății Americane de Sociologie.

1918

- *William Isaac Thomas* (1863-1947), sociolog american, reprezentant de seamă al școlii de la Chicago, împreună cu filosoful, sociologul și poetul polonez *Florian Znaniecki* (1882-1958) publică în intervalul 1918-1920 lucrarea *The Polish Peasant in Europe and America* (4 voi.), demonstrând necesitatea factorilor subiectivi pentru înțelegerea vieții sociale și presupunând ca sursă de informare documentele sociale, în special (auto)biografiile. Dincolo de importanța metodologică - în prezent *cercetarea calitativă*, bazată pe biografia socială, este larg răspândită în științele socioumane -, lucrarea amintită rămâne foarte semnificativă pentru că în volumul I (1918) este introdus termenul de *valoare*, definit ca acea „caracteristică obiectivă a vieții sociale”, în contrast cu termenul de *atitudine*, ce desemnează „caracteristicile subiective ale membrilor grupului social” (vezi Alan C. Elms, *Attitudes*, Walton Hali, The Open University Press, 1976, p. 12). În același volum se afirmă că psihologia socială este „studiul științific al atitudinilor”. Considerând că „realitatea socială nu este decât realitatea pe care individul o conferă mediului său”, William Isaac Thomas și Florian Znaniecki sunt la

William Isaac
Thomas

originea problematicii moderne a *reprezentărilor sociale* și a orientării cognitive în psihosociologie.

1920 • **William McDougall** completează a sa *Introducere în psihologia socială*, din 1908, cu volumul *The Group Mind* (1920). Sunt abordate problemele psihosociologice ale naționalismului.

1921 • Apare prima revistă academică de psihologie socială : *Journal of Abnormal Psychology and Social Psychology*, editată de profesorul de psihiatrie **Morton Prince** și de tânărul asistent de la Universitatea Harvard, **Floyd H. Allport**. Despărțirea psihologiei sociale de psihologia clinică, în planul publicării revistei, se va produce în 1965, când își va începe apariția revista *Journal of Personality and Social Psychology*.

• Apare în SUA prima revistă consacrată explicit psihosociologiei! *Journal of Abnormal and Social Psychology*.

• Se înființează în Germania, sub direcția lui **Willy Hellpach**, primul Institut de Psihologie Socială din Europa, care însă nu a funcționat decât o scurtă perioadă.

Sigmund Freud

• **Sigmund Freud** (1856-1939) arată în *Psihologia grupului și analiza eului* (1921) că de la început psihologia individuală este în același timp psihologie socială, iar psihologia grupului se bazează pe *libido-ul* investit de membrii grupului în conducătorul lor. În lucrarea *Totem und Tabu* (1913), Sigmund Freud explică prohibiția incestului și totemismul prin procesele psihice individuale legate de *complexul lui Oedip*. În concepția sa, tabuurile au o funcție de apărare față de pulsunile incestuoase ale fiilor de a-și poseda mama, iar totemul o funcție de sporire a sentimentului de identificare a fiilor cu părintele, față de care nutresc sentimente ostile (Sigmund Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980; Sigmund Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, București, Editura Univers, 1980. Vezi și excelențele studii introductive semnate de Leonard Gavrilu și, respectiv, de Romul Munteanu). În același sens, de explicare a culturii prin procese psihice individuale, se înscrie și analogia pe care o face Sigmund Freud între vis și mit. Visul, în perspectivă psihanalitică, nu constituie decât o expresie a înconștientului (*Die Traumdeutung*, 1900). Între limbajul visurilor și limbajul miturilor, după Sigmund Freud, există o analogie perfectă, în altă ordine de idei, înregistrând proliferarea nevrozelor, Sigmund Freud consideră că societatea timpului său este o societate bolnavă (*Psychopathologie des Alltagslebens*, 1912; *Das Unbehagen in der Kultur*, 1930) și explică această situație pornind de la cele două forțe existente în om: instinctul vieții și instinctul morții.

*Orientarea
psihanalitică
în psihosociologie*

Când predomină primul, civilizația se dezvoltă; când predomină cel de-al doilea, civilizația se autodistruge prin războaie interminabile și printr-o rată crescută a criminalității.

- Tratat despre opinia publică, *Walter Lippmann* (1889-1974) este cel dintâi care definește *stereotipurile*, considerându-le „imagini în mintea noastră” (*Public Opinion*, New York, Harcourt, 1922). Economistul și publicistul american de origine germană, cel care a scris timp de patru decenii editorialul cotidianului *New York Herald Tribune*, a dat în psihosociologie aproape același înțeles termenului de *stereotip*, existent în limbajul tipografic încă din 1798. A insistat asupra rigidității imaginilor din mintea noastră în ceea ce privește grupurile sociale. Cu toate acestea - consideră Walter Lippmann -, stereotipurile ne sunt indispensabile pentru a ne orienta în viața de zi cu zi și pentru a face față multitudinii de informații ce provin din mediul social și natural. Noi definim înainte de a vedea - spunea Walter Lippmann. Ideile celebrului jurnalist se vor regăsi în lucrările psihosociologilor de mai târziu, anunțând orientarea cognitivă în studiul nu numai al stereotipurilor, ci și al conflictului intrapsihic și intergrupuri - după cum subliniau Vincent Yzerbyt și Georges Schardon în studiul *Stereotipuri și judecată socială*, inclusiv în volumul *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, coordonat de Richard Y. Bourhis și Jacques-Philippe Leyens, apărut la Liege în 1994 și tradus în românește în 1997, la Editura Polirom din Iași.

1922

*Opinia publică**Stereotipurile***Walter Lippmann**

- *Constantin Rădulescu-Motru* publică un *Curs de psihologie*, în care analizează „impactul vieții sociale asupra vieții indivizilor”, formulând în legătură cu acest subiect următoarele principii: viața socială transformă întreaga viață psihică a individului, viața socială a determinat o cât mai largă exteriorizare a indivizilor, experiența socială a favorizat desprinderea omului de intuițiile primitive similare animalelor, dezvoltarea psihică a copilului se datorează interacțiunii cu adulții, viața socială transformă activitatea individuală în activitate culturală.

1923

- *John Broadus Watson* (1878-1958) arată, prin studii experimentale, rolul reflexelor condiționate în *geneza sentimentului fricii* (*Psychology from the Standpoint of a Behaviorist*, Philadelphia. Lippincott Williams & Wilkins, 1924). Studiul său, „Conditioned Emotional Reactions” (în *Journal of Experimental Psychology*, 1920, 3, pp. 1-14), a devenit emblematic pentru ceea ce s-a numit *behavioral revolution*. Pentru a demonstra că reflexul condiționat are un rol important în geneza stărilor afective, John Broadus Watson a introdus un cobai alb în țarcul în care se juca un copil (în vârstă de nouă luni), pe nume Albert B. Copilul a privit cobaiul ca pe un potențial tovarăș de joacă și s-a bucurat de prezența lui în țarc. În faza a doua

1924

John B. Watson

a experimentului, prezentarea cobaiului a fost însoțită de un zgomot puternic ce a produs spaimă micuțului Albert B. în continuare, formându-se un reflex condiționat, era suficientă apariția cobaiului (neînsoțită de nici un zgomot) pentru ca frica să se instaleze (exprimată prin plânsul și neliniștea copilului). S-a demonstrat astfel, în general, importanța mediului în geneza și dezvoltarea emoțiilor. Oamenii reacționează emoțional diferit pentru că au experiențe de viață diferite. Orientarea behavioristă în psihosociologie a fost ilustrată de Neal E. Miller, John L. Dollard, Carl I. Hovland, Albert Bandura, John W. Thibaut, Harold H. Kelly ș.a.

Psihologia socială experimentală

Facilitarea socială

Psihologia socială

Definiția psihologiei sociale

• în SUA, Floyd H. Allport (1890-1978) publică primul tratat de psihologie socială bazat, în principal, pe rezultatele studiilor experimentale (*Social Psychology*, Boston, Houghton Mifflin, 1924). Floyd H. Allport a elaborat *paradigma facilitării sociale*, făcând distincție între *efectele publicului* și *efectele coacțiunii*. Interesul pentru această paradigmă a fost resuscitat de publicarea, în 1965, a studiului „Facilitarea socială”, de Robert B. Zajonc. Experimentele asupra *facilitării sociale* au fost inițiate de Floyd H. Allport încă din anul 1920. Subiecții de experiment realizau diferite sarcini (asociații de cuvinte în lanț, înmulțirea unor numere, rezolvarea de probleme, emiterea unor judecăți asupra unor mirosuri sau greutăți etc.) fie în cabine separate, fie așezați împreună cu ceilalți, în jurul unei mese. Instrucțiunea era ca subiecții de experiment să rezolve sarcinile individual, fără a se compara între ei. În toate sarcinile, excepție făcând rezolvarea de probleme și probele de judecată, performanțele au fost superioare în situațiile de *coacțiune* și de *public* decât în situația *singur* (apud Robert B. Zajonc, „Facilitarea socială”, în *Influența socială. Texte alese*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1996, pp. 59). Floyd H. Allport consideră, de pe poziții behavioriste, individualiste, că „psihologia socială este studiul comportamentului social și al conștiinței sociale ale individului” (*Social Psychology*, Boston, Houghton Mifflin, 1924, p. 12). Principiul explicativ îl constituie *individul în grup*, întrucât conștiința socială nu este decât „conștiința care însoțește atitudinile sociale sau reacțiile noastre la stimulii sociali” (M. Ralea, T. Herseni, *op. cit.*, p. 289). Așa cum remarcă Gustave-Nicolas Fischer (1987), în opera lui Floyd H. Allport se regăsesc unele dintre temele majore ale psihosociologiei contemporane: *relațiile interpersonale*, studiul *contextului social*, rolul *reprezentărilor sociale* - și aceasta pentru că psihosociologul american considera *studiul relațiilor*, al interacțiunii indivizilor ca obiect al psihologiei sociale: „Psihologia socială are ca obiect de studiu relațiile reale sau imagineare dintre persoane într-un context social dat, în măsura în care afectează persoanele implicate în respectiva situație” (apud Gustave-Nicolas Fischer, *Les Concepts fondamentaux de la psychologie sociale*, Paris, Bordas, 1987, p. 13).

1925

• *Maurice Halbwachs* (1877-1945) abordează cel dintâi tema *memoriei sociale* și formulează legile acesteia : *concentrarea* (localizarea în același spațiu a mai multor evenimente fără legătură între ele), *divizarea* (fragmentarea unei acțiuni în mai multe elemente diferit localizate), *dualitatea* (plasarea în două localități a aceluiași eveniment) (*Les Cadres sociaux de la memoire*, Paris, Felix Alean, 1925). În concepția filosofului și sociologului francez, memoria nu reprezintă „conservarea imaginilor”, ci „reconstrucția lor”. Memoria este *ofuncție simbolică* : „Fiecare cuvânt este acompaniat de amintiri și nu există amintiri cărora să nu le corespundă cuvinte”. În acest fel avem de-a face cu o memorie a societății, dat fiind că societatea oferă indivizilor limba și categoriile gândirii. Într-o altă accepțiune, *memoria socială* are înțelesul de *memorie colectivă*, de amintire a evenimentelor importante pentru un anumit grup. După Maurice Halbwachs, atât stocarea, cât și *rapelul* - ca să folosim termenii în circulație azi - reprezintă procese mnezice condiționate de viața socială. Într-adevăr, cele mai multe amintiri le datorăm societății, care ne oferă limbajul, produs social, iar reamintirea presupune plasarea individului într-un context concret (grup uman, clasă socială, colectivitate) - numit de Maurice Halbwachs *cadru social*. Deci, nu individul, ci grupul este depozitarul memoriei. În lucrarea *La Topographie legendaire des evangiles en Terre Sainte* (1941), Maurice Halbwachs arată importanța spațiului pentru fixarea amintirilor: reperele geografice (forme de relief, cursurile de apă etc.), precum și construcțiile (biserici, palate etc.) au un rol capital pentru memoria colectivă. Prin ele „trecutul devine într-o anumită măsură prezent”. Tema memoriei sociale a fost abordată aproximativ în aceeași perioadă și de Frederick C. Bartlett, în Marea Britanie. Savantul britanic a demonstrat că pierderea informației în timp nu se datorează uitării, ci restructurării de sens a memoriei. O nouă abordare a memoriei sociale o constituie, în prezent, *construcționismul social*, potrivit căruia amintirile se transmit din generație în generație și societatea oferă prilejul aducerii aminte a lor prin organizarea paradelor militare, a muzeelor, prin ridicarea de statui și prin denumirea străzilor sau instituțiilor. Construcționiștii analizează modul de funcționare a memoriei în condițiile vieții cotidiene. Analiza limbii vorbite constituie „placa turnantă a cercetărilor construcționiștilor sociali” (M. Billing și D. Edwards, 1994). În psihosociologia românească, Henri H. Stahl a analizat fenomenul *amneziei sociale* și *mecanismele memoriei grupale* (*Eseuricritice*. București, Editura Minerva, 1983, pp. 260-271). *Teoria amneziei sociale* se bazează pe observația că transmiterea de bunuri culturale (idei, practici etc.) de la un om la altul și de la o generație la alta se realizează *agonic*, adică pierzându-și pe parcurs sensul inițial. Amnezia socială s-ar datora, conform acestei teorii, „deficienței memoriei umane care nu reține decât forme, uitându-le semnificația” (*op. cit.*, p. 260). Henri H. Stahl analizează diferite

*Memoria socială**Legile
memoriei sociale.
concentrarea,
divizarea,
dualitatea**Construcționismul
social**Teoria amneziei
sociale*

*Similitudinea
acțiunilor*

expresii uzuale care și-au pierdut sensul inițial (de exemplu, „a ajuns la tanc”, „a ajuns funia la par”) și unele ritualuri golite de semnificație (de exemplu, să verși câteva picături din vinul cu care închini ș.a.m.d.). Analizând mecanismele memoriei grupale, profesorul nostru ajunge la concluzia care contrazice credința comună: bunurile culturale (folclorul, jocurile, ceremonialurile etc.) „nu se moștenesc de la bătrâni la tineri, din generație în generație, ci se continuă necurmat, în sânul aceluiași grup social, atâta vreme cât acest grup continuă să existe” (*op. cit.*, p. 266). Analizând legenda-mit despre Negru Vodă, Septimiu Chelcea formulează, în spiritul lui Maurice Halbwachs, o a patra lege a memoriei sociale: *legea similitudinii acțiunilor*, constând din atribuirea aceluiași „mod de acțiune original” mai multor personaje din epoci istorice îndepărtate (S. Chelcea, „Memoria socială - organizarea și reorganizarea ei”, in A. Neculau, coord., *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 114).

*Scala distanței
sociale*

• *Emory S. Bogardus* elaborează prima formă a „Scalei distanței sociale”, definitive în 1933 („A Social Distance Scale”, in *Sociology and Social Research*, 1925, p. 17). Scala măsoară „gradul de înțelegere și de afecțiune pe care persoanele îl simt unele față de celelalte”. Ea a fost utilizată în numeroase cercetări pentru determinarea „rasismului aversiv”. După J. Kovel (1970), *rasismul aversiv*, ca atitudine, conduce la evitarea *out-grupurilor etnice*, spre deosebire de *rasismul dominativ*, care desemnează manifestările ostile, de dominare și de distrugere a altor grupuri etnice. „Scala distanței sociale” evidențiază atitudinea de acceptare a altor grupuri etnice sau de izolare, nu de suprimare a lor. Pentru prima dată în România *scala distanței sociale* a fost adaptată și aplicată pe un eșantion reprezentativ de către Septimiu Chelcea. În 1993. Calculându-se *indicele contactului social*, care exprimă deschiderea spre alte grupuri etnice, *indicele distanței de contact social* și *indicele calității contactelor sociale*, s-a constatat că, față de nici o minoritate etnică, românii nu manifestă atitudini xenofobe. Românii manifestă atitudini foarte puternic pozitive față de minoritatea etnică a germanilor, puternic pozitive față de armeni, bulgari, sârbi, evrei, maghiari, ucrainieni, ruși, turci și tătari și o atitudine slab pozitivă față de etnia romilor (țigănilor). S-a constatat, de asemenea, că față de toate minoritățile etnice femeile române au o atitudine mai puțin pozitivă, în comparație cu bărbații. În același sens, persoanele din rural, comparativ cu cele din urban, au atitudini etnice mai puțin pozitive (S. Chelcea, „Atitudinile etnice ale românilor”, in *Personalitate și societate în tranziție*, București, Știință & Tehnică S.A., 1995, pp. 227-240).

1927

• *Bluma Zeigarnik* descoperă că sistarea temporară a unei sarcini face ca subiecții să-și reamintească mai bine elementele respectivei sarcini. *Efectul Zeigarnik* este utilizat în mass-media.

• *Bronislaw Malinowski* (1884-1942), inițiatorul *funcționarismului* în antropologia socială și culturală, cercetând populația din insulele Trobriand, constată modificarea *complexului lui Oedip* sub influența normelor socioculturale. În insulele Trobriand părintele și genitorul sunt diferiți: rolul de părinte este asumat de fratele mamei. *Complexul lui Oedip* se manifestă aici prin dorința fiului de a-și poseda sora și de a fi ostil unchiului dinspre mamă. *Complexul lui Oedip* nu are, așadar, o bază biologică, ci una culturologică, nefiind generalizabil în diferitele tipuri de cultură (*Sex and repression in savage society*, 1927). Bronislaw Malinowski explică apariția instituțiilor sociale prin transformarea trebuințelor organice ale indivizilor în imperative sociale capabile să satisfacă aceste trebuințe, ceea ce, așa cum remarca critic Robert K. Merton, exprimă o poziție reducționistă în culturologie.

*Complexul
lui Oedip*

*Orientarea
culturistă
în psihosociologie*

• Apare, în Germania, primul număr al revistei *Kolner Zeitschrift fur Soziologie und Sozialpsychologie*, care se editează și în prezent.

• Studiul *Fenomenul românesc*, publicat de *Mihai Ralea* (1894-1964), continuă preocuparea de studiere a psihologiei poporului român. După ce enumera dificultățile, dar și posibilitățile de determinare a *sufletului național*, Mihai Ralea arată că acest suflet nu trebuie considerat ca ceva omogen, nediferențiat, iar psihologia popoarelor nu se poate ridica „în generalizările ei decât cel mult până la o tipologie” (*Fenomenul românesc*, București, Editura Albatros, 1997, p. 59). Psihologia unui popor este condiționată de o multitudine de factori (climă, spațiu, timp, influențe străine, mediul economic și politic). Încercând să caracterizeze psihologic poporul român, Mihai Ralea apreciază că *adaptabilitatea* constituie trăsătura psihică definitorie a sufletului nostru. Prin adaptabilitate ne deosebim de popoarele din Vest, ca și de cele din Est. „Această adaptabilitate am perfecționat-o făcând din ea arma noastră de luptă în existență” (*op. cit.*, p. 76). După Mihai Ralea, adaptarea are un sens activ, *transformator*. Este un semn de inteligență și de tinerețe. Unii cărturari români de azi (de exemplu, Răzvan Teodorescu, 1997) vorbesc despre *mlădiere* ca o caracteristică psihologică a poporului român.

*Psihologia
poporului român*

Adaptabilitatea

• Apare la Londra, sub semnătura lui *William A. MacKinnon*, lucrarea *On The Rise, Progress and Present State of Public Opinion in Great Britain*, lucrare de referință în domeniu, retipărită în Marea Britanie în 1971.

• *Margaret Mead* (1901-1978) inițiază orientarea *personalitate și cultură*, susținând ideea integrării psihologiei cu antropologia socială și culturală. Lucrarea sa, *Coming of Age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth* (1928), în care susține că la originea conflictelor sociale se află normele culturale, a fost contestată de antropologul australian Derek Freeman (1980). În lucrarea *Sex and temperament in three primitive societies* (1935), autoarea demonstrează că rolurile sociale de bărbat și de femeie au o determinare

1928

*Orientarea
culturală
în psihosociologie*

socioculturală. Margaret Mead ne-a vizitat țara în anii '70 și a cunoscut activitatea de cercetare antropologică din România. Prin cercetările desfășurate în societățile primitive de către Margaret Mead, integrarea psihologiei și antropologiei sociale și culturale ajunge să fie deplină, dezvoltându-se o nouă orientare : personalitate și cultură. Margaret Mead constată că tinerele fete din insulele Samoa nu trec printr-o *criză a adolescenței*, care în societatea nord-americană este generatoare de conflicte. Aceasta înseamnă - conchide Margaret Mead - că la originea conflictelor psihice stau normele specifice fiecărei culturi (*Corning of Age in Samoa : A Psychological Study of Primitive Youth*, 1928). Aceeași concluzie, subliniind importanța culturii pentru viața psihică a individului, se desprinde și din analiza triburilor din Noua Guinee. Aici femeile și bărbații aveau roluri inverse: femeile se ocupau de procurarea hranei, iar bărbații de treburile domestice. Acest sistem de *roluri sociale* își pune amprenta asupra trăsăturilor de personalitate, modelează *personalitatea*. La triburile studiate, Margaret Mead constată că există același grad de agresivitate la fete și la băieți, normele culturale, iar nu datul biologic reglementând *masculinitatea* și *feminitatea* indivizilor (*Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, 1935).

*Rol-statusurile
sociale*

Personalitatea

- în 1928 se tipărește la New York lucrarea lui Emory S. Bogardus, *Immigration and Race Attitudes* (ediția a II-a, în 1971).

1929

- John Dewey (1859-1952) și Carl A. Murckinson (1887-1961) fondează în 1929, în SUA, revista *The Journal of Social Psychology*, care își continuă apariția și azi.

- Florian Ștefănescu-Goangă (1881-1958), pledând pentru selecția capacităților, atrage atenția asupra faptului că fiecare popor conștient de menirea sa este interesat să producă un număr cât mai mare de oameni eminenți (*Selecția capacităților și orientarea profesională*, Cluj-Napoca, Cartea Românească, 1929). Această idee va fi urmărită după o jumătate de secol în cercetările asupra creativității, în lucrarea *Măsurarea inteligenței* (1940), Florian Ștefănescu-Goangă sintetizează experiența de „15 ani de cercetări și încercări, de adaptări, de verificări și etalonări” în Institutul de psihologie experimentală, comparată și aplicată de la Universitatea din Dacia Superioară, pe care l-a înființat în 1921. Format în laboratorul lui Wilhelm M. Wundt, unde a studiat timp de cinci ani, Florian Ștefănescu-Goangă a promovat constant *metoda experimentală* și *metoda statistică*. A urmărit „aplicarea psihologiei la viața economică și socială”, a subliniat importanța factorului genetic, dar și a mediului social, mai ales a școlii, în formarea personalității creatoare, ca și în dezvoltarea inteligenței: „din cineva cu inteligență redusă nimeni nu va putea face un geniu” și „în această perfecționare a echipamentului nativ are o foarte mare importanță mediul” (*apud* Al. Roșea și M. Bejat, *op. cit.*, p. 96).

Psihologia socială

• *Louis L. Thurstone* (1887-1955) introduce *tehnicele cantitative* în studiul *atitudinilor sociale*, elaborând o scală cu intervale aparent egale (*Scala Thurstone*). Louis L. Thurstone propune următoarea tehnică de construire a scalei: se colectează cât mai multe enunțuri despre *obiectul* față de care se dorește să se determine atitudinea ; în condiții de laborator se ordonează aceste enunțuri de către un număr de 40 până la 200 de *experți* pe un continuum atitudinal marcat de la 1 la 7 sau de la 1 la 11 (sau prin litere, în ordine alfabetică); se determină mediana și diferența interquartile (sau media și varianta); se elimină enunțurile cu diferențe interquartile mari, reținându-se câte două enunțuri pentru fiecare punct de pe continuumul atitudinal. Aplicarea scalei constă din prezentarea celor 14 sau 22 de enunțuri într-o succesiune aleatorie, cu indicația ca subiecții să-și exprime acordul sau dezacordul. Scorul se calculează ca medie aritmetică a enunțurilor acceptate (care au fiecare valori de scală determinate), în România, Anatole Chircev (1941) a prezentat pe larg tehnica propusă de Louis L. Thurstone și a construit o scală tip Thurstone pentru măsurarea *progresismului* și *tradiționalismului* studenților. De asemenea, Septimiu Chelcea (1975) a elaborat, experimentat și aplicat o scală Thurstone pentru măsurarea atitudinii față de activitatea culturală a tinerilor muncitori din mediul urban, proveniți din mediul rural.

*Scalele
de atitudine*

Atitudinile sociale

• *Lucian Bologa*, în cadrul Institutului de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca, publică volumul *Psihologia vieții religioase. Contribuții la studiul structurii și evoluției vieții religioase individuale pe bază de cercetări statistice*, în care analizează și influența *factorilor externi*, de natură socială, asupra vieții religioase a copilului, adolescentului și adultului. După aproape 70 de ani, Ion Mânzat va relua tema, publicând lucrarea *Psihologia credinței religioase. Transconștiința umană* (București, Știință & Tehnică S.A., 1997).

1930

*Psihosociologia
religiei*

• *Mihai Ralea* ține primul curs de psihologie socială la Universitatea din Iași, între anii 1930 și 1931, influențat fiind de concepția lui Emile Durkheim și a lui Gabriel Tarde. Așa cum remarca Ana Tucicov-Bogdan (1984), în cursul de *psihologie socială* ținut la Universitatea din Iași, problemele de bază erau : imaginea și ideea societății în raport cu individul uman și starea psihică de mulțime. După Mihai Ralea, psihologia socială ar urma să studieze „rezonanțele și repercusiunile pe care le produce societatea în individ” : socialitatea omului (emergența socială a proceselor psihice și a întregii personalități); produsele psihosociale colective (limba, arta, religia, morala); influențele interindividuale (imitația, sugestia, cooperarea, prestigiul); influența indivizilor asupra societății (acțiunea genilor, eroilor, marilor comandanți); fenomenele de patologie socială (nomadismul social, paranoia, boemia, demența).

*Psihosociologia
socială*

• Apare lucrarea *Social Psychology. An Analysis of Social Behavior* (New York, Crofts & Co., 1930) de *Kimball Young*,

*Relațiile
interpersonale*

profesor de psihologie socială la Universitatea Wisconsin. Această lucrare teoretică, amplă (701 pagini) a cunoscut mai multe ediții și a circulat și în mediile universitare românești, în mod sigur între membrii școlii sociologice de la București, de sub conducerea lui Dimitrie Gusti. În „Prefață” se spune : „Psihologia socială se ocupă cu personalitatea în măsura în care acționează în lume împreună cu alte personalități”. Autorul își propune să arate cum comportamentul individual este determinat de *relațiile interpersonale* și de *modelele culturale* (*culture patterns*). Volumul este constituit din cinci părți: cadrul social și comportamentul uman, psihologia comportamentului individual, personalitatea și participarea la grup, personalitatea și modelele subiective, mulțimea și publicul. În cele 37 de capitole ale volumului sunt tratate teme precum : antecedentele sociale ale comportamentului uman, natura vieții de grup și cultura, bazele biologice ale comportamentului individual, comportamentul uman neînvățat, habitusurile și comportamentul social, sistemele habituale anticipatorii, fazele comportamentului anticipator, simțămintele, emoțiile și inconștientul în comportamentul omului, diferențele individuale și comportamentul social, limbajul și interacțiunea socială, personalitatea și condiționarea socială timpurie, personalitatea și contactele cu grupul primar, personalitatea și grupurile secundare, personalitatea și atitudinile ocupaționale, *leadership-ul*, autoritatea și prestigiul, limbajul, gândirea și realitatea socială, personalitatea și contextul cultural, prejudecățile ca modele subiective, comportamentul mulțimilor, comportamentul mulțimii și personalitatea, psihologia audienței, moda ca un comportament colectiv, opinia publică, instrumentele opiniei publice, cenzura - controlul negativ al opiniilor, propaganda - controlul pozitiv al opiniei publice. Kimball Young promovează o concepție individualistă în psihosociologie, studiul personalității în relație cu mediul social constituind obiectul de studiu al psihologiei sociale. Ea studiază „personalitatea în măsura în care este afectată de alte persoane și în măsura în care, ca reacție, aceasta influențează alte persoane” (*op. cit.*, p. 14).

Psihosociologia

*Psihosociologia
industrială*

- în intervalul 1923-1944, *Elton Mayo* (1880-1950) conduce o serie de experimente de *psihosociologie industrială*, descoperind importanța organizării informale și a *counseling-ului*. Astfel ia naștere mișcarea *relațiilor umane*, ca o reacție la organizarea muncii după modelul propus de Frederic Winslow Taylor (1856-1915).

| 1932

Memoria socială

- *Frederick C. Bartlett* (1886-1969) publică lucrarea *A Study in Experimental and Social Psychology* (Cambridge, Cambridge University Press, 1932), în care sunt expuse cercetările sale experimentale privind *memoria socială*: pierderea informației nu se datorează **uitării**, ci restructurării de sens a memoriei, organizării informațiilor mnezice *ia* jurul unor elemente semnificative. Lucrarea anunță dezvoltarea orientării cognitive în psihosociologie.

- **Mihai Ralea** predă un curs de psihologie socială la Universitatea din Iași.

- **Rensis Likert** propune o nouă tehnică de scalare, care va intra în conștiința specialiștilor ca Scala Likert. Procedeu propus, mai simplu și mai comod decât cel imaginat de Louis L. Thurstone, presupune adunarea unui număr de enunțuri referitoare la obiectul investigației. Cei investigați trebuie să-și exprime atitudinea (pro sau contra), ca și intensitatea atitudinii (pe un continuum de cinci categorii, începând cu foarte favorabil până la foarte nefavorabil). Pentru *măsurarea atitudinii* se calculează media aritmetică a intensității (de la 5 la 1) pentru fiecare enunț. *Scala Likert* este o *scală ordinală*, dar se acceptă în practică, prin convenție, că are caracteristicile unei *scale de interval*.

Scalele de atitudine

- **Willy Hellpach** publică prima lucrare sistematică de psihologie socială din Germania (*Elementares Lehrbuch der Sozialpsychologie*, Berlin, Springer, 1933).

1933

- **Daniel Katz** (1903-1993) și **Kenneth W. Braly** inițiază seria studiilor privind *stereotipurile etnice*. Ei folosesc *metoda listei de attribute (check-list)*, după principiul *tot sau nimic*. Cei doi psihosociologi americani au cerut unui număr de o sută de studenți de la Universitatea Princeton să aleagă dintr-o listă de 84 de trăsături psihice cinci dintre ele care ar caracteriza diferitele grupuri etnice sau rasiale. S-a conturat un astfel de spectru al stereotipurilor: americanii - muncitori, inteligenți, materialişti; englezii - sportivi, inteligenți, convenționali; germanii - spirit științific, muncitori, flegmatici; italienii - simț artistic, impulsivi, pasionali; japonezii - inteligenți, muncitori, progresişti; evreii - șmecheri, spirit de mercenar, muncitori; chinezii - superstițioși, vicleni, conservatori; negrii - superstițioși, leneși, ignoranți (D. Katz și K.W. Braly, „Racial Stereotypes of One Hundred College Students”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 46, 1951, pp. 245-254). Deși criticabil sub aspect metodologic, studiul lui Daniel Katz și Kenneth W. Braly a servit ca bază de comparație în studiile ulterioare asupra stereotipurilor și a sugerat că *etnocentrismul* și *conflictul social* ar putea explica geneza stereotipurilor etnice (vezi Jacques-Philippe Leyens, Vincent Yzerbyt și Georges Schadron, *Stereotypes et Cognition Sociale*, Hayen, Mardaga, 1996, p. 39).

Stereotipurile etnice

Etnocentrismul

- Cu începere din 1934 și până în 1972, **Herbert Blumer** (1900-1987) publică studii referitoare la *comportamentul colectiv* în volume de sociologie coordonate de Robert Park (1937), A.M. Lee (1946), Robert R. Evans (1969, 1972). Studiul său din 1934, „Outline of Collective Behavior”, republicat în *Readings in Collective Behavior* (Chicago, Rând McNally, 1972, pp. 22-45), conține principalele idei ale teoriei privind *contagiunea mentală* în situația de mulțime, care s-ar

1934

Comportamentul colectiv

datora apariției unei tensiuni și mecanismului *reacțiilor circulare* - fenomen numit „milling”. Herbert Blumer clasifică mulțimile după scop (*focus*) și după coeziunea internă. Astfel, se face distincție între mulțimi care urmăresc atingerea unui scop (*acting crowds*) și mulțimi care urmăresc reducerea unei tensiuni psihice prin comportamentele ritmice, precum dansul, cântecul, aplauzele (*expressive crowds*). Spre deosebire de Gustave Le Bon, care credea că mulțimile marchează sfârșitul civilizației, Herbert Blumer consideră că acestea au un rol important în dezvoltarea unor noi forme de viață socială (vezi David L. Miller, *Introduction to Collective Behavior*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, 198, pp. 20-21).

Jacob Levy
Moreno

• *Jacob Levy Moreno* (1889-1975) publică lucrarea *Who Shall Survive ?*, fondând astfel *sociometria*, teorie și metodă în același timp, cu virtuți terapeutice, orientare psihosociologică în vogă la jumătatea secolului nostru, căzută astăzi în desuetudine ca teorie sociologică. Totuși, *testul sociometric*, *psihodrama* și *sociodrama* - propuse de Jacob Levy Moreno (în lb. ebraică, *moreno* înseamnă „maestru, învățător, creator”) - se utilizează și în prezent în cercetarea psihosociologică a grupului mic. Termenul de *sociometrie* (lat. *socius* și *metrum*) se pare că a fost utilizat pentru prima dată în 1887 de către Neumann Spallart. La Jacob Levy Moreno, termenul are alt sens decât cel de „măsurare a socialului”, și anume „cercetarea cantitativă a relațiilor interpersonale sub aspectul atracțiilor, indiferenței și respingerii într-o situație de alegere”. În concepția lui Jacob Levy Moreno, *sociometria* este o parte componentă a *sistemului sociometric*, alături de *socionomie* (studiul legilor socialului), *sociodinamică* (studiul agregatelor sociale) și *sociatrie* (tehnicele de însănătoșire a vieții sociale). Esența sociometriei este dată de teoria *spontaneității* și a *creativității*. *Testul sociometric*, prezentat ca un chestionar, permite măsurarea atracțiilor și respingerilor dintre membrii unui grup. El conține întrebări de identificare și întrebări vizând preferințele după criteriile *sociotelic* (într-o situație structurată) și *psihotelic* (într-o situație nestructurată). Numărul persoanelor către care se îndreaptă preferințele sau respingerile poate fi limitat sau nelimitat, fapt ce va condiționa utilizarea diferitelor formule de calcul pentru determinarea indicilor la nivel individual, interindividual sau grupai. Rezultatele testului sociometric pot fi prezentate și sub formă de *sociogramă* (tip țintă sau câmp). Pentru psihosociologie, important este faptul că sociometria evidențiază că esența personalității o constituie dimensiunea ei socială (relațiile cu alții) și că grupurile umane au o structură informală (afectivă). În ciuda limitelor teoretice și ideologice ale sociometriei, respectiva orientare s-a bucurat de o atenție deosebită din partea psihosociologilor, dată fiind legătura dintre *sociometrie* și *dinamica grupurilor* a lui Kurt Lewin, care abordează aceeași realitate într-o concepție foarte asemănătoare. La dezvoltarea sociometriei și-au adus contribuția numeroși

Sociometria

Testul sociometric

psihosociologi: Helen Jennings (1934), M.L. Northway (1940), J.G. Jenkins (1947), R. Tagiuri (1952), J.H. Criswell (1954), A. Bastian (1966) ș.a. în România, sociometria a fost prezentată de Achim Mihu {*Sociometria. Eseu critic*, București, Editura Politică, 1967), iar tehnicile sociometrice au fost experimentate, între alții, de Septimiu Chelcea {*Revista de Psihologie*, 1968, p. 1).

- Se editează postum volumul de studii *Mind, Self and Society* (Chicago, University of Chicago Press, 1934), al lui *George Herbert Mead* (1863-1931), emblematic pentru *behaviorismul social*. Influențat de Ch. Darwin, filosoful, psihologul și antropologul american consideră organismul uman ca pe un agent activ, nu doar ca pe receptacul al stimulilor din mediu. Omul este singura ființă ce poate interpreta și răspunde simbolic la stimulii exteriori. George Herbert Mead a realizat în intervalul 1909-1925 primele studii sistematice asupra atitudinilor. A fost primul care a prezentat sistematic noțiunea de „rol”, preluată și analizată mai târziu de Ralph Linton. George Herbert Mead consideră că rolurile sociale se învață, fapt care duce la formarea personalității și ajută la funcționarea comunităților umane. Tot la George Herbert Mead întâlnim pentru prima dată elementele de bază ale *teoriei eului*. *Eul* (engl., *self*; fr., *le soi*) este constituit dintr-o *componentă socială* (eul social - *me*, în engl.; *le moi*, în fr.) și o *componentă subiectivă* (eul psihologic - *I*, în engl., *le je*, în fr.). Așadar, în concepția lui George Herbert Mead, *șinele* reprezintă interiorizarea *atitudinilor sociale*, dar într-un model unic : „eul psihologic este reacția organismului la atitudinile celorlalți; eul social este ansamblul organizat de atitudini ale celorlalți pe care ni le asumăm” (W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 38).

- Apare la Cluj-Napoca lucrarea *Psihologia martorului* de *Alexandru Roșea* (1907-1996), în care sunt analizați și factorii socio-educationali în producerea *comportamentului deviant*.

- **Grigore Popa** publică lucrarea *Inteligența socială și psihologia conducătorului*.

- *Richard La Pierre* comunică rezultatele experimentului de teren privind relația dintre atitudine și comportament, în baza căruia este susținută *ipoteza discrepantei* dintre *atitudine* și *comportament*. Experimentul este criticabil din punct de vedere metodologic („Attitudes versus Actions”, în *Social Forces*, 1934, 13, pp. 230-237); totuși, este invocat în mai toate tratatele de psihologie socială. Inițial, Richard La Pierre a studiat, cu ajutorul chestionarului, *prejudecățile rasiale* ale americanilor (1928), evidențiind *atitudinea* negativă față de chinezi, împreună cu un cuplu de chinezi a încercat la 66 de hoteluri să fie cazați și la 184 de restaurante să fie serviți la masă. Doar la un hotel și la un restaurant au fost refuzați. După câțva timp, a cerut telefonic rezervare pentru cuplul de chinezi unui număr de 79 de hoteluri și

George Herbert Mead

Atitudinile sociale

Self-ul

*Discrepanța
atitudine/
comportament*

177 de restaurante, între care și hotelurilor și restaurantelor vizitate. Cu o singură excepție, de la toate hotelurile și restaurantele s-a primit răspuns negativ. Studiul lui Richard La Pierre a deschis calea investigării relației dintre ceea ce spun și ceea ce fac oamenii, ilustrată magistral de I. Ajzen și Martin Fishbein în „Attitude-Behavior Relations: a Theoretical Analysis and Review of Empirical Research”, în *Psychological Bulletin*, 1977, 84, pp. 888-918). B. Kutner, C. Wilkins, P.R. Yarrow (1952) au repetat experimentul, fără a confirma sau infirma concluziile lui Richard La Pierre. Experimental, o femeie de culoare însoțită de doi bărbați albi au intrat în 11 restaurante în care au fost serviți. Peste câteva zile au cerut telefonic respectivelor restaurante să li se rezerve o masă pentru un party interracial. Aproximativ jumătate (șase) au refuzat.

Capitolul 4

Perioada clasică a psihosociologiei (1935-1960)

În intervalul 1935-1960 apar lucrări de psihologie socială care, dacă nu ating perfecțiunea, se apropie totuși mult de ea și rămân modele de urmat pentru specialiștii de mai târziu. În acest sens sunt clasici George Gallup, care a creat modelul sondajelor de opinie publică, Gordon W. Allport, prin întreaga sa contribuție psihosociologică, dar mai ales prin studiul atitudinilor, al prejudecăților și, mai general, al personalității, Muzafer Sherif, cu experimentele sale privind conformarea la norma de grup. Mai mult decât oricare altcineva, Kurt Lewin merită a fi considerat clasic al psihologiei sociale. Crezul său, „Cel mai practic lucru este o bună teorie”, ar trebui să fie înscris la intrarea tuturor departamentelor universitare, a laboratoarelor de cercetare psihosociologice, dar și, la loc vizibil, în toate instituțiile economice, militare, comerciale, sanitare, în care își desfășoară activitatea psihosociologii. La începutul acestei perioade se tipărește primul tratat de psihologie, editat de Cari M. Murchinson.

În rândul clasicilor științei despre om și societate, alături de Fritz Heider, Solomon E. Asch, Leon Festinger, Cari I. Hovland, Stanley Schachter, credem că își află locul și Constantin Rădulescu-Motru.

• Apare primul tratat de psihologie socială (*Handbook of Social Psychology*, Worcester, Clark University Press, 1935), editat de Cari M. Murchinson. După aprecierea lui Robert M. Farr (1996, p. 87), *Tratatul de psihologie socială*, editat de Cari M. Murchinson, este influențat de lucrarea lui Wilhelm M. Wundt, *Volkpsychologie* (1900-1920), cuprinzând studii despre limbaj, religie, obiceiuri, mituri și magie. Aceste fenomene sunt urmărite în timp și spațiu, fiind pe drept cuvânt studii de psihologie comparativă, urmărind să pună în evidență evoluția psihicului speciei umane, modul cum se transmit fenomenele psihosociale amintite din generație în generație.

1935

*Psihologia
popoarelor*

• Otto Klineberg (1899-1992) publică *Negro Intelligence and Selective Migration* (Westport, Greenwood, 1935) și *Race Differences* (Westport, Greenwood, 1935), lucrări care se înscriu în domeniul psihosociologiei etnice (rasiale), la ordinea zilei între anii 1930 și 1940. Otto Klineberg ajunge la concluzia că apelându-se la conceptul de rasă este imposibil să se explice diferențele obținute în cercetările sale cvasiexperimentale, că nu se poate vorbi despre o „ierarhie rasială”.

*Prejudecățile
rasiale*

George Gallup

Sondajele
de opinie publică

Atitudine/
comportament

Atitudinile sociale

• **George Gallup** (1901 -1984) fondează primul institut de sondare a opiniei publice: American Institute of Public Opinion, care își continuă și în prezent activitatea realizând sondaje preelectorale în SUA și anchete psihosociologice internaționale. Anterior înființării AIPO (American Institute of Public Opinion), sondajele preelectorale erau realizate mai ales de jurnaliști. Aceștia ieșeau în stradă și întrebau, la întâmplare, oamenii ce intenții de vot au sau procedau la *chestionarul poștal*. Primul sondaj de opinie de acest fel se pare că a fost realizat în 1824 de ziarul *Harrisburg Pennsylvanien* (Albert B. Blankenship, *Markt- und Meinungsforschung in den SUA*, Tubingen, Demokrat Verlag, 1961, p. 267). Succesul AIPO este legat de prognosticarea victoriei lui F.D. Roosevelt în alegerile prezidențiale din 1936. Cu același prilej, *Literary Digest*, care făcea sondaje încă din 1916 chestionând doar posesorii de posturi telefonice și de automobile (*Auto-Telephone System*), a expediat prin poștă aproximativ 10 milioane de chestionare, din care a recuperat 2.376.523. Analiza lor a condus la concluzia că London, contracandidatul lui F.D. Roosevelt, va câștiga în alegeri. Institutul Gallup a indicat, cu o abatere de 6,5%, victoria acestuia din urmă. Prestigiul AIPO a sporit considerabil, iar din punct de vedere metodologic s-a demonstrat importanța *eșantionării* în sondajele de opinie publică. În timp, discrepanța dintre rezultatul sondajelor Gallup și rezultatul numărării voturilor a scăzut constant: în intervalul 1936-1950 era în medie de 3,6%; între 1952-1970 de 1,7%; între 1972-1984 de 1,2%. *ne Gallup Report* (1985, p. 33) prezintă comparativ rezultatele sondajelor preelectorale și rezultatele finale ale alegerilor prezidențiale: în intervalul 1936-1984 diferența medie a fost de 2,1%, cele mai bune prognoze fiind făcute în 1972, cu ocazia învestirii prezidențiale a lui R. Nixon (abatere + 0,2%), și în 1984, când a fost ales ca președinte R. Reagan (abatere 0,2%). Succesul sondajelor preelectorale constituie un argument foarte serios în sprijinul *ipotezei consistenței atitudine - comportament*, susținute de G.W. Allport (1935), L.W. Doob (1947), J.L. Dollard (1948), M. Fishbein și F.S. Coombs (1974), I. Ajzen și M. Fishbein (1977) ș.a.

• **Gordon W. Allport** (1897-1967) publică studiul de sinteză „Attitudes”, în *Handbook of Social Psychology*, editat de Carl A. Murchinson (Worcester, Clark University Press, 1935). Definiția: „O atitudine este o stare de pregătire mentală și neurală, organizată prin experiență, care exercită o influență diriguitoare sau dinamizatoare asupra răspunsului individului la toate obiectele și situațiile cu care este în relație”, propusă de Gordon W. Allport, își păstrează în întregime valabilitatea. Numeroase cercetări experimentale au relevat consistența celor trei elemente din *structura atitudinilor* (Jack W. Brehm, 1956; Daryl J. Bem, 1970; R. Norman, 1975; S.J. Breckler, 1984). Tratatul editat de Carl A. Murchinson (în două volume) reflectă progresul psihosociologici, incluzând în cele

douăzeci și trei de capitole atât rezultatele cercetărilor experimentale (specifice psihologiei sociale americane), cât și speculația teoretică (în buna tradiție europeană).

- **Dimitrie Tudoran** publică *Psihologia reclamei*, la Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca. Autorul atrage atenția atât asupra unor factori psihici ai *reclamei comerciale*, precum *sugestia* și *persuasiunea*, *repetarea*, cât și asupra factorilor sociali: *prestigiul social* al celor care apelează la produsul recomandat, *moda*, *trebuințele sociale*.

*Psihologia
reclamei*

- **Constantin Sudețeanu** analizează structura opiniei publice în lucrarea *Opinia publică: analiza condițiilor și a efectelor ei* (Cluj-Napoca, 1935). Opinia publică era definită astfel: „o stare de acord sau înțelegere comună asupra unei chestiuni ce preocupă momentan în actualitate conștiințele individuale” (*apud* Ana Tucicov-Bogdan, p. 72).

Opinia publică

- Apare lucrarea *Psychology of Radio* (New York, Arno, 1935) de **Gordon W. Allport și Hadley Cantril**. Este o primă abordare pe plan mondial a mijloacelor de comunicare în masă dintr-o perspectivă psihosociologică.

- în SUA, **Muzafer Sherif** (1906-1988) publică lucrarea *The Psychology of Social Norms* (New York, Harper & Row, 1936), în care prezintă rezultatele experimentelor sale privind „mișcarea autocinetică”, ce demonstrează că, în afara unui cadru extern de referință, subiecții tind să se conformeze normei de grup. Așa cum se știe, proiectarea pe un ecran a unui spot luminos, intens luminos, fix, într-o cameră întunecoasă creează iluzia mișcării acestuia. Acesta este *efectul autocinetic*. Experimentele lui Muzafer Sherif s-au derulat astfel: într-o încăpere întunecoasă, având dimensiunile de 5 m pe 3,3 m, subiecții de experiment au fost puși să urmărească și să aprecieze amplitudinea și direcția deplasării spotului luminos. Experimentul avea două etape: în prima, subiecții erau introduși individual în sala de experiment pentru a evalua deplasarea spotului și amplitudinea acestuia; în a doua etapă, evaluarea se făcea în situația de grup. În situația individuală (100 de prezentări experimentale, în patru ședințe zilnic), subiecții își stabileau subiectiv o medie a estimărilor amplitudinii mișcării, ajungând fiecare la o *ecuație personală*, asemenea vitezei de reacție caracteristice fiecărui individ. În situația de grup, când doi și trei subiecți erau introduși în sală și erau puși să aprecieze cu voce tare amplitudinea și direcția deplasării spotului, fără nici o înțelegere prealabilă, subiecții tind să se apropie de o medie proprie grupului, renunțând la propria ecuație personală. S-a constatat că, în situația de grup, prima persoană care face evaluarea influențează cel mai puternic evaluările celorlalți. Peter R. Hofstätter (1954), care a repetat experimentul cu *efectul autocinetic*, a confirmat rezultatele și a îmbogățit concluziile formulate

1936

Muzafer Sherif

Ecuția personală

Normalizarea

de Muzafer Sherif (care nu se refereau inițial decât strict la localizarea spațială a stimulilor).

- *Eugene L. Horowitz*, analizând atitudinea americanilor albi față de negri, ajunge la concluzia că aceasta este formată nu prin contactul cu populația de culoare, ci de contactul cu atitudinea dominant negativă față de ei.

Atitudinile rasiale

- La ființă primul institut de sondare a opiniei publice din Marea Britanie, BIPO.

- *Ralph Linton* (1893-1953) încredințează tiparului, în 1936, lucrarea *The Study of Man*, în care se acordă termenului de „status” înțelesul de „loc al individului în societate”, definitorie fiind „colecția de drepturi și datorii”, care este asociată poziției sociale a individului. *Rolul*, în concepția lui Ralph Linton, reprezintă aspectul dinamic al *statusului*. Definirea celor doi termeni fundamentali în psihosociologia personalității propusă de Ralph Linton a fost preluată de Talcott Parsons (1951), R.K. Merton (1957), Jean Stoetzel (1963), A.M. Rocheblave-Spenle (1969), Jean Cazeneuve (1976).

Rol-statusurile sociale

1937

- Apare ediția a II-a, revizuită, a lucrării *Experimental Social Psychology* de *Gardner Murphy*, *Lois B. Murphy* și *Theodore M. Newcomb* (Hew York, Harper, 1937), care a influențat puternic recunoașterea psihologiei sociale ca știință experimentală.

- Sub influența lui *Hadley Cantril* începe editarea revistei *Public Opinion Quarterly*, în care Floyd H. Allport publică studiul „Toward a Science of Public Opinion”.

- *John L. Dollard* (1900-1980) publică lucrarea *Caste and Class in a Southern Town* (New York, Doubleday, 1937), în care studiază prejudecățile față de negri, relevând funcția lor de protecție a avantajelor economice. În această lucrare este enunțată pentru prima dată *ipoteza frustrare-agresivitate* : „răspunsul uman obișnuit la frustrare îl reprezintă agresiunea împotriva obiectului frustrant” (p. 267).

Prejudecățile rasiale

- Apare primul număr al revistei *Sociometry*, care în 1959 va deveni publicație oficială a Societății Americane de Sociologie (American Sociological Association). În primul număr al revistei se publică studiul lui *Muzafer Sherif*, „An Experimental Study of Attitudes”. În prezent, revista apare cu titlul *Social Psychology Quarterly* și subtitlul *A Journal of Research and Theory in Social Psychology* și include studii privind relațiile interpersonale și relațiile dintre indivizi și grupuri, colectivități și instituții. Revista are un caracter interdisciplinar, găzduind studii atât ale sociologilor, cât și ale psihologilor. Editor este Edward J. Lawler.

Sociometria

- La Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca apare lucrarea *Adaptarea socială* (1937) de *Florian Ștefănescu-Goangă*, *Alexandru Roșea* și *Salvator Cupcea*. Sunt „arătate și fixate modalitățile și criteriile care pot duce la o adaptare și

integrare cât mai armonică a ființei noastre în mediul social" (p. 3). Convinși fiind că „o psihologie a poporului român nu va putea lua ființă decât pe bază de cercetări obiective" (p. 126), autorii propun o modalitate originală de diagnoză a adaptabilității (chestionar de instabilitate emotivă, metoda asociației libere a cuvintelor, testele de inteligență, testele de temperament și caracter, observația). Lucrarea are opt capitole, tratând analiza procesului de *adaptare*, factorii care influențează adaptarea, constituție și adaptare, adaptarea în raport cu etatea și sexul, influența mediului cosmic și social asupra adaptării, distribuția sinuciderilor și omuciderilor din România pe provincii și județe, diagnoza adaptabilității, măsuri practice. Considerând adaptarea un fenomen biologic, autorii își propun să arate „în ce măsură constituția, etatea, sexul și mediul cosmic și social pot influența infracțiunile, sinuciderile și tulburările mintale funcționale" (p. 4). Baza de date este impresionantă: sunt analizate 19312 cazuri (3330 infractori, 9636 sinucigași, 434 bolnavi mintal și 5912 cazuri de omucideri). Se pornește de la premisa că „mediul și ereditatea au valoare egală [în procesul de adaptare], deși în majoritatea cazurilor influența factorilor ereditari este predominantă" (p. 34). O atenție deosebită se acordă constituției persoanei, înțelegându-se ca „o unitate biologică, corelativă, o configurație dinamică, rezultată din actualizarea fondului ereditar sub influența factorilor de mediu" (p. 37). Diagnoza adaptabilității se bucură, de asemenea, de o atenție specială. Autorii recomandă utilizarea chestionarului *Woodworth Psychoneurotic Inventory*, pe care l-au adaptat, metoda asociației libere, testele de inteligență, de temperament și de caracter, precum și observația, metode și tehnici prezentate în detaliu într-o lucrare anterioară (*Instabilitatea emotivă*, Cluj-Napoca, Editura Institutului de Psihologie, 1936).

Adaptarea socială

Diagnoza adaptabilității

• în Franța, din inițiativa lui *Jean Stoetzel* (1910-1987), ia ființă primul institut de sondare a opiniei publice : Institut Francais d'Opinion Publique (IFOP).

1938

• *Fritz J. Roethlisberger* (1898-1974) și *William J. Dickson* publică lucrarea *Management and the Workers* (Cambridge, Harvard University Press, 1939).

1939

• Este prezentată *teoria frustrare-agresivitate* de către *John L. Dollard*, *Neal E. Miller*, *L.W. Doob*, *O.H. Mowrer* și *R.H. Sears*, în lucrarea *Frustration and Aggression*, apărută la Yale University Press. Frustrarea, stare afectivă negativă, provocată de privarea individului de bunurile sau drepturile cuvenite, precum și de apariția neașteptată a unor obstacole reale sau imaginare în calea atingerii scopurilor, aspirațiilor sau dorințelor, generează un comportament agresiv. Teza că ori de câte ori apare frustrarea, tot de atâtea ori apare și agresivitatea este astăzi depășită. *Teoria frustrare-agresivitate* face apel la patru concepte fundamentale: frustrare, agresivitate,

Frustrare-agresivitate

*Teoriile
psihosociologice*

inhibiție, deplasare a actelor de agresiune spre alte ținte decât asupra sursei sau agentului frustrant. Cele patru concepte sunt reunite într-un sistem de enunțuri cu valoare de teze : 1) gradul de frustrare este în funcție de forța impulsului spre răspunsul frustrat, de gradul interferenței cu răspunsul frustrat și de numărul tentativelor de răspunsuri eșuate ; 2) forța de instigare la agresiune este în funcție directă de gradul de frustrare; 3) instigarea cea mai puternică produsă de frustrare vizează actele de agresiune orientate împotriva agentului frustrator, iar instigările mai slabe sunt orientate spre țintele colaterale ; 4) inhibarea actelor de agresiune variază direct cu forța de penalizare anticipată; 5) inhibarea actelor de agresiune directă constituie o frustrare suplimentară, care se manifestă prin forme de agresiune modificată; 6) realizarea agresiunii constituie un catharsis care reduce impulsurile spre alte acte de agresiune (Morton Deutsch și Robert Krauss, *Les Theories en psychologie sociale*, Paris, Mouton, 1972, p. 11). Reacțiile de frustrare depind de natura agentului frustrant, de modul în care este perceput și de personalitatea individului frustrat. Teoria frustrare-agresivitate a fost nuanțată, în special, prin cercetările lui Leonard Berkowitz (1984).

*Personalitatea
de bază*

• *Abram Kardiner* (1891-1981) introduce conceptul de *personalitate de bază* și distincția între *instituții primare* (reguli de alimentare a nou-născuților, reguli de comportare în familie, interdicții sexuale) și *instituții secundare* (de exemplu, folclorul, religia), care au funcții de socializare (*The Individual and His Society*, 1939). În lucrarea *The Psychological Frontiers of Society* (New York, Columbia University Press, 1945, p. 6), Abram Kardiner definește astfel personalitatea de bază: „acea configurație a personalității care este împărtășită de majoritatea membrilor societății ca rezultat al experiențelor timpurii pe care ei le au în comun” (*apud* Gordon W. Allport, *Structura și dezvoltarea personalității*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 179). Conceptul de personalitate de bază conduce la conceptul de *caracter național*, analizat din punct de vedere psihosociologic de Alex Inkeles și D.J. Levinson („National Character: the Study of Modal Personality and Sociocultural System”, în G. Lindzey. ed., *Handbook of Social Psychology*, Cambridge, Addison-Wesley, 1954, voi. 1, cap. 14). În România, Ioan Radu a abordat tema *personalității modale*, în studiile sale de *etnopsihologie* (Ioan Radu, Petru Iluț, Liviu Matei, *Psihologie socială*, Cluj-Napoca, Editura EXE S.R.L., 1994).

*Personalitatea
modală*

• între anii 1939 și 1940, *Florian Ștefănescu-Goangă* predă un curs de psihologie socială la Universitatea din Cluj-Napoca. Sunt abordate teme precum: definirea și obiectul psihologiei sociale, ereditatea socială, grupele primare și secundare, mulțimea și opinia publică, motivația acțiunii umane și valorile, interacțiunea socială, competiția, conflictul și cooperarea, socializarea și adaptarea socială. Așa cum remarcă Ana Tucicov-Bogdan (1984), suntem în prezența „primului curs teoretic de psihologie socială complet elaborat”.

• In *Social Psychology* (New York, Hoit, 1940), *Otto Klineberg*, 1940
utilizând metoda comparativă, arată influența grupului și culturii
asupra indivizilor. Herbert H. Hyman (1979) consideră că această
lucrare face legătura între vechea și noua etapă de evoluție a psiho-
logiei sociale.

• *Ronald Lippitt* a identificat trei *stiluri de conducere* a grupu-
rilor (autoritar, democratic și libertar sau *laisserfaire*) și a descoperit
că, de regulă, grupurile conduse democratic sunt mai productive, mai
coezive și mai puțin dependente de lider. În studiile experimentale
asupra unor grupuri de copii, Ronald Lippitt („An Experimental Study
of the Effect of Democratic, and Authoritarian Group Atmospheres”,
în *University of Iowa Studies in Child Welfare*, 1940, 16, pp. 43-195)
a introdus ca variabilă independentă stilul de conducere *autoritar*
(caracterizat prin formularea de către șef a tuturor directivelor
generale, prescrierea de către acesta a procedeelelor și etapelor de
realizare a sarcinilor, impunerea de către șef a sarcinilor particulare
și distribuirea de către acesta într-o manieră *personală* a sancțiunilor
și recompenselor) și stilul de conducere *democratic*, bazat pe coope-
rare șef-subordonați (toate directivele generale sunt discutate în grup,
șeful prezintă alternative de activitate, iar grupul decide liber asupra
lor, membrii grupului își stabilesc singuri sarcinile de lucru, șeful
administrează în mod obiectiv sancțiunile și recompensele). S-a
constatat experimental că *liderul autoritar* induce în grup reacții
agresive și apatie (în lipsa liderului). În climatul de *cooperare* generat
de *liderul democratic*, spiritul de *noi* este dezvoltat și randamentul
este ridicat. Concluziile experimentelor lui Ronald Lippitt au fost
extinse și asupra grupurilor de muncă industrială. Stilul de conducere
libertar (*laisserfaire*) se caracterizează prin neintervenție în activi-
tatea grupului. În țara noastră, Traian Herseni analizează *stilul de*
conducere din întreprinderile industriale, prezentând tipurile stilis-
tice fundamentale, dar și consecințele *lipsei de stil* a cadrelor de
conducere (*Psihosociologia organizării întreprinderilor industriale*,
București, Editura Academiei, 1969, pp. 122-127). De asemenea,
Cătălin Zamfir a atras atenția printre primii la noi asupra superiorității
stilului de conducere democratic (*Psihosociologia organizării și a*
conducerii, București, Editura Politică, 1974).

• *Hadley Cantril* (1906-1969) publică *The Invasion From Mars :
A Study in the Psychology of Panic* (Princeton, Princeton University
Press, 1940). *Panica*

• *Neal E. Miller* și *John L. Dollard* publică lucrarea *Social
Learning and Imitation* (New Haven, 1941), în care se arată că 1941
violența colectivă nu are la bază un instinct și că în astfel de situații
există roluri diferite în funcție de *statusul economic* al persoanelor
participante. În lucrarea amintită, ca și într-o altă lucrare apărută
nouă ani mai târziu (*Personality and Psychotherapy*, New York,
învățarea socială

*Stilurile
de conducere.
autoritar,
democratic,
libertar*

Învățarea conduitei

McGraw-Hill Company, 1950), cei doi psihosociologi pornesc de la teza că în învățarea conduitei patru factori au o importanță majoră: impulsul (*drive*), indicele sau semnalul (*cue*), răspunsul (*answer*) și recompensa (*reward*) sau întărirea. Neal E. Miller și John I. Dollard au subliniat importanța limbajului în măsura în care acesta mediază între răspunsuri și recompense și au arătat că imitația joacă un rol central în învățarea socială.

*Atitudinea
românilor
față de biserică,
naționalism,
progres*

• Apare monografia *Atitudinile sociale, cu privire specială la români*, Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca, la Sibiu de *Anatole Chircev* (1914-1990). În 1937, sub conducerea lui Nicolae Mărgineanu, la Institutul de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca s-a construit o scală tip Thurstone privind atitudinea față de tradiție și progres. Anatole Chircev prezintă construcția scalei și stadiul cunoașterii atitudinilor sociale, analizând definițiile psihologice (W. Allport, 1930; D. Droba, 1935), definițiile sociologice (W.I. Thomas și F. Znaniecki, 1918; E.S. Bogardus, 1931) și definițiile mixte, care iau în calcul ambii factori (psihologici și sociali) ai atitudinilor (G.W. Allport, 1935). În lucrare se discută raportul dintre atitudini și alte forme dispoziționale (trebuințe, tendințe, dorințe, sentimente, interese, valori, credințe, opinii, prejudecăți) și sunt trecute în revistă diferitele clasificări ale atitudinilor sociale din literatura de specialitate. Studiul experimental al atitudinilor sociale asupra unui număr de 1300 de elevi, studenți, învățători și profesori a urmărit să măsoare *atitudinea poporului român* față de biserică, naționalism-internaționalism și tradiție-progres. În considerațiile finale se arată: „Românii sunt pentru biserică și naționalism ; sunt împotriva internaționalismului și păstrează atitudini intermediare față de tradiție-progres” (p. 163).

Violența colectivă

• *Hadley Cantril* face publice rezultatele cercetărilor sale privind *violența colectivă* (linșajul). Descoperă că există o corelație între gradul de participare la linșaj și statusul socioeconomic al persoanelor (*The Psychology of Social Movements*, New York, Wiley, 1941).

1942

**Constantin
Rădulescu-Motru**

• La vârsta de 74 de ani, *Constantin Rădulescu-Motru* sintetizează rezultatele cercetărilor sale de *etnopsihologie*, în lucrarea *Etnicul românesc. Comunitate de origine, limbă și destin* (București, Editura Casa Școalelor, 1942), reeditată după 54 de ani de la apariție de Constantin Schifirneț, care semnează și un substanțial și documentat studiu introductiv (*Etnicul românesc. Naționalismul*, București, Editura Albatros, 1996, pp. 6-42). În prezent, problema *etnicității*, de mare actualitate, este studiată interdisciplinar. Prin *etnic*, Constantin Rădulescu-Motru înțelege „sufletul populației”, „sufletul națiunii”, „totdeauna în proces de devenire”. Știința etnopsihologiei are ca obiect descrierea și explicarea condițiilor care întrețin în mod permanent, între membrii unui grup social, conștiința comunității lor de origine, de limbă și de destin” (*op. cit.*, p. 21).

Dacă la nivelul bunului-simț *etnicul* apare „ca o totalitate de însușiri și scăderi sufletești, din care rezultă anumite manifestări caracteristice” (*op. cit.*, p. 121), la nivelul cunoașterii științifice oricare tip etnic - și etnicul românesc nu face excepție - trebuie cercetat luându-se în calcul ordinea condițiilor materiale, geografice, antropologice ale tipurilor psihologice, de personalitate, de cultură, istorice și vocaționale (p. 8). Nu numai problematica etnicității rămâne de actualitate, ci și exigențele metodologice în studiul *etnopsihosociologiei* - așa cum au fost formulate de Constantin Rădulescu-Motru : știința etnicului este o știință de observație, obiceiurile și credințele, pentru a fi cunoscute, trebuie trăite (observație participativă), informațiile dobândite de cercetători prin întrebări trebuie verificate, „lăsând ca obiceiurile și credințele să se actualizeze în fața lor”, hărțile etnografice nu trebuie să fie falsificate (*op. cit.*, pp. 71-72). În prezent, *Atlasul etnografic al României*, îngrijit de Ion Ghinoiu, este pregătit pentru tipar.

Etnopsihologiei

*Psihologia
poporului român*

- La Editura Universității din Cluj-Napoca, refugiată la Sibiu ca urmare a Dictatului de la Viena, se tipărește lucrarea *Conducerea la copii. Studiu psihosociologic* (1942) de *George Em. Marica* (1904-1982). Sub forma unui studiu, problematica psihosociologică a conducerii la copii a fost inițial publicată în *Revista de psihologie* (1938, 1, 4, pp. 417-438).

- *Theodore M. Newcomb* (1903-1984) realizează o serie de studii longitudinale privind schimbarea atitudinilor politice. Rezultatele acestor studii au fost sintetizate în *Personality and Social Change: Attitude Formation in a Student Community* (New York, Dryden, 1943). S-a constatat declinul conservatorismului în rândul studenților, cu excepția celor excesiv de dependenți de părinți și a celor izolați de comunitatea campusului.

- Își începe activitatea la Universitatea din Chicago prestigiosul National Opinion Research Center, care va realiza până în 1957 numeroase sondaje comandate de Departamentul de Stat al SUA.

- *Lucian Bologa* întreprinde o *anchetă psihosociologică* amplă privind *conducerea la copii*. Au fost utilizate chestionare speciale pentru elevii de 9-14 ani (din clasele a III-a și a IV-a) și pentru elevii mai mari (clasele a V-a - a VI-a), pentru învățători, diriginți și profesori de gimnaziu, precum și pentru elevii conducători (85 de întrebări). Prin *metoda extemporalului* au fost anchetați 2701 elevi privind conducătorul în activitățile de joc și 2627 elevi privind conducătorul în activitățile de clasă. De asemenea, s-a aplicat elevilor conducători, în număr de 112, un chestionar vizând : împrejurările în care au ajuns conducători, cât timp au fost conducători, trăirile lor sufletești, felul în care conduc, mijloacele pe care le folosesc pentru a conduce, scopul urmărit, atitudinea celor conduși și așteptările lor față de cei pe care îi conduc. Lucrarea *Elevul conducător* (Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj-Napoca la Sibiu,

Theodore
M. Newcomb

*Psihologia
conducerii*

Kurt Lewin

1943) se constituie în literatura românească de specialitate într-o primă abordare psihosociologică a *leadership-ului* la copii și într-o experiență reușită de aplicare a chestionarului la vârstele mici (9 ani).

- La ființă, sub conducerea lui *Kurt Lewin* (1879-1947), Research Center for Group Dynamics la Massachusetts Institute of Technology din Boston. La înființare au fost încadrați unii dintre foștii studenți ai lui Kurt Lewin, care au devenit nume de referință în psihosociologie: Ronald Lippitt, Dorwin Cartwright, Leon Festinger, J.R.P. French, Alex Bavelas ș.a. Centrul de cercetare a dinamicii grupului insistă asupra *ingenieriei sociale*, care, în viziunea lui Kurt Lewin, ar elibera energiile și ar pune în valoare potențialitățile umane, și asupra *tehnichilor de animație*.

1944

*Analiza
de scalogramă*

Scalele de atitudini

*Psihologia
personalității*

Atitudinile rasiale

Zvonurile

- *Louis Guttman* imaginează *analiza de scalogramă* în măsurarea atitudinilor (1944). Se propune reunirea într-o *scală* a întrebărilor monotone (care au proprietatea de a împărți dihotomic populația care răspunde cu DA și cu NU în legătură cu o caracteristică). De exemplu, la întrebarea: „Aveți automobil personal ? ” se poate răspunde doar cu DA sau NU. *Scalele tip Guttman* indică locul unde se trece de la 0 la 1 pe continuumul atitudinal (de la intens negativ la intens pozitiv). Fie următoarele propoziții cu care cei anchetați trebuie să se declare de acord sau împotriva : 1) Persoanele în vârstă sunt incapabile să se adapteze situațiilor noi; 2) Principala caracteristică a persoanelor în vârstă este bărfa; 3) Persoanele în vârstă nu reușesc să-și țină locuința curată; 4) Persoanele în vârstă, de regulă, au ticuri. În mod obișnuit, cei care răspund DA la întrebarea nr. 3 răspund în același fel și la întrebarea nr. 4. În exemplul nostru, întrebarea nr. 3 este locul de trecere de la 0 la 1 (creștere monotonă). Dar, în realitate, trecerea nu este atât de clară: unii răspund DA la întrebarea nr. 3 și NU la întrebarea nr. 4. Pentru a se cunoaște erorile de acest fel, se calculează *coeficientul de reproductibilitate*. Scala este acceptabilă numai când *coeficientul de reproductibilitate* are valoarea mai mare sau cel mult egală cu 0,85. În România, Ioan Mărginean (1982) a prezentat detaliat *analiza de scalogramă* și a construit (1993) mai multe *scale tip Guttman*.

- *Nicolae Mărgineanu* (1905-1980) publică *Psihologia persoanei* (Editura Universității din Cluj-Napoca), analizând teoriile personalității și propunând, în final, un model original de analiză. Problematika personalității va fi reluată de Nicolae Mărgineanu după 30 de ani, în lucrarea *Condiția umană* (București, Editura Științifică, 1973).

- *Otto Klineberg* editează *Characteristics of the American Negro* (New York, 1944), lucrare în care Eugene L. Horowitz analizează *atitudinile rasiale*.

- *Robert H. Knapp* stabilește șase reguli pentru *reducerea zvonurilor* (*A Psychology of Rumor*, 1944): restabilirea încrederii în canalele oficiale de transmitere a informațiilor (presa scrisă, radio),

restabilirea încrederii în conducători, difuzarea unui volum maxim de informații oficiale, avertizarea publicului larg, ocuparea publicului cu alte activități (distractive, de muncă), combaterea zvonului prin arătarea nocivității lor.

- în anul universitar 1944/1945, *Mihai Ralea* predă la Universitatea din București un *Curs de psihologie socială*, cu următoarea tematică: conflictul dintre conștiință și viață în filosofia contemporană, procesul comunicării individ-societate și formele sale, structura maselor sub aspect psihosocial, relația dintre conștiința socială și conștiința individuală, influența socială asupra fenomenelor psihice, fenomenele psihice superioare generate de societate, determinarea socială a personalității. Mihai Ralea consideră că „toate faptele sufletești sunt suspendări ale unui răspuns imediat”. În prima prelegere, atrage atenția asupra *geopsihologiei*, vorbind despre *omul de deal* și despre *omul de munte*. În prelegerea a II-a, se analizează modul cum se transformă sufletul individual în cadrul grupului. Se pornește de la caracteristicile mediului social: impune comunicarea, deci apariția limbajului; este exterior, ne constrânge, ni se impune; are caracter de stimulent și de diversivitate („necesitatea este una dintre armele biologice cu care luptă omul în viață”). Dincolo de influența lui Emile Durkheim și a lui Pierre Janet (vezi Stela Teodorescu, *Psihoantropogeneza. Concepția psihologică a lui Pierre Janet despre om*, Iași, Editura A 92, 1997), *Cursul de psihologie socială* se distinge prin originalitatea intersectării planurilor sociologice, psihologice, filosofice, culturologice și prin bogăția trimitărilor la autoritățile din domeniile amintite. Astfel, este invocat Anatole France, care afirma că omul care ar fi sincer ar fi ca un om ce ar ieși gol pe stradă. În același sens, Friedrich Nietzsche susținea că ar fi necesar să purtăm măști. Mihai Ralea conchide: „Fiecare om e un cabotin, pus în situația să joace un anumit rol”. Starea de mulțime, analizată în prelegerea a III-a, este analizată din perspectiva concepției lui Gustave Le Bon. În prelegerea a IV-a, se urmărește socializarea simțurilor, apreciindu-se că „modificăm natura după o serie de elemente sociale și culturale, care sunt oarecum în atmosfera timpului” (*op. cit.*, p. 109). În fine, în prelegerea a V-a se discută originea socială a proceselor psihice (percepția spațiului și a timpului, memoria, atenția, emoția, limbajul).

Mihai Ralea

Geopsihologia

Psihologia socială

- în intervalul 1944-1947, *Kurt Lewin* publică mai multe studii în care apare pentru prima dată termenul „dinamica grupurilor” („Dynamics of Group Action”, in *Educational Leadership*, 1944, 1, pp. 126-136; „Frontiers in Group Dynamics”, in *Human Relations*, 1947, 1, pp. 5-41). Inițial, termenul „dinamica grupurilor” desemna abordarea experimentală de laborator a schimbărilor din structura grupurilor, a sistemului de forțe ce acționează în cadrul acestora. „Dinamica grupurilor” a început să desemneze mai apoi intervenția animatorului

1945

Dinamica grupurilor

Câmpul psihic

Dinamica
grupurilorTeoria dinamică
a personalitățiiRol-statusurile
sociale

de grup în vederea rezolvării conflictelor sociale. În analiza relației dintre *grup* și *individ*, Kurt Lewin introduce noțiunea de *câmp*, elaborând *teoria câmpului psihologic* și impunând o *concepție dinamică* în psihosociologie, ce se va regăsi în opera unor studenți și colaboratori ai săi: Alex Bavelas, D. Cartwright, M. Deutsch, L. Festinger, F. Heider, M. Horowitz, H.H. Kelly, R. Lippitt, J.W. Thibaut, R.K. White ș.a. Conceptele de *tensiune*, *valență*, *forță*, *deplasare* joacă un rol central în teoria câmpului. Între sistemul de tensiuni ale persoanei și mediul psihologic există o strânsă legătură. Comportamentul, gândit ca o modificare de câmp psihologic într-o unitate de timp determinată, este în funcție de trei categorii de câmpuri: *câmpul psihic al individului*, care se compune din spațiul de viață constituit din două regiuni principale, persoana și împrejurimea sa; *câmpul grupului*, alcătuit din normele de grup, din sistemul rol-statusurilor sociale, din percepțiile grupului; *câmpul social*, care este constituit din ansamblul factorilor sociologici ce influențează comportamentul indivizilor. Lucrările lui Kurt Lewin, dintre care amintim: *Dynamic Theory of Personality* (New York, McGraw-Hill, 1935), *Principles of Topological Psychology* (New York, McGraw-Hill, 1936), *Resolving Social Conflicts* (New York, Harper & Brothers, 1948), *Field Theory in Social Science* (New York, Harper & Brothers, 1951), au influențat puternic psihosociologia, impunând o serie de principii, cum ar fi „evenimentele psihosociologice trebuie explicate în termeni psihosociologici, cercetarea trebuie să fie centrată mai mult pe procesele decisive din spațiul de viață (percepția distală, cogniția, motivația, comportamentul orientat spre un scop) decât pe cele periferice ale informației senzoriale și ale contradicțiilor musculare ; faptele psihologice trebuie să fie studiate în interacțiunea lor ; individul trebuie să fie studiat în interacțiunile sale cu grupul din care face parte; modalitatea cea mai bună de studiere a unui proces constă din introducerea unui factor de schimbare ; fenomenele psihosociologice importante pot fi studiate experimental; cercetătorul își desfășoară activitatea sub controlul conștiinței sociale și pentru ameliorarea vieții populației; o bună teorie prezintă o valoare atât pentru acțiunea socială, cât și pentru știință” (Morton Deutsch și Robert Krauss, *Les Theories en psychologie sociale*, Paris, Mouton, 1972, pp. 67-68).

- *Ralph Linton* (1893-1953) publică la Londra *The Cultural Background of Personality*, tradusă în 1973 în limba română sub titlul *Fundamentul cultural al personalității*, cu un studiu introductiv de Vasile V. Caramela, în care se arată că rolul social reprezintă aspectul dinamic al statusului social. Lucrarea are cinci capitole: „Individ, cultură și societate” ; „Conceptul de cultură” ; „Structura socială și participarea la cultură” ; „Personalitatea” ; „Rolul culturii în formarea personalității”. În „Introducere”, Ralph Linton afirmă : „relațiile interpersonale, care au o importanță maximă în formarea

personalității, nu pot fi înțelese decât în funcție de pozițiile pe care le ocupă indivizii în sistemul structural al societăților lor" (*Fundamentul cultural al personalității*, București, Editura Științifică, 1968, p. 43). După ce definește *cultura* ca fiind „configurația comportamentelor învățate și a rezultatelor lor, ale căror elemente componente sunt împărtășite și transmise de către membrii unei societăți date” (*op. cit.*, p. 72), Ralph Linton analizează conținutul termenilor de „status” și de „rol” astfel: „Statusul a fost multă vreme folosit cu referire la poziția unui individ în sistemul de prestigiu al societății sale. În sensul actual, noțiunea cuprinde și poziția individului în fiecare dintre celelalte sisteme. Al doilea termen, rol, va fi folosit pentru a desemna suma totală a modelelor culturale asociate unui anumit status” (*op. cit.*, p. 111). Henri H. Stahl (1969) a contribuit semnificativ la introducerea termenilor de „rol” și de „status” în vocabularul psihosociologilor din România.

Personalitatea

- **Fritz Heider** (1896-1988), în spiritul *orientării gestaltiste*, inițiază în 1946 studiul organizării cognitive, utilizând primul termenul de „neconcordanță cognitivă” („Attitudes and Cognitive Organization”, în *Journal of Psychology*, 1946, 21, pp. 107-112). Teza principală a lui Fritz Heider este că oamenii caută să-și formeze o viziune ordonată și coerentă asupra mediului lor de viață. El pornește de la *psihologia naivă*, de la modul în care oamenii, la nivelul bunului simț, în mod spontan, încearcă să cunoască relațiile constante pentru a înțelege evenimentele particulare. În 1958, Fritz Heider va prezenta în detaliu concepția sa.

- **Mihai Ralea** lansează, în lucrarea *Explicarea omului* (București, Editura Cartea Românească, 1946), *teoria amânării*, referitoare la conduita socială specifică indivizilor umani: „aproape orice act psihic uman, chiar cel complet inferior, e un act psihic suspendat. Realizarea lui e aproape întotdeauna întârziată. Amânarea fenomenelor sufletești e o condiție primordială a oricărei activități psihice umane” (*Scrieri*, voi. 1, București, Editura Minerva, 1972, p. 61). În 1949, *Explicarea omului* apare la Presses Universitaires de France (Paris), în traducerea lui Eugen Ionescu.

- **Solomon E. Asch** (1907-1969) publică studiul „Forming Impressions of Personality” (în *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1946, 41, pp. 258-290), lucrare de pionierat în *psihologia cognitivă*. El consideră că anumite caracteristici contribuie mai mult decât altele la formarea impresiei despre o persoană (de exemplu, a spune despre cineva că este o persoană afectuoasă schimbă imaginea de ansamblu despre respectiva persoană). Solomon E. Asch a numit astfel de caracteristici *trăsături centrale*. Într-unul dintre experimente, s-a utilizat *lista A* (inteligent-abil-ingenuos-călduros-hotărât-practic-prudent) la grupul experimental și *lista B* (inteligent-abil-ingenuos-rece-hotărât-practic-prudent) la grupul de control.

1946

Fritz Heider

Teoria amânării

Solomon E. Asch

*Percepția
persoanei*

S-a cerut subiecților de experiment să atribuie persoanelor descrise de cele două liste o serie de caracteristici: generos, chibzuit, fericit, sociabil. Persoanele descrise de *lista A* au obținut aprecieri mai favorabile decât cele descrise de *lista B*. Perechea de adjective călduros/rece are o poziție centrală, influențând întreaga configurație perceptivă, formarea impresiei despre altul. Problematika modului de formare a impresiilor despre alte persoane a concentrat atenția multor psihosociologi, dintre care îi menționăm pe R. Pages (1969) și pe D. Bannister (1971). În literatura românească de specialitate, preocupări speciale în această direcție a avut Ioan Radu („Imaginea de sine și percepția socială”, în *Psihologie socială*, I. Radu, coord., Cluj-Napoca, EXE S.R.L., 1994).

*Psihosociologia
mahalalei*

• *George Em. Marica* publică studiul „Psihosociologia mahalalei” (în *Revista de psihologie*, 1946, 8, 3, pp. 217-269). Autorul consideră, în acest context, că „știința apărării națiunii trebuie să se întemeieze pe psihologia și sociologia poporului nostru” (George Em. Marica, *Studii sociologice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 1997, p. 312). Referitor la problemă, autorul spune: „Mahalaua e la intersecția a două epoci și a două lumi: a trecutului cu prezentul, a Orientului cu Occidentul, a satului cu orașul” (*op. cit.*, p. 358).

1947

Iluziile sociale

• *Jerome Seymour Bruner* (n. 1915), profesor de psihologie la Universitatea Harvard (SUA) și la Universitatea Oxford (Marea Britanie), a realizat o serie de experimente care au pus în evidență rolul valorii în procesele de percepție. Prezentând copiilor jetoane și monede cu același diametru, s-a constatat tendința subiecților de experiment de a percepe monedele ca având diametru mai mare decât jetoanele. Copiii mai săraci, comparativ cu cei bogați, accentuau mărimea diametrului monedelor (J.S. Bruner și C.D. Goodman, „Value and Need as Organizing Factors in Perception”, în *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1947, 42, pp. 33-44). Septimiu Chelcea (1985) a inclus acest fenomen în categoria *iluziilor sociale*.

• în Franța, primele cursuri de psihologie socială sunt predate de *Jean Stoetzel*, la Universitatea din Bordeaux.

• Din 1947 începe să funcționeze în cadrul Institutului francez de opinie publică (IFOP) un departament de studiu al pieței: Institut pour l'Etude [des Marches] (ETMAR).

Zvonurile

• *Gordon W. Allport* și *Leo Postman*, în *The Psychology of Rumor*, stabilesc pe baza cercetărilor experimentale *legile psiho-sociologice ale zvonurilor*: reducția, accentuarea și asimilarea. Circulând de la gură la ureche, zvonurile devin mai concise, mai ușor de povestit. Sunt reduse detaliile : în cursul a cinci-șase repovestiri se pierd aproximativ 70% din detalii. Firește, reducția detaliilor nu este totală. Accentuarea constă din percepția, reținerea și reproducerea selectivă a unui număr limitat de detalii care sunt supraaccentuate în cadrul mesajului. Astfel, sunt reținute cuvintele bizare, se

accentuează mărimea (talie, numărul populației etc), mișcarea ș.a.m.d. Dacă reducția și asimilarea reprezintă procese de selecție a elementelor mesajului, asimilarea ne ajută să înțelegem de ce unele elemente ale zvonului se transmit și altele nu. Unele elemente sunt asimilate temei centrale și intereselor majore ale populației. Se produce, de asemenea, asimilarea prin condensare sau prin anticipare. Zvonul se transmite în funcție de stereotipurile verbale. Cele trei procese (reducție, accentuare, asimilare) se întrepătrund și dau caracter subiectiv zvonurilor.

- în anul universitar 1947/1948, la Universitatea „V. Babeș” din Cluj-Napoca, *Alexandru Roșea* predă un *Curs de psihologie socială experimentală*. Principalele teme din curs sunt: obiectul și istoricul disciplinei, metodele psihologiei sociale, experimentele din psihologia socială comparată, geneza comportamentului social la copil, influența grupului asupra activității mintale, motivația socială, competiție și cooperare, atitudini, prejudecăți și stereotipuri, atitudinile și inteligența, comportamentul instituțional, conducerea, mediul social și formarea personalității. Ana Tucicov-Bogdan apreciază că valoarea cursului „rezidă în multitudinea datelor experimentale colectate, aduse în sprijinul ideilor și al tezelor științifice comunicate. De-a dreptul impresionantă este însă informația bibliografică, citată atunci la zi, cu recomandarea spre studiere a celor mai reprezentative lucrări de psihologie socială, americane și europene, inclusiv a unor cercetători din Asia” („Psihologia socială academică în România”, in *Psihologia socială în România*, Ana Tucicov-Bogdan, coord., București, Editura Academiei, 1984, p. 113).

- *David Krech* (1909-1977) scrie împreună cu *Richard Crutchfield*, *Theory and Problems of Social Psychology*, retipărită sub titlul *Individual in Society : A Textbook of Social Psychology* (New York, McGraw-Hill, 1962).

- *Harold D. Lasswell* (1903-1978) formulează întrebările ce trebuie puse oricărui proces comunicațional: „Cine și ce spune, ce canal utilizează, cui și cu ce efect?”. Pe baza acestei scheme - cunoscută ca *Schema lui Lasswell* sau *Schema celor cinci w* - s-au realizat numeroase cercetări în domeniile comunicării, persuasiunii și schimbării atitudinale. *Schema lui Lasswell* permite să se studieze caracteristicile emițătorului, conținutul mesajului, caracteristicile receptorului, specificitatea canalului de comunicare și efectele mesajului asupra receptorului. Schema propusă de Harold D. Lasswell este utilizată în analiza conținutului comunicării (H.D. Lasswell și A.p. Kaplan, *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950).

- *Alfred C. Kinsey* (1894-1956) publică primele rezultate ale anchetei asupra sexualității: comportamentul sexual al bărbatului (*Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphia, Saunders

Legile zvonurilor

Alexandru Roșea

Psihologia socială experimentală

1948

Schema lui Lasswell

Alfred C. Kinsey

Comportamentul sexual

Company, 1948). Volumul al doilea, referitor la comportamentul sexual al femeii, apare în 1953 (*Sexual Behavior in the Human Female*, Philadelphia, Saunders Company, 1953). Studiul a durat nouă ani și a avut ca scop „acumularea obiectivă a unei mase de fapte privind problemele sexuale, evitând strict orice interpretare socială sau morală a acestor fapte”. Au fost anchetați 6300 bărbați și 5940 femei, albi și negri, celibatari, căsătoriți, văduvi sau divorțați, cu vârste între 3 și 90 de ani, din diferite medii (de rezidență, profesionale și de afiliere religioasă) și zone ale SUA. Totuși, ancheta nu este reprezentativă decât pentru populația nord-americană. Depășind ostilitatea societății americane față de o temă tabu la acea dată, *Kinsey Report* a zguduit morala oficială prin rezultatele dezvăluite: tipurile de devianță sexuală nu sunt deloc rare, fiind prezente în toate clasele și straturile sociale; bărbații se caracterizează printr-o activitate sexuală mai precoce, mai frecventă, mai puțin selectivă, comparativ cu femeile; există mari diferențe, de la individ la individ, în ceea ce privește comportamentul sexual; forma și frecvența activității sexuale sunt influențate de vârstă, sex, afiliere religioasă, nivel de instrucție. Datele de cercetare au scandalizat: jumătate dintre femeile căsătorite cuprinse în eșantion au declarat că au avut relații sexuale premaritale (cele mai multe cu un alt bărbat decât actualul soț); una din zece femei intervievate a mărturisit că, de-a lungul timpului, a întreținut relații sexuale cu șase sau mai mult de șase parteneri; 92% dintre bărbați și 58% dintre femei au practicat masturbarea; aproximativ o pătrime dintre femeile incluse în eșantion realizează comportamente sexuale extramaritale. Cu toate limitele de natură metodologică, ancheta condusă de Alfred C. Kinsey a arătat că și comportamentele intime pot fi studiate prin anchete psihosociologice și a deschis un câmp de investigație mereu în actualitate.

1949

Sondajele de opinie publică

- Sub conducerea lui *Rensis Likert* ia ființă, la Universitatea din Michigan, Survey Research Center, care ilustrează interdependența dintre activitățile guvernamentale și cele academice, centrul fiind finanțat de Departamentul pentru Agricultură al SUA. S-au realizat, în perioada celui de-al doilea război mondial, studii privind finanțele publice și reacțiile cetățenilor față de politica financiară a guvernului. Din 1946, Survey Research Center realizează constant sondaje preelectorale și studii referitoare la comportamentul politic al americanilor (vezi Bernard Hennessy, *Public Opinion*, Monterey, Books/Cole Publishing Company, 1981, p. 50).

«

1950

- Lucrarea *Social Psychology* (New York, Hoit, 1950) de *Theodore M. Newcomb* a avut un impact puternic, prezentând teoriile psihosociologice elaborate de Charles Horton Cooley, George Herbert Mead, Muzafer Sherif și Ralph Linton.

• *Bernard Steinzor* stabilește că factorul spațial influențează discuțiile în grup: schimbul cel mai intens de informații se realizează, în jurul unei mese rotunde, cu persoana plasată diametral opus. Acesta este *efectul Steinzor* („The Spatial Factor in Face-to-Face Discussion Groups”, în *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1950, 45, pp. 522-555).

Efectul Steinzor

• Apare sub semnătura lui *Theodore W. Adorno*, *E. Frenkel-Brunswik*, *D.J. Levinson* și *R.N. Sanford* lucrarea *The Authoritarian Personality* (New York, Harper, 1950). De numele lui *Theodore W. Adorno* (1903-1969) se leagă *teoria personalității autoritariene*, bazată pe cercetarea empirică a tipurilor de personalitate existente într-o societate autoritară, adică într-un sistem sociopolitic în care drepturile indivizilor sunt subjugate față de stat și de lideri. Conceptul de „autoritarism” a fost lansat în 1923 de cercetătorii de la Institutul de Cercetări Sociale de la Frankfurt/Main, unde *Theodore W. Adorno* a funcționat până în 1934, când după venirea lui Hitler la putere a fost obligat, ca și alți savanți de origine germană, să emigreze în SUA. Aici, la Universitatea din California, în calitate de codirector al proiectului de cercetare a discriminării sociale (1934-1949), a studiat împreună cu colaboratorii săi diferite aspecte ale *personalității autoritariene*, utilizând scalele de atitudine : scala de antisemitism, scala de etnocentrism, scala de conservatorism politico-economic, scala pentru măsurarea atitudinii antifasciste, denumită și scala de atitudine antidemocratică (*Scala F*). Această din urmă scală, elaborată de *Daniel J. Levinson*, este structurată pe nouă dimensiuni: convenționalism, supunere autoritară, agresiune autoritară, antisubiectivitate, superstiție și stereotipuri, putere și încăpățănare, distructivitate și cinism, proiectivitate, preocupare exagerată pentru problemele morale referitoare la viața sexuală.

Antisemitismul

Personalitatea autoritară

• *Leon Festinger*, *Stanley Schachter* și *Kurt Back* publică lucrarea *Social Pressures in Informal Groups. A Study Human Factors in Housing* (New York, Harper & Brothers, 1950), în care se analizează pentru prima dată sistematic procesele de presiune *pentru uniformitate* în cadrul grupurilor. Dacă în cadrul grupurilor există opinii divergente, se exercită o acțiune de influențare în sensul adoptării opiniilor grupului, iar dacă persoanele în cauză își mențin propria lor opinie divergentă, atunci vor fi excluse din grup. *Presiunea pentru uniformitate* exprimă tendința grupurilor de a-și atinge scopurile prin sporirea coeziunii. În aceeași lucrare se relevă importanța *proximității* și *& proximității funcționale* în atracția interpersonală.

Presiunea pentru uniformitate

• Prin apariția lucrării *The Human Group* (Londra, Routledge & Kegan Paul, 1950) de *George Caspar Homans* (1910-1989), se introduce în psihosociologie *teoria comportamentului social elementar*, care explică acele comportamente de tipul *face-to-face*, în care recompensele sau sancțiunile provenite de la comportamentul altora sunt imediate și directe. *Teoria comportamentului social elementar*

Teoria comportamentului social

Teoria comportamentului social

operează cu următoarele concepte : activitate, sentiment, interacțiune și normă. Cu ajutorul acestor concepte, George Caspar Homans formulează o serie de generalizări (de exemplu, „cu cât sunt mai frecvente interacțiunile, cu atât mai puternice sunt sentimentele reciproce de prietenie” ; „cu cât este mai înalt rangul social al unei persoane, cu atât sunt mai apropiate activitățile respectivei persoane de normele de grup” ; „cu cât este mai înalt rangul social al individului, cu atât mai ridicat este numărul persoanelor care încearcă o interacțiune cu acesta, fie direct, fie prin intermediari”).

Discuțiile de grup

• *Robert Freed Bales* publică lucrarea *Interaction Process Analysis : A Method for the Study of Small Groups* (Cambridge, Addison-Wesley, 1950), în care se prezintă sistemul celor 12 categorii pentru analiza *discuțiilor de grup*. Inițial, autorul luase în considerație un număr de 85 de categorii pentru a descrie interacțiunea în cadrul discuțiilor de grup. Pe baza investigațiilor concrete (1946-1949) au fost reținute doar douăsprezece categorii dispuse în perechi (pozitive și negative) și ordonate în două dimensiuni referitoare la procesele afective și la procesele intelectuale. Perechile de categorii surprind : problemele de orientare a discuțiilor (a), problemele de evaluare (b), problemele de control (c), problemele de decizie (d), problemele de reducere a tensiunii (e), problemele de integrare în grup a participanților la discuții (f). Cu ajutorul acestei scheme de categorii de observație poate fi trasat profilul discuției de grup și pot fi identificați factorii de blocaj, ceea ce permite intervenția psihosociologică. În România, schema de categorii a lui Robert Freed Bales a fost utilizată în cercetările de sociologie conduse de către Mariana Ciupercescu (1980).

Konrad Lorenz

Etologia

• *Konrad Lorenz* (1903-1989) devine director al Institutului Max Plank (Germania) și de fiziologie comparată din Buldern și, apoi, din Seewiesen. Își începe publicarea studiilor sale de *etologie* și de *etologie umană*, deschizând o nouă perspectivă în abordarea fenomenelor psihosociale. Unul dintre primele sale studii, „Ganzheit und Teil in der tierischen und menschlichen Gemeinschaft” (în *Studium Gem*, 1950, 3, pp. 455-499), atrage atenția asupra asemănării comportamentelor sociale în comunitățile umane și animale.

Stereotipurile etnice

• *Otto Klineberg* propune abordarea relațiilor internaționale într-o perspectivă psihosociologică (*Tensions Affecting International Understanding : A Survey of Research*, New York, The Council, 1950). Sunt analizate *stereotipurile etnice* și *rasiale*, cu ajutorul cărora poate fi studiat *caracterul național*.

1951

• *Jean Piaget* (1896-1980) și *A. M. Weil* studiază geneza noțiunii de „patrie” și relațiile cu străinul la copii („Le Developpement, chez l'enfant, de l'idée de patrie et des relations avec l'etranger”, în *Bulletin International des Sciences Sociales*, 1951, 3, pp. 605-621). Cei doi autori observă elaborarea unei structuri cognitive și afective,

care parcurge trei stadii. În primul stadiu, preferința pentru o țară se bazează pe mobiluri subiective și pasagere (de exemplu, un copil de vârstă mică poate prefera o țară pentru că acolo există ciocolată foarte bună). În al doilea stadiu, copilul preia din mediul său de viață judecățile favorabile și nefavorabile despre propria țară sau despre alte țări. În fine, abia în stadiul al treilea, copiii înțeleg diferențele dintre cetățenii diferitelor țări, preluându-le relativizat. Din punct de vedere cognitiv, inițial, copiii nu înțeleg faptul că orașul lor face parte din patria lor, considerând că este vorba de două entități juxtapuse. Abia mai târziu copiii ajung să coordoneze corect noțiunile și reușesc să conștientizeze că „străinul” nu este pretutindeni și totdeauna străin și că ei înșiși pot fi străini. Jean Piaget și A.M. Weil consideră că acest proces de elaborare a structurilor cognitive și afective are ca rezultat *sociocentrismul patriotic*, „moștenire a egocentrismului primitiv și cauză a deviațiilor sau a tensiunilor ulterioare” (W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *Psihologie socială experimentală*. Iași, Editura Polirom, 1996, p. 22).

Jean Piaget

Sociocentrismul

- **Talcott Parsons** (1902-1979) studiază cuplul „bolnav-medic” în perspectiva *rolurilor sociale*: bolnavul este scutit de responsabilitate, are dreptul necondiționat la ajutor, este obligat să-și dorească însănătoșirea și are obligația de a coopera pentru însănătoșirea sa, iar medicul este obligat la competență profesională, specificitate profesională, neutralitate afectivă, dezinteres și altruism. Universalitatea rolului caracterizează statusul social al medicului (*The Social System*, Glencoe, Free Press, 1951).

Talcott Parsons

- **G.M. Gilbert** repetă cercetarea lui Daniel Katz și Kenneth W. Braly (1933) privind *stereotipurile etnice* (rasiale), relevând persistența, dar și relativa lor flexibilitate. G.M. Gilbert utilizează aceeași listă de atribute, același procedeu de investigare pe un lot de 330 de studenți de la aceeași universitate (Princeton, SUA). Sub impactul celui de-al doilea război mondial *stereotipurile* referitoare la germani, evrei și negri s-au modificat apreciabil, comparativ cu rezultatele investigației din 1933. Astfel, germanii au fost caracterizați ca naționaliști de 50% dintre studenți (în 1933, doar de 24%), negrii ca superstițioși (41% față de 84%, în 1933), iar evreii ca vicleni (47%, comparativ cu 79%, în 1933) („Stereotype Persistence and Change among College Students”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1951, 46, pp. 245-254).

Stereotipurile

- **Carl I. Hovland** (1912-1961) și **W. Weiss**, studiind experimental *rolul credibilității sursei* în comunicarea persuasivă și schimbarea atitudinală (influența mesajului împotriva submarinelor atomice, atribuit fizicianului R. Oppenheimer și ziarului *Pravda*), descoperă că, inițial, mesajul credibil produce o schimbare atitudinală, dar, în timp (după patru săptămâni), diferența dintre efectele celor două surse dispăre ca urmare a disocierii mesajului de sursă. Acest fenomen poartă numele de *efect de ațipire* („The Influence of Source

Carl I. Hovland

Credibility on Communication Effectiveness", in *Public Opinion Quarterly*, 1951, 15, pp. 635-650).

Rețelele de comunicare

- Studiind experimental rețelele de comunicare în cadrul grupurilor, *Ronald Leavitt* și *R. Mueller* („Some Effects of Feedback in Communication", in *Human Relations*, 1951, 4, p. 401) descoperă că în rețelele nediferențiate subiecții schimbă mai multă informație redundantă, comparativ cu rețelele centralizate. Tipul de rețea influențează atitudinea subiecților care comunică. Subiecții de experiment trebuiau să comunice, fără a se putea vedea între ei, în cadrul a patru tipuri de rețele : circulară, în lanț, în Y, în roată cu unul dintre subiecți în centru. într-o sarcină de rezolvare de probleme se înregistrau : rapiditatea răspunsurilor, numărul erorilor și numărul mesajelor transmise. S-au calculat indicii de centralitate (maxim în rețeaua circulară) și diametru (distanța cea mai mică dintre membrii cei mai îndepărtați). Timpul necesar pentru ca fiecare membru al rețelei să fie informat reprezintă o funcție a diametrului.

- *W.W. Waller* și *R. Hill* formulează în lucrarea *The Family. A Dynamic Interpretation* (New York, Academic Press, 1951) principiul interesului scăzut care guvernează formarea cuplurilor maritale : cel ce are un interes de asociere mai scăzut impune condițiile formării cuplului marital.

Teoria câmpului psihologic

- Apare postum lucrarea lui *Kurt Lewin*, *Field Theory in Social Science* (New York, Harper, 1951), în care este expusă teoria câmpului (*field theory*), bazată pe coeziunea forțelor din interiorul grupului. Persoanele tind să se apropie de obiectele care satisfac anumite trebuințe (au valență pozitivă) și să se îndepărteze de obiectele care sunt amenințătoare (au valență negativă). Apar astfel trei tipuri de conflicte : atracție-atracție, evitare-evitare, atracție-evitare. în primul caz, tensiunea apare când două scopuri sunt evaluate la fel de pozitiv. Tensiunea se reduce când persoane în cauză optează pentru unul dintre scopuri. în cazul conflictului evitare-evitare, evaluarea negativă a alternativelor poate paraliza persoana sau o poate determina să aleagă răul cel mai mic. în fine, conflictul atracție-evitare pune persoana într-o stare de oscilare, care poate conduce, în cele din urmă, la echilibru.

Desegregarea

- într-un experiment social, *Morton Deutsch* și *M.E. Collins* studiază efectul desegregării asupra prejudecăților rasiale : în zonele desegregate, prejudecățile rasiale sunt mai reduse (*Interracial Housing : A Psychological Evaluation of a Social Experiment*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1951).

1953

- Apar mai multe lucrări de sinteză care contribuie la cristalizarea teoretico-metodologică a psihosociologici: *Solomon E. Asch*, *Social Psychology* (New York); *Robert E. Faris*, *Social Psychology* (New York); *Walter Beck*, *Grundzüge der Sozialpsychologie* (Miinchen).

• *Peter R. Hofstätter (Einführung in die Sozialpsychologie, Stuttgart, 1953)* enunță situațiile care favorizează apariția *zvonurilor* și condițiile transformării lor: *zvonurile* apar mai ales în situații amenințătoare pentru o parte a populației, se răspândesc pentru că difuzarea lor conferă prestigiu emițătorului, *zvonurile* se transformă continuu, fiecare adaugă ceea ce crede sau bănuiește, se propagă în lanț, producându-se nivelarea, dar și accentuarea lor, după un timp nu se mai deosebesc de știrile obiective și, în fine, *zvonurile* completează știrile oficiale.

Zvonurile

• *Hadley Cantril și William Buchanan* publică rezultatele unei anchete internaționale, desfășurate sub egida UNESCO, privind stereotipurile (*How Nations See Each Other: A Study in Public Opinion*, Westport, Greenwood, 1953). Ancheta s-a desfășurat cu începere din anul 1950 în Australia, Anglia, Franța, Germania, Italia, Norvegia și SUA. Dintr-o listă care cuprindea adjectivele: harnici, inteligenți, practici, îngâmfați, generoși, fără milă, înapoiți, viteji, chibzuiți, dominatori, progresiști, pașnici, imposibil de caracterizat, cei chestionați trebuiau să aleagă atributele care, în opinia lor, ar caracteriza cel mai bine diferitele grupuri etnice (națiuni). Puteau fi alese oricât de multe adjective. Ancheta a pus în evidență consistența heterostereotipurilor (stereotipurile referitoare la alte grupuri etnice), indiferent de identitatea culturală a celor chestionați, și distorsiunea sistematică indusă de *sociocentrismul patriotic*, analizat de J. Piaget și A.M. Weil (1951).

Stereotipurile etnice

• *Rosette Avigdor* verifică experimental ipoteza că *stereotipurile* conțin caracteristici ce induc comportamente în măsură să mențină conflictul intergrupuri sau să amelioreze relațiile dintre grupuri. Experimentul de teren s-a desfășurat într-un cartier din New York și a cuprins mai multe grupuri de fete cu vârste cuprinse între 8 și 12 ani. S-au creat condiții de cooperare între două grupuri (pregătirea în comun a unui spectacol de teatru) și condiții generatoare de conflict între alte grupuri (care trebuiau să folosească în același timp scena pentru repetiții). S-a cerut apoi fiecărei fete să descrie după o listă cuprinzând 32 de caracteristici atât membrii grupului cu care s-a colaborat, cât și pe cei ai grupurilor cu care au intrat în conflict. Rezultatele experimentului arată că se face discriminare între grupuri (cu care s-a cooperat și cu care s-a creat conflict) și că membrii grupului antagonist sunt caracterizați prin trăsături psihomorale mai intense, comparativ cu membrii grupului cu care s-a cooperat. S-a verificat astfel că *interesul* determină atribuiri care justifică fie comportamente de cooperare, fie comportamente de conflict (R. Avigdor, „Etude experimentale de la genese des prototypes”, în *Cahiers internationaux de sociologie*, 1953, 14, pp. 154-168).

Stereotipurile

• *Muzafer Sherif* realizează primele cercetări psihosociologice concrete în domeniul *conflictelor intergrupale* și publică lucrarea *Groups in Harmony and Tension: An Integration of Studies on Intergroup Relations* (New York, Octagon, 1953).

Conflictul intergrupuri

Harold H. Kelley

Schimbarea
atitudinilor

• *Carl I. Hovland* împreună cu *Irving L. Janis* și *Harold H. Kelley* publică rezultatele investigațiilor realizate în anii '40-'50 în cadrul unui program de cercetare la Universitatea Yale (*Yale Communication and Attitudes Change Program*). Modelul Hovland-Janis-Kelly vizează schimbarea atitudinilor și se bazează pe teoria învățării. Pentru învățarea noilor atitudini trebuie luați în calcul trei factori: atenția, înțelegerea și acceptarea. Principiul modelului postulează că schimbarea atitudinilor se produce numai dacă stimulul actual este mai puternic decât vechiul stimul. Utilizând acest model de analiză a schimbării atitudinilor, s-a constatat că emițătorul poate fi mai important decât conținutul mesajului (C.I. Hovland și W. Weiss, 1951), fapt ce a generat o temă de cercetare psihosociologică extrem de interesantă: caracteristicile sursei și influența asupra receptorului (C. Hovland, I.J. Janis, H.H. Kelly, *Communication and Persuasion: Psychological Studies of Opinion Change*, New Haven, Yale University Press, 1953).

1954

Psihologia socială

• Anul 1954 este marcat de publicarea unui voluminos și concludent tratat de psihologie socială, editat de *Gardner Lindzey* și *Elliot Aronson*, *Handbook of Social Psychology*, în două volume, în care *Gordon W. Allport* inserează un studiu cuprinzător de istorie a psihologiei sociale (în volumul întâi), relevând importanța experimentului în dezvoltarea cunoașterii în acest domeniu. Manualul de psihologie socială editat de *Gardner Lindzey* și *Elliot Aronson* a fost completat și retipărit în 1968 și 1985.

Dezvoltarea
organizațiilor

• Research Center for Group Dynamics își schimbă denumirea în The National Training Laboratories, părăsind orientarea dinamicii grupurilor dată de *Kurt Lewin* și apărând curentul dezvoltării organizațiilor, ilustrat, între alții, de *Rensis Likert* și *William McGregor*.

Leon Festinger

• *Leon Festinger* (1919-1989) definitivează teoria comparării sociale, care a impulsionat cercetarea psihosociologică experimentală („A theory of social comparison processes”, in *Human Relations*, 1954, 7, pp. 117-140). Reprezintă o dezvoltare a teoriei comunicării sociale. Neexistând posibilitatea măsurării fizice a opiniilor și atitudinilor, oamenii se compară cu alți oameni pentru a vedea dacă opiniile și atitudinile lor sunt corecte. Teoria comparării sociale explică formarea grupurilor: oamenii au tendința de a se asocia cu cei asemănători lor. În grup, datorită comparării sociale, indivizii nu se detașează semnificativ pentru a nu periclita echilibrul social. Prin comparare cu alții ne dăm seama cine suntem. Interesant este faptul că ne comparăm nu cu cei care sunt foarte diferiți de noi, ci de regulă cu cei care ne sunt asemănători din punct de vedere psihologic și social.

Prejudecățile

• în lucrarea *The Nature of Prejudice* (New York, Doubleday Anchor Books, 1954), *Gordon W. Allport* arată că persoanele cu

prejudecăți sunt foarte anxioase, chiar sadice. Bigoții se simt amenințați și nesiguri. Gordon W. Allport definește *prejudecățile* ca atitudini negative față de un grup sau față de membrii unui grup, „bazate pe generalizări eronate și rigide”. Lucrarea lui Gordon W. Allport deschide seria studiilor privind antisemitismul, rasismul, sexismul în perspectivă psihosociologică. În această perspectivă, prejudecățile, ca atitudini, conduc la *discriminare*, la comportamente negative față de membrii *out-group-ului*. În cele 31 de capitole ale lucrării sunt discutate probleme, precum: definiția prejudecăților, normalitate și prejudecată, formarea *in-group-urilor*, respingerea *out-group-urilor*, diferențele dintre grupuri, diferențele rasiale și etnice, vizibilitatea și ciudățenia, victimizarea, teoriile prejudecăților, dinamica prejudecăților, reducerea tensiunilor de grup.

Discriminarea socială

• *Manford H. Kuhn* și *Thomas S. McPartland* imaginează un test pentru studiul *identității sociale*, *Twenty Statements Test*, care a fost adaptat și experimentat și în țara noastră (M. Zlate, 1989). Se cere fiecărui subiect să răspundă de 20 de ori la întrebarea *Who Are You ? (Cine ești tu ?)* - de unde și denumirea testului: *WAY*. Se dau următoarele instrucțiuni: „Pe această pagină vei găsi douăzeci de spații goale (blancuri) numerotate. Completează, te rog, aceste blancuri cu douăzeci de răspunsuri la întrebarea simplă *Cine ești tu ?* Dă douăzeci de răspunsuri diferite la această întrebare. Răspunde ca și cum ai sta de vorbă cu tine însuși și nu te referi la altceva. Scrie răspunsurile în ordinea în care îți apar în minte. Nu te preocupa de logica sau importanța lor. Trebuie să completezi răspunsurile destul de repede pentru că timpul este limitat” (M.H. Kuhn și S.T. McPartland, „An Empirical Investigation of Self-Attitudes”, în *Sociological Methods. A Source Book*, Norman Denzin, ed., Chicago, Aldine Publishing Company, 1970, p. 169). Autorii au aplicat testul la un număr de 288 de studenți din anii începători de la Universitatea Iowa. Nu li se mărturisea ce se urmărește prin acest test. Instrucțiunile erau prezentate fie verbal, fie în scris. De regulă, timpul pentru completarea testului este fixat la 12 minute. Se notează numărul răspunsurilor date (în medie 17 răspunsuri), ierarhizarea lor, diversitatea răspunsurilor. În prelucrarea datelor se face distincție între *răspunsurile consensuale* (în termeni de categorizare socială care desemnează rolul, statusul, apartenența la un grup: de exemplu, bărbat, student, orășean) și *răspunsurile subconsensuale* (răspunsuri subiective, care comportă o interpretare : de exemplu, fericit, tulburat, plictisit). S-a constatat că subiecții dau mai întâi răspunsuri consensuale și după epuizarea lor formulează răspunsuri subconsensuale. Cele mai frecvente sunt răspunsurile referitoare la vârstă și la sex. Deși foarte răspândit, testul „Cine sunt eu?” nu oferă posibilitatea de a cunoaște semnificația dată de individ apartenenței la un anumit grup, dacă această apartenență este valorizată sau nu.

Gordon W. Allport

Identitatea socială

*Testul
„Cine ești tu ?*

- Luarea deciziei*
- *Ward Edwards* publică primul studiu privind *luarea deciziei*, atrăgând atenția asupra faptului că modelele descriptive și prescriptive din statistică și din științele economice pot fi aplicate și în psihosociologie („The Theory of Decision Making”, in *Psychological Bulletin*, 51, pp. 380-417).
- 1955
- Sub coordonarea lui **Paul A. Hare, Edgar F. Borgatta, Robert F. Borgatta** și **Robert F. Bales**, se publică la New York volumul: *Small Groups. Studies in Social Interaction* (1995).
 - **Charles E. Osgood** și **P.H. Tannenbaum** avansează ideea că *atitudinile* au o singură dimensiune, cea evaluativă („The Principle of congruity in the Prediction of Attitude Change”, in *Psychological Review*, 1955, 62, pp. 42-55).
- Atitudinile sociale*
- La ființă în SUA, din inițiativa lui *Hadley Cantril*, un Institut pentru Cercetări Sociale Internaționale (The Institute for International Social Research), menit să contribuie la cunoașterea progreselor teoretice și metodologice în domeniul științelor socio-umane și să faciliteze schimbul de publicații pe plan internațional.
 - Apare numărul prim al *Revistei de psihologie*, editate de Institutul de Psihologie al Academiei, în care se vor publica și studii de psihologie socială.
 - *John W. Thibaut* și *H. W. Riecken* fac experimente în legătură cu *atribuirea cauzală* : persoanelor cu status social superior li se atribuie, de obicei, o *motivație intrinsecă*, iar celor cu o poziție socială inferioară o *motivație extrinsecă* („Some Determinants and Consequences of the Perception of Social Causality”, in *Journal of Personality*, 1955, 24, pp. 113-133).
- Atribuirea cauzală*
- Apare lucrarea lui **Elihu Katz** și **Paul F. Lazarsfeld** : *Personal Influence. The Part Played by People in the Flow of Mass Communication* (Glencoe, Free Press, 1955).
 - **Morton Deutsch** și **Harold B. Gerard** introduc distincția dintre *influența informațională* și *influența normativă*. În primul caz, influența rezultă din acceptarea evidenței despre realitate; în cel de-al doilea, din dorința persoanelor de a fi acceptate sau admirate de ceilalți („A Study of Normative and Informațional Social Influence upon Individual Judgement”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1955, 51, pp. 629-636).
- Influența socială*
- 1956
- În lucrarea *When Prophecy Fails* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1956) de **Leon Festinger, H. W. Riecken** și **Stanley Schachter**, sunt cuprinse observațiile făcute de psihosociologii care se infiltraseră în câteva grupuri de credincioși care așteptau ca în dimineața zilei de 21 decembrie să vină sfârșitul lumii printr-un nou potop. În seara zilei de 20 decembrie, cei mai mulți dintre membrii grupurilor s-au reunit pentru a afla mesajele primite de profet
- Când o profetie
nu se realizează*

(o gospodină, doamna Keech). Mulți credincioși își abandonaseră profesia și bunurile. În starea de tensiune creată, gospodina-profet a primit un mesaj prin care se vestea că potopul nu va mai veni, credința lor salvând lumea. Le revenea însă datoria de a vesti tuturor că ei salvară lumea de la pieire. Cei care participaseră la reuniunea din 20 decembrie s-au lansat într-o acțiune de prozelitism, credința lor fiind întărită. Cei care nu veniseră în seara respectivă să o asculte pe gospodina-profet și-au pierdut credința și au încercat să ascundă faptul că și ei crezuseră în profeția sfârșitului lumii la data anunțată. Deci, *când o profeție nu se realizează* reacțiile celor care au crezut în ea sunt variate: fie abandonul credinței, la cei care nu au avut suportul grupului de credincioși, fie căutarea unor noi explicații în acord cu ceea ce ei crezuseră. *Teoria disonanței cognitive* va sintetiza astfel de observații și de date experimentale.

- într-o sală de cinematograf din New Jersey se fac primele experimente de difuzare a *mesajelor subliminale*. Rezultatele sunt incerte. În același an se fac astfel de experiențe și în Europa (*Jean Thevenot*, în Franța).

*Mesajele
subliminale*

- *Jack W. Brehm* demonstrează experimental că și componenta comportamentală a atitudinilor poate influența componentele afectivă și cognitivă („Post-decision Changes in Desirability of Alternatives”, in *Journal of Abnormal Social Psychology*, 1956. 52, pp. 384-389).

- *Abraham H. Maslow* (1908-1970) și *N.L. Mintz* pun în evidență experimental rolul benefic al *spațiului construit estetic* asupra aprecierii celorlalți. Studenților incluși în experiment li se prezintă serii de fotografii înfățișând figuri umane, fiind rugați să aprecieze dacă persoanele fotografiate au anumite caracteristici: mulțumite-nemulțumite; pline de energie-obosite ș.a.m.d. Seriile de fotografii sunt prezentate în spații frumos, mediu și urât amenajate, în spațiile frumos amenajate aprecierea caracteristicilor persoanelor din fotografii era pozitivă, iar în spațiile urâte aprecierile erau de regulă negative (*A.H. Maslow și N.L. Mintz*, „Effects of Esthetic Surroundings”, in *Journal of Psychology*, 1956, 41, pp. 247-254).

Abraham H.
Maslow

- *Solomon E. Asch* realizează o serie de experimente devenite clasice, vizând *conformarea la norma de grup*. În situația experimentală, studenții trebuiau să evalueze lungimea unor segmente de dreaptă. Când realizau această sarcină individual, nu se înregistra nici o eroare. Când făceau același lucru după ce auzeau aprecierile altor studenți (complici ai experimentatorului, instruiți să facă evaluări incorecte), aproximativ în 35% dintre cazuri se înregistrau răspunsuri eronate. Astfel, a fost pusă în evidență presiunea socială în elaborarea normelor individuale („Studies of Independence and Conformity: A Minority of one Against a Unanimous Majority”, in *Psychological Monographs*, 1956, p. 70).

*Conformarea
la norma de grup*

- *Seymour Lieberman* demonstrează printr-un experiment psihosociologic natural efectul schimbării statusului și rolului social asupra

*Schimbarea
atitudinilor*

atitudinilor („The Effects of Changes in Role on the Attitudes of Role Occupants”, in *Human Relations*, 1956, 9, pp. 385-402).

1957

Teoria disonanței cognitive

• *Leon Festinger* prezintă *teoria disonanței cognitive*, care a deschis noi orizonturi pentru cercetarea psihosociologică (*A Theory of Cognitive Dissonance*, Evanston, Row, Peterson, 1957). Conform acestei teorii, dacă o persoană primește informații contradictorii referitoare la o altă persoană, la un obiect sau situație, se produce o stare de tensiune sau de disconfort psihic din care individul încearcă să iasă (reducerea disonanței) fie prin reducerea importanței elementului disonant față de credința proprie, fie prin căutarea unor informații în concordanță cu credința inițială. *Teoria disonanței cognitive* susține că oamenii încearcă să fie coerenți și caută elemente cognitive consistente. Este vorba despre o consistență psihologică, adică oamenii apreciază, în baza experienței lor, că cele două elemente nu se exclud reciproc, că pot coexista, că un element decurge din celălalt, în caz contrar, apare o stare de disonanță cognitivă. Așadar, *teoria disonanței cognitive* constă din următoarele aserțiuni: 1) starea de disonanță cognitivă generează disconfort psihic ; 2) oamenii încearcă să iasă din starea de disonanță cognitivă prin adăugarea unor noi cogniții care întăresc elementele consonante sau care diminuează importanța elementelor disonante, ca și prin modificarea cognițiilor existente, făcându-le fie mai inconsistente, fie mai puțin semnificative ; 3) intensitatea disonanței cognitive depinde de importanța cognițiilor și de proporția cognițiilor aflate în disonanță; 4) în starea de consonanță cognitivă, oamenii evită toate cognițiile care ar putea produce disonanță. *Teoria disonanței cognitive* a fost verificată experimental și dezvoltată de o serie de psihosociologi, precum: A.R. Cohen (1962), M.J. Rosenberg (1965), D.J. Bem (1965), E. Aronson și J.M. Carlsmith (1974), H.B. Gerard (1974), J.M. Nuttin (1975) ș.a.

Opinia publică

• *Gaston Berger* și colaboratorii analizează opinia publică: ea traduce o judecată, este legată de gândirea și sentimentele membrilor grupului, este conștientă ; opinia publică poartă în ea o *intenție de raționalitate*, implică existența uneia sau mai multor opinii diferite și nu reprezintă o simplă afirmație teoretică, exprimând „sentimentele incompetențelor” ; în fine, opinia publică constituie un fenomen social (*L'Opinion publique*, 2 voi., Paris, P.U.F., 1957).

• *Tiberiu Bogdan* (1921-1996) publică în două ediții (1957 și 1958) la Editura Ministerului învățământului primul *Curs de psihologie judiciară* din România, tratând pe larg aspectele psihosociale ale comportamentului delictual.

Băncile de date

• *Elmo Roper* împreună cu *George Gallup* fondează Roper Public Opinion Research Center, la Williamstown (Massachusetts), care devine cea mai importantă *bancă de date (arhivă)* pentru cercetări sociologice empirice și pentru sondajele de opinie publică

din SUA și din lume. În 1980, aici erau arhivate mai mult de 10.000 de cercetări din peste 70 de țări. În prezent, The Roper Center funcționează în cadrul Universității Connecticut și are cea mai mare colecție de informații în domeniul opiniei publice.

- **Charles E. Osgood, George J. Suci și Percy H. Tannenbaum** imaginează *diferențiatorul semantic* pentru măsurarea atitudinilor (*The Measurement of Meaning*, Urbana, University of Illinois Press, 1957).

Diferențiatorul semantic

- **Martha Wolfenslein** face observații asupra comportamentelor colective în situații limită provocate fie de *catastrofe bruște* (cutremur de pământ, de exemplu), fie de *catastrofe progresive* (spre exemplu, o inundație). Sunt identificate trei etape în realizarea comportamentului colectiv (probabilă, critică și postcritică). Faza critică, la rândul ei, conține trei faze: de șoc, de recul și de organizare (*Disaster : a psychological essay*, London, Routledge, 1957).

Comportamentele colective în situații limită

- **Henri Tajfel** realizează primele experimente privind *categorizarea*, punând în evidență tendința de exagerare a asemănării *itemilor* plasați în aceeași categorie și supraestimarea diferenței acestora când sunt grupați în categorii diferite. Tendința de *diferențiere dintre grupuri* și de *asemănare a membrilor grupului* explică psihosociologic prejudecățile și discriminarea.

- **Koji Sato** a fondat Societatea de Psihologie din Japonia și a început editarea revistei *Psychologia. An International Journal of Psychology in the Orient*. Această revistă, care reprezintă un veritabil canal de comunicare între psihologii din Est și din Vest, publică studii și articole din toate domeniile psihologice, inclusiv cercetări de psihosociologie.

- **Robert K. Merton** (n. 1910) redefinesc conceptul de „anomie”, formulat pentru prima dată de Emile Durkheim (1893). După Robert K. Merton, *anomia* este starea de presiune asupra comportamentului indivizilor când normele sociale intră în conflict cu realitatea socială. Robert K. Merton identifică cinci reacții posibile la tensiunile dintre valorile acceptate la scară socială și mijloacele limitate de a le realiza: conformiștii, ritualiștii, rebelii, inovatorii și retrașii (R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe, Free Press, 1957).

Robert K. Merton

Anomia

- **Duncan R. Luce și Howard Raiffa** construiesc paradigma cunoscută sub numele *dilema prizonierului* (*Games and Decisions : Introduction and Critical Survey*, New York, Wiley, 1957). *Dilema prizonierului* reprezintă tipul de joc cu sumă diferită de zero, situație formalizată de J. von Neumann și O. Morgenstern (1944). S-a imaginat că doi răufăcători sunt anchemati de poliție pentru a li se stabili vinovăția : fiecare poate să-și mărturisească vina sau nu, dar trebuie să țină cont de ce va face celălalt. Dacă nici unul nu mărturisește, ambii vor primi o pedeapsă minoră; dacă unul mărturisește și celălalt nu, cel dintâi va fi absolvit de vină, în timp ce al doilea va fi sever pedepsit; în fine, dacă își recunosc amândoi vina, li se va

Dilema prizonierului

aplica o pedeapsă grea, dar nu maximă. Cei doi răufăcători nu pot comunica între ei. De aici rezultă dilema. Din punct de vedere psihologic, fiecare jucător este supus unei duble tentații: cea a competiției și cea a cooperării. Pe baza *dilemei prizonierului* s-au realizat numeroase experimente (L. Solomon, 1960; V.E. Bixenstine și colab., 1963; A. Rapaport și A.M. Chammach, 1965, 1973; T.E. Black și K.L. Higbee, 1973; I.W. Zartman și M.R. Berman, 1982; Jean-Claude Abric, 1987).

Atitudinile sociale

- **Carl I. Hovland** și colaboratorii propun un nou model de determinare a atitudinilor prin luarea în considerare pe un continuum al *latitudinii de acceptare*, mărginite de două zone ale *latitudinii de respingere* (*The Order of Presentation in Persuasion*, New Haven, Yale University Press, 1957).

1958

Schimbarea atitudinilor

- **Herbert C. Kelman** analizează *schimbarea atitudinală* prin prisma celor trei procese componente ale acesteia: complianța, identificarea și internalizarea („Compliance, Identification and Internalization. Three Processes of Attitude Change”, in *Journal of Conflict Resolution*, 1958, 2, pp. 51-60).

- **Fritz Heider** dă publicității lucrarea *The Psychology of Interpersonal Relations* (New York, Wiley, 1958), inițiind cercetările psihosociologice din perspectiva *teoriei atribuirii*. Fritz Heider aplică legile percepției obiectelor fizice la percepția *obiectelor sociale* a persoanelor sau motivelor. În această lucrare este expusă sistematic *teoria echilibrului*. Fritz Heider consideră că situația de echilibru (*balanced state*) a obiectelor (inclusiv a persoanelor) este preferabilă celei de dezechilibru (*imbalanced state*). Oamenii tind să echilibreze configurația relațiilor cu obiectele. Dovadă stau observațiile cotidiene, dar și unele capodopere ale literaturii universale (de exemplu, tragedia shakespeariană *Romeo și Julieta*: Romeo o iubește pe Julieta, aceasta își iubește părinții, dar părinții Julietei nu-l acceptă pe Romeo - este o configurație neechilibrată).

Teoria echilibrului

Thomas F. Pettigrew

- **Thomas F. Pettigrew** studiază prejudecățile. Persoanele care se conformează mai mult față de alte norme sunt predispuse să adopte și prejudecățile rasiale. Așadar, conformarea conduce la prejudecată („Personal ity and Sociocultural Factors in Intergroup Attitudes: A Cross-national Comparison”, in *Journal of Conflict Resolution*, 1958, 2, pp. 29-42).

- Prin lucrarea *Person Perception and Interpersonal Behavior* (Stanford, 1958), editată de **Renato Tagiuri** și **Luigi Petrullo**, *sociometria* se îmbogățește cu o nouă perspectivă, cea a percepției relațiilor interpersonale, completându-se astfel *testul sociometric* propus de Jacob Levy Moreno.

1959

- **Stanley Schachter** (1922-1997) studiază experimental relația dintre *anxietate* și *afiliere*: cu cât anxietatea este mai intensă, cu

atât tendința de afiliere este mai mare. Dar nu toți oamenii au aceeași nevoie de afiliere : primii născuți și copiii singuri la părinți au o mai mare trebuință de afiliere. Designul experimental era următorul: subiecții de experiment erau informați că scopul constă în studierea efectelor șocului electric. Studentele (subiecții de experiment) erau incluse în două grupe. Grupul experimental era anunțat că șocurile electrice vor fi intense și că deci vor avea de suportat o durere intensă. Se crea astfel o anxietate puternică. Grupul de control era pus într-o situație de anxietate scăzută: se spunea că șocul electric va fi abia resimțit, că nu vor regreta participarea la experiment. Studentele, în grupe de câte 5 sau 8, erau rugate să aștepte circa zece minute pentru ca experimentatorul să-și instaleze aparatura electrică (de fapt, un pretext pentru a putea fi observat comportamentul lor). Li se cerea să decidă dacă vor să aștepte fiecare într-o cameră împreună cu celelalte sau dacă le este indiferent acest lucru, în situația de anxietate puternică (grupul experimental), proporția studentelor care au decis să aștepte împreună (afiliere) a fost de două ori mai mare decât în situația de anxietate scăzută (grupul de control). Stanley Schachter a explicat tendința de afiliere în condiții de anxietate puternică prin credința că, fiind împreună, oamenii vor fi încurajați să suporte durerea și că vor putea să se evalueze mai bine pe sine, comparându-se cu ceilalți (vezi comparația socială, despre care a atras atenția Leon Festinger). Cele două motivații pot coexista (S. Schachter, *The Psychology of Affiliation*, Londra, Tavistock, 1959).

Anxietate și afiliere

Stanley Schachter

- *John R.P. French* și *Bertram H. Raven* propun luarea în considerare a unui număr de cinci tipuri de *putere socială* : 1) Coercitivă (bazată pe pedeapsă); 2) Recompensatorie (bazată pe gratificații) ; 3) Legitimă (recunoașterea autorității șefului); 4) de Expert (recunoașterea competenței șefului); 5) de Referință (fondată pe admirația șefului). Autoritatea șefului decurge dintr-unul din tipurile de putere enumerate sau dintr-o combinație a lor („The Bases of Social Power”, in *Studies in Social Power*, D. Cartwright, ed., Ann Arbor, University of Michigan, 1959, pp. 150-167).

Puterea socială

- *John L. Dollard* împreună cu *Frank Auld Jr.* imaginează un sistem de codificare și corelare a enunțurilor (simbolurilor) din interviurile psihoterapeutice în vederea transcrierii și interpretării corecte a acestora (*Scoring Human Motives : A Manual*, New Haven, Yale University Press, 1959).

- în lucrarea *The Silent Language* (New York, Doubleday, 1959), *Edward T. Hall* evidențiază importanța semnelor proxemice în cadrul comunicării. Distanța optimă dintre doi interlocutori variază de la o cultură la alta. De exemplu, doi interlocutori anglosaxoni păstrează o distanță mai mare între ei când comunică decât persoanele din țările de origine latină. *Edward T. Hall* consideră că timpul de așteptare pentru o întâlnire transmite o informație privind *identitatea culturală*.

Semnale proxemice

Identitate culturală

Teoria schimbului social

- Sfârșitul deceniului al șaselea este marcat de apariția unor lucrări de sinteză, precum: *A Perspective in Social Psychology*, Solomon E. Asch; *Individual Systems of Orientation*, Theodore M. Newcomb; *The Social Psychology of Groups* (1959), John W. Thibaut și Harold H. Kelly, în care este expusă *teoria schimbului social*, care stipulează că toate comportamentele umane se bazează pe formula costuri-beneficii (*costs and rewards*).

Riturile de inițiere

- Elliot Aronson și Judson Mills explică severitatea *riturilor de inițiere* cu ajutorul *teoriei disonanței cognitive*. În cadrul *riturilor de inițiere*, prin care se accede la clasele de vârstă și la pozițiile sociale superioare, persoanele sunt supuse unor experiențe penibile. Este disonant să crezi că merită să suferi pentru ceva ce nu are valoare. Astfel, suferința îndurată contribuie la sporirea prestigiului noului *status social*, pe care indivizii l-au dobândit în urma *riturilor de inițiere* (E. Aronson și J. Mills, „The Effect of Severity of Initiation on Linking for a Group”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1959, 59, pp. 177-181).

Teoria ciclurilor vieții

- Erik H. Erikson (1919-1996), psihiatrist, cu contribuții fundamentale în domeniul psihosociologic, publică lucrarea *Identity and the Life Cycle* (New York, International University Press, 1959), în care lansează *teoria ciclurilor vieții (life-cycle theory)*, care susține că secvențele dezvoltării stadiale sunt identice pentru toți oamenii, indiferent de rasă sau de cultură. Fiecare stadiu conține intrinsec componente pozitive și negative. Interacțiunea socială este determinantă pentru actualizarea uneia sau alteia dintre componente. Conform *teoriei ciclurilor vieții*, omul parcurge opt stadii: 1) primul an de viață (cu stările bipolare : încredere/neîncredere); 2) stadiul 2-3 ani (autonomie/îndoială); 3) stadiul 4-5 ani (inițiativă/culpabilitate); 4) stadiul 6-11 ani (ingeniozitate/inferioritate); 5) stadiul adolescenței, între 12 și 18 ani (identitate/difuziunea identității); 6) stadiul tinereții, între adolescență și maturitate (asociere pentru viața intimă/izolare); 7) stadiul maturității (interes pentru alții/centrare pe sine); 8) vârsta a treia (satisfacția vieții trecute/sentimentul regretului în legătură cu ceea ce ar fi putut să fie, dar nu a fost). Această teorie susține că individul se dezvoltă pe tot parcursul vieții și, în opoziție cu *teoria freudiană*, relativizează importanța primilor ani de viață în formarea personalității, ca și a conflictelor psihosexuale.

Determinismul reciproc

- Emory S. Bogardus reunește rezultatele studiilor realizate prin aplicarea *Scalei distanței sociale*, publicând lucrarea cu titlul *Social Distance* (Ohio, Antioch Press, 1959).

- Albert Bandura publică prima sa carte, *Adolescent Aggression* (în colab.), relevând *determinismul reciproc*: mediul determină comportamentul omului, dar și comportamentul uman influențează mediul de viață.

- John W. Thibaut și Harold H. Kelly elaborează o teorie utilitaristă privind alegerea partenerului. Conform acestei teorii, în

alegerea partenerului se urmărește *recompensa* (aprobarea celuilalt, sprijinul lui etc.) (*The Social Psychology of Groups*, New York, Wiley, 1959).

• **Cari I. Hovland și Milton J. Rosenberg** (1960) editează volumul *Attitude Organization and Change* (New Haven, Yale University Press, 1960), în care se analizează componentele cognitivă, afectivă și comportamentală ale atitudinilor. 1960

• **Milton Rokeach** denunță *antisemitismul și tendințele autoritariene* din SUA (*The Open and Closed Mind*. New York, Basic Books, 1960). *Antisemitismul*

• **Jacob Levy Moreno** editează un volum cuprinzând cele mai semnificative studii de sociometrie : *The Sociometry Reader* (Glencoe, New York, 1960). *Sociometria*

• Ia ființă Asociația Europeană de Psihologie Socială, care a organizat până în prezent paisprezece congrese internaționale.

• **Alvin Gouldner** („The Norm of Reciprocity : A Preliminary Statement”, in *American Sociological Review*; 1960, 25, pp. 161-178) analizează comportamentul de ajutorare al altora prin intermediul *normei reciprocității*: noi „investim” în alții și așteptăm „dividendele”. Această normă este universală, ca și tabuul incestului. *Norma reciprocității* se aplică strict între persoane cu statusuri sociale egale. Alvin Gouldner consideră echitatea ca fiind condiția în care indivizii obțin beneficii proporțional cu contribuțiile lor. *Norma reciprocității*

• **Milton J. Rosenberg** (n. 1925) și **Carl I. Hovland** găsesc în *structura atitudinilor* trei componente: afectivă (predispoziția de evaluare pozitivă sau negativă a obiectelor, evenimentelor sau persoanelor), cognitivă (cunoașterea obiectelor, a lumii înconjurătoare), conativă (comportamentul adoptat în raport de obiectul atitudinii). Structura tridimensională a atitudinilor este, în prezent, cvasiunanim acceptată (*Cognitive, Affective, and Behavioral Components of Attitude*, în *Attitude Organisation and Change*, M.J. Rosenberg și colab., eds., New Haven, Yale University Press, 1960). *Atitudinile sociale*

• Se înființează Asociația Japoneză de Psihologie Socială.

Capitolul 5

Psihosociologia modernă (1961-1989)

Lucrările de psihologie socială reprezentative, care aparțin trecutului apropiat, le-am asociat psihosociologice moderne : expansiune și tensiune - acestea par a fi coordonatele principale ale modernismului în domeniul cunoașterii interacțiunii comportamentale. Sunt descoperite câmpuri noi ale psihologiei sociale: Serge Moscovici - reprezentările sociale; Erik H. Erikson - identitatea personală ; Henri Tajfel și John C. Turner - identitatea socială ; Bibb Latane și John M. Dar'ey - comportamentul prosocial; Ellen Berscheid și Elaine Walster (Hatfield) - atracția interpersonală și încă mulți alții.

Ceea ce în perioada clasică a psihologiei sociale era armonie, acum devine contradicție, tensiune internă. „Revoluția cognitivă” din anii '80 pune totul sub semnul întrebării; experimentul își pierde tronul, din „cale regală” a cunoașterii psihosociologice devine doar una dintre magistralele apropierei de adevăr. Construcția teoretică a domeniului se amplifică, se mențin însă decalajele zonale. În țările foste comuniste, psihologia socială, după o perioadă de interdicție, din 1948 până în 1965, a fost relansată în condițiile ideologizării forțate. România nu a făcut excepție de la acest mers al lucrurilor. Totuși, în perioadele de relaxare ideologică, în țara noastră s-au făcut cercetări de psihosociologie concretă și au apărut lucrări teoretice care își păstrează (aproape) neștirbită valoarea științifică. Sub conducerea lui Traian Herseni a început a se contura o școală psihosociologică românească.

1961

- în primul an al deceniului al șaptelea, *Tamotsu Shibutani* face sinteza abordărilor interacționiste în psihosociologie: *Society and Personality. An Interactionist Approach to Social Psychology* (New Jersey, 1961).

- *Vrie Bronfenbrenner* lansează *paradigma imaginii în oglindă*, conform căreia „ne atribuim virtuți și atribuim altora vicii”. Aplică *paradigma imaginii în oglindă* în relațiile sovieto-americane : americanii spun aceleași lucruri rele despre ruși, pe care le spun și rușii despre americani („The Mirror Image in Soviet-American Relations : A Social Psychologist's Report”, in *Journal of Social Issues*, 1961, 17, pp. 45-46).

*Paradigma
imaginii
în oglindă*

- *Theodore M. Newcomb* publică lucrarea *The Acquaintance Process* (New York, Hoit, Rinehart and Winston, 1961), în care propune *teoria simetriei* în comunicarea interpersonală.

Teoria simetriei

• în 1961 se tipărește ediția definitivă a lucrării lui *Gordon W. Allport, Pattern and Growth in Personality* (New York, Holt, Rinehart and Winston, 1961), tradusă în limba română sub titlul *Structura și dezvoltarea personalității* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981). Lucrarea reprezintă revizuirea substanțială a volumului *Personality: A Psychological Interpretation* (1937) și tratează fenomenele personalității din punct de vedere psihologic: „Personalitatea, definită ca organizare distinctă a structurilor de adaptare, nu este formată la naștere, dar se poate spune că începe la naștere” (p. 93). Un capitol special (capitolul 8) este consacrat relației dintre cultură, situație și rol. Autorul afirmă: „cultura modelează personalitatea” (p. 174). Capitolul „Percepția persoanei” (capitolul 20) este realizat într-o manieră autentic psihosociologică, discutându-se despre: accesibilitatea celuilalt, primele impresii, diferențele de sex, sursele de eroare în percepția persoanei.

*Psihosociologici
personalității*

• Lucrarea *Psychoanalyse: son image et son public* (Paris, P.U.F., 1961) de *Serge Moscovici* (n. 1926) marchează începutul „erei reprezentărilor sociale” în psihosociologie. Psihosociologul francez, originar din România, se întreabă „În ce sens o reprezentare este socială?” și dă următorul prim răspuns: în sensul că „reprezentarea socială se prezintă ca un ansamblu de propoziții, de reacții și de evaluări care ating puncte particulare, emise ici și colo în cursul unei anchete sau al unei conversații de către «corul» colectiv din care face parte fiecare dintre noi, cu sau fără voie. Acest cor este pur și simplu opinie publică, așa cum era altădată numit și în care mulți vedeau regina lumii și tribunalul istoriei. Dar aceste propoziții, reacții și evaluări sunt organizate în mod foarte diferit în funcție de clase, culturi sau grupuri și constituie tot atâtea «universuri de opinii» câte clase, culturi sau grupuri există. Avansăm ipoteza că fiecare univers are trei dimensiuni: atitudinea, informația și câmpul de reprezentare sau imaginea” (S. Moscovici, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1994, p. 55).

*Reprezentările
sociale*

Psihologia socială

• *Herbert H. Kelman* („Process of Opinion Change”, in *Public Opinion Quarterly*, 1961, 25, pp. 57-78) creează o tipologie a *influenței prin comunicare*: internalizarea (bazată pe credibilitatea sursei), identificarea (datorată atractivității sursei) și complianța (legată de puterea persoanei care comunică).

*Influența
informațională*

• *R. C. Jacobs* și *Donald T. Campbell* studiază printr-un experiment de laborator tip *efect autocinetic* perpetuarea ideilor false în cadrul grupurilor („The Perpetuation of an Arbitrary Tradition through Several Generations of Laboratory Micro-culture”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, 62, pp. 649-658). S-a procedat la o „transmitere socială în miniatură” și s-a constatat că estimarea exagerată a deplasării punctului luminos (care în realitate era fix) se menține timp de cel puțin patru „ generații”. Estimarea

*Perpetuarea
ideilor greșite*

devine din ce în ce mai moderată pe măsură ce „generațiile” se „eliberează de trecut”. Acest experiment explică de ce generații după generații perpetuează idei greșite și obiceiuri absurde.

- *George Caspar Homans* publică lucrarea *Social behavior: Its elementary forms* (New York, Harcourt, Brace & World, 1961), în care se regăsesc elementele fundamentale ale *teoriei echității*. Când indivizii sau grupurile sunt recompensate proporțional cu contribuția pe care o au la realizarea unui scop, atunci există *echitate*. Conform acestei teorii, echitatea unui schimb sau a unei distribuții rezultă din compararea aportului (de exemplu, calitatea și cantitatea muncii) cu beneficiul realizat (de exemplu, remunerarea muncii).

Teoria echității

Teoria echității s-a îmbogățit prin studiile realizate de J.S. Adams (1965), E.H. Walster, E. Berscheid și G.W. Walster (1973, 1978) ș.a. Această teorie explică atât relațiile interindividuale, cât și relațiile dintre grupuri. George Caspar Homans consideră că totdeauna comportamentul uman poate fi analizat în funcție de rentabilitate (*pay off*), cantitatea și calitatea sa depinzând de cantitatea și calitatea gratificațiilor și penalizărilor pe care le aduce. *Comportamentul social* este analizat cu ajutorul regulei *dreptății distribuite*, formulate astfel: „Individul, în relație de schimb cu altul, se așteaptă ca recompensa fiecăruia să fie proporțională cu costurile - cu cât recompensele sunt mai mari, cu atât mai mari sunt costurile - și recompensele nete sau profiturile fiecăruia să fie proporționale cu investițiile lui - cu cât sunt mai mari investițiile, cu atât mai mari sunt profiturile” (Morton Deutsch și Robert M. Krauss, *Les Theories en psychologie sociale*, Paris, Mouton, 1972, p. 124). *Teoria conduitei sociale elementare* a fost elaborată sub influența concepției lui *Burrhus Frederic Skinner* (1904-1990) privind învățarea programată, în care întărirea rezultă din satisfacția pe care și-o procură individul prin verificarea răspunsului corect la o întrebare.

- *Muzafer Sherif* și colaboratorii realizează un experiment în tabăra de vară de la Robbers Cave (Oklahoma), în care adolescenții au fost puși în situații generatoare de conflict (competiție între grupuri), fapt ce a dus la coeziunea în interiorul grupului, și în situații care au condus la cooperare între grupuri, prin fixarea unor scopuri supraordonate (*Intergroup Conflict and Cooperation : The Robbers Cave Experiment*, Oklahoma, University of Oklahoma Book Exchange, 1961).

- *Albert Bandura* (n. 1925) împreună cu *Dorothea Ross* și *Sheila A. Ross* publică rezultatele cercetărilor experimentale care au verificat ipoteza imitării de către copii a modelelor agresive din filme („Transmission of Aggression through Imitation of Aggressive Models”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, 63, pp. 575-582).

- O dată cu începutul deceniului al șaptelea apar și sintezele privind *leadership*-ul: *Leadership and Interpersonal Behavior* (New York, 1961), lucrare editată de *Luigi Petrucci* și *Bernard Bass*.

• *Muzafer Sherif și Cari I. Hovland* expun *teoria judecății sociale* (*Social Judgement*, New Haven, Yale University Press, 1961), care stipulează că schimbarea atitudinală depinde de poziția inițială a subiectului: dacă mesajul contraatitudinal este înalt discrepant, atunci probabilitatea schimbării atitudinale este redusă. Mai ușor se acceptă atitudinile apropiate de atitudinile inițiale.

• *Seymour Feshbach* (n. 1925) evidențiază, printr-un studiu experimental, faptul că vizionarea filmelor cu scene de violență are *efect de catharsis*. Subiecților de experiment enervați le-au fost proiectate filme fie cu secvențe de box, fie neutre. Subiecții de experiment care au vizionat filme neutre au dovedit ulterior mai multă agresivitate decât cei care urmăriseră filme cu secvențe din meciurile de box („The Stimulating versus Cathartic Effects of a Vicarious Aggressive Activity”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, 63, pp. 381-385). Această concluzie este contrazisă de studiile lui *Leonard Berkowitz* (1965).

*Schimbarea
atitudinilor*

• Volumul *Explorations in Cognitive Dissonance* (New York, Wiley, 1962) de *Jack W. Brehm* și *Arthur R. Cohen* include studiul făcut de acesta din urmă cu prilejul intervenției brutale a poliției, în toamna anului 1959, în campusul Universității Yale din New Haven. Arthur R. Cohen a cerut mai multor studenți care dezaprobau acțiunea poliției să scrie un articol cu titlul: „De ce se justifică intervenția poliției ?”, în care să exprime o atitudine favorabilă față de cele întâmplate. Unor studenți stabiliți prin hazard li s-a promis și li s-a plătit 10 dolari pentru articol, altora 5 dolari, 1 dolar și, în fine, 50 de cenți. După redactarea articolului, toți studenții din experiment au fost rugați să-și exprime atitudinea față de intervenția poliției pe o scală cu șapte trepte : de la absolut nejustificată (1) la absolut justificată (7). Așa cum experimentatorii prevăzuseră, cu cât remunerația este mai mică, cu atât *schimbarea atitudinală* în favoarea poliției este mai mare. Rezultatele verifică această predicție: evaluarea medie a intervenției poliției a fost de 2,32 pentru grupul plătit cu 10 dolari, de 3,08 pentru grupul plătit cu câte 5 dolari, de 3,47 pentru grupul plătit cu câte 1 dolar și, în fine, de 4,54 pentru grupul studenților care au primit numai câte 50 de cenți. Pentru grupul de control (fără redactarea articolului) evaluarea intervenției poliției a fost de 2,70. *Teoria întăririi*, dominantă la data efectuării experimentului, prevedea o relație directă între mărimea remunerației și amploarea schimbării atitudinale. Lucrurile nu s-au întâmplat însă așa. *Teoria disonanței cognitive* explică rezultatele experimentului relatat astfel: a scrie un articol favorabil poliției reprezintă un act disonant. Dar ce nu fac oamenii pentru bani?! Studenții care au primit o sumă mai mare de bani (10 sau 5 dolari) au ieșit din situația de disonanță datorită motivației reprezentate de bani, putându-se în continuare raporta critic la acțiunea

1962

*Schimbarea
atitudinilor*

*Disonanța
cognitivă*

*Reducerea diso-
nanței cognitive
postalegere*

poliției. Dar studenții care au primit o recompensă mică au rămas într-o stare de disconfort psihic (disonanță), neputând justifica scrierea articolului contra-atitudinal. Ei au ieșit din situația de disonanță prin schimbarea atitudinii: și-au pus de acord atitudinea cii comportamentul. Acest experiment devenit clasic a generat și alte interpretări teoretice: Daryl J. Bem (1965) - *teoria autoperceperii eului*; Milton J. Rosenberg (1965) - explicarea rezultatelor prin *evaluarea de sine*; Harold B. Gerard și colaboratorii (1974) - *teoria pragurilor justificării* angajării într-o acțiune; J.M. Nuttin (1975) - *teoria caracterului insolit al situației* (vezi W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *op. cit.*, pp. 205-224). În același volum, Jack W. Brehm și Arthur R. Cohen comunică rezultatele cercetărilor lor experimentale în problematica disonanței cognitive. Într-unui dintre experimente s-a urmărit verificarea consecințelor alegerii dintre două eventualități, mai precis reducerea disonanței postalegere, știut fiind că alegerea dintre mai multe posibilități, uneori, este urmată de reevaluări ale avantajelor/dezavantajelor alegerii. Vor încerca subiecții de experiment să sporească elementele consonante și să reducă elementele disonante? Rezultatele experimentului conduc spre un răspuns afirmativ, ceea ce înseamnă că oamenii încearcă să-și justifice alegerea făcută căutând *post-hoc* argumente cât mai puternice în sprijinul ei. Cu cât alegerea s-a făcut între evenimente și obiecte cu același nivel de dezirabilitate (sau apropiat), cu atât pledoaria ulterioară este mai puternică.

- Este creat un al doilea institut național de sondare a opiniei publice în Franța: *Societe Francaise d'Enquete par Sondage* (SOFRES). În 1983, *Elisabeth Dupoirier* a inițiat seria publicațiilor SOFRES sub titlul *Opinion publique* (1984-1986) și apoi din 1987 *L'Etat de l'opinion*. În 1990, SOFRES îl avea ca director pe *Olivier Duhamel*, profesor la Universitatea Paris I.

*Strategia
de reducere
a tensiunilor
internaționale*

- *Charles E. Osgood* analizează strategia de reducere a tensiunilor internaționale prin inițiative unilaterale de dezamorsare a conflictelor militare. Pentru această strategie se propune denumirea GRIT, reprezentând inițialele expresiei: *Graduated Reciprocal Reduction in Tension* (Ch.E. Osgood, *An Alternative to War or Surrender*, Urbana, University of Illinois Press, 1962).

*Psihosociologia
succesului*

- **Mihai Ralea și T. Hariton** (Traian Herseni) propun în *Sociologia succesului* (București, Editura Științifică, 1962) o „teorie generală a succesului”, fondată pe ideologia marxist-leninistă. Lucrarea - după cum afirmă autorii - „constituie un studiu neîncercat nicăieri” până la acea dată. Autorii înțeleg prin succes „o sancțiune premială de vârf”, „orice premiere favorabilă pe care o face societatea sau clasa socială unei acțiuni individuale sau colective” (p. 16). Cele trei trăsături fundamentale ale succesului ar fi: intensitatea, răspândirea și durată. Dincolo de aspectele ideologice „forțate”, în lucrare se regăsesc idei generoase, informații „de primă mână”, abordări

psihosociologice valoroase, mai ales dacă avem în vedere epoca în care lucrarea a fost scrisă.

- *Stanley Schachter* și *Jerome E. Singer* studiază experimental rolul atribuirii pentru emoții, ca și relațiile dintre determinantele cognitive, sociale și fiziologice ale stărilor emoționale. Experimentul demonstrează că societatea oferă elemente de cogniție pentru interpretarea stărilor fiziologice vagi. S-au manipulat activarea neurofiziologică și explicațiile furnizate individului. Unei părți dintre subiecții de experiment s-a injectat epinefrină, o substanță care produce palpitații, tremurături și pete roșii pe față. Cealaltă parte a subiecților era injectată cu o substanță inofensivă. Toți subiecții erau informați că scopul experimentului ar fi fost acela de a verifica efectul substanței injectate (numită convențional suproxină) asupra vederii. Subiecții cărora li se administrează epinefrină primeau informații diferite: 1) explicație adecvată (vor simți palpitații, vor avea tremurături, se vor înroși la față); 2) explicație inadecvată (le vor amorți picioarele, vor avea prurit și dureri de cap); 3) nu vor primi nici o explicație. Grupul de control format din subiecții cărora li se injectase o substanță inofensivă (placebo) era informat că nu vor simți nimic deosebit. S-au creat două situații experimentale: una euforică și alta iritantă (un complice al experimentatorului făcea diferite comunicări sau dădea răspunsuri sarcastice, enervante). Cercetătorii observau printr-o oglindă falsă comportamentul subiecților. Apoi, se administra un chestionar cu ajutorul căruia se putea stabili dacă subiecții de experiment s-au simțit mulțumiți sau iritați. S-a constatat că în funcție de caracteristicile situației sociale aceeași stare fiziologică va fi resimțită ca agreabilă sau dezagreabilă (S. Schachter și J.E. Singer, „Cognitive, Social and Physiological Determinants of Emotional State”, in *Psychological Review*, 1962, 69, pp. 379-399).

Emoțiile

Teoria atribuirii

- *Irving L. Janis* și *R.F. Terwilliger* întreprind experimente de laborator pentru verificarea relației dintre apelul *la frică* și *comportament*: un mesaj înfricoșător are eficiență mai mică decât un mesaj care induce un sentiment de frică moderat (în cazul consecințelor fumatului).

Frica

- Lucrarea lui *Jean Stoetzel*, *La Psychologie Sociale* (Paris, Flammarion, 1963), a influențat predarea psihologiei sociale în universitățile din România. După un scurt istoric al psihologiei sociale, lucrarea analizează relațiile individului cu cultura, procesele de socializare, învățarea socială, comportamentele și condițiile sociale, personalitatea, relațiile interpersonale, comportamentele în grupurile mici, comportamentele colective, mulțimile, opinia publică.

1963

- *Donald T. Campbell* publică lucrarea *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research* (Chicago, Rand McNally, 1963).

- *Henri Tajfel* și *L.A. Wilkes* (1963) demonstrează printr-un experiment efectul *categorizării* asupra percepției. Stimulii (segmente

Jean Stoetzel

de dreaptă de diferite lungimi) aparținând aceleiași categorii sunt percepuți foarte asemănători (accentuarea asemănării), în timp ce stimulii aparținând unor categorii diferite sunt percepuți ca fiind foarte diferiți (accentuarea diferențelor). Acest model general al stereotipurilor intergrupale a fost verificat în cercetarea stereotipurilor sociale („Classification and Quantitative Judgement”, in *British Journal of Psychology*, 1963, 54, pp. 101-114).

• **Elliot Aronson și Merrill J. Carlsmith** publică în *Journal of Abnormal and Social Psychology* (1963, 66, pp. 584-588) studiul „Effect of Security of Threat on the Devaluation of Forbidden Behavior”. Ipoteza de la care s-a pornit în studiul experimental, dedusă din *teoria disonanței cognitive*, prevedea că o amenințare slabă va antrena o depreciere mai puternică a acțiunii dorite decât o amenințare severă. Designul experimental a fost următorul: copii de 4-5 ani sunt familiarizați cu experimentatorul și cu un număr de cinci jucării. S-a stabilit prin comparație pe perechi ordinea de preferință a jucăriilor. Experimentatorul a plasat pe o masă jucăria clasată pe locul doi al preferințelor, celelalte jucării rămânând pe podea. Sub un pretext oarecare, experimentatorul părăsea camera, spunându-le copiilor că se pot juca cu jucăriile rămase pe podea, dar că le este interzis să se atingă de jucăria de pe masă. Jumătate dintre copii erau preveniți că, în caz de neascultare, experimentatorul se va supăra și va pleca luând toate jucăriile; celelalte jumătăți a grupului de copii li se atrăgea doar atenția că experimentatorul se va supăra dacă se vor folosi de jucăria interzisă. Printr-o oglindă falsă (geam cu vedere unilaterală) experimentatorul urmărea comportamentul copiilor. În niciuna dintre situațiile experimentale copiii nu au folosit jucăria interzisă. S-a procedat apoi la reevaluarea jucăriilor (ordinea de preferință). Rezultatul: opt copii din totalul de 22 au atribuit un rang mai scăzut jucăriei interzise printr-o amenințare ușoară, în timp ce în condiția de amenințare severă nici un copil nu a scăzut rangul jucăriei interzise. Elliot Aronson și Merrill J. Carlsmith (1974) au extins concluziile acestui experiment, susținând că amenințarea cu o pedeapsă ușoară ar putea să fie mai eficace pentru asimilarea valorilor sociale decât amenințarea cu o pedeapsă severă. Problema importanței amenințărilor a fost studiată și de B. Ostfield și P.A. Katz (1969), ca și de A. Clemance (1989).

Teoria disonanței cognitive

Asimilarea valorilor sociale

• în fosta URSS încep preocupările sistematice de psihologie socială. **A.G. Kovalev** publică *Predmet i problemî soşialnoi psihologii* (1963), **B.G. Ananiev și B.P. Lomov** (red.), *Problemi obscei i industrialnoi psihologii* (1963). „Sub influența acestor contribuții, larg cunoscute la noi în țară (...), reîncep și în țara noastră unele preocupări de psihologie socială” (Ana Tucicov-Bogdan, *op. cit.*, p. 130).

Psihosociologia marxistă

• **Albert Bandura** și **R.H. Walters** „conceptualizează fenomenele sociale în cadrul teoriilor moderne ale învățării” și, pe baza

cercetărilor de laborator, a observațiilor din mediul natural și din clinicile pentru copii și adolescenți, propun o teorie originală despre imitație : *teoria contiguității mediate prin stimul (Social Learning and Personality Development*, New York, Hoit, Rinehart and Winston, 1963).

Teoria contiguității mediate prin stimul

- Din punct de vedere etologic, după *Konrad Lorenz*, oamenii, ca și animalele au un instinct pentru luptă, care ar explica *agresivitatea*, în lucrarea *Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression* (Viena, Verlag Dr. G. Borotha-Schoeler, 1963), Konrad Lorenz apreciază că agresiunea „este un instinct ca oricare altul și, în condiții naturale, este menit și el să contribuie la menținerea vieții și a speciei” (K. Lorenz, *Așa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*, București, Editura Humanitas, 1963/1998, p. 6).

Agresivitatea

- *Stanley Milgram* (1933-1984) realizează primul studiu experimental asupra *obediinței*. Subiecții de experiment erau convingși că participă la un studiu privind învățarea. Ei trebuiau să aplice șocuri electrice din ce în ce mai puternice celor care greșeau. „Complicele” experimentatorului, care putea fi auzit, dar nu putea fi văzut, își exprima durerea prin gemete și strigăte de protest. Subiecții de experiment își exprimau dezacordul prin râset nervos și grimase, dar continuau să aplice șocuri electrice tot mai periculoase (în realitate, aparatele generatoare de curent electric erau truate). S-a constatat că 62% dintre subiecții de experiment au aplicat la ordin șocuri electrice „fatale”, dând dovadă de obediență. Acest experiment a pus în evidență faptul că nu întotdeauna comportamentul este determinat de atitudine („Some Conditions of Obedience to Authority”, in *Human Relations*, 1963, 18, pp. 57-76).

Stanley Milgram

- *Paul F. Secord* și *Cari W. Backman* publică un tratat: *Social Psychology* (New York, McGraw-Hill Book Company, 1964). Sunt relevați factorii sociali în procesele perceptual-cognitive, se analizează procesele de influențare socială și de structurare a grupurilor, problemele psihosociale ale individului și sistemului social, socializarea. Lucrarea este structurată în cinci părți: 1) Factorii sociali în procesele perceptual-cognitive (percepția socială, percepția persoanei); 2) Procesele de influențare socială (organizarea atitudinilor și schimbarea comportamentală), procesele schimbării atitudinilor, persuasibilitatea și rezistența la persuasiune, comunicarea persuasivă și structura socială; 3) Procesele și structura de grup (atracția interpersonală, puterea socială, status și comunicare, emergența normelor și conformarea, *leadership-ul*, productivitatea grupului și satisfacția, relațiile intergrupuri); 4) Individul și sistemul social (rolurile sociale, conflictul de rol, rezolvarea conflictelor de rol); 5) Socializarea (procesele învățării sociale, internalizarea și structura socială, *self* și personalitate). Tratatul de psihologie socială al lui Paul F. Secord și

1964

Psihologia socială

Carl W. Backman a cunoscut mai multe ediții și a fost mult timp manualul universitar standard în domeniu.

*Comunicare
socială*

- *Tatiana Slama-Cazacu* (n. 1920) publică lucrarea *Comunicarea în procesul muncii* (București, Editura Științifică, 1964).

Opinia publică

- *Alfred Sauvy* susține că „Opinia publică este un arbitru, o conștiință, un tribunal. Este focul interior al unei națiuni” (*L'Opinion publique*, Paris, P.U.F., 1964, p. 5).

Tehnica inoculării

- *William G. McGuire* (n. 1925) prezintă *tehnica inoculării* pentru inducerea rezistenței la persuasiune : expunerea persoanelor la un mesaj contraatitudinal slab sporește rezistența față de un mesaj contraatitudinal puternic, pentru că indivizii au posibilitatea de a elabora contraargumente. *Tehnica inoculării* psihosociologice prezintă analogii cu vaccinarea medicală și este similară procesului de avertizare în legătură cu intenția de influențare atitudinală („Inducing Resistance to Persuasion: Some Contemporary Approaches, in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., voi. I, New York, Academic Press, 1964).

- Sub conducerea lui *H. Himmelweit* (1918-1989) ia ființă la London School of Economics and Political Science un departament de psihologie socială. H. Himmelweit, primul profesor de psihologie socială la vestita London School, s-a preocupat în mod deosebit de psihosociologia mass-media și comunicarea socială.

Psihologia socială

- *Peter R. Hofstätter* publică lucrarea *Sozialpsychologie* (Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1964). Sumarul lucrării include șase capitole: 1) „Rolul psihologiei sociale” ; 2) „Poziții teoretice” ; 3) „Metode de cercetare” ; 4) „Teoreme ale psihologiei sociale” ; 5) „Procesul de socializare” ; 6) „Teoreme ale dinamicii grupului”. Peter R. Hofstätter apreciază că psihologia socială începe cu lucrările lui William McDougall și Edward A. Ross, în 1908.

*Componentele
emoției*

- *Stanley Schachter* explică iubirea romantică pe baza *modelului celor două componente ale emoției*: raporturile fiziologice și interpretarea acestor raporturi în acord cu normele culturale (S. Schachter, „The Interaction of Cognitive and Physiological Determinants of Emotional State”, in L. Berkowitz, ed., *Advances in Experimental Social Psychology*, New York, Academic Press, voi. 1, 1964).

Decizia de grup

- *L.R. Hoffman* și *R.F. Maier* atrag atenția asupra faptului că decizia de grup nu reprezintă activitatea întregului grup, ci, adesea, doar activitatea argumentativă intensă a câtorva membri ai grupului. L.R. Hoffman și R.F. Maier au demonstrat că, de multe ori, decizia „finală” apare imediat după începerea discuțiilor, chiar dacă grupul va examina și alte soluții („Valence in the Adoption of Solutions by Problem-solving Groups: Concept, Method and Results”, in *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1964, 69, 3, pp. 264-271).

• **Morton Deutsch** și **Robert M. Krauss** publică lucrarea *Theories in Social Psychology* (New York, Basic Books, 1965). Autorii analizează rolul teoriei în psihologia socială, abordările în perspectiva psihologiei formei (S.E. Asch, F. Heider), teoriile câmpului (K. Lewin, L. Festinger), teoriile întăririi (N.E. Miller, J.L. Dollard, C.I. Hovland, A. Bandura, B.F. Skinner, G.C. Homans, J.W. Thibaut, H.H. Kelly), teoriile psihanalitice (S. Freud), teoriile rolului (G.H. Mead, R.K. Merton, E. Goffman). Lucrarea a fost tradusă în 1972 în limba franceză și a fost bine cunoscută de psihosociologii din România.

1965

*Teoriile
psihosociologice*

• **Theodore M. Newcomb**, în ediția a II-a a lucrării *Social Psychology* (New York, Holt, Rinehart & Winston, 1965), utilizează termenul de „contingență comportamentală” pentru a desemna influența intercomportamentală. Lucrarea lui Theodore M. Newcomb a fost tradusă în limba franceză (Paris, P.U.F., 1970) și a circulat în anii '70 și în mediile universitare românești, ca manual de psihologie socială.

*Contingența
comportamentală*

• în anul universitar 1965/1966 se reintroduce psihologia socială în învățământul superior din România. La secțiile de psihologie și sociologie ale Universității București, cursurile de psihologie socială, susținute de **Pantelimon Golu**, „delimitează o parte masivă consacrată tratării bazelor filosofice ale acestei noi psihologii, îndeosebi contribuției marxism-leninismului la dezvoltarea psihologiei sociale ca știință și problemelor generale teoretico-metodologice, adăugând în continuare o serie de teme clasice ale acestei ramuri, precum: influența factorilor socioculturali asupra percepției, memoriei, gândirii și inteligenței, comportamentelor afective; relațiile interpersonale; comunicarea ca formă a interacțiunii interculturale; psihologia grupurilor mici, aspecte psihosociale ale motivației în situațiile de grup, metode și tehnici de cercetare în psihologia socială” (Ana Tucicov-Bogdan, 1984, p. 118).

Psihologia socială

• **W. Wilson**, **N. Chun** și **M. Kayatani** (1965) demonstrează experimental că într-o situație de competiție *reprezentările* au un caracter selectiv și justificativ. În experiment, subiecții sunt puși în situația de competiție (joc cu miză) cu alte cupluri și în situația de cooperare cu alți parteneri (împărțirea câștigurilor). Înainte și după situațiile create se cere descrierea partenerilor și competitorilor pe baza unei liste de 22 de trăsături de personalitate, vizând atracția interpersonală, aptitudinile și motivarea. S-a constatat că, după interacțiunea conflictuală, imaginea cuplurilor adverse devine semnificativ mai negativă, în timp ce imaginea partenerilor, după interacțiunea de cooperare, devine semnificativ mai pozitivă. Astfel, printr-un mecanism de protecție, se creează o imagine a celuilalt care justifică discriminarea; celălalt grup este făcut responsabil de situația de conflict. Paradigma experimentală imaginată de W. Wilson, N. Chun și M. Kayatani a fost utilizată și de Willem Doise (1969),

*Reprezentările
sociale*

Sociocentrismul

iar explicația distorsiunii imaginii celui alt grup a fost preluată de R.A. Levine și D.T. Campbell (1972) în legătură cu *sociocentrismul*.

*Atractivitatea
și stima de sine*

- **Elaine Walster (Hatfield)** demonstrează printr-un experiment psihosociologic relația dintre percepția altuia (din punct de vedere al atractivității fizice) și *stima de sine* („The Effect of Self-esteem on Romantic Liking”, in *Journal of Experimental Social Psychology*, 1965, 1, pp. 184-197). La experiment au participat femei care trebuiau să completeze teste de performanță. În camera de așteptare, fiecare făcea cunoștință, ca din întâmplare, cu un student foarte atrăgător („complice” al experimentatorului), care în final îi propunea o întâlnire. Persoanele de sex feminin din experiment erau făcute să creadă că au obținut rezultate foarte bune, unele, și rezultate foarte slabe, altele. Apoi, arătându-li-se cinci fotografii, între care și a studentului „complice”, li se cerea să evalueze atractivitatea persoanelor din fotografie. Rezultatul: femeile care credeau că au obținut rezultate foarte slabe la testele de performanță (având deci mai puțină stimă de sine) l-au apreciat pe studentul „complice” mai atrăgător decât femeile care credeau că au avut succes la testele de performanță.

- A luat ființă, în cadrul *Institutului de Psihologie* al Academiei, un *sector de psihologie socială*, condus de **Traian Herseni**. Inițial, din colectivul de cercetători făceau parte: **Georgeta Dan-Spănoiu, Vasile V. Nicolau, Gheorghe Zbăganu, Anton Tabachiu, Ligia Gherguț**. S-au integrat apoi în colectivul de cercetători **Septimiu Chelcea, Nicolae R. Rădulescu, Cătălin Zamfir, Boris Zderciuc** ș.a.

Teoria echității

- **J.S. Adams**, prin studiul „Inequity in Social Exchange”, inclus în volumul coordonat de Leonard Berkowitz, *Advances in Experimental Social Psychology* (New York, Academic Press, 1965), aduce contribuții semnificative la *teoria echității*. Există inechitate când beneficiile (recompensele) nu sunt proporționale cu aportul (contribuțiile). Percepția inechității induce disconfort psihic și tendința de a acționa pentru stabilirea sau restabilirea echității. Aceasta se poate realiza pe două căi: pe *cale cognitivă* sau pe *cale acțională* pentru modificarea schimbului. *Calea cognitivă* este urmată, de regulă, de cei avantajați (indivizi, grupuri): prin distorsiune cognitivă ei reduc valoarea contribuțiilor celorlalți sau sporesc valoarea beneficiilor primite de aceștia. *Modalitatea acțională* este preferată de membrii grupurilor dezavantajate: ei cer compensații. J.S. Adams a demonstrat că disconfortul psihic și tendința de impunere a echității se manifestă mai puternic la cei dezavantajați decât la cei avantajați, care trăiesc un sentiment de vinovăție.

- Apare primul număr al revistei *Journal of Personality and Social Psychology* ca publicație a Asociației Americane de Psihologie, în prezent, această revistă este editată în trei secțiuni separate:

atitudini și cogniție socială - editor *Abraham Tesser* (Universitatea din Georgia), relații interpersonale și procese de grup - editor *Norman E. Miller* (Universitatea din Carolina de Sud), procesele personalității și diferențele individuale - editor *Russel G. Geen* (Universitatea din Missouri).

- Tot în 1965, ia ființă o altă publicație prestigioasă, *Journal of Experimental Social Psychology*.

- O serie de specialiști sovietici, precum *P. Rojin*, *B.P. Parâghin*, *B. Porosnev* ș.a., teoretizează *psihosociologia marxist-leninistă* ca știință și raporturile ei cu alte științe sociale.

Psihosociologia marxistă

- **Milton J. Rosenberg**, în *Society and the Adolescent Self-image* (New Jersey, Princeton University Press, 1965), verifică printr-un experiment o altă explicație pentru rezultatele experimentului realizat de **Arthur R. Cohen** (1962), bazat pe *teoria disonanței cognitive*. Această nouă explicație ar consta din preocuparea subiecților de experiment de a păstra o imagine de sine bună. În experimentul lui Milton J. Rosenberg se separă „psihologic” faza comportamentului contraatitudinal (scrierea unui eseu în favoarea unei măsuri nepopulare) de faza măsurării atitudinilor (variabila dependentă). În aceste condiții se evidențiază o corelație directă între mărimea remunerației și schimbarea atitudinală. Willem Doise, Jean-Claude Deschamps și Gabriel Mugny consideră că „studiind sistematic, diferențele între procedurile experimentale folosite de cercetători par să excludă plauzibilitatea interpretării avansate de Milton J. Rosenberg, ceea ce nu înseamnă că explicația în termenii disonanței se impune” (*Psihologie socială experimentală*. Iași, Editura Polirom, 1996).

Teoriadisonanței cognitive

- *Drama psihologiei. Eseu asupra dezvoltării psihologiei ca știință* (București, Editura Științifică, 1965) de **Vasile Pavelcu** (1900-1983) a marcat gândirea psihologică din România. S-au organizat simpozioane și dezbateri în presă - semn al originalității lucrării ce cuprinde și referiri psihosociologice : psihologia implicită, poporul - psiholog, mitologie și psihologie, psihologia vieții cotidiene ș.a. *Drama psihologiei* a cunoscut o a II-a ediție revăzută și adăugită (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972).

Vasile Pavelcu

- **Leonard Berkowitz** pune în evidență efectele nocive ale expunerii la scene de violență în emisiunile TV („Some Aspects of Observed Aggression”, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1965, 2, pp. 359-369).

- Își începe apariția, în SUA, publicația Asociației Americane de Psihologie, *Journal of Experimental Social Psychology*.

- **Robert B. Zajonc** realizează experimente pe animale, care probează existența fenomenului de *facilitare socială* și la nivel infrauman: peștii „antrenați” să parcurgă un labirint înnoată mai repede când au ca „martori” pești din aceeași specie plasați într-un acvariu alăturat („Social Facilitation”, în *Science*, 1965, 149, pp. 269-274).

Robert B. Zajonc

1966

Teoria reactanței psihologice

• **Jack W. Brehm** prezintă *teoria reactanței psihologice*, conform căreia amenințarea restrângerii comportamentelor noastre accesibile generează o stare emoțională orientată spre redobândirea libertății. Intensitatea *reactanței psihologice* variază în funcție de trei factori: importanța pentru individ a comportamentelor amenințate cu eliminarea, proporția comportamentelor amenințate cu eliminarea, în raport cu totalul comportamentelor accesibile, și intensitatea amenințării de eliminare a comportamentelor. Pentru ca *reactanta psihologică* să apară nu este nevoie ca amenințarea să fie directă; este suficient ca individul să observe eliminarea efectivă a unui comportament la o altă persoană pentru a se instala sentimentul de reactanta (J.W. Brehm, *A Theory of Psychological Reactance*, New York, Academic Press, 1966).

Zvonurile

• Sociologul american **Tamotsu Shibutani** lansează *teoria zvonului* ca „tranzacție colectivă, implicând o *diviziune a muncii* între participanți, fiecare dintre aceștia având contribuții diferite” (*Improvvised News. A Sociological Study of Rumor*, New York, The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1966, p. 13). În concepția acestuia, zvonurile sunt fenomene sociale la care participă mai multe persoane, conform unei „diviziuni a muncii”, pentru ca ele să circule. Astfel, pot fi identificate în emergența zvonurilor rolurile de: mesager (cel care aduce informația în grup), analist (cel care interpretează informația, plasând-o într-un context), scepticul (care cere probe pentru ca informația să fie acceptată), protagonistul (persoana afectată de zvon, victima), agitatorul (care incită, îndeamnă la acțiune), auditoriul (persoanele care asistă la dezbaterile știrilor), liderul (care decide). După Tamotsu Shibutani, zvonurile reprezintă rezultatul punerii în comun a resurselor intelectuale ale grupului pentru a da un sens faptelor importante pentru viața grupului, dar ambigue. Lucrarea prezintă concepțiile alternative despre zvonuri și abordează probleme precum: insuficiența canalelor formale pentru știri, condiție a apariției zvonurilor, rezolvarea de probleme prin deliberare - mecanism al construcției zvonurilor, sugestibilitatea și contagiunea comportamentală și transmiterea zvonurilor, formarea credințelor populare, manipularea politică a zvonurilor.

*Emergența zvonurilor**Conflict și cooperare*

• Cu lucrarea lui **Muzafer Sherif**, *Group Conflict and Cooperation : Their Social Psychology* (Boston, Houghton Mifflin, 1966), își începe cariera *teoria conflictelor reale*, care explică relațiile intergrupuri pornind de la ideea că indivizii sunt agenți raționali și raporturile dintre grupuri sunt funcționale. Grupurile se află în raporturi de *cooperare* sau de *conflict*. Concurența pentru obținerea unor resurse (bunuri, hrană, teritorii, poziții sociale superioare etc.) poate genera conflicte intergrupuri. Cooperarea apare când grupurile aderă la *scopuri supraordonate*. Motivele obiective (controlul resurselor) conduc la formarea *prejudecăților* și *ia. favorizarea in-group-ului*. Rezultatele și concluziile experimentelor lui Muzafer Sherif, desfășurate

Teoria conflictelor reale

cu începere din 1953, au fost confirmate de numeroase cercetări și experimente. *Teoria conflictelor reale* propune o viziune diferită de cea a teoriilor individualiste, care căutau explicarea conflictelor intergrupuri prin raporturile interpersonale și completează ipoteza conform căreia *contactul intergrupuri* ar fi suficient pentru rezolvarea conflictelor. S-a reproșat *teoriei conflictelor reale* că pornește de la premisa că totdeauna conflictul are efecte negative și că deci trebuie evitat. În situațiile de *inegalitate și in Justiție*, conflictul poate conduce la instaurarea unor relații *echitabile*. De asemenea, s-a atras atenția că în situațiile sociale concrete conflictele intergrupuri (etnice, religioase etc.) au o istorie îndelungată, iar constituirea unui nou *in-group* poate fi percepută ca o amenințare la păstrarea *identității* grupurilor.

*Inegalitate
și in Justiție*

- *Mihai Ralea și Traian Herseni* publică primul tratat de psihologie socială din România: *Introducere în psihologia socială* (București, Editura Științifică, 1966). Capitole întregi sunt consacrate contribuției lui K. Marx și Fr. Engels la psihologia istorică și la psihologia colectivităților, fiind identificate elemente de psihologie socială în operele lui V.I. Lenin. În același timp, lucrarea face incursiuni pertinente în operele lui Homer, Aristotel, M. Montaigne, B. Pascal, J. La Bruyere, căutând filioanele gândirii psihosociologice. De asemenea, sunt semnalate contribuțiile lui J.M. Baldwin, G.H. Mead, Ch.H. Cooley, Margaret Mead, R. Linton, K. Lewin, J.L. Moreno la afirmarea psihologiei sociale ca știință. Lucrarea are un caracter enciclopedic și a influențat dezvoltarea psihosociologice în România. Autorii consideră că psihologia socială „studiază fenomenele psihosociale, fenomene complexe, în același timp psihice și sociale, cum sunt fenomenele psihice colective, relațiile psihice interpersonale, modelele sociale de comportament, fenomenele psihice provocate de situațiile sociale, viața culturală sau spirituală, sub toate aspectele ei interioare” (p. 19).

Psihologia socială

- *Jonathan L. Freedman și S.C. Fraser* („Compliance without Pressure : The Foot-in-the-door Technique”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1966, 4, pp. 195-202), studiind complianța, au constatat că oamenii tind să accepte pretențiile mai mari ale altora, dacă anterior au acceptat solicitări mai mici. Ei au numit acest fenomen *piciorul în ușă* (*foot-in-the-door*). Într-o serie de experimente, cei doi autori au evidențiat că procentul persoanelor care acceptă o solicitare costisitoare (de exemplu, montarea pe gazonul din grădina casei a unui panou de mari dimensiuni ce-i invită pe automobilisti la prudență) crește de la 16,7% la aproape 76%, dacă anterior respectivele persoane au fost de acord cu o acțiune puțin costisitoare (să expună în fereastra de la stradă un afiș de mici dimensiuni conținând îndemnul „Conduceți prudent! ”). Experimentele au verificat persistența efectului de supunere fără constrângere și în condițiile în care formularea celor două solicitări era făcută de

*Tehnica
„piciorul în ușă”*

una și aceeași persoană sau de persoane diferite, imediat (câteva zile) sau la un interval mai mare de timp (două săptămâni) și în condițiile în care cele două solicitări se referă la aceeași temă sau la teme diferite, ce implică alte tipuri de acțiuni. S-au dat explicații alternative acestei tehnici (R.-V. Joule, „Le Pied-dans-la porte : un paradigme à la recherche d'une theorie", in *Psychologie française*, 1987, 32, pp. 301-306). W. DeJong (1979) a propus interpretarea paradigmei în cadrul teoriei autopercepției elaborate de Daryl J. Bem (1967).

Spațiul personal

Zonele de distanță

Atractivitatea fizică

Etologia umană

Julien B. Rotter

- în lucrarea *The Hidden Dimension* (New York. Doubleday, 1966), antropologul Edward T. Hali inițiază discursul despre *spațiul personal*, acea *zonă tampon* perceptibilă doar când este transgresată. Antropologul american menționat distinge patru zone (*zonele de distanță Hali*): *distanța intimă* (50 cm), *distanța ce o păstrăm când vorbim cu prietenii*; *distanța personală* (75 cm), *distanța pentru conversațiile obișnuite*; *distanța socială* (2 m), *spațiul personal de care avem nevoie când intrăm în relații oficiale cu alte persoane*; *distanța publică* (10 m), ce separă în comunicare persoanele cu statusuri sociale inegale. *Zonele de distanță Hali* variază în funcție de cultură și de apartenența la gen.

- Elaine Walster (*Hatfield*) și colaboratorii prezintă în studiul „Importance of Physical Attractiveness in Dating Behavior" (in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1966, 4, pp. 508-516) rezultatele unui experiment natural din care a rezultat că *atractivitatea fizică* (frumusețea) influențează mai mult decât *similaritatea opiniilor și atitudinilor* formarea *diadelor*. S-a organizat un bal pentru studenți. Perechile de dansatori, constituite la întâmplare, au fost evaluate de un juriu. După două ore și jumătate de la începerea dansului, s-a cerut studenților să își spună opinia despre atractivitatea fizică a partenerilor. Șase luni mai târziu, studenții care făcuseră evaluări pozitive continuau să se întâlnească cu partenerul (partenera) lor.

- Este lansat termenul de *etologie umană* (I. Eibl-Eibesfeldt, Hans Hass, *Zum Projekt einer ethologisch orientierten Untersuchung menschlichen Verhaltens*, Max Planck-Ges, 1966, 6, pp. 383-396). După Irinăus Eibl-Eibesfeldt, etologia umană studiază programarea genetică a comportamentelor umane, unitatea transculturală a genului uman.

- Julian B. Rotter (n. 1916) definește o scală pentru măsurarea *locului controlului* (*locus of control*), cunoscută sub denumirea *Rotter Internal-External Control Scale* și utilizată în numeroase cercetări prin care se verifică legătura dintre perceperea sursei de întărire a comportamentului în interiorul sau în exteriorul persoanei și trăsăturile de personalitate (căutarea și utilizarea informațiilor, sensibilitatea, sentimentul controlului asupra situațiilor etc.) sau factorii de context social (rezistența la persuasiune, influența socială, schimbarea atitudinală etc.).

• *Gabriel Mugny și Stamos Papastamou* (1966-1967) verifică printr-un experiment ipoteza că interpretarea în termeni psihologici a comportamentului unui deviant determină o influență redusă din partea acestuia asupra grupului. La experiment au participat 88 de elevi din Elveția. Se cerea exprimarea opiniei privind poluarea. În chestionarul utilizat erau incluse 16 propoziții referitoare la această problemă: 8 itemi incriminau industria și 8 itemi acuzau cetățenii. Subiecții de experiment își exprimau opiniile pe o scală cu 7 trepte de intensitate pentru fiecare item. După o săptămână de la completarea chestionarului, elevii erau puși să citească un text referitor la poluare. Grupul experimental era într-o situație de psihologizare, cerându-se subiecților să-și facă o imagine despre caracteristicile psihologice ale autorului respectivului text. Grupul de control nu primea o astfel de instrucțiune, ci era îndemnat să se concentreze asupra conținutului, pentru a rezuma textul cât mai corect cu putință. După lectură, ambele grupuri de elevi răspundeau din nou la chestionarul de opinie administrat anterior și apoi descriau personalitatea autorului textului citit, folosindu-se de o listă cu 40 de adjective. În fine, rezumau textul citit. Rezultatul experimentului: în condiții de *psihologizare* schimbarea de opinie a fost +0,464 și imaginea autorului +1,489, iar în condiții de *nepsihologizare* schimbarea opiniei a înregistrat valori mai mari, ca și imaginea autorului (+0,763 și, respectiv, +2,943). S-a verificat că atribuirea psihologică diminuează influența potențială a deviantului. Psihologizarea, alături de biologizare (pentru că este negru, femeie, țigan etc.) și de sociologizare (pentru că este țăran, șomer, politician etc.) reprezintă o formă a *naturalizării*, iar aceasta constituie „unul dintre mecanismele prin care un sistem social se poate imuniza împotriva devianțelor, ruinându-le credibilitatea” (G. Mugny, „Devianța”, în *Psihologie socială experimentală*, W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 65).

*Schimbarea
opiniilor*

Naturalizarea

• *Robert B. Zajonc* scrie în *Social Psychology : An Experimental Approach* (Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1966) că psihosociologia este produsul acestui secol și al acestei generații: 90% dintre datele psihologiei sociale au fost înregistrate în ultimii douăzeci de ani.

• în *The Multinațional Society : Some Research Problems* (1967), *Otto Klineberg* explorează sursele de conflict și identifică modalitățile de *reducere a conflictelor* în societățile heterogene din punct de vedere etnic.

1967

• *Milton Rokeach* (1918-1988) elaborează un *test de valori* care îi va purta numele și care va impulsiona cercetarea empirică a valorilor sociale. *Testul de valori Rokeach* a fost tradus, adaptat și aplicat în România în cercetările conduse de Paul Popescu-Neveanu.

Valorile sociale

• *Achim Mihu* publică lucrarea *Sociometria. Eseu critic* (București, Editura Politică, 1967), ce va impulsiona aplicarea testului sociometric în studiul grupurilor mici în România.

Sociometria

*Psihosociologia
mediului construit*

- **Robert Sommer** experimentează relația dintre dispunerea elevilor în clasa școlară și participarea la discuție. Posibilitatea contactului vizual sporește participarea la discuție. Elevii din rândul întâi, banca din mijloc, sunt de două ori mai activi la discuții decât colegii lor din ultimul rând, din băncile laterale (R. Sommer, „Classroom Ecology”, in *Journal of Applied Behavioral Science*, 1967, 3, pp. 489-503).

*Tehnica
feedback-ului*

- **Stuart Valins** folosește *tehnica feedback-ului fals* pentru a demonstra experimental că *atribuirea* influențează procesele afective. Subiecții de experiment trebuiau să evalueze fotografiile unor femei, în timp ce auzeau bătăile inimii acestora înregistrate pe o bandă magnetică (erau înregistrări întâmplătoare, necorelate cu fotografiile prezentate). Fotografiile asociate cu un ritm cardiac accelerat (tahicardie) au fost considerate mai atractive („Emotionality and Information Concerning Internal Reactions”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1967, 6, pp. 458-463).

Ervin Goffman

- **Ervin Goffman** (1922-1982) propune *modelul dramaturgie* pentru explicarea prezentării sinelui (*self-presentation*) (*Interaction Ritual*, New York, Doubleday Anchor, 1967).

- **Hadley Cantril** publică studiul „Sentio, Ergo Sum : Motivation Reconsidered” (in *Journal of Psychology*, 1967, 65, pp. 91-107), în care se afirmă că „este mult mai important să se analizeze probleme cruciale cu metode oarecare decât să se studieze probleme banale cu metode precise”. Această remarcă ar trebui să figureze în toate tratatele de metode și tehnici de cercetare psihosociologică.

- **Martin Fishbein** (n. 1936) publică lucrarea *Attitude Theory and Measurement* (New York, Wiley, 1967).

Etologia

- **Desmond Morris** critică abordările antropologice în studiul comportamentului uman (pentru că au evitat evidentul și pentru că au căutat *rădăcinile culturale* ale populațiilor atipice), ca și abordările psihologice (pentru că au studiat specimene aberante sau eșuate, altfel n-ar fi trebuit să se apeleze la psihiatri). În lucrarea sa, *The Naked Ape* (1967), tradusă în limba română {*Maimuța goală*, București, Editura Enciclopedică, 1991), cercetătorii sunt îndemnați să studieze comportamentele umane din culturile contemporane majore și activitățile care au corespondent la alte specii (hrănirea, înmulțirea, îngrijirea descendenților, somnul).

- **Theodore M. Newcomb** reia, după 25 de ani, studiul atitudinilor sociale și politice ale studenților Colegiului Bennington (*Persistence and Change : Bennington College and its Students After Twenty-five Years*, New York, Wiley, 1967).

Daryl J. Bem

- **Daryl J. Bem** propune *teoria autopercepției* („Self-perception: An Alternative Interpretation of Cognitive Dissonance Phenomena”, in *Psychological Review*, 1967, 74, pp. 183-200) care susține că în urma autoobservației noi inferăm atitudinile noastre pornind de la

propriile comportamente, tot așa cum ne dăm seama de atitudinile altora observând comportamentele lor.

- **John W. Berry** studiază comparativ *conformarea* în funcție de modul de asigurare a subzistenței. Despre populația din Sierra Leone, cultivatează orez. s-a constatat că este mai sensibilă la *norma de grup* decât populația de eschimoși din Insulele Baffin, în principal vânători și pescari („Independence and Conformity in Subsistence-level Societies”, în *Journal of Personality and Social Psychology*. 1967, 7, pp. 415-418).

*Conformarea
la norma de grup*

- **Herbert C. Kelman** explică influența atractivității celui care comunică asupra auditoriului prin tendința publicului de a se identifica, în mare măsură, cu sursa atractivă (*A Time to Speak : On Human Values and Social Research*, San Francisco, Jossey-Bass, 1968).

1968

- **Robert Rosenthal** (n. 1930) și **L.F. Jacobson** trec în revistă peste 250 de cercetări experimentale privind *efectul Pygmalion* (*Scientific American*, 1968, 218, pp. 19-23). Asemenea situației din legenda antică greacă, în care Pygmalion o zămislește pe Galatea din dragoste, în mediul școlar, dar nu numai, cei care evaluează nivelul cunoștințelor și, mai general, al dezvoltării aptitudinilor, prin încrederea acordată și prin solicitarea mai frecventă, îi fac pe cei testați să obțină rezultate superioare.

*Autorealizarea
profeției*

- **D. Peabody** elaborează o tehnică de măsurare a distorsiunilor evaluative în *reprezentările intergrupale*. Investigația se desfășoară în Filipine asupra unor grupuri de chinezi și de filipinezi care se descriu pe ei înșiși și unii pe alții. S-a constatat că subiecții manifestă o abatere evaluativă sistematică în favoarea propriului grup și că există o anumită obiectivitate în evaluările celor două grupuri în ceea ce privește caracteristicile descriptive (D. Peabody, „Group Judgements in the Philippines : Evaluative and Descriptive Aspects”, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, 10, pp. 290-300).

*Reprezentările
intergrupale*

- **Elliot Aronson** face sinteza cercetărilor privind *disonanța cognitivă*, atrăgând atenția asupra *justificării*, ca explicare rațională, atribuite unei conduite sau credințe. Pentru că actele comportamentale realizate nu se mai schimbă, pentru a reduce *disonanța cognitivă* este necesară schimbarea atitudinală, deci se impune *justificarea*. S-a analizat astfel: justificarea insuficientă, suprajustificarea și efortul de justificare („Dissonance Theory : Progress and Problems”, în *Theories of Cognitive Consistency: A Source Book*, Skokie, Rand McNally & Company, 1968).

Justificarea

- **Roger G. Barker** definește *psihologia mediului înconjurător* sau *psihologia ecologică* (*environmental psychology*) ca studiul influenței mediului asupra comportamentelor umane. Situația specifică (locul comportamentului) impune comportamente previzibile (*Ecological Psychology : Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior*, Stanford, Stanford University Press, 1968).

*Psihologia
ecologică*

Paradigma simplei expuneri

Erik H. Erikson

Testul

„Cine ești tu ?”

Schimbarea atitudinilor

Relațiile interetnice

- În studiul „Attitudinal Effects of Mere Exposure” (în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, p. 9), **Robert B. Zajonc** atrage atenția asupra *efectului simplei expuneri*: cu cât este mai familiar obiectul atitudinii, cu atât atitudinea este mai pozitivă. *Efectul simplei expuneri (mere exposure effect)* explică unele situații de atracție interpersonală: cu cât întâlnești mai des o persoană, cu atât îți formezi o atitudine mai pozitivă despre ea.

- Asociația Japoneză pentru Dinamica Grupului publică primul număr al revistei *The Japanese Journal of Experimental Social Psychology*.

- Se tipărește lucrarea *Identity : Youth and Crisis* (New York, Norton, 1968) de **Erik H. Erikson**, în care autorul, pe baza observației proprii vieți, dar și a experienței sale de psihoterapeut, atrage atenția asupra importanței *identității* pentru echilibrul psihic al indivizilor umani. Spre deosebire de alte ființe care au o identitate a lor (au caracteristici care le diferențiază), doar oamenii dobândesc un sens al identității. Erik H. Erikson face distincție între caracteristicile culturale, învățate ale *identității sinelui (ego identity)* și caracteristicile universale, ale speciei, care se schimbă o dată cu vârsta și cu dobândirea experienței. Problema *crizei identității (identity crisis)* în cadrul *ciclului vieții* (de exemplu, în trecerea de la stadiul adolescenței la cel al tinereții) a suscitat controverse.

- Într-o cercetare asupra unui număr de 156 de studenți cărora li s-a aplicat testul „Cine ești tu?”, cu instrucțiunea de a răspunde de cincisprezece ori la rând la această întrebare, **Chad Gordon** (1968) a constatat că în 82% dintre cazuri se indică vârsta și în 72% apartenența la grup (masculin/feminin). Autorul menționat stabilește un număr de cinci categorii de răspunsuri care acoperă continuumul de la polul social la polul personal. Astfel, se disting răspunsuri referitoare la: 1) caracteristici atribuite prin naștere (sex, naționalitate, religie); 2) caracteristici dobândite (profesie, apartenență politică); 3) identificările abstracte (convingerile ideologice); 4) interese și activități (interese culturale, activități artistice); 5) caracteristicile personalității (valori morale, competențe) („Self-Conceptions : Configurations of Content”, în *The Self in Social Interaction*, C. Gordon și K.J. Gergen, eds., New York, Wiley, 1968).

- **William G. McGuire**, studiind *atitudinile și schimbarea atitudinală*, ajunge la următoarele concluzii: schimbarea atitudinală este influențată de factorii de personalitate, în sensul că persoanele cu stimă de sine înaltă își schimbă mai greu atitudinile, copiii sunt mai influențabili decât adulții, diferențele legate de apartenența la gen sunt nesemnificative (*Handbook Social Psychology*, aflată, în 1985, la a III-a ediție).

- **Otto Klineberg** și colaboratorii aplică *tehnicele de analiză a conținutului* asupra textelor utilizate în școlile catolice din Italia și din Spania. Se constată că referințele la evrei și la protestanți erau,

la acea dată, preponderent negative, fapt ce explică parțial tensiunile interetnice (*Religione e Pregiudizio*, Bologna, Cappelli, 1968).

- **Stanley Schachter**, studiind comportamentul de hrănire, stabilește că persoanele normale acordă atenție semnalelor interne, în timp ce *persoanele obeze* ignoră aceste semnale, orientându-se în comportamentul de hrănire după semnele externe (mănâncă, deși nu le este foame, doar pentru că a sosit ora de masă). În perspectivă psihiatrică, este lansată ipoteza reducerii anxietății prin actul de a mânca („Obesity and Eating”, in *Science*, 1968, 161, pp. 751-756).

Obezitatea

- **E.M. Bannister** analizează în studiul „Sociodynamics : An Integrative Theorem of Power, Authority, Interfluence and Love” (in *American Sociological Review*, 1969, 34, pp. 374-393) *puterea socială*, abilitatea de a influența comportamentul altor persoane și capacitatea de a rezista influenței altora. *Puterea socială* se bazează pe controlul asupra resurselor.

1969

Puterea socială

- **Alex Inkeles** și **Daniel J. Levinson** (1969) studiază caracterul național prin determinarea *personalității modale*.

- **Irving M. Piliavin** și colaboratorii au demonstrat experimental că tendința de ajutorare a victimelor crește când situația în care se găsesc acestea este neambiguă („Good Samaritanism: An Underground Phenomenon ? ”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1969, 13, pp. 387-411).

Comportamentul prosocial

- **Henri Tajfel** abordează formarea stereotipurilor ca erori cognitive (*cognitive biases*) în procesarea informațiilor, ca urmare a accentuării categorizării („Cognitive Aspects of Prejudice”, in *Journal of Social Issues*, 1969, 25, pp. 79-97).

- **Herbert Blumer** (1900-1987) analizează *comportamentul colectiv*, propunând ipoteza *reacției circulare*: în starea de mulțime, expresia emoțiilor unei persoane sporește emoția persoanelor care observă această expresie emoțională și, astfel, la rândul lor, persoanele care și-au sporit starea emoțională sunt surse pentru sporirea emoțiilor primei persoane. Astfel se explică fenomenul de contagiune în situația de mulțime („Outline of Collective Behavior”, in *Readings in Collective Behavior*, Chicago, Rand McNally & Company, 1969, pp. 65-88).

Reacția circulară

- **Y. Amir** lansează *ipoteza contactului* în relațiile interetnice : fiind în contact, sporește interacțiunea și se reduc prejudecățile, pentru că membrii grupurilor etnice pot constata că sunt asemănători și pentru că se întâlnesc frecvent; conform ipotezei simplei expunerii, oamenii încep să se simpatizeze reciproc („Contact Hypothesis in Ethnic Relations”, in *Psychological Bulletin*, 1969, 71, pp. 319-342).

Ipoteza contactului

- **Philip G. Zimbardo** realizează experimente care pun în evidență rolul *deindividualizării* în comportamentele social nedezirabile. Analizează comparativ individualizarea, rațiunea și ordinea *versus* deindividualizarea, impulsurile și haosul (*The Human Choice : Individuation, Reason and Order versus Deindividuation, Impulse, and Chaos*,

Deindividualizarea

**William
G. McGuire**

Identitatea socială

Nebraska, University of Nebraska Press, 1969). Philip G. Zimbardo consideră că „Suntem cu toții asasini potențiali”.

- Apare, la Paris, lucrarea *La Notion de role en psychologie sociale* (Paris, P.U.F., 1969) de A.M. Rocheblave-Spenle, în care sunt sintetizate datele de cercetare privind *sistemul rol-statusurilor sociale* (M. Weber, G.H. Mead, R. Linton, H.H. Hyman, R.K. Merton, W.C. Mills, T. Parsons, R. Bastide, J. Stoetzel).

- *William G. McGuire* identifică *patru funcții ale atitudinilor*: utilitară sau adaptativă, economică sau de cunoaștere, expresivă și, a patra, de apărare a eului („Innate and Physiological Aspects of Attitude”, in *Handbook of Social Psychology*, G. Lindzey, E. Aronson, eds., ediția a III-a, Massachusetts, Addison-Wesley, 1969, voi. 3).

- *Otto Klineberg* și *Marisa Zavalloni* publică *Naționalism and Tribalism Among African Students : A Study of Social Identity* (Paris, Mouton, 1969), pe baza investigațiilor comparative în șase universități din: Etiopia, Ghana, Nigeria, Senegal, Uganda și Zair.

Sociocentrismul

- *Jaap M. Rabbie* și *M.L. Horwitz* („Arousal of Ingroup-outgroup Bias by a Chance Win or Loss”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1969, 13, pp. 269-277) studiază experimental *sociocentrismul*. Persoanele venite la laboratorul experimental sunt împărțite aleator în două grupe: albaștrii și verzii. Această simplă divizare este suficientă pentru favorizarea grupului de apartenență. În experiment, unul dintre grupuri era remunerat, iar altul nu. S-a cerut descrierea atmosferei din propriul grup și din celălalt grup. Membrii grupului remunerat, ca și cei ai grupului frustrat (neremunerat) își descriu coechipierii mai favorabil și apreciază atmosfera din propriul grup ca fiind mai bună. Concluzia: a împărtăși aceeași soartă conduce la o evaluare favorabilă a grupului de apartenență. J.M. Rabbie interpretează schimbarea atitudinală prin teoria *anticipării interacțiunii* : anticiparea interacțiunii cu persoanele care au trăit aceeași experiență de viață produce o stare afectivă pozitivă. Noțiunea de *soartă comună* este centrală în teoria lui J.M. Rabbie privind relațiile intergrupuri.

Teoria anticipării acțiunii

- Psihosociologul canadian *Wallace Lambert* abordează problema bilingvismului, arătând că achiziționarea unei a doua limbi contribuie la sporirea performanțelor școlare și sociale.

Atracția interpersonală

- *Ellen Berscheid* și *Elaine Walster (Hatfield)* publică *Interpersonal Attraction* (Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 1969). Este prezentată *regula reciprocității simpatiei* și se analizează valoarea *similarității, curtea și iubirea* ca fenomene psihosociale. Lucrarea, în afara introducerii, are șapte capitole : atractivitatea, recompensele, satisfacțiile, regula reciprocității simpatiei, similaritatea, cooperare *versus* competiție, curtea și iubirea.

- *Robert Sommer* (*Personal Space*, New Jersey, Prentice-Hall, 1969) analizează importanța *spațiului personal*, acea zonă ce înconjoară

corpul uman, ca o anvelopă invizibilă, ce nu permite intruziunea altor persoane fără ca acest lucru să nu genereze disconfort psihic. *Spațiul personal* variază în funcție de cultură, tip de relații și de situația concretă.

Spațiul personal

- *Traian Herseni*, prin lucrarea *Psihosociologici organizării întreprinderilor industriale* (București, Editura Academiei, 1969), familiarizează publicul românesc cu teoriile și cu *problematica psihosociologiei conducerii*. Bazată pe o amplă bibliografie occidentală, lucrarea contribuie la conturarea domeniilor psihosociologiei industriale și organizaționale.

- *Jean Maisonneuve* consideră că *relațiile interpersonale* cuprind așteptări (atitudini de receptare) și aporturi (inițiative). Pornind de la aceste elemente, în relațiile interpersonale pot exista compatibilitate și incompatibilitate (*Psychosociologie des affinités*. Paris, P.U.F., 1969).

Relații interpersonale

- *James C. Davies* propune *teoria curbei în* /pentru explicarea comportamentelor colective : trebuințele persoanelor cresc continuu, dar posibilitățile societății de a le satisface sunt limitate. Se produce astfel o *deprivare relativă*. Când aceasta devine semnificativă și când oamenii dobândesc capacitatea de a se organiza, pot fi inițiate mișcări sociale și chiar revoluții („The J-curve of Rising and Declining Satisfaction as a Cause of Some Great Revolutions and a Contained Rebellion”, in *The History of Violence in America : Historical and Comparative Perspectives*, H.D. Graham și T.R. Gurr, eds., New York, Praeger, 1969).

James C. Davies

- *William G. McGuire* propune, prin analogie cu vaccinarea, *tehnica inoculării*: pentru a spori rezistența față de mesajele persuasive, persoanele pot fi expuse unor mesaje contraatitudinale slabe, astfel încât acestea să caute contraargumente pentru a respinge mesajele persuasive puternice („The Nature of Attitudes and Attitude Change”, in *Handbook of Social Psychology*, G. Lindzey, E. Aronson, eds., Addison-Wesley, 1969).

- *Serge Moscovici* și *Marisa Zavalloni* inițiază seria cercetărilor asupra fenomenului de *polarizare* în cadrul deciziilor de grup care prezintă un anumit grad de risc („The Group as a Polarizer of Attitudes”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1969, 12, pp. 125-135).

Tehnica inoculării

- *Erving Goffman* analizează interacțiunea dintre persoane introducând termenul de „neatenție civilă” (sau politicoasă), care desemnează recunoașterea prezenței celeilalte persoane. De asemenea, Erving Goffman propune termenii de „interacțiune nefocalizată” (când persoanele dovedesc conștientizarea reciprocă a prezenței celuilalt) și „interacțiune focalizată” (când persoanele sunt atente la ceea ce spun sau fac ceilalți). Aplicând *modelul dramaturgie* (viziunea proprie autorului) la viața socială, Erving Goffman consideră

Interacțiunea socială

Modelul
dramaturgie

că modul în care acționăm depinde de *rolurile* sociale pe care le interpretăm într-un moment sau altul. Scena vieții poate fi împărțită în regiunile „din față” și în cele „din spate”. În regiunile „din față” indivizii interpretează roluri formale (de profesor, ofițer etc), iar în regiunile „din spate”, ca în culise, sunt permise comportamente pe care le ținem sub control în regiunea „din față”. Regiunile „din spate” permit „blasfemie, remarci sexuale deschise (...), o vestimentație neprotocolară, indecentă, o poziție «neglijentă» a trupului, șezând sau stând în picioare, folosirea vorbirii dialecticale sau neconforme cu normele în cadrul unor acte minore, dar potențial simbolice, participări neesențiale, precum : murmuratul, șuieratul, mestecatul, clefăitul, râgăitul și flatulația” (E. Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*, 1969, *apud* A. Giddens, *Sociologie*, București, Editura AII, 2000, p. 92).

1970

Vârful negru
al puterii

- *Ralph K. White* atrage atenția asupra *iluziei vârfului negru al puterii (black top)*: nivelul înalt al puterii este perceput ca fiind foarte rău, în timp ce populația, deși controlată și manipulată, are atitudini favorabile inamicului puterii. Astfel se ajunge la condamnarea doar a vârfurilor puterii și la credința că, scăpați de sub controlul puterii, oamenii se vor asocia inamicului acestuia (*Nobody Wanted War: Misperception in Vietnam and Other Wars*, Garden City, Doubleday, 1970).

Stimulul
supraîncărcat

- *Stanley Milgram*, studiind experiența vieții urbane, introduce conceptul de *stimul supraîncărcat*, desemnând multitudinea stimulilor senzoriali (vizuali, acustici, olfactivi etc.) care îi bombardează pe cetățeni. Au fost identificate efectele specifice ale stimulului supraîncărcat: reducerea responsabilității sociale pentru bunăstarea celorlalți, neîncrederea în străini, sentimentul anonimatului, impolitetea, frecvența ridicată a comportamentelor de rol în detrimentul contactelor personale (Stanley Milgram, „The Experience of Living in Cities”, în *Science*, 1970, 167, pp. 1461-1468).

- Volumul al VII-lea din *Handbuch der Psychologie in 12 Banden* (Gottingen, Verlag für Psychologie, Dr. C. J. Hogrefe, 1970) este consacrat psihologiei sociale.

Grupul mic

- *Achim Mihu* publică lucrarea *Sociologia americană a grupurilor mici* (București, Editura Politică, 1970), oferind o sinteză a cercetărilor în domeniu. Sunt prezentate teoriile globale și parțiale privind *grupul mic*.

Etnocentrismul

- *Henri Tajfel* (1920-1982), primul profesor de psihologie socială la Universitatea Bristol, comunică rezultatele cercetărilor sale experimentale privind discriminarea dintre grupuri: propriul grup etnic este, de regulă, considerat superior. Acest fenomen a fost numit *etnocentrism* („Experiments in Intergroup Discrimination”, în *Scientific American*, 1970, noiembrie, pp. 96-102).

• Ia ființă, în Germania, la Institutul Max Planck, primul *Laborator de etologie umană*, sub conducerea lui *Irinăus Eibl-Eibesfeldt*.

• *Richard Christie* și *Florence L. Geis* publică *Studies in Machiavellianism* (New York, Academic Press, 1970), în care este analizată personalitatea machiavelică (termen introdus în psihosociologie de Richard Christie în anii '50). O astfel de personalitate este caracterizată prin neutralitate afectivă și prin detașare morală în relațiile interpersonale. *Machiavelismul* corelează pozitiv cu dogmatismul, cu agresivitatea și cu externalismul. Pentru măsurarea machiavelismului au fost elaborate scale, dintre care cele mai cunoscute sunt scalele Mach IV și Mach V. După cum au stabilit Richard Christie și Florence L. Geis, *gradul de machiavelism* sporește la adolescență, se stabilizează la adulți și începe să descrească după vârsta de 40 de ani (cf. *Grand Dictionnaire de la Psychologie*, Paris, Larousse, 1991, p. 447).

Machiavelismul

• *Daryl J. Bem* analizează în *Belief, Attitudes and Human Affairs* (Belmont, Books/Cole, 1970) *structura orizontală și verticală a atitudinilor* (atitudini primare, secundare și terțiare), atrăgând atenția asupra rolului acestei structuri în schimbarea atitudinală. De asemenea, pentru a putea evalua rezistența la schimbare, trebuie cunoscut locul atitudinii respective în sistemul atitudinal (centralitatea atitudinii).

Structura atitudinilor

• în volumul *La Psychologie sociale. Une discipline en mouvement* (Paris, La Haye, Mouton, 1970) de *Denise Jodelet*, *J. Viet* și *Ph. Besnard*, se apreciază de către *Serge Moscovici* că obiectul central, exclusiv al psihosociologicii îl reprezintă „toate fenomenele legate de *ideologie* și de *comunicare*, ordonate pe planul genezei, al structurii și al funcției lor” (p. 62). Prin ideologie, autorul înțelege sistemele de reprezentări și de atitudini.

Comunicarea

• Bazându-se pe observație, dar și pe cercetări experimentale, *Bibb Latane* și *John M. Darley* (*The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help?*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1970) constată că prezența spectatorilor reduce probabilitatea ajutorului acordat victimelor sau persoanelor care îl solicită. Ei au denumit acest fenomen *difuziunea responsabilității* (*bystander apathy*). Bibb Latane și John M. Darley au fost intrigați de relatarea din presa scrisă despre o crimă petrecută într-un cartier rezidențial din New York. În martie 1964, într-o noapte, tânăra Catherine Genovese, întorcându-se de la serviciu, a fost atacată pe stradă și bătută bestial de un psihopat. Timp de o jumătate de oră cât s-a luptat cu atacatorul, cerând milă și strigând după ajutor, nu a intervenit nimeni, deși - așa cum s-a constatat ulterior - 38 de persoane priviseră din spatele ferestrelor scena terifiantă. Cei doi psihosociologi americani au formulat ipoteza: cu cât sunt mai numeroși cei ce asistă la producerea unui accident, cu atât sunt mai reduse șansele ca cineva

Bibb Latane

Difuziunea responsabilității

John M. Darley

Ignoranța împărtășită

să intervină. Ipoteza a fost verificată experimental. Bibb Latane și John M. Darley au cerut unor studenți să participe voluntar la un experiment, în care trebuiau să redacteze un raport despre viața într-un campus universitar. Subiecții de experiment puteau să ia legătura prin interfon cu o persoană (complice al experimentatorilor) care, chipurile, ar fi suferit chiar în timpul convorbirii o criză de epilepsie (în realitate, înregistrată pe bandă de magnetofon). Când participanții credeau că sunt singuri cu victima interveneau pentru ajutor în proporție de 85% ; spre deosebire de situația în care credeau că încă alte patru persoane aflau despre criza de epilepsie și când au intervenit în proporție de 31 %. Într-un alt experiment, cei doi psihosociologi au solicitat mai multor studenți de la Universitatea Columbia să răspundă la întrebările unui chestionar, în situație individuală și în prezența a altor două persoane (complici ai experimentatorilor) care realizau aceeași sarcină. Prin instalația de aerisire a început să se introducă în camera de experiment fum (dioxid de titan). Când erau singuri, 75% dintre studenți ieșeau din camera de experiment și anunțau pericolul; când erau în prezența altora (a complicilor, care continuau să completeze chestionarul imperturbabili), subiecții de experiment nu au reacționat decât în proporție de 10%. După Bibb Latane și John M. Darley difuziunea responsabilității s-ar datora proceselor de inhibiție a spectatorilor (care nu doresc să pară idiști în fața altora) și *ignoranței împărtășite* (dacă nimeni nu reacționează, de ce s-o fac tocmai eu?).

Traian Herseni

- Este finalizată o amplă cercetare psihosociologică de teren vizând reflexul în planul relațiilor interpersonale al proceselor de industrializare și urbanizare într-o comunitate rurală. Sunt analizate fenomene psihosociale, precum: memoria colectivă, obiceiurile și credințele, atitudinea față de pregătirea școlară, efectul de „străinare”. Lucrarea *Industrializare și urbanizare. Cercetări de psihosociologie concretă la Boldești* (București, Editura Academiei, 1970), apărută sub redacția lui *Traian Herseni*, se înscrie în tradiția cercetărilor realizate în perioada interbelică de Școala sociologică de la București de sub conducerea profesorului *Dimitrie Guști*.

- în Elveția, apare primul număr al revistei *Zeitschrift fur Sozialpsychologie*. Revista (trimestrială) este editată în prezent de : **Michael Diehl, Klaus Fiedler și Wolfgang Stroebe**.

- Lucrarea lui *R.L. Birdwhistell, Kinesics and Context* (New York, Ballantine Books, 1970), pune în discuție raportul dintre *comunicarea verbală* și *comunicarea nonverbală*. Este propus termenul de *kinezică*, desemnând „studiul aspectelor comunicative ale mișcărilor corporale învățate și structurate” (*Psihologie socială*, Ioan Radu, coord., 1994, p. 190). R.L. Birdwhistell estimează că în comunicare mijloacele verbale nu poartă mai mult de 35% din semnificațiile vehiculate, restul semnificațiilor fiind transmise prin alte *infrasiseme* decât *limbajul verbal*.

Comunicarea verbală - comunicarea nonverbală

• Reunind studiile sale experimentale privind componenta socială a stărilor emoționale, *Stanley Schachter* publică volumul *Emotion, Obesity and Crime* (New York, Academic Press, 1971), concluzionând că „o stare emoțională este o funcție a unei stări de excitație fiziologică și a factorilor cognitivi referitori la această stare de excitație. Factorii cognitivi exercită, într-un fel, o funcție directivă. Percepțiile care vin de la situația imediată, interpretată prin experiența din trecut, furnizează cadrul în care individul își înțelege și clasează sentimentele. Factorii cognitivi determină când starea de excitație fiziologică trebuie definită ca mânie, bucurie etc.” (W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *Psihologie socială experimentală*. Iași, Editura Polirom, 1976, p. 227).

1971

*Componenta socială
a emoțiilor*

• Ia ființă *European Journal of Social Psychology*, organ al Asociației de Psihologie Socială Experimentală (fondate în 1966), al cărei prim președinte a fost Serge Moscovici. Revista își propune să faciliteze comunicarea între psihosociologii din Europa și între aceștia și psihosociologii din întreaga lume. În prezent (2001), editorul revistei este Fritz Starck (Germania).

• S.M. Jourard face bilanțul cercetărilor psihosociale asupra autodezvăluirii (comunicarea verbală intenționată a informațiilor despre noi înșine), descriind și *Chestionarul autodezvăluirii*, care va fi cunoscut sub numele *Jourard Self-Disclosure Questionnaire* {*Self-disclosure : An Experimental Analysis of the Transparent Self*, New York, Wiley-Interscience, 1971).

Autodezvăluirea

• W. Ryan studiază fenomenul de învinovățire a victimei (*Blaming the Victim*, New York, Random House, 1971), care constă în atribuirea responsabilității persoanei care suferă un act de injustiție. Acest mod de a gândi inhibă simpatia față de victimă și reduce probabilitatea acordării ajutorului. Fenomenul de *învinovățire a victimei* se asociază *credinței într-o lume dreaptă* - teorie elaborată de *Melvin J. Lerner* (1966).

*Învinovățirea
victimei*

• *Albert Mehrabian* și *Shari S. Diamond* studiază relația dintre spațiul construit și comunicarea socială. Se face distincție între *spațiul socioped* și *spațiul sociofug*. Dispunerea spațială a persoanelor (cu posibilitatea de a se privi reciproc) influențează comunicarea. Când persoanele care comunică se pot privi în ochi, timpul pentru discuții este mai îndelungat (A. Mehrabian și S. Diamond, „Seating Arrangement and Conversation”, in *Sociometry*, 1971, 34, pp. 281-289).

*Spațiul socioped
și spațiul sociofug*

• Analizând aproape 150 de studii referitoare *lapredicția comportamentală* pe baza atitudinilor, *Icek Ajzen* și *Martin Fishbein* (1971) ajung la concluzia că o astfel de predicție este posibilă dacă există o similaritate a entităților atitudinale și comportamentale.

*Atitudine/
comportament*

• La Londra se editează primul număr al revistei *European Journal of Social Psychology*.

• *Georgeta Dan-Spânoiu* (n. 1927) comunică rezultatele cercetărilor sale de psihologie socială concretă efectuate în decursul anilor

Daniel Stokols

*Psihosociologici
experimentală*

*Paradigma
grupurilor
minimale*

*Agresivitatea
instrumentală
și agresivitatea
emoțională*

Tipurideresurse

*Gândireadegrup
(gândireagrupală)*

1967 și 1968, în lucrarea *Relațiile umane în grupurile de muncă industrială* (București, Editura Academiei, 1971).

- **Daniel Stokols** introduce în psihosociologie distincția între *densitate* și *aglomerație*. Studiază influența factorilor de stres din mediul înconjurător (aglomerația, noxele etc.) asupra comportamentului și sănătății oamenilor („On the Distinction between Density and Crowding : Some Implications for Future Research”, in *Psychological Review*, 1971, 79, pp. 275-278).

- **Anthony N. Doob** și **Dennis T. Regan** editează volumul *Readings in Experimental Social Psychology* (New York, Meredith Corporation, 1971). Sunt reunite studii despre : 1) Percepția persoanei ; 2) Afiliere și emoții ; 3) Aspecte ale disonanței cognitive ; 4) Schimbarea atitudinilor ; 5) Obediență, complianță și conformare ; 6) Influența grupurilor ; 7) Agresivitatea ; 8) Unele probleme practice.

- **Henri Tajfel** propune *paradigma grupurilor minimale*, un model experimental în care sunt excluse cauzele subiective și obiective ale „discriminării”. Deși repartizarea persoanelor într-un grup experimental sau în altul este arbitrară (prin tragere la sorți, de exemplu), subiecții conștientizează apartenența la un grup, chiar dacă acesta nu este deloc sau minim definit. S-a constatat, de exemplu, că subiecții de experiment au oferit mai mulți bani *in-group-ului* decât *out-group-ului*. Acest comportament *de favorizare a in-group-ului* s-a observat atât la bărbați, cât și la femei, indiferent de vârstă, precum și la persoanele aparținând unor culturi diferite (H. Tajfel, C. Flament, M. Billing, R.P. Bundy, „Social Categorization and Intergroup Behavior”, in *European Journal of Social Psychology*, 1971, 1, pp. 149-178).

- în SUA își începe apariția revista *Journal of Applied Social Psychology*, editată și în prezent.

- **Arnold H. Buss**, analizând *agresivitatea*, introduce distincția între *agresivitatea instrumentală*, prin care se urmărește dobândirea unor bunuri sau a unor avantaje, și *agresivitatea emoțională*, care se datorează direcționării comportamentului împotriva altor persoane, pentru reducerea tensiunii psihice („Aggression Pays”, in *The Control of Aggression and Violence*, J.L. Singer, ed., New York, Academic Press, 1971).

- **John C. Turner**, **Edna G. Foa** și **Uriel G. Foa** stabilesc șase tipuri de resurse care acoperă schimbul în cadrul tuturor relațiilor interpersonale : bani, bunuri, informații, servicii, status social, dragoste („Interpersonal Reinforces: Classification, Relationship and Some Differential Properties”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1971, 19, pp. 320-348).

- **Irving L. Janis** descoperă că o prea mare coeziune a grupului și motivația puternică de a face parte din grup poate conduce la erori în luarea deciziilor. Fenomenul a primit numele de *gândire de grup*

sau *gândire grupală* (I.L. Janis, „Groupthink”, in *Psychology Today*, 1971, noiembrie, pp. 43-46).

- *Donn Byrne* verifică *ipoteza similaritate-atrakție* : persoanele similare ca atitudine, comportament, status social tind să se asocieze. Nefumătorii au, de regulă, prieteni nefumători, persoanele cu venituri mari se cuplează cu persoane care au aproximativ același nivel al veniturilor etc. (D. Byrne, *The Attraction Paradigm*, New York, Academic Press, 1971).

*Similaritate-
-atrakție*

- *Edward E. Jones* și *Richard E. Nisbeth* ajung la concluzia că *fenomenul de atribuire* depinde de poziția persoanei (participant sau observator). Primii tind să atribuie eșecul unor factori exteriori, ceilalți înclină să explice eșecul prin caracteristicile persoanei („The Actor and the Observer: Divergent Perception of Causality”, in *Atribution : Perceiving the Causes of Behavior*, E.E. Jones, ed., New Jersey, General Learning Press, 1992).

1972

Atribuirea

- Luarea deciziilor majore în situații sociale dramatice face obiectul unei cărți celebre, *Victims of Groupthink* (Boston, Houghton-Mifflin, 1972), de *Irving L. Janis*. Analizând procedurile de luare a deciziilor în comisiile guvernamentale americane, Irving L. Janis demonstrează că în astfel de situații apar dinamici sociale care pot împiedica raportarea adecvată la realitate, intervenind diferite reorganizări cognitive. Analizând modul de luare a deciziilor în grupul de experți conduși de Președintele SUA, J.F. Kennedy, care au hotărât, în 1961, răsturnarea de la putere a lui Fidel Castra cu ajutorul exilaților cubanezi, Irving L. Janis a identificat factorii care au condus la decizii iraționale prin instalarea *gândirii de grup (groupthink)*: iluzia invulnerabilității, supraîncrederea, credința în justetea cauzei, minimalizarea adversarului, tendința exagerată de asumare a riscului. Gândirea de grup este definită de Irving L. Janis ca „un mod de gândire în care se angajează indivizii atunci când sunt puternic implicați într-un grup coeziv, când dorința lor de a perpetua consensul depășește motivația de a cerceta realist celelalte alternative” (*apud* Șt. Boncu, *Psihologie și societate*, Iași, Editura Erola, 1999, p. 102). Gândirea de grup apare și datorită supunerii oarbe a membrilor grupului față de un lider puternic.

Irving L. Janis

Gândirea de grup

- în perioada 1970-1977, *Aurora (Perju) Liiceanu* publică în *Revista de psihologie* (1/1970, 4/1975, 3/1977) rezultatele cercetărilor sale de psihosociologie a creativității colectivelor științifice.

- *Henri Tajfel* prezintă *teoria categorizării sociale* („La categorisation sociale”, in *Introduction à la psychologie sociale*, S. Moscovici, ed., Paris, Larousse, 1972). Dacă indivizii sunt repartizați experimental în două categorii, comportamentul lor devine discriminator: subiecții sunt tentați să favorizeze propriul grup și să defavorizeze celălalt grup. Fenomenul categorizării este legat de discriminare și de stereotipuri. *Sociocentrismul* desemnează tendința

Sociocentrismul

*Teoria categorizării
sociale*

de favorizare a propriului grup. *Teoria categorizării sociale* s-a dezvoltat prin aportul orientării cognitive în psihosociologie. În această perspectivă, *categorizarea* reprezintă o activitate cognitivă prin care persoanele și obiectele asemănătoare sunt incluse în aceeași clasă (categorii). Henri Tajfel (1959) a demonstrat experimental că există tendința de a accentua asemănările (fenomene de asimilare) dintre entitățile aceleiași categorii. În același timp, se manifestă și tendința accentuării contrastelor dintre membrii categoriilor diferite (fenomenul de contrast). Pe baza fenomenelor de *asimilare* și de *contrast*, Muzafer Sherif și Cari I. Hovland (*Social Judgement: Assimilation and Contrast Effects in Communication and Attitude Change*, New Haven, Yale University Press, 1961) au analizat judecățile cu privire la opinii. S-a constatat o accentuare a asemănărilor dintre opiniile pe care o persoană le acceptă și o accentuare a deosebirilor pe care nu le acceptă. Muzafer Sherif a pus la punct o „tehnică a categoriilor sociale” cu ajutorul căreia poate fi măsurată intensitatea atitudinilor. Dacă nu se sugerează numărul categoriilor pe care subiecții trebuie să le utilizeze, persoanele noi, angajate în problema pusă în discuție, utilizează mai puține categorii, apelând de regulă la o modalitate bimodală (admis-respins). Persoanele mai puțin angajate utilizează, în general, mai multe categorii pentru clasificarea opiniilor exprimate de alții. Astfel de persoane sunt considerate moderate. În cadrul *teoriei categorizării sociale* s-au realizat, cu începere din 1970, cercetări aprofundate privind modelele de categorizare pe baza prototipurilor (prototipicalitatea).

*Asimilarea
și contrastul*

- *Kenneth J. Gergen, Mary M. Gergen și K. Meter* studiază construcția socială a relațiilor de ajutorare („Individual Orientations to Prosocial Behavior”, in *Journal of Social Issues*, 1972, 28, pp. 105-130).

- *Cătălin Zamfir* (n. 1941) publică *Metoda normativă în psihosociologia organizării* (București, Editura Științifică, 1972).

- Dacă ar exista numai *norma reciprocității*, samariteanul nu ar fi ajuns *bunul samaritean* - afirmă *Leonard Berkowitz*, care propune explicația comportamentului prosocial prin *norma responsabilității sociale*. Această normă se aplică selectiv: mai mult persoanelor care au ajuns victime fără să fi avut control asupra situației. Intervine aici din plin *atribuirea cauzalității* („Social Norms, Feelings, and Other Factors Affecting Helping and Altruism”, in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., New York, Academic Press, 1972, voi. 6).

- *Charles G. McClintock* (1929-1996) editează volumul *Experimental Social Psychology* (New York, Holt, Rinehart & Winston). *Charles G. McClintock*, profesor la Universitatea din California (până în 1992), a contribuit semnificativ la cooperarea dintre psihosociologii americani și europeni.

- *Karen K. Dion* comunică rezultatele unui experiment care pune în evidență rolul *atractivității fizice* în aprecierea copiilor din

Leonard Berkowitz

punctul de vedere al bunei lor educații („Physical Attractiveness and Evaluations of Children's Transgressions", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972, 24, pp. 207-213). S-au arătat studenților fotografiile unor copii despre care există prezumția că au comis diferite obrăznicii. Studenții din experiment au acceptat cu ușurință că acei copii, care nu erau atractivi din punct de vedere fizic (nu erau frumoși), au comis acte reprobabile, dar respingeau ideea că și cei atractivi au comis astfel de fapte. Evidențierea unei astfel de prejudecăți are semnificație în viața socială, de exemplu, pentru interviurile de selecție în vederea ocupării unor locuri de muncă.

Atractivitatea fizică

- *I.K. Broverman* și colaboratorii analizează *prejudecățile legate de apartenența la gen (gender prejudice)*, punând în evidență diferențele dintre *stereotipurile* asociate bărbaților și femeilor. Bărbații sunt percepuți ca fiind „logici” și „independenți”, în timp ce femeile sunt considerate conform stereotipului „emoționale” și „submisive” („Sex-role Stereotypes: A Current Appraisal", in *Journal of Sociological Issues*, 1972, 2, pp. 59-78).

Apartenența la gen

- *Nicholas B. Cottrell*, respingând ipoteza simplei prezențe a altora ca generatoare a efectului de *facilitare socială* (propusă de R. Zajonc, 1965), face distincție între „condiția de public” și „condiția de simplă prezență”. Împreună cu colaboratorii săi, Nicholas B. Cottrell a demonstrat experimental că simpla prezență a altora nu a condus la efectul de facilitare socială. Ceilalți devin un *impuls* numai dacă subiectul care realizează acțiunea îi percepe ca având calitatea de a evalua, de a distribui gratificații (N.B. Cottrell, „Social Facilitation", in *Experimental Social Psychology*, Ch.G. McClintock, ed., New York, Hoit, 1972).

Facilitarea socială

- *Elliot Aronson* publică lucrarea *The Social Animal* (New York, W.H. Freeman and Company, 1972), aflată, după douăzeci de ani, la cea de-a șasea ediție. Lucrarea, considerată „Biblia psihologiei sociale americane”, analizează ce este psihologia socială și prezintă în ediții succesive probleme, precum : conformarea, comunicarea în masă, propaganda și persuasiunea, autojustificarea, agresivitatea umană, prejudecățile, comunicarea interpersonală. Autorul consideră că psihologia socială este o știință tânără, deși multe dintre enunțurile lui Aristotel despre fenomenele sociale sunt de interes psihosociologic. Primul experiment psihosociologic sistematic este cel realizat de Norman Triplett (1897) - consideră autorul, care semnalează în cuvântul introductiv că majoritatea problemelor discutate se bazează pe datele experimentelor psihosociologice : „metoda experimentală reprezintă calea cea mai bună pentru înțelegerea fenomenelor complexe” (p. X).

Elliot Aronson

- Școala de la Palo Alto propune un model de analiză a comunicării în care orice comportament echivalează cu un mesaj. Chiar tăcerea reprezintă, în funcție de context, un mesaj. Cuvântul, gestul, privirea, mimica etc. se integrează într-un mod de comunicare, iar

Metacomunicarea

analiza trebuie să vizeze mesajul atât în ceea ce privește *conținutul*, cât și *relația*, ceea ce presupune o analiză multinivelară a comunicării, în acest sens, **Paul Watzlawick, Helmick J. Beavin și Don D. Jackson** vorbesc despre *metacomunicare* (*Une logique de la communication*, Paris, Editions du Seuil, 1972).

Frica de succes

- **Martina S. Horner** atrage atenția asupra fenomenului *frica de succes*. în anumite condiții, succesul poate avea consecințe negative asupra persoanei care îl dobândește: persoanele de sex masculin, dar mai ales cele de sex feminin pot avea o atitudine ambivalență (satisfacție și frică) față de succes, mai ales dacă acesta este dobândit în activități care se abat de la expectanța sex-rolurilor (M.S. Horner, „Toward and Understanding of Achievement - related Conflicts in Women”, in *Journal of Social Issues*, 1972, 28, pp. 157-176).

Teoria autopercepției

- **Daryl J. Bem** propune *teoria autopercepției* (*self-perception theory*) prin care se explică modul în care oamenii își dau seama despre stările lor psihice confuze sau mai greu de interpretat. Așa cum deducem starea de spirit a altora observându-le comportamentele, tot astfel ne dăm seama de sentimentele pe care le trăim : ne autoobservăm comportamentul (D.J. Bem, „Self-perception Theory”, in *Advances in experimental social psychology*, **L. Berkowitz, ed.**, New York, Academic Press, 1972, voi. 6).

Psihologia socială

- **Lawrence S. Wrightsman** și colaboratorii publică *Social Psychology in the Seventies* (Monterey, Books/Cole Publishing Company, 1972), un tratat de psihologie socială organizat în jurul a două teme centrale : natura umană și complexitatea comportamentului social. Lucrarea are cinci părți: 1) Teorii, metode și orientări; 2) Factorii sociali în dezvoltarea personalității, motivelor și abilităților ; 3) Atitudinile sociale și schimbarea atitudinilor ; 4) Procesele interpersonale și de grup; 5) Aplicații ale psihologiei sociale la problemele contemporane. Lawrence S. Wrightsman subliniază că psihologia socială este foarte sensibilă la schimbarea socială. Psihologia socială din anii '70 este diferită de cea din anii '60 sau '50. Drogurile, violența stradală, libertatea sexuală, singurătatea sunt teme de actualitate în psihosociologie și se găsesc abordate în această lucrare, considerată de Daryl J. Bem drept tratatul de psihologie socială al anilor '70.

Decizia în grup

- **James C. Davis** stabilește regulile pe baza cărora opțiunile indivizilor sunt transformate în *decizie de grup* : majoritate simplă, două treimi din voturi și unanimitate („Group Decision and Social Interaction: A Theory of Social Decision Schemes”, in *Psychological Review*, 1973, 80, pp. 97-125).

Stresul urban

- **David C. Glass și Jerome E. Singer** au studiat *stresul urban*, provocat în mod deosebit de zgomote (*Urban Stress*, New York, Academic Press, 1972).

- **R. Driscoll** și colaboratorii studiază consecințele intervenției părinților cu scopul de a controla sentimentele de iubire ale copiilor lor. Introduc în psihosociologie discursul despre *efectul Romeo și*

Julietta („Parental Interference and Romantic Love”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972, 24, pp. 1-10).

- În lucrarea *Ethnocentrism : Theories of Conflict, Ethnic Attitudes and Group Behavior* (New York, Wiley, 1972), *Robert A. Levine* și *Donald T. Campbell* (1916-1996) pun în evidență existența unui *stereotip universal* ce ar sta la baza sociocentrismului. Astfel, *auto-stereotipul* se fondează pe credința că noi suntem mândri, ne respectăm pe noi înșine și onorăm tradițiile strămoșilor noștri, suntem loiali, cinstiți și demni de încredere, suntem curajoși, ne apărăm drepturile și proprietatea, suntem morali și curați. *Heterostereotipul* conține trăsăturile diametral opuse : ei sunt egoiști și egocentrice, își urmăresc doar propriile interese, sunt exclusiviști, nu au sentimentul cinstei și moralei, sunt agresivi și expansioniști, ostili, imorali și murdari (vezi W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 23). Studiile etnologice ale lui R.A. Levine și Donald T. Campbell au o mare actualitate și în prezent, ajutând la înțelegerea și la detensionarea relațiilor interetnice în spațiul ex-comunist al Europei Centrale și de Est. În aceeași lucrare este prezentată paradigma conflictului realist de grup declanșat de competiția pentru resursele existențiale limitate.

Etnocentrismul

**Donald
T. Campbell**

- Studiul lui *Kenneth J. Gergen*, „Multiple Identity” (in *Psychology Today*, 1972, 5, pp. 31-35), atrage atenția, împotriva simțului comun, că eul nu reprezintă o structură rigidă, ci că el este flexibil, adaptabil, capabil să răspundă adecvat la situații diferite.

- La Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, la Facultatea de Filosofie-Istorie, se introduce în planul de învățământ psihologia socială. Titularul cursului este *Adrian Neculau*.

- *Jane A. Piliavin* și *Irving M. Piliavin* relevă *factorii comportamentului prosocial*: gradul de urgență, claritatea nevoii de ajutor, apropierea fizică de victimă, gradul de identificare cu victima, durata observării victimei („Effect of Blood on Reactions to a Victim”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972, 23, pp. 353-361).

*Comportamentul
prosocial*

- Reluând și dezvoltând problematica din *Introducere în psihologia judiciară* (1957), *Tiberiu Bogdan* (1921-1996) publică lucrarea *Probleme de psihologie judiciară* (București, Editura Științifică, 1973). Sunt analizați infractorul și victima din punct de vedere psihosocial, insistându-se asupra caracterului achiziționat (învățat) al comportamentului agresiv și al tendinței spre generalizare a agresivității achiziționate. Făcând istoricul cercetărilor psihologice consacrate mărturie, autorul prezintă propriile cercetări efectuate în 1955 (experimentul din Halele Obor din București) prin care s-a demonstrat că apelându-se la „relatarea spontană și la interogatoriu obișnuit se poate reconstitui (prin «mozaicare») întreaga realitate obiectivă” (p. 154).

1973

Violența

Psihologia socială în România

Irwin Altman

Etologia umană

• *Lee Ross* și colaboratorii constată că bărbații în *situația de aglomerație* reacționează mai negativ decât femeile. Această constatare nu a fost confirmată și de alte studii.

• *Stanley Milgram* împreună cu *R.L. Shotland* realizează o serie de experimente psihosociologice privind legătura dintre violența din programele TV și comportamentul agresiv (*Television and Antisocial Behavior: Field Experiments*, New York, Academic Press, 1973).

• Apare lucrarea *Psihologie generală și psihologie socială* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 2 vol., 1973) de *Ana Tucicov-Bogdan* (n. 1925), în care sunt abordate teme, precum: mediul social și ereditatea socială în structura personalității, schimbări în senzorialitatea umană datorită unor factori de muncă, de grup și de personalitate. Așa cum declară autoarea, „lucrarea continuă intențiile operei lui Mihai Ralea și Traian Herseni” și urmărește îmbinarea explicațiilor psihologiei generale cu datele psihologiei sociale. Astfel, de exemplu, problematica psihosociologică a limbajului este întregită de abordarea psihosociologică a comunicării interumane, analizându-se procesele comunicării sociale, comunicarea în grup restrâns, rețelele de comunicare în masă. Ana Tucicov-Bogdan consideră psihologia socială „o ramură tânără în sistemul științelor psihologice” (p. 30) și o definește ca „psihologie a activității individului în ceea ce este el influențat de ceilalți indivizi și de normele din colectivitate” (p. 34).

• *Irinaus Eibl-Eibesfeld* evidențiază rădăcinile biologice ale unor comportamente sociale (*Der Vorprogrammierte Mensch*, Viena, Molden, 1973).

• în Fiji (dominion independent în cadrul Commonwealthului), Universitatea Pacificului de Sud începe editarea revistei internaționale *Social Behavior and Personality*.

• Analizând *atracția interpersonală*, *Irwin Altman* și *D.M. Taylor* remarcă *rolul sincerității* reciproce: suntem atrași de persoanele care dovedesc aceeași sinceritate pe care ne-o permitem noi înșine (*Social Penetration : The Development of Interpersonal Relationships*, New York, Hoit, Rinehart & Winston, 1973).

• *A.A. Lazarus* analizează *asertivitatea*, capacitatea de a-i influența pe alții. Tehnica, preluată din psihoterapie, cuprinde patru elemente: refuzul de a comanda, avansarea cererii ca un favor, exprimarea sentimentelor pozitive, amorsarea conversațiilor de conveniență. Există astăzi *scale de asertivitate*.

• *Konrad Lorenz* publică lucrarea *Die Acht Todsunden der zivilisierten Menschheit* (Miinchen, R. Piper & Co., 1973), în care atrage atenția asupra pericolelor reprezentate pentru omenire de: suprapopulare, pustiirea spațiului vital, întrecerea oamenilor cu ei înșiși, moartea termică a simțurilor, sfărâmarea tradiției, receptivitatea la îndoctrinare și armele nucleare. Lucrarea a fost tradusă în

limba română sub titlul *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate* (București, Editura Humanitas, 1996).

- în același an se tipărește și o altă lucrare a lui *Konrad Lorenz* : *Die Ruckseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte menschlichen Erkennen* (München, Piper, 1973). Cel care va primi în 1973 Premiul Nobel pentru fiziologie și medicină susține că între evoluția filogenetică a diferitelor specii de animale și evoluția culturală a omenirii există asemănări izbitoare. Informația culturală constituie „a doua natură” a omului.

- Sub coordonarea lui *Troian Herseni* apare lucrarea *Psihologia colectivelor de muncă. Întreprinderea industrială* (București, Editura Academiei, 1973). În „Prefață”, *Troian Herseni* definește psihologia socială ca „studiu al influențelor psihice reciproce dintre oameni în cadrul relațiilor dintre ei fie direct, de la persoană la persoană (relațiile interumane sau interpersonale, numite uneori și relații psihologice), fie indirect, prin intermediul unor colectivități, organizații sau instituții (familie, așezare, popor, națiune, stat ș.a.m.d.), adică în cadrul anumitor structuri și procese sociale, după anumite norme și valori culturale” (p. 7). În afara contribuțiilor la psihologia socială a randamentului muncii și a grupei de muncă, este analizată geneza atitudinii față de sine și față de ceilalți, discutându-se problemele socializării, afiliația și teoria comparării sociale, structura self-ului.

Psihosociologia industrială

- *Morton Deutsch* realizează o sinteză a studiilor privind *rezolvarea conflictelor* (*The Resolution of Conflict: constructive and destructive processes*, New York, Yale, 1973).

Rezolvarea conflictelor

- *M.M. Clifford* și *Elaine Walster (Hatfield)* publică studiul „The Effect of Physical Attractiveness on Teacher Expectation” (în *Sociology of Education* 1973,46, pp. 248-258), în care demonstrează experimental existența *prejudecăților* legate de *atractivitatea fizică*. Cei doi psihosociologi americani au solicitat unui număr de profesori din patru sute de școli să se pronunțe în legătură cu calitățile psihomorale ale unui elev (necunoscut lor), pe baza unei fișe psihologice. Un grup experimental a primit fișa psihologică însoțită de fotografia unui copil atractiv, iar celălalt grup experimental a primit aceeași fișa psihologică, însoțită de fotografia unui copil lipsit de farmec. Primul grup experimental a apreciat că elevul a cărui fișă psihologică a examinat-o este inteligent, isteț, în timp ce al doilea grup experimental nu a făcut o astfel de apreciere. Prejudecata că o persoană frumoasă este și inteligentă funcționează în societatea contemporană, ca și în trecut. *Aristotel* spunea: „Frumusețea este mai importantă decât orice scrisoare de recomandare”.

Prejudecățile

Atraktivitatea fizică

- *E. Rosch* introduce conceptul de *prototip* pentru a desemna structura internă a categoriilor cu care se operează în psihologia cognitivă. Este considerată *prototip* unitatea cea mai reprezentativă pentru categoria luată în considerare. *Prototipul* poate fi considerat

Prototipi calitatea

Prototipicalitatea

un „rezumat cognitiv” al respectivei categorii. El reflectă, în fond, „aerul de familie” al ansamblului categoriei (E. Rosch, „On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories”, in *Cognitive Development and the Acquisition of Language*, T.E. Moore, ed., New York, Academic Press, 1973, pp. 111-144). În psihosociologie, noțiunea de *prototip* este utilizată în analiza cogniției sociale a percepției sociale, în mod deosebit (N. Cantor și W. Mischel, 1979; D.M. Buss și K. Craig, 1983).

Psihosociologia personalității

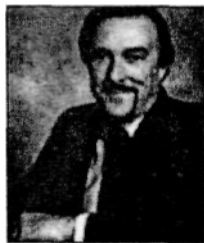
• **Nicolae Mărgineanu** dezvoltă modelul bio-psiho-sociocultural al personalității în lucrarea *Condiția umană* (București, Editura Științifică, 1973). În prezentarea cărții, autorul afirmă: „persoana umană este o structură bio-psiho-socială care se adaptează în mod conștient la lume și la societate, cu cauzalitatea proprie cea mai ridicată, realizând salturile cele mai mari în direcția Binelui, Adevărului și Frumosului”. Este o lucrare de psihologie social-culturală (p. 6), în care sunt tratate subiecte, precum : psihologia, sociologia și antropologia culturală a persoanei, integrarea socială a Eului, încrederea în viață și frica de viață, ereditatea socioculturală, pluralitatea rolurilor sociale, atitudinile sociale, conflictele socioculturale ș.a.

Iubirea

• **Zick Rubin** analizează *iubirea* din punct de vedere psiho-sociologic (*Liking and Loving : An Invitation to Social Psychology*, New York, Random House, 1973) și elaborează o *scală pentru măsurarea iubirii*. Zick Rubin consideră că iubirea are două componente : *eros* - corespunzător iubirii-pasiune și *agape* - corespunzător iubirii-camaraderie (în terminologia utilizată de Ellen Berscheid și Elaine Walster).

• Începând din 1973, **Petru Pânzaru** publică o serie de studii și articole privind psihosociologia propagandei: *Mecanisme sociale și psihosociale ale acțiunii de convingere* (1973), *Cu privire la eficacitatea propagandei* (1977), *Propagandă și educație* (1978) ș.a.

• **Kenneth J. Gergen** postulează că psihologia socială nu este decât o ramură (domeniu) a istoriei contemporane, care constă în cercetarea sistematică a istoriei actuale („Social Psychology as History”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1973, 26, pp. 309-320).

**Philip G.
Zimbardo**

• **Philip G. Zimbardo** (n. 1933) coordonează experimentul din subsolul Universității Stanford în care se simula relația prizonier/gardian. Subiecții din experiment (gardienii) și-au exercitat autoritatea în mod traumatic asupra prizonierilor (subiecți voluntari în experiment). Deși proiectat să dureze două săptămâni, experimentul a trebuit - din această cauză - să fie întrerupt după șase zile („On the Ethics of Intervention in Human Psychological Research : With Special Reference to the Stanford Prison Experiment”, in *Cognition*, 1973, 2, pp. 243-256).

• Apare lucrarea *Psihosociologia organizării și a conducerii* (București, Editura Politică) de **Cătălin Zamfir**.

- *Elliot Aronson* editează volumul *Reading about The Social Animal* (New York, W.H. Freeman and Company, 1973), în care sunt adunate studiile „complementare și suplimentare” lucrării sale din 1972: cercetări clasice și contemporane, cu subiecte strict delimitate sau cu extensie panoramică. Lucrarea este structurată pe opt capitole tratând: 1) „Reflecții despre procesul de cercetare științifică” (Elliot Aronson); 2) „Conformare și obediență” (Solomon Asch, Stanley Milgram, John M. Darley și Daniel C. Batson, Philip G. Zimbardo); 3) „Comunicarea în masă, propaganda și persuasiunea” (James M. Dabbs, Richard L. Miller, Craig Haney, David P. Phillips); 4) „Cogniția socială” (Douglas T. Kenrick, Michael Ross, Russel H. Fazio, Michael D. Storms); 5) „Autojustificarea” (Elliot Aronson, Jonathan L. Freedman, Danny Axsom, Chris Dickerson); 6) „Agresivitatea umană” (Leonard Berkowitz, Russell G. Geen, Dane Archer, Ronald W. Rogers, Neil M. Malamuth); 7) „Prejudecată și atribuire” (Carl O. Word, Dore Butler, Claude M. Steele, Muzafer Sherif, Elliot Aronson, T.F. Pettigrew); 8) „Simpatia, iubirea și sensibilitatea interpersonală” (Elaine Walster Hatfield, Sara B. Kiesler, Mark L. Snyder, Donald G. Dutton, Margaret S. Clark). În 1995 a apărut ediția a VII-a a acestui volum, cu sumarul și autorii menționați.

Psihologia socială

- *Charles U. Larson* definește *persuasiunea* ca „un proces prin care opțiunile decizionale sunt intenționat limitate sau extinse prin interacțiunea mesajelor, surselor și receptorilor și prin care atitudinile, credințele, opiniile sau comportamentele sunt schimbate printr-o restructurare cognitivă a imaginii despre lume a persoanei sau a cadrului său de referință” (*Persuasion : Reception and Responsibility*, Belmont, Wadsworth Publishing Company, Inc., 1973, p. 10).

Persuasiunea

- *John Platt* propune termenul de „capcane sociale” (*social traps*) pentru a desemna comportamentele care au imediat o gratificație pozitivă, dar care pe termen lung se soldează cu consecințe negative (de exemplu, fumatul sau excesul alimentar). John Platt face distincție între *capcanele personale* și *capcanele sociale*. În capcanele colective „eroul” (cel ce se angajează în rezolvarea problemei) este lipsă. Să ne gândim ce se întâmplă când automobilistii bucureșteni se întorc din *week-end* și zăresc pe șosea un câine mort. Oprește cineva mașina ca să degajeze șoseaua? „Eroul lipsește” - cum ar fi spus pentru astfel de situații John Platt („Social Traps”, în *American Psychologist*, 1973, 28, pp. 641-651).

Capcane sociale

- *Irving Altman* și *Dalmas M. Taylor* formulează *teoria penetrării sociale*, care explică evoluția relațiilor interpersonale pe baza costurilor și beneficiilor. Conform acestei teorii, relațiile interpersonale presupun schimburi sociale (informații, afectivitate etc.). Relațiile evoluează de la schimburi superficiale la schimburi intime. Auto-dezvăluirea, după autorii citați, reprezintă un aspect al procesului de penetrare socială (*Social penetration : The Development of Interpersonal Relationships*, New York, Hoit, Rinehart & Winston, 1973).

Teoria penetrării sociale

1974

Teoria disonanței cognitive

• *Harold B. Gerard, E.S. Conolley și R.A. Wilhelmy* propun modificarea *teoriei disonanței cognitive*, arătând că angajarea indivizilor într-o acțiune depinde de mai mulți factori, iar justificarea comportamentului contraatitudinal are trei praguri. Disonanța ar opera numai la nivelul primelor două praguri, iar dincolo de al treilea prag remunerația suplimentară conduce la o *schimbare atitudinală* în sensul pozitiv, favorabil comportamentului realizat. Se ajunge astfel la o *curbă în U* care aproximează relația dintre mărimea remunerației și schimbarea atitudinală. E.S. Conolley (1970) demonstrase deja experimental existența unei astfel de relații.

Controlul eului

• *Mark L. Snyder* („The Self-monitoring of Expressive Behavior”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1974, 30, pp. 526-537) introduce conceptul de „control al eului” pentru a desemna acordul eului cu mediul înconjurător și cu alte persoane. Un control al eului ridicat presupune flexibilitate și o probabilitate sporită de a face față situațiilor. Persoanele cu un control al eului scăzut au un comportament constant și prezintă o similitudine a eului public și a eului privat.

Expunerea repetată

• *D.J. Stang, A. Heingartner și J.V. Hall* fac experimente cu stimuli vizuali și auditivi; pe baza acestor experimente se demonstrează că *expunerea repetată* la aceiași stimuli conduce la o atitudine favorabilă.

Psihologia socială

• Sub semnătura lui *Pantelimon Golu* (n. 1934) se tipărește primul curs universitar de *Psihologie socială* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974), în care, după ce sunt discutate problemele teoretico-metodologice ale psihologiei sociale (obiectul de studiu, raporturile cu celelalte științe, sistemul psihologiei sociale și actualitatea cercetărilor psihosociologice), se prezintă contribuțiile lui K. Marx, Fr. Engels și V.I. Lenin la fondarea „psihologiei sociale ca știință”. Sunt identificate etapele evolutive ale psihologiei sociale, expunându-se „punctele de vedere” ale lui A. Comte, G. Tarde, E. Durkheim. Se acordă un loc central problematicei persoanei în psihologia socială (influența factorilor socioculturali asupra acesteia, statusul și rolul social al persoanei, nivelul de aspirații etc). Relațiile interpersonale, comunicarea, percepția interpersonală, psihologia grupurilor mici și fenomenele de masă conturează domeniul psihologiei sociale în viziunea titularului disciplinei de la Universitatea București.

Sandra Lipsitz
Bem

• *Sandra Lipsitz Bem* propune un *model de măsurare a masculinității/feminității* (*Bem Sex-Role-Inventory*) și identifică situația unor persoane care obțin scoruri ridicate atât la masculinitate, cât și la feminitate și pe care le numește *androgine psihologic* („The Measurement of Psychological Androgyny”, in *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1974, 42, pp. 155-162). Cercetările ulterioare au arătat că există o legătură între masculinitate, feminitate, androginie psihică și bolile mintale. De asemenea, s-a constatat că

în societățile vestice caracteristicile masculinității (a acționa ca lider, a fi ambițios, competitiv, independent etc.) sunt mai mult apreciate decât cele ale feminității (a fi afectivă, a arăta compasiune, a fi docilă, înțeleghătoare etc.).

- *Preferința interpersonală* (București, Editura Științifică, 1974) de **Dinu Grama** tratează o temă de psihosociologie aplicată la industrie, viața de grup. Autorul trece în revistă *teoriile atracției interpersonale* (psihanalică, fenomenologică, sociometrică, psihosociologică și axiologică) și propune un model de diagnoză a grupurilor din punct de vedere al preferinței interpersonale, bazat pe tehnicile sociometrice.

*Teoriile atracției
interpersonale*

- **Stanley Milgram** introduce noi variabile (prestigiul instituției, apropierea/departarea experimentatorului de subiectul de experiment, ordinul direct sau prin telefon) în experimentul devenit clasic asupra *obediinței* (*Obedience to Authority*, New York, Harper & Row, 1974). Autorul consideră că obediința constituie un element de bază în structura vieții sociale, că ea este o tendință profundă a comportamentului multor persoane. Datorită obediinței, milioane de evrei au fost omorâți de către naziști (p. 2). În finalul cărții, Stanley Milgram conchide: „Ne naștem cu un potențial de obediință, interacțiunea acestuia cu influența societății generează omul obedient” (p. 123). Stanley Milgram consideră că trăsăturile de personalitate nu sunt un bun predictor al comportamentelor: „Psihologia socială modernă ne învață o lecție de o importanță capitală: în majoritatea cazurilor, ceea ce determină acțiunea unei ființe umane este mai puțin tipul de individ pe care îl reprezintă, ci mai degrabă tipul de situație cu care el se confruntă” (*apud* Ewa Drozda-Senkowska, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Eurocart, 1999, p. 96). Din ansamblul experimentelor sale, Stanley Milgram formulează următoarea concluzie: „în marea lor majoritate oamenii fac ceea ce li se spune să facă, fără a ține seama de natura actului prescris și fără a fi frânați de conștiința lor, din momentul în care ordinul pare să emane de la o autoritate legitimă” (*op.cit.*, p. 223).

Obediența

- **W. Kilham și L. Mann** demonstrează printr-un experiment de laborator după modelul lui Stanley Milgram că femeile au o tendință spre supunere (*obediință*) mai redusă decât bărbații („Level of Destructive Obedience as a Function of Transmitter and Executant Roles in the Milgram Obedience Paradigm”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1974, 29, pp. 696-702).

*Identitatea
personală*

- **Erik H. Erikson** publică lucrarea *Dimensions of a New Identity* (New York, Norton, 1974), în care este analizat conceptul de *identitate*, asimilat *supraeului*, rezultat al internalizării normelor sociale în procesul socializării.

Supraeul

- **Nicolae Radu** (n. 1929) și colaboratorii investighează grupurile școlare (*Teoria grupurilor și cercetarea colectivelor școlare*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974).

Donn Byrne

Psihologia socială

• *Ioan Nicola* publică lucrarea *Microsociologia colectivului de elevi* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974).

• *Robert A. Baron* și *Donn Byrne* publică manualul universitar *Social Psychology : Understanding Human Interaction* (Boston, Allyn and Bacon, Inc., 1974). Cele treisprezece capitole ale lucrării tratează despre : 1) „înțelegerea comportamentului social” ; 2) „Percepția socială: cunoașterea altora și a noastră înșine” ; 3) „Atitudinile, schimbarea atitudinilor și cogniția socială” ; 4) „Prejudecățile și discriminarea” ; 5) „Atracția interpersonală și iubirea” ; 6) „Influența socială: schimbarea comportamentului altora” ; 7) „Comportamentul prosocial: ajutorarea celorlalți” ; 8) „Agresivitatea: natura, cauzele și controlul ei” ; 9) „Schimbul social” ; 10) „Grupurile și comportamentul individual: consecințele apartenenței” ; 11) „Environment și comportament” ; 12) „Aplicații ale psihologiei sociale” ; 13) „Comportamentul sexual: cea mai intimă formă de interacțiune socială”. Ca definiție de lucru, autorii propun : „psihologia socială este domeniul științific care studiază modul în care comportamentul, simțirea sau gândirea unui individ sunt influențate sau determinate de comportamentul și/sau de caracteristicile altor persoane” (p. 7). În ceea ce privește etapele de evoluție ale psihologiei sociale, autorii disting : 1) Apariția psihologiei sociale (1908, 1924, 1935, 1939); 2) Decadele de creștere (1940, 1950, 1960); 3) Psihologia socială la răscruce (1970, 1980); 4) Psihologia socială în anii '80: diversitate și aplicabilitate (p. 15).

Teoria identității sociale

• *Henri Tajfel* publică studiul „Social Identity and Intergroup Behavior” (în *Social Science Information*, 1974, 13, pp. 65-93), în care este schițată *teoria identității sociale*. Depășind limitările teoriilor psihosociologice individualiste, Henri Tajfel consideră că *identitatea socială* reprezintă structura psihologică ce permite legătura dintre individ și grup. *Identitatea socială* derivă din conștiința apartenenței la unul sau la mai multe grupuri sau categorii sociale (națiuni, grupuri etnice și religioase, profesii etc). Omogenitatea percepțiilor și uniformitatea comportamentelor pot explica interiorizarea normelor și valorilor *in-group-ului*, prin identificarea individului cu grupul din care face parte.

• *Robert A. Hinde* publică volumul *Biological Bases of Human Social Behavior* (New York, McGraw-Hill, 1974).

• *Henri H. Stahl* (1901-1991) publică lucrarea *Teoria și practica investigațiilor sociale*, în două volume (București, Editura Științifică, 1974), în care sintetizează experiența de cercetare științifică de teren a fenomenelor și proceselor sociale, inclusiv psihosociologice : observarea opiniilor, tehnicile anchetelor verbale etc.

Ellen Berscheid

• *Ellen Berscheid* și *Elaine Walster (Hatfield)* studiază *atracția interpersonală* și ajung la concluzia că bărbații preferă parteneri atrăgătoare din punct de vedere fizic, iar femeile manifestă preferință pentru bărbații cu nivel înalt de școlaritate și cu posibilități de câștig

ridicate. În analiza psihosociologică a iubirii, fac distincție între *iubirea-pasiune (eros)* și *iubirea-camaraderie (agape)* („Physical Attractiveness”, in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., New York, Academic Press, 1974, voi. 7).

- **Cătălin Mamali** (n. 1945) publică lucrarea *Intercunoașterea* (București, Editura Științifică, 1974), în care abordează probleme privind metodologia cercetărilor psihosociologice (statusul subiectului în cercetarea psihosocială, tehnica autochestionării), precum și o serie de fenomene psihosociologice (transparența și transpătrunderea, intercunoașterea și comportamentul interpersonal).

- **Eleonore E. Maccoby și Carol Jacklin** analizează un număr de aproximativ 1400 de studii privind diferențele psihologice dintre sexe, publicate în revistele de specialitate. Cei doi autori ajung la următoarele concluzii în ceea ce le privește pe femei comparativ cu bărbații: sunt mai sociabile, mai influențabile, au un respect de sine mai puțin accentuat, învață pe de rost și au performanțe superioare în sarcinile simple, repetitive, sunt mai puțin motivate de reușita socială, sunt „auditive”, în timp ce bărbații sunt „vizuali”. S-a mai constatat că femeile au aptitudini verbale mai dezvoltate, iar bărbații au performanțe superioare la testele de aptitudini vizual-spațiale și matematice; sunt mai agresivi decât femeile. Interesul pentru tema *diferențelor psihologice dintre sexe* este menținut de mișcarea feministă, apărută în anii '60 (*The Psychology of Sex Differences*, Stanford, Stanford University Press, 1974). Se recunoaște astăzi că cercetarea diferențelor psihologice dintre bărbați și femei a fost (și este) tributară ideologiei: există *alpha bias* (exagerarea diferențelor), dar și *beta bias* (minimalizarea diferențelor).

- Își începe apariția publicația trimestrială *Personality and Social Psychology Bulletin* a Asociației americane de psihologie. Revista publică, în special, studii teoretice și metodologice relevante pentru interfața personalitate și psihologie socială. Sunt publicate, de asemenea, studii experimentale, studii de caz, cercetări bazate pe observație, simulare, analiza conținutului comunicării **ș.a.m.d.**

- **George Levinger** sugerează existența a trei niveluri în relațiile dintre două persoane: atitudini și impresii unilaterale (lipsa interacțiunii), contact de suprafață (atitudini bilaterale, unele interacțiuni), mutualitate (minoră, moderată sau majoră) („A 3-Level Approach to Attraction: Toward an Understanding of Pair-Relatedness”, in *Foundations of Interpersonal Attraction*, T.H. Huston, ed., New York, Academic Press, 1974).

- **Adrian Neculau** (n. 1938) analizează în lucrarea *Introducere în dinamica grupurilor* (Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, 1974) relațiile interpersonale și influența lor asupra muncii, integrarea socioprofesională și opiniile despre statusul social de muncitor).

- **Fred E. Fiedler și M. M. Chemers** publică lucrarea *Leadership and Effective Management* (Glenview, Scott, Foresman and Co., 1974).

Intercunoașterea

*Diferențele
psihologice
dintre sexe*

Fred E. Fiedler

- Euristica*
- *A. Tversky și D. Kahneman* introduc termenii de „euristică de reprezentativitate” (deducția că două obiecte asemănătoare acționează în același fel) și „euristică de disponibilitate” (tendința de a considera evenimentele mai ușor disponibile în memorie ca fiind mai frecvente, mai probabile și mai eficiente în cauzal) („Judgement under Uncertainty. Heuristics and Biases”, in *Science*, 1974. 185, pp. 1124-1131). Existența erorilor produse de cele două tipuri de euristică îl determină pe Serge Moscovici să vorbească despre *mentalitatea prelogică a lumii civilizate* (*Psychologie sociale des relations a autrui*, S. Moscovici, ed., Paris, Nathan, 1994).
- 1975
- *Septimiu Chelcea* (n. 1940) elaborează o lucrare cu caracter metodologic: *chestionarul în investigația sociologică* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975). Sunt prezentate evoluția sondajelor de opinie publică, valoarea și limitele chestionarului în anchetele psihosociologice.
- Teoria densitate-intensitate*
- *Jonathan L. Freedman* formulează *teoria densitate-intensitate*, conform căreia *densitatea* (situațiile în care sunt multe persoane în același spațiu) amplifică reacțiile tipice, pozitive sau negative, ale persoanelor (*Crowding and Behavior*, New York, Viking Press, 1975).
- Autocontrolul*
- *Mark L. Snyder și T. C. Monson* propun caracterizarea persoanelor după modul în care fie situația, fie dispozițiile interne ghidează comportamentul. Primele au un *autocontrol ridicat* (*high self-monitors*), celelalte un *autocontrol scăzut* (*low self-monitors*). Această distincție va servi pentru predicția comportamentelor pe baza atitudinilor. Pentru persoanele cu autocontrol scăzut, relația atitudine-comportament este mai consistentă („Persons, Situations, and the Control of Social Behavior”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1975, 32, pp. 637-644).
- Identitatea personală*
- *Jean-Paul Codol* explică formarea identității personale prin procesul de diferențiere evaluativă care implică un fenomen de conformare superioară de sine, numit de autor *efectul PIP* (*Primus Inter Pares*) („Effet PIP et conflit des normes”, in *Annee Psychologique*, 1975, 75, pp. 127-145).
 - *Mielu Zlate* (n. 1937) publică lucrarea *Psihologie socială și organizațională industrială. Grupul primar de muncă* (București, Editura Politică, 1975). Sunt prezentate începuturile psihologiei sociale industriale și direcțiile actuale de cercetare, formarea grupurilor de muncă și dinamica lor, precum și comunicarea în grupurile de muncă din întreprindere.
- Teoria justiției procedurale*
- *John W. Thibaut* (1917-1986) și *L. Walker* formulează *teoria justiției procedurale* (*Procedural Justice : A Psychological Analysis*, New Jersey, Erlbaum, 1975), care completează teoria echității. John W. Thibaut și colaboratorii au observat că percepția echității/inechității nu depinde numai de rezultatul distribuției resurselor, ci și de corectitudinea modului de luare a deciziei ce premerge distribuirea.

Faptele de observație, ca și studiile experimentale susțin ideea că o decizie este considerată justă, indiferent de efectele ei asupra individului, dacă se consideră că s-a procedat corect. Ascultarea părților implicate, înaintea luării deciziei, face ca decizia să fie percepută ca fiind justă. Justețea deciziilor, conform teoriei lui John W. Thibaut, depinde de controlul pe care îl au indivizii asupra procedurilor de luare a deciziilor. Există un control expresiv, care constă din posibilitatea indivizilor de a-și susține punctele de vedere proprii. În viața socială, controlul expresiv este ilustrat prin instituirea votului universal (dreptul de a alege reprezentanții politici). Există, de asemenea, un control decizional exercitat chiar asupra procedurilor de lucru a hotărârilor în ceea ce îi privește. Cercetările psihosociologice recente au arătat că persoanele care au exercitat un control expresiv percep decizia ca fiind justă, chiar dacă nu au avut posibilitatea exercitării și a controlului decizional. *Teoria justiției procedurale* se află în analiza conflictelor intergrupuri, considerându-se că la originea conflictelor se află distribuția inegală a controlului expresiv și decizional între grupurile rivale.

*Teoria justiției
procedurale*

- Apare primul număr al revistei *Personality and Social Psychology Bulletin*.

- *Morton Deutsch* demonstrează că *teoria echității* nu operează beneficii în toate situațiile de schimb sau de distribuție. În locul proporționalității dintre contribuții și beneficii, în anumite situații, se recomandă regula egalității sau regula distribuirii după nevoi. Când se urmărește stabilirea unor relații de cooperare, este preferabilă regula egalității, indiferent de aportul fiecăruia. Această regulă este preferabilă și în distribuția resurselor simbolice (de exemplu, informații) sau resurselor sociale (de exemplu, afecțiune). Distribuția după nevoi este preferabilă în relațiile de prietenie, după cum remarcă Morton Deutsch („Equity, Equality and Needs”, in *Journal of Social Issues*, 1975, 31, pp. 137-149).

Teoria echității

- *Michel Argyle* publică lucrarea *Bodily Communication* (Londra, Methuen, 1975).

- *Irving Altman* publică lucrarea *The Environment and Social Behavior* (Monetary, Books/Cole, 1975), în care descrie următoarele tipuri de teritoriu : *teritoriul primar*, spațiul folosit în exclusivitate de o persoană sau de un grup restrâns o lungă perioadă; *teritoriul secundar*, spațiul utilizat în comun o perioadă de timp mai scurtă ; *teritoriul public*, utilizat de toți. Există tendința oamenilor de a personaliza spațiul, marcându-l.

*Teritoriul: primar,
secundar și public*

- *Mielu Zlate* analizează *grupul primar de muncă* în lucrarea *Psihologie socială și organizațională industrială* (București, Editura Politică, 1975).

*Grupurile
de muncă*

- Apare lucrarea lui *Jozef M. Nuttin* (n. 1933) *The Illusion of Attitude Change* (Londra, Academic Press, 1975), în care sunt comentate rezultatele unei serii de 13 experimente vizând relația

Teoria disonanței cognitive

dintre remunerație și schimbare atitudinală. Jozef M. Nuttin și colaboratoarea sa Annie Beckers regăsesc în unele experimente relația prezisă de *teoria disonanței cognitive*: remunerația mai slabă determină o schimbare atitudinală favorabilă, în concordanță cu comportamentul realizat. În alte experimente relația remunerație-schimbare atitudinală este curbiliniară. Datele experimentale îl conduc pe Jozef M. Nuttin la *ipoteza caracterului insolit* al recompensei sau al situației drept cauză a schimbării atitudinale. În situații bizare, subiecții sunt tentați să extragă explicația despre atitudinea lor din ceea ce au declarat în scris (eseul contraatitudinal). „Acest efect de contaminare a răspunsului este determinat de natura surprinzătoare a unor stimuli stranii, originali, incomozi sau disonanți care precedă răspunsul atitudinal și sporesc dominanta relativă și impactul răspunsurilor mai recente asupra răspunsurilor atitudinale care urmează” (J.M. Nuttin, *op. cit.*, p. 156, *apud* W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 218). Ipoteza caracterului insolit conferă o natură *asociaționistă* atitudinilor, nemaifiind înțelese ca *dispoziții spre acțiune*, ci doar ca impact al răspunsurilor anterioare asupra răspunsurilor următoare. Acest impact este în funcție de: natura răspunsurilor precedente; gradul de perturbare; continuitatea temporală între răspunsuri.

Aptitudinile

Predicția comportamentului

- Referitor la *predicția comportamentului* pe baza atitudinilor, R. Norman formulează ipoteza: dacă în structura atitudinii componenta afectivă este consistentă cu cogniția, atunci predicția poate fi realizată.

- *Aurora (Perju) Liiceanu*, studiind grupurile de cercetători științifici, identifică opt factori caracteristici pentru relațiile interpersonale: onestitatea, potențialul de intimitate, acceptanța, potențialul de utilitate, întărirea ego-ului, stima, similaritatea și schimbul social ritualizat.

Compliance

- *Robert B. Cialdini* și colaboratorii experimentează tehnica *ușa în față* (*The door-in-the-face technique*) pentru obținerea *compliance*: a cere inițial exagerat de mult, apoi mai puțin, exact atât cât este nevoie („A Reciprocal Concessions Procedure for Inducing Compliance: The Door-in-the-face Technique”, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1975, 31, pp. 206-215). Pentru a obține compliance, intervalul dintre prima și cea de-a doua solicitare trebuie să fie mic. În experiment, elevii unui colegiu au fost întrebați dacă acceptă să supravegheze timp de două ore un grup de handicapați aflați într-o vizită la o grădină zoologică. Au acceptat 17% dintre cei întrebați. Unui alt grup de elevi i s-a spus: „în mod obișnuit, recrutăm voluntari dintre elevi, pentru a lucra fără plată, în calitate de consilieri la Centrul de detenție a minorilor. Serviciul constă în două ore de muncă săptămânal, timp de doi ani”. Apoi a întrebat: „Cine se oferă?”. Firește, nimeni nu a acceptat. A urmat imediat

Tehnica „ușa în față”

solicitarea de a supraveghea grupul de handicapați. De această dată, aproximativ jumătate dintre elevi au acceptat. Robert B. Cialdini apreciază că tehnica *ușa în față* se bazează pe *norma reciprocității* care ar orienta comportamentele de negociere: dacă percepi că ți s-a făcut o concesie, ai tendința să faci și tu o concesie. Robert L. Miller avansează o altă explicație : *contrastul perceptiv*. Prin contrast, cea de-a doua solicitare pare mai rezonabilă decât prima („Perceptual Contrast versus Reciproca! Concession as Mediators of Induced Compliance”, în *Canadian Journal of Behavior Science*, 1976, 8, pp. 401-409).

Norma reciprocității

- Lucrarea lui *Werner Herkner*, *Einführung in der Sozialpsychologie* (Berna, Verlag Hans Huber, 1975), va cunoaște până în 1991 cinci ediții revăzute și adăugite, marcând astfel apariția temelor de cercetare în psihologia socială.

- *Martin Fishbein* și *Icek Ajzen* propun un *model al predicției comportamentului* pornind de la atitudini. Psihosociologul american consideră că actele comportamentale sunt în acord cu intențiile declarate. Dar intențiile sunt influențate de atitudini și de presiunea socială. La rândul lor, atitudinile depind de valoarea rezultatului așteptat și de previziunea rezultatelor. *Presiunea socială* depinde de credința că și alți oameni gândesc la fel (credința normativă) (*Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, Reading, Addison-Wesley, 1975).

Martin Fishbein

- *Vriei G. Foa* și *Edita B. Foa* publică lucrarea *Resource Theory of Social Exchange* (New Jersey, General Learning Press, 1975), în care analizează comportamentul pe baza *schimbului social*. În diferite culturi, oamenii schimbă între ei următoarele resurse: iubire, servicii, bunuri, bani, informații, status social. *Principiul echității* impune reciprocitate și echilibru în schimbul social.

Echitatea

- *Martin E. Seligman* identifică fenomenul de *neajutorare învățată* (*learned helplessness*): sentimentul dominant al unor persoane că nu sunt capabile să influențeze împrejurările de viață. *Neajutorarea învățată* se asociază cu depresia psihică și cu alte tulburări mintale. Există un *stil atribuțional pozitiv* și un *stil atribuțional negativ* (*stilul atribuțional* constă din tendința persoanelor de a face atribuții într-o manieră consistentă indiferent de situațiile spatio-temporale (M.E. Seligman, *Helplessness: On Depression, Development an Death*, San Francisco, W.H. Freeman, 1975).

Stilul atribuțional

- *R.A. Wicklund* realizează o privire de ansamblu asupra cercetărilor privind *conștiința de sine obiectivă*. Conștiința de sine obiectivă reprezintă starea psihică în care persoana își concentrează atenția asupra ei înseși (R.A. Wicklund, „Objective Self-awareness”, în *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., voi. 8, New York, Academic Press, 1975).

Conștiința de sine

- Lucrarea *Social Influence and Social Change* (Londra, Academic Press, 1976) de *Serge Moscovici* introduce o nouă paradigmă în

1976

Influența minorităților

psihosociologie : *influența minorității asupra majorității*. Minoritatea poate influența majoritatea dacă este consecventă, dacă este percepută de majoritate ca fiind flexibilă, dacă respectiva minoritate corespunde *spiritului timpului* și nu are un *status social dublu* (de exemplu, homosexuali și militanți pentru recunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex). Serge Moscovici propune un nou cadru de discuție în problema *influenței sociale*: „Nu e nimic rău să fii deviant; este tragic să rămâi așa” (*op.cit.*, p. 86). Lucrarea va fi tipărită și în Franța sub titlul *Psychosociologie des minorites actives* (Paris, P.U.F., 1979).

Individul în grup

- **Bertram H. Raven** și **Jeffrey Rubin** publică volumul *Social Psychology : People in Groups* (New York, John Wiley & Sons, Inc., 1976). Cele zece capitole ale lucrării tratează despre : 1) „Fiecare om - un psihosociolog” ; 2) „Persoana în singurătate” ; 3) „Spre alții și spre noi înșine” ; 4) „Simpatia și antipatia, prietenia și agresivitatea” ; 5) „Interdependența persoanelor” ; 6) „Influența interpersonală și puterea socială” ; 7) „Structura grupurilor” ; 8) „Influența grupului asupra comportamentului individual” ; 9) „Performanța grupului și leadership-ul” ; 10) „Conflict, armonie și tensiune între grupuri”.

Bruno Bettelheim

- **Jerry E. Phares** (1976) realizează sinteza cercetărilor în domeniul *internalismului/externalismului*: W. James și J.B. Rotter (1958), B. Bettelheim (1960), J.B. Rotter (1961), J.E. Phares (1962), J.B. Rotter (1966), J.D. Scott și J.G. Phelan (1969), B.R. Strickland (1972), S. Nowichi și R.B. Strickland (1973), M.W. Stephens și P. Delys (1973), W. Mischel și R. Zeiss (1974) (J.E. Phares, *Locus of Control in Personality*, New Jersey, General Learning Press, 1976).

- Revista *Sociometry*, fondată în 1937 de **Jacob L. Moreno**, își schimbă numele în *Social Psychology*, iar un an mai târziu, în 1979, apare sub denumirea *Social Psychology Quarterly*, ca revistă a Asociației Americane de Sociologie.

- **Birtt L. Duncan** comunică rezultatele unui experiment care relevă importanța *schemelor* în interpretarea evenimentelor. Unor studenți albi li s-a prezentat o înregistrare video a unei altercații dintre două persoane, în finalul căreia o persoană a agresat pe cealaltă. Culoarea pielii (alb/negru) a agresorului și victimei era diferită de la un experiment la altul. La un interval de timp, s-a cerut studenților să evalueze violența agresorului. Când agresorul era negru, 70% dintre studenți apreciau că acesta a avut un comportament violent, dar când agresorul era alb proporția studenților care apreciau că acesta ar fi avut un comportament agresiv scădea până la 13% („Differential Social Perception and Attribution of Intergroup Violence”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1976, 34. pp. 590-598).

- **Michael Billig** publică lucrarea, devenită clasică. *Social Psychology and Intergroup Relations* (Londra, Academic Press, 1976).

- **E.W. Mathes** și **T.A. Guest** au demonstrat printr-un experiment că fenomenul *comportamentului antisocial* de grup este influențat

Schemele mintale

Influența anonimatului

de *anonimat*. După cei doi psihosociologi, „calitatea de membru al unui *grup* favorizează comportamentul antisocial, apartenența la *grup* induce *anonimat*, iar *anonimatul* facilitează comportamentul antisocial" (*apud* Șt. Boncu, *op.cit.*, p. 180).

- C.B. Wortman și colaboratorii studiază experimental factorii care influențează reacția receptorului în cazul *autodezvăluirii* („Self-disclosure : An attributional perspective", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1976, 33, 2, pp. 184-191). Persoanele care transmit informații intime chiar de la începutul unei relații interpersonale sunt considerate imature, neadaptate social, false. Spre deosebire de acestea, persoanele care dezvăluie aspecte ale vieții intime numai după ce relația interpersonală s-a consolidat sunt considerate demne de încredere. Iată sfatul pe care îl dau psihosociologii menționați: „Dacă cineva vrea să dezvăluie o informație personală unei noi cunoștințe, trebuie să se abțină cel puțin opt sau zece minute. Numai procedându-se astfel crește probabilitatea ca celălalt să răspundă favorabil" (*apud* Șt. Boncu, *Psihologie si societate*, Iași, Editura Erola, 1999, p. 19).

Autodezvăluirea

- Y. Amir demonstrează efectul pozitiv al *contactului intergrupuri* în condițiile *cooperării* („The Rol of Intergroup Contact in Change of Prejudice and Ethnic Relations", in *Towards the Elimination of Racism*, P.A. Katz, ed., New York, Pergamon Press, 1976).

Cooperarea

- Impactul vieții urbane asupra comportamentelor *prosociale* a fost pus în evidență și prin studiul lui H. Takooshian și colaboratorii („Who Wouldn't Help a Lost Child ? ", in *Psychology Today*, 1977, 10, pp. 67-68). Un copil de șase ani pretindea că s-a răătăcit și-i ruga pe trecători să telefoneze acasă la el pentru a-i anunța pe părinți: orașenii au acordat ajutor în proporție de 46%. În timp ce neorașenii în proporție de 72%. Faptul că în orașe comportamentul prosocial se întâlnește mai rar decât în mediul rural a fost relevat de trecerea în revistă a 65 de cercetări pe această temă (N.M. Steblay, 1987).

1977

Comportamentul prosocial

- Germaine de Montmollin face sinteza cercetărilor psihosociologice privind influența socială. În psihosociologie, prin influență socială se înțeleg „modificările în raționamentele, opiniile și atitudinile individului - sau ale grupului - ca urmare a luării la cunoștință a raționamentelor, opiniilor și atitudinilor altor persoane față de același subiect" (G. de Montmollin, *L'Influence sociale*, Paris, P.U.F., 1977, p. 8).

- Lee Ross numește „eroare fundamentală a atribuirii" tendința de a explica toate comportamentele altora prin factorii de personalitate și de a ignora factorii de context, situaționali. Este o contribuție la *paradigma atribuirii* („Distortions in the Attribution Process", in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., New York, Academic Press, 1977).

Lee Ross

- *S.L. Duncan* și *D.W. Fiske* prezintă o sinteză a studiilor privind interacțiunea directă (*Face-to-Face Interaction*, New Jersey, Erlbaum, 1977).

Gândirea de grup

- *Mattie L. Flowers* verifică experimental ipotezele desprinse din teoria lui Irving Janis despre *gândirea de grup*. Cercetătoarea americană analizează rolul *coeziunii grupului de decizie* în generarea gândirii de grup și ia în considerare două *stiluri de leadership* : stilul deschis (liderul încurajează opiniile divergente) și stilul închis (își declară ferm opțiunea, inhibă participarea la discuții și grăbește atingerea consensului) („A Laboratory Test of Some Implications of Janis's Groupthink Hypothesis", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977, 35, pp. 888-896).

Psihologia comunității

- *J. Rappaport* contribuie cu lucrarea *Community Psychology : Values, Research and Action* (New York, Holt, Rinehart & Winston, 1977) la conturarea unui nou domeniu al psihosociologice: *psihiologia comunității*, care se ocupă cu sănătatea mintală a comunității, accentuând importanța conlucrării și sprijinului social. Ca metodă, această ramură a psihologiei încurajează cercetarea-acțiune și studiul de caz. În SUA, *psihiologia comunității* a fost recunoscută încă din 1966 în cadrul Asociației Americane de Psihologie, iar la începutul anilor '70 și-au început apariția revistele: *Journal of Community Psychology* și *American Journal of Community Psychology*.

Adrian Neculau

- *Hazel R. Markus* relansează teoria „self-ului ca schemă” (schemă), potrivit căreia *self-ul* constituie o structură a memoriei compusă dintr-o colecție de *schemă (scheme)*, adică de structuri cognitive care servesc la structurarea experiențelor indivizilor într-un domeniu dat.

- *Adrian Neculau* publică lucrarea *Liderii în dinamica grupurilor* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977). Prezentând o sinteză a problematicei psihosociologice a grupurilor primare, inclusiv conducerea acestora, lucrarea s-a constituit într-un punct de referință pentru psihosociologii din România.

Imitația

- *Albert Bandura* prezintă *teoria învățării sociale (Social Learning Theory)*, New Jersey, Prentice-Hall, 1977), în care un rol central îl are *imitația*. Achiziția noilor comportamente se poate realiza prin observarea modelelor. În cadrul teoriei lui Albert Bandura, *întărirea* nu joacă un rol important în achiziția răspunsurilor comportamentale.

- *R. Meadow* a denumit prin „sindromul Miinchausen” situația de nemulțumire a femeilor care caută refugiu în mâncare, băutură etc, fac boli somatice și se prezintă la medic pentru consult.

- *A. Tversky* demonstrează experimental că *sensul* în care se compară stimulii în construcția categoriilor influențează evaluarea asemănării lor („Features of Similarity", in *Psychological Review*, 1977, 84, pp. 327-352).

• în lucrarea *Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment* (New York, The Free Press, 1977), scrisă de **Irving L. Janis** în colaborare cu **Leon Mann**, gândirea de grup este explicată prin *eludarea defensivă*: amânarea deciziei, transferarea deciziei altora, raționalizare. Amânarea defensivă în condițiile stresului provocat de luarea deciziei este favorizată de:

- 1) probabilitatea unor consecințe negative în cazul că nu se acționează;
- 2) credința că nu poate fi găsită o soluție acceptabilă ;
- 3) inexistența unei date limită pentru luarea deciziei.

În astfel de situații, membrii grupului încearcă să elimine stresul prin eludarea deciziei.

Eludare defensivă

• **Robert A. Baron** definește *comportamentul agresiv* ca fiind orice formă de comportament care are drept scop vătămarea sau jignirea altor persoane care sunt motivate să evite un astfel de tratament" (*Human Aggression*, New York, Plenum, 1977).

Robert A. Baron

• **Stephen Worchel** și colaboratorii demonstrează că *succesul* în sarcinile de cooperare dintre grupuri are efecte benefice în rezolvarea conflictelor. În lipsa succesului are loc o depreciere a *out-group-ului*, căruia i se reproșează eșecul („Intergroup Cooperation and Intergroup Attraction: The Effect of Previous Interaction and Outcome of Combined Effort", in *Journal of Experimental Social Psychology*, 1977, 13, pp. 131-140).

• Problematika psihosociologică a *negocierilor* este prezentată de **LE. Morley** și **J.M. Stephenson** în lucrarea *The Social Psychology of Bargain* (Londra, Allen & Unwin, 1977). Cei doi autori au demonstrat că negocierile *face-to-face* sunt mai eficiente decât cele realizate la distanță, prin telefon, fără ca partenerii să se vadă reciproc. În cadrul negocierilor este important ca pozițiile grupurilor să fie exprimate clar și partenerii să poată interveni pentru lămurirea punctelor de vedere.

Negocierea

• **Mark L. Snyder**, **Elizabeth Tanke** și **Ellen Berscheid** realizează o serie de experimente care arată că o credință eronată despre o persoană sau alta conduce la *autorealizarea profeției* (*self-fulfilling prophecies*) sau la ceea ce autorii au numit *confirmare comportamentală* (*behavioral confirmation*). Unor studenți de la Universitatea Minnesota le-a fost arătată fotografia unei tinere femei foarte atractive (grupul experimental) și fotografia unei femei lipsite de atractivitate (grupul de control). Studenții au fost puși să vorbească la telefon cu persoanele din fotografie (în realitate, cu una și aceeași persoană). Studenții din grupul experimental au apreciat într-o măsură mult mai mare decât cei din grupul de control căldura vocii persoanei cu care au conversat („Social Perception and Interpersonal Behavior: On the Self-Fulfilling Nature of Social Stereotypes", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1971, 35, pp. 656-666). Aspectele psihosociologice ale profeției autorealizatoare vor fi discutate în lucrarea *Manipularea gândirii și comportamentului. Profeții care se*

Autorealizarea profeției

- autoîmplinesc* (București, Editura Sper, 2001) de *Lucian Radu-Geng* și *Cristian Ciupercă*.
- *D. Meichenbaum* descoperă faptul că oamenii deprimați, ca și cei lipsiți de motivație de autorealizare își subestimează șansele de reușită și au o expectanță negativă. El apreciază că și neajutorarea se învață, fapt pentru care propune termenul de *neajutorare învățată* (*learned helplessness*).
 - *Samuel L. Gaertner* și *John F. Dovidio*, analizând formele mai subtile de rasism al albilor din SUA, studiază experimental: neacordarea ajutorului persoanelor de culoare care au nevoie de el și acțiunile simbolice împotriva negrilor („The Subtlety of White Racism, Arousal, and Helping Behavior”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977, 35, pp. 691-707).
 - *Ion Radu* (n. 1925) pune la dispoziția studenților de la Universitatea din Cluj o parte din cursul de *Psihologie socială*. Obiectul psihologiei sociale „îl constituie - după I. Radu - studiul sistematic al unei clase de fenomene care țin de nivelul reflectării spontane, adică de primul palier al conștiinței sociale” (p. 5). Lecțiile tratează, în principal, următoarele teme : opiniile și atitudinile, imaginea de sine și percepția socială, problematica grupului mic.
 - *Myron Rothbart* și *Pamela Birrell* proiectează un experiment pentru a demonstra că *percepția figurii umane* este influențată de preconcepțiile pe care le avem. Aceeași fotografie, reprezentând chipul unui bărbat, a fost prezentată unui grup experimental ca fiind a unui șef al Gestapo-ului și unui al doilea grup experimental ca fiind a unui luptător antinazist care a salvat de la moarte mii de evrei. În primul caz, subiecții de experiment au declarat că figura respectivei persoane exprimă cruzime, iar în al doilea caz, că exprimă bunătate („Attitude and Perception of Faces”, in *Journal of Research Personality*, 1977, 11, pp. 209-215).
 - *Robin M. Dawes*, *J. McTavish* și *H. Shaklee* cercetează influența comunicării asupra cooperării în cazul *dilemelor sociale*. Au examinat experimental patru moduri de comunicare : noncomunicare (interzicerea comunicării între membrii grupului), comunicare irelevantă pentru luarea deciziei, comunicare relevantă (discutarea alternativelor pentru depășirea dilemei sociale) și comunicare relevantă asociată (declarații asupra intențiilor). S-a constatat că numai comunicarea relevantă influențează pozitiv *cooperarea* („Behavior, Communication and Assumption about Other People Behavior in a Commons Dilema Situation”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1977, 35, pp. 1-11).
 - *F.S. Anderson* a făcut analiza studiilor despre influența violenței TV asupra tendințelor agresive ale copiilor publicate în intervalul 1956-1976. În aproximativ 75% dintre studii s-a găsit o asociere a violenței din emisiunile TV și agresivitate; în 20% dintre studii concluzia arată că urmărirea programelor TV cu scene

de violență au ca urmare reducerea agresivității (F.S. Anderson, „TV Violence and Aggression”, in *Public Opinion Quarterly*, 1911, p. 41)

- **Alice H. Eagly, Wendy Wood și Shelly Chaiken** constată că persoanele care pledează împotriva propriilor lor interese sau care adoptă o atitudine antipopulistă sunt percepute ca fiind mai sincere decât persoanele care aduc argumente în acord cu propriile lor interese. Persoanele din prima categorie influențează mai puternic schimbarea opiniilor („Causal Inferences about Communicators and their Effect on Opinion Change”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, pp. 424-435).

1978

*Schimbarea
opiniilor*

- **Henri Tajfel** publică un volum de studii pe problemele psihosociologiei minorităților etnice și ale relațiilor intergrupale. *Identitatea socială* este definită ca „parte a eului individual (*individual's self-concept*) care decurge din (...) conștiința de membru al grupului social (sau grupurilor) împreună cu semnificația emoțională și axiologică asociată faptului de a fi membru” (p. 63) al acestuia (sau acestora) (*Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*, Londra, Academic Press, 1978).

Identitatea socială

- în *Dicționar de psihologie* (București, Editura Albatros, 1978) de **Paul Popescu-Neveanu** (1926-1994) se regăsesc definițiile multor termeni de psihologie socială, precum și o încercare de stabilire a obiectului de studiu: „fenomenele psihice legate de relațiile și interacțiunile indivizilor, comportamentele lor în câmp social, influențele acestuia asupra indivizilor și reacțiile acestora, în genere fenomenele de psihism colectiv” (p. 586). Autorul opinează că s-a ajuns la un consens cu privire la obiectul psihologiei sociale și anume: „comunicarea între persoane (în care rolul principal îl are limbajul), relațiile interpersonale, grupurile mici, comportamentele în mulțime, fenomenele psihosociale de masă, opinia publică și informația colectivă, psihologia claselor sociale, a popoarelor, a regiunilor, a satelor, a orașelor” (p. 587).

Paul Popescu-
Neveanu

- **Tory E. Higgins și W.S. Rholes** studiază efectele autopersuasiunii („Saving is Believing”, in *Journal of Experimental Social Psychology*, 1978, 14, pp. 363-387).

- în lucrarea *Cultura relațiilor interpersonale* (București, Editura Politică, 1978), **Elena Zamfir** prezintă teoriile psihologiei umaniste.

- **Willem Doise (n. 1935), Jean-Claude Deschamps (n. 1947) și Gabriel Mugny (n. 1949)** publică lucrarea *Psychologie sociale experimentale* (Paris, A. Colin, 1978), în care sunt comentate experimentele „clasice” din domeniile psihosociologiei relațiilor dintre grupuri, influența socială, raporturile individ-societate și funcționarea sociocognitivă. Cele 16 capitole tratează: prejudecățile și diferențierea categorială, definirea de sine și identitatea socială,

*Psihologia
socială
experimentală*

ancorarea socială a judecăților, devianța, normalizarea, decizia și polarizarea colectivă, conformismul și obediența, influența minorităților, subiectul uman - un individ interpretat și identificat, compararea socială, atribuirea, reacțanța psihologică, echilibrul cognitiv, disonanța cognitivă, stările emotive și corporale, construirea socială a inteligenței. În 1996, lucrarea a fost tradusă și în limba română (Iași, Editura Polirom, 1996).

*Interferența
comportamentală*

- **Robert A. Baron** și **Judith Rodin** constată că nu proximitatea induce disconfort psihic, ci *interferența comportamentală*, limitarea alegerii comportamentului dorit, restrângerea controlului asupra situației („Perceived Control and Crowding Stress”, in *Advances in Environmental Psychology*, New Jersey, Erlbaum, 1978).

Iubirea

- **Elaine Walster (Hatfield)** și **William G. Walster**, abordând din punct de vedere psihosociologic iubirea, introduce distincția între *iubirea-pasiune* și *iubirea-camaraderie*. Studiază, de asemenea, expresia geloziei la bărbați și la femei (*A New Look at Love*, Massachusetts, Addison-Wesley, 1978).

Categorizarea

- **Mark L. Snyder** și **S. W. Uranowitz** demonstrează experimental că oamenii au tendința de a stabili o concordanță între obiect și categoria lui de apartenență, reconstruind elementele astfel ca să fie posibilă apartenența obiectelor la o categorie, pentru ca să se justifice eticheta pusă. Subiecților de experiment li s-au furnizat unele elemente din biografia unei tinere, Betty K. La un interval de o săptămână, grupele experimentale au mai primit un element din biografia lui Betty K. (faptul că „împarte viața cu o altă femeie” - grupul experimental A - și că „împarte viața cu soțul său” - grupul experimental B). Grupul de control nu a mai primit nici o informație suplimentară. S-a cerut apoi tuturor subiecților de experiment să reconstituie biografia tinerei, pe baza răspunsului la un chestionar cu întrebări la alegere. S-a constatat o diferență netă între grupurile experimentale și grupul de control, răspunsurile fiind concordante cu eticheta pusă (homosexualitatea) („Reconstructing the Past: Some Cognitive Consequences of Person Perception”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, pp. 941-950).

*Psihosociologia
școlară*

- Colectivul de elevi ca grup social este investigat de **Ioan Nicola** cu ajutorul observației psihosociale, tehnicilor sociometrice, scalelor de atitudine și experimentului (*Dirigintele și sintalitatea colectivului de elevi*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978).

*Stilul
comportamental*

- Doi cardiologi americani, **M. Friedman** și **R.H. Rosenman**, au identificat un stil *comportamental* care ar favoriza bolile cardiovasculare. Persoanele marcate de spiritul de competiție, de dorința reușitei profesionale și sociale, hiperactive, nerăbdătoare, care au sentimentul că trăiesc sub presiunea timpului ce trece prea repede și care se angajează în sarcini greu de atins aparțin *tipului A* (ceilalți aparțin *tipului B*). *Type A Behavior Pattern* (TABP) reprezintă o schemă comportamentală care permite clasificarea persoanelor și

înțelegerea comportamentelor sociale : persoanele aparținând *tipului A*, de regulă, vorbesc tare, gesticulează, au tendința de a-i întrerupe pe interlocutori, se raportează ostil la alții. Nerăbdarea, implicarea puternică în muncă, spiritul de competiție caracterizează, de asemenea, persoanele aparținând *tipului A*. Acestea au, comparativ cu *tipul B*, performanțe superioare în sarcini obositoare, muncesc mai mult, acționează rapid, ignoră distracțiile și relaxarea, încearcă să obțină controlul asupra situației, simțindu-se puternic frustrați când îl pierd.

- **Mark R. Lepper și David Greene** studiază experimental *reducerea motivației intrinseci*, care conduce la scăderea performanțelor în condițiile suprimării recompenselor la copii (*The Hidden Cost of Reward*, New Jersey, Erlbaum, 1978).

- **L.A. Hayduk** („Personal Space : An Evaluative and Orienting Overview”, în *Psychological Bulletin*, 1978, 85, pp. 117-143) imaginează *modelul tridimensional al spațiului personal*, conform căruia forma clasică cilindrică a spațiului personal devine trunchi de piramidă cilindrică cu vârful în jos, astfel că diametrul inferior (la picioare) este mai mare decât diametrul superior al bazei (la nivelul capului și al trunchiului).

- Sub redacția lui **Martin Irle** apar trei volume de studii psihosociologice, cu titlul *Kursus der Sozialpsychologie* (Darmstadt, Luchterhand, 1978). Sunt reunite studii despre procesele de disonanță cognitivă, învățare socială, judecată socială, agresivitate, decizie colectivă etc.

- **E. Rosch și Barbara B. Lloyd** editează lucrarea *Cognition and Categorization* (New Jersey, Erlbaum, 1978), în care se propune un nou model de categorizare, așa-numitul *model al prototipurilor* sau al *prototipicalității*. Noul model admite că entitățile (persoanele și obiectele) aparțin aceleiași categorii într-o măsură mai mare sau mai mică. Entitățile cele mai reprezentative pentru o categorie sunt considerate „prototipuri” și constituie punctul de referință în judecățile despre celelalte entități. Cercetările mai recente în domeniul prototipicalității au evidențiat existența mai multor niveluri ale categorizării în funcție de gradul de abstractizare. Se disting astfel trei niveluri (înalt, mediu, scăzut) ale abstractizării și, corespunzător, trei grade de includere a categoriilor. Categoriile cu nivel înalt de abstractizare (categorii de bază) cuprind cele mai multe entități descrise ca asemănătoare și conduc la comportamente diferite față de entitățile aparținând altei categorii. Categoriile cu nivel mediu de abstractizare, deși foarte bogate în caracteristici asemănătoare, nu generează diferențieri la fel de nete față de entitățile aceleiași categorii, în fine, categoriile cu nivel scăzut de abstractizare grupează mai puține entități și permit doar diferențieri nesemnificative. De exemplu, categoria „student” este categoria de bază. „Student la medicină”, „student la sociologie” etc. reprezintă categoria intermediară, iar „student la medicină, în anul al II-lea”, „student la

Mark R. Lepper

Modelul tridimensional al spațiului personal

Prototipicalitatea

Cadrele sociale ale categorizării

sociologie, în anul al II-lea" constituie categoria cea mai concretă. Așa cum remarcă Willem Doise (1994), rămâne în sarcina psihosociologilor să studieze „cadrele sociale ale categorizării”, factorii care favorizează „modelul bimodal” și „modelul prototipurilor” în procesele de categorizare.

- în studiul „Intimacy and Reciprocity in Exchange : A Comparison of Spouses and Strangers” (în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, 1, pp. 72-81), T.L. Morton propune luarea în considerare a caracterului bidimensional (descriptiv/evaluativ) al informațiilor despre noi înșine transmise celorlalți, al *autodezvăluirii*. „Să remarcăm, din punctul de vedere al acestei dihotomii - atrage atenția autoarea - că o persoană poate să trivializeze un subiect de discuție foarte intim (de exemplu, viața sexuală) folosind exclusiv descrieri, făcând apel la clișee și la informații abstracte; dimpotrivă, există și situații în care indivizii personalizează puternic chestiuni banale când se autodezvăluie (de exemplu, spălatul pe dinți sau drumul de la birou spre casă), introducând informație factuală privată și mărturisind emoții foarte intime” (*apud* Șt. Boncu, *Psihologie și Societate*, Iași, Editura Erola, 1999, p. 12).

Autodezvăluirea

- D. Zillman abordează *agresivitatea* prin prisma *teoriei atribuirii* : dacă oamenii atribuie frustrarea unor agenți accidentali, care nu intenționează să producă frustrare, atunci s-ar putea ca reacția să nu fie agresivă (*Hostility and Aggression*, New Jersey, Erlbaum, 1978).

Atribuirea

**Elaine Walster
(Hatfield)**

- Elaine Walster (Hatfield) și colaboratorii inițiază studiul psihosociologic al echității în relațiile interpersonale intime. Percepția inechității conduce la reacții diferite : acceptarea ei, solicitarea unor compensații sau declanșarea unor acțiuni pentru restabilirea echității (Elaine Walster Hatfield, William G. Walster și Ellen Berscheid, *Equity : Theory and research*, Boston, Allyn and Bacon, 1978).

- Robert B. Cialdini, John T. Cacioppo, R. Basset și J.A. Miller experimentează „tehnica momelii” (amorsarea) pentru a obține „supunerea fără presiune” : persoanele care au luat o decizie fără a cunoaște „costul real” sau pe baza unor avantaje fictive tind să-și mențină decizia, chiar dacă ulterior obțin informații corecte. Explicația amorșării se bazează pe teoria angajamentului propusă de C.A. Kiesler (1971), conform căreia doar faptele noastre ne angajează. Ne angajează cu atât mai mult cu cât avem sentimentul că am realizat faptele în condițiile libertății de decizie. În *manipularea comportamentală*, tehnica momelii (amorsarea) poate fi utilizată în combinație cu tehnica „piciorului în ușă” și cu tehnica „ușii în față” („Low-ball Procedure for Producing Compliance : Commitment then Cost”, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978, 36, pp. 463-476).

- R. Dyson-Hudson și E.A. Smith dezvoltă problematica *teritorialității* în relație cu comportamentul uman („Human Territoriality :

Teritorialitatea

An Ecological Reassessment", in *American Anthropologist*, 1978, 80, pp. 21-42).

- **Konrad Lorenz** prezintă fundamentele etologiei în lucrarea *Etologia Vergleichende Verhaltensforschung* (Viena, Springer Verlag, 1978): ca știință biologică, etologia studiază comparativ comportamentele animale și umane într-o perspectivă darwinistă.

- **Steve W. Duck** și **G. Craig** arată rolul similarității în stabilirea relațiilor de prietenie („Personality Similarity and the Development of Friendship : A Longitudinal Study", in *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 1978, p. 17).

- **St. Jones** propune integrarea abordărilor „emice" (din interior) și „etice" (din exterior) în etnopsihologie (*Integrating Ethic and Emic Approaches in the Study of Intercultural Communication*, Londra, SAGE, 1978).

- **Bibb Latane**, **Kipling D. Williams** și **Stephen G. Harkins** publică studiul „Many Hands Make Light the Work: The Causes and Consequences of Social Loafing", in *Journal of Personality and Social Psychology* (1979, 37, pp. 822-832), care cuprinde rezultatele cercetărilor experimentale asupra fenomenului de *frânare socială* (*social loafing*), pus în evidență la sfârșitul secolului al XIX-lea de Max Ringelmann. Subiecții de experiment, în grupuri de câte doi, patru sau șase, erau puși să strige împreună cât puteau de tare. Intensitatea zgomotului a crescut de 1,4 ori, de 2 ori și în grupurile de șase persoane de 2,4 ori (față de intensitatea zgomotului produs de un individ care strigă singur). Constatări de aceeași natură s-au înregistrat și în grupurile reale.

- **Charles G. Lord**, **Lee Ross** și **Mark R. Lepper** formulează „teoria rolului determinant al informațiilor inițiale", conform căreia evaluarea celorlalți depinde hotărâtor de primele impresii („Biased Assimilation and Attitude Polarization: The Effects of Prior Theories on Subsequently Considered Evidence", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, 37, pp. 2098-2109).

- Apariția lucrării lui **Serge Moscovici**, *Psychologie des minorités actives* (Paris, P.U.F., 1979), îmbogățește teoria *influențării sociale* : nu numai majoritatea poate exercita o influență socială, ci și indivizii singurari sau minoritățile, cu condiția să adopte stiluri comportamentale adecvate scopului propus și să existe un context social care să permită manifestarea comportamentelor divergente în raport cu majoritatea. Noțiunea de *minoritate* nu are în vedere, în primul rând, numărul redus de persoane, ci stilul comportamental, acțiunea. După Serge Moscovici, stilurile comportamentale ale minorităților active se caracterizează prin: investiție (cheltuirea energiei, timpului, banilor etc. pentru atingerea scopului), autonomie (independență de gândire și atitudine), consistență (organizarea informațiilor), rigiditate (reacția majoritarilor față de minoritari), echitate (preocuparea

Etologia

Etnopsihologiei

1979

Frânarea socială

Efectul primelor informații

Minoritățile active

minoritarilor de a stabili relații echitabile cu majoritarii). Pentru a influența majoritatea, *minoritățile active* urmăresc ca acțiunile lor să fie vizibile și recunoscute ca o marcă de originalitate. Fără a fi prin definiție progresiste sau reacționare, *minoritățile active* militează pentru schimbare socială.

*Identitățile
imperfecte*

- *Augusto Palmonari* introduce în psihosociologie termenul de „identități imperfecte” (*Identita Imperfette*, Bologna, Murbio, 1979).

- *Mihaela Roco* face cunoscute rezultatele experimentelor sale de psihosociologie a creativității, atrăgând atenția asupra importanței relațiilor preferențiale în colectivele de cercetare științifică (*Creativitatea individuală și de grup*, București, Editura Academiei, 1979).

Leadership-ul

- *R. T. Stein* și *T. Heller* găsesc o corelație semnificativă între *statusul de lider* și apartenența la gen: bărbații sunt mai orientați spre sarcină și sunt mai activi decât femeile, în timp ce acestea se angajează mai mult decât bărbații în activități sociale pozitive („An Empirical Analysis of the Correlations between Leadership Status and Participation Rates Reported in the Literature”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, 37, pp. 1993-2002).

Gender

- în revista *American Psychologist* (1979, 34, pp. 1085-1094), *Rhoda K. Unger* publică studiul „Toward a Redefinition of Sex and Gender”, în care propune diferențierea între caracteristicile de personalitate și comportamentele datorate factorilor biologici și cele puternic influențate de factorii socioculturali. Termenul de *gender* include acele caracteristici care sunt influențate de environment, care sunt învățate în procesul socializării.

- Pe baza unei anchete psihosociologice ample, *Anne L. Peplau* (1979) ajunge la concluzia că în cadrul *cuplului marital* persoana care are mai multă putere de decizie investește mai puțin sentiment în relația conjugală.

Richard E. Petty

- *Richard E. Petty* și *John T. Cacioppo* studiază experimental importanța *avertizării* publicului expus unui mesaj persuasiv pentru rezistența la schimbarea atitudinală. În acest caz, comparativ cu publicul neavertizat, se constată *reducerea persuasiunii* („Effects of Forewarning of Persuasive Intent and Involvement on Cognitive Response and Persuasion”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1979, 5, pp. 173-176).

- *N.S. Jacobson* și *G. Margolin* propun o teorie a căsătoriei bazată pe învățarea socială și pe principiul schimbului social. În acord cu această teorie, este imaginată o *terapie maritală* care propune sporirea beneficiilor, facilitarea comunicării și încurajarea negocierilor (*Marital Theory : Strategies Based on Social Learning and Behavior Exchange Principles*, New York, Brunner/Mazel, 1979).

- *Jean-Claude Deschamps* și *Willem Doise*, observând că în viața socială persoanele aparțin nu numai unor categorii exclusive

(ori bărbați, ori femei, ori tineri, ori vârstnici), dar și unor *categorii încrucișate* (de exemplu, bărbați tineri, femei tinere etc), formulează ipoteza diferențierii categoriale mai accentuate în condițiile categorizării simple (categorii exclusive) decât în cazul categorizării încrucișate. S-a cerut experimental unui număr de 80 cu fete de vârste între 13 și 15 ani (40 în condiții de categorizare simplă și 40 în condiții de categorizare încrucișată) să descrie persoanele din cele două tipuri de categorii (cu ajutorul unei liste de 32 de adjective). Rezultatul: diferențierea în situația de categorizare simplă este mai accentuată, comparativ cu diferențierea în situația de categorizare încrucișată („L'Effet du croisement des appartenances categorielles”, in *Experiences entre groupes*, W. Doise, ed., Paris, Mouton, 1979, pp. 293-326).

Categorizarea

- W. DeJong explică fenomenul *piciorul în ușă* prin tendința persoanelor de a fi constante: o dată ce au adoptat o atitudine, continuă să accepte atitudini sau comportamente similare din ce în ce mai puternice. Este vorba despre autopercepția persoanelor („An Examination of Self-perception Mediation of the Foot-in-the-door effect”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, 37, pp. 2221-2239).

*Tehnica
„piciorul în ușa”*

- în lucrarea *Marital Interaction* (New York, Academic Press, 1979), T.M. Gottman arată că în cuplurile maritale satisfăcute emoțional, în caz de dezacord, partenerii recunosc validitatea și importanța argumentelor celuilalt, în timp ce în cuplurile maritale nesatisfăcute emoțional, partenerii nu acordă atenție argumentelor celuilalt, aducând contraargumente, fapt ce blochează comunicarea. Este, în fond, vorba despre monologuri paralele.

- G. Lemaine publică în volumul *Experience entre groupes* (Paris, Mouton, 1979), coordonat de Willem Doise, studiul „Differenciation sociale et originalite sociale”, în care demonstrează experimental efectul stimulativ pentru grupul de apartenență al confruntării cu *out-group-urile* ce au status social superior. Când identitatea este amenințată, indivizii caută diferențierea și accentuează eterogenitatea - susține G. Lemaine.

Identitateasocială

- A.R. Davidson și James J. Jaccard analizează relația dintre nivelul informației inițiale și consistența atitudine-comportament după expunerea la informații noi. Cu cât informația inițială este mai bogată, cu atât mai puțin va influența informația nouă în sensul schimbării atitudinale („Variables that Moderate the Attitude-Behavior Relation: Results of a Longitudinal Survey”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, 37, pp. 1346-1376).

*Efectulprimelor
informații*

- Malvin J. Lerner studiază atribuirea responsabilității și propune *teoria credinței într-o lume dreaptă (belief in a just world)*. Conform acestei teorii, schițate în 1966, fiecare primește ceea ce merită și merită ceea ce primește, astfel că tindem să atribuim responsabilitatea

| 1980
*Credința într-o
lume dreaptă*

pentru situația nefericită în care se găsesc chiar persoanelor care au ajuns în această situație din cauza unor factori accidentali, pe care în nici un caz nu-i putea controla. Pentru a se proteja, oamenii cred că lucrurile rele au o rațiune (*The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*, New York, Plenum Press, 1980).

- *L.H. Fox* și colaboratorii aplică *teoria rolului determinant al informațiilor inițiale* în explicarea „spaimii de matematică” : elevii care au impresia că nu pot învăța matematica rămân cu această impresie și au „spaimă de matematică” în pofida eforturilor educative (*Women and the Mathematical Mystique*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1980).

*Comportamentul
prosocial*

- *M.D. Harvey* elaborează un model de *acordare a ajutorului*, luând în calcul următoarele elemente : abordarea situației, interpretarea situației, conștientizarea responsabilității și, în fine, realizarea comportamentului prosocial.

- Vede lumina tiparului lucrarea colectivă (*S. Chelcea, I. Mărginean, Șt. Ștefănescu, M. Zlate*), coordonată de *Cătălin Zamfir*, *Dezvoltarea umană a întreprinderii* (București, Editura Academiei, 1980). Pentru această lucrare, autorii au primit Premiul „P.S. Aurelian” al Academiei. Ideea centrală a lucrării este că fiecare organizație industrială trebuie să-și sporească preocupările pentru perfecționarea socială și umană. În acest scop se propune un model pentru diagnoza sistemului social al întreprinderilor. S-a folosit *Instrumentul standardizat de diagnoză a organizațiilor*, elaborat de J.C. Taylor și D.G. Bowers (1972), pe care autorii lucrării l-au adaptat pentru a corespunde întreprinderilor de tip socialist. Astfel au fost reținute dimensiunile : colectivul de muncă, stilul conducerii directe, climatul organizațional, satisfacția muncii. Pentru fiecare dimensiune s-au specificat variabilele, traduse prin întrebări de chestionar pentru a estima pe o *scală Likert* percepția asupra diferitelor aspecte ale organizației (întreprindere). Cu mici modificări, modelul de diagnoză propus și experimentat riguros poate fi utilizat și azi în cercetările de psihosociologie organizațională.

*Diagnoza
organizațiilor*

- *Elena Zamfir* (n. 1942) publică volumul cu titlul *Cultura libertății* (București, Editura Politică, 1980), în care se discută dimensiunile psihosociologice ale participării și necesitatea creării normelor, valorilor, practicii pentru o cultură a libertății *versus* cultura tăcerii.

Cultura libertății

- *Philippe J. Rushton* demonstrează cu ajutorul datelor experimentale că persoanele care și-au însușit *norma reciprocității* se angajează mai frecvent într-o relație altruistă decât cele care și-au interiorizat-o mai puțin sau deloc (*Altruism, Socialization and Society*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1980).

Altruismul

- în SUA, la New Jersey, apare publicația periodică *Basic and Applied Social Psychology*.

- *Pavel Mureșan* (n. 1950) prezintă teoria lui Neal E. Miller și John L. Dollard (1941) despre *învățarea socială*, teoria lui Albert Bandura (1962) privind imitația, teoria celor doi factori ai imitației, propusă de Hobart O. Mowrer (1960), tipologia comportamentelor interpersonale elaborată de Robert F. Bales (1970) și teoria învățării sociale ca acțiune psihosocială pusă în practică de A.S. Makarenco (1935). *Lucrarea învățarea socială* de Pavel Mureșan (București, Editura Albatros 1980) cuprinde și experimente originale privind învățarea socială și inteligența socială.

învățarea socială

- Vede lumina tiparului lucrarea *Psihologia muncii. Relații interumane* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980) de *Mielu Zlate*.

- Apare primul număr al revistei *British Journal of Social Psychology*.

- în studiul „Self-disclosure : A Literature Review” (in *Psychological Bulletin*, 1973, 79, 2, pp. 73-91), *P.C. Cozby* face o evaluare a cercetărilor privind *autodezvăluirea* și stabilește următorii parametri ai fenomenului de comunicare verbală intenționată a informațiilor despre noi înșine: 1) lărgimea autodezvăluirii (volumul informației comunicate); 2) profunzimea autodezvăluirii (caracterul intim al informațiilor); 3) durata autodezvăluirii (*apud* Șt. Boncu, *Psihologie și societate*, Iași, Editura Erola, 1999, p. 11).

- *Susan T. Fiske* (n. 1952) și *Patty W. Linville* („What Does the Schema Concept Buy Us ? ”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1980, 6, pp. 543-557) remarcă faptul că, pentru a putea interpreta informațiile ambigue și pentru a realiza expectații cu privire la alte persoane, grupuri sau evenimente, noi recurgem la *scheme* (sau schemata). Schemele sunt deci structuri de cunoștințe care simplifică și organizează informațiile sociale. Există mai multe tipuri de scheme: scheme-persoană și scheme-situație.

Patty W. Linville

- *Elliot Aronson* și *Ayla Pines*, pe baza anchetei psihosociologice, stabilesc corelații între gelozie și insecuritate, între gelozie și imaginea de sine defavorabilă. Persoanele geloase declară că resimt mai puternic gelozia tocmai persoanele mai puțin satisfăcute de relația pe care o au. Acesta poate fi numit *paradoxul gelosului* (nefericit în relația cu o persoană, gelosul se teme să nu fie părăsit de aceasta).

Paradoxul gelosului

- *B. Weiner* stabilește că *atribuirea eșecului* se datorează mai degrabă lipsei unui efort susținut decât unor abilități reduse ; aceasta conduce la intensificarea efortului și la rezultate superioare în încercările ulterioare (*Human Motivation*, New York, Hoit, Rinehart & Winston, 1980).

Atribuirea eșecului

- *Ion Drăgan* publică lucrarea *Opinia publică, comunicarea de masă și propaganda* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980).

înclinațiile
ego-totalitare

- Apare lucrarea *Cognitive Social Psychology* (Londra, McGraw-Hill, 1980), de J.R. Eiser.

- Anthony G. Greenwald introduce termenul de „înclinații ego-totalitare” (*totalitarian-ego biases*) pentru a desemna tendințele persoanei de a respinge mesajele în dezacord cu opiniile personale și de a le accepta pe cele care confirmă opiniile inițiale („The Totalitarian Ego : Fabrication and Revision of Personal History”, in *American Psychologist*, 1980, 35, pp. 603-618).

Stima de sine

- Robert B. Cialdini și Kenneth D. Richardson desfășoară experimente psihosociologice pentru verificarea relației dintre *stima de sine* și *prejudecăți*. Persoanele care au trăit o situație umilitoare au mai multe prejudecăți („Two Indirect Tactics of Image Management: Basking and Blasting”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1980, 39, pp. 406-415).

- Eduard Donnerstein constată că filmele erotice agresive generează comportamente agresive, când potențialele victime sunt femei („Aggressive Erotica and Violence against Women”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1980, 39, pp. 269-277).

- Marcus Stroe și Ana Cătina publică lucrarea *Stiluri apreciative* (București, Editura Academiei, 1980).

- Wolfgang Stroebe discută în lucrarea *Grundlagen der Sozialpsychologie* (Stuttgart, Klett-Cotta, 1980) obiectul, problematica și cercetările psihosociologice.

- Robert Sommer și H. Olsen experimentează asupra *influenței mediului ambiant* (confortabil/lipsit de confort) asupra comunicării, într-un mediu ambiant confortabil, participarea la discuții antrenează un număr de persoane de două ori mai mare. Astfel, într-o sală de clasă „confortabilă”, 79% din totalul de 20 de studenți au participat la discuții, comparativ cu 37%, câți au discutat într-o sală de clasă lipsită de confort (R. Sommer și H. Olsen, „The Soft Classroom”, in *Environment and Behavior*, 1980, 12, pp. 3-16).

Influența mediului
ambiant

- Thomas F. Pettigrew demonstrează că *discriminarea socială* provoacă prejudecățile și prejudecățile legitimează discriminarea socială („Prejudice”, in *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Cambridge, Harvard University Press, 1980).

Dilemele sociale

- Robyn M. Dawes introduce termenul de „dileme sociale”, deschizând un câmp de investigație psihosociologică extrem de important și de actual: suprapopularea, epuizarea resurselor, poluarea („Social Dilemmas”, in *Annual Review of Psychology*, 1980, 31, pp. 169-193)

- Icek Ajzen și Martin Fishbein publică lucrarea *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior* (New Jersey, Prentice-Hall, 1980). În această lucrare este prezentat un model al predicției comportamentale (*reasoned action model*) luând în calcul evaluarea consecințelor comportamentale și probabilitatea apariției acestora, pe de o parte, și aprobarea colectivă a comportamentului împreună cu

Teoria acțiunii
gândite

**Eduard
Donnerstein**

evaluarea celor care aprobă sau dezaprobă respectivul comportament, pe de altă parte. Modelul se centrează pe *intenția comportamentală*, care este influențată de atitudinea față de comportamentul previzibil și de interiorizarea de către individ a normelor sociale. *Teoria acțiunii gândite (l'action réfléchie, reasoned action)* propusă de **cei** doi autori se referă doar la acțiunile intenționate ale indivizilor, în 1991, I. Ajzen va denumi teoria sa *teoria comportamentului planificat (theory of planned behavior)*.

*Teoria
comportamentului
planificat*

- Deși activitatea de control a informațiilor pe care le furnizăm altora, cu scopul de a influența impresia auditoriului despre noi, a fost semnalată din Antichitate, abia în ultimele două-trei decenii au apărut studii sistematice despre *managementul impresiei*. **Barry R. Schlenker** se dedică studierii acestei probleme (*Impression Management: The Self Concept, Social Identity and Interpersonal Relations*, Monterey, CA, Books/Cole, 1980).

*Managementul
impresiei*

- **Gerde Mikula** editează volumul *Justice and Social Interaction* (New York, Springer-Verlag, 1980),

- **Elisabeth Noelle-Neuman** (n. 1916) publică în Germania lucrarea *Die Schweigespirale : Öffentliche Meinung - unsere soziale Haut* (München, R. Piper & Co. Verlag, 1980), care va fi tradusă în limba engleză sub titlul *The Spiral of Silence. Public Opinion - Our Social Skin* (Chicago, The University of Chicago Press, 1980) și va fi foarte cunoscută datorită paradigmei pe care o dezvoltă: *spirală tăcerii*. Metafora propusă de Elisabeth Noelle-Neuman (utilizată pentru prima dată într-un studiu din 1974 privind formarea opiniei publice) sugerează că persoanele care nu împărtășesc opinia dominantă, legitimată de *mass-media* și susținută de majoritatea populației, se retrag într-o tăcere din ce în ce mai accentuată, îndoindu-se de capacitatea lor de a evalua fenomenele. În felul acesta se impune procesul în spirală al opiniei dominante.

Spirala tăcerii

- **Sheldon Stryker** publică lucrarea *Symbolic Interaction: A Social Structural View* (Menlo Park, California, Benjamin-Cummings, 1980), teoretizând distincția dintre *psihologia socială sociologică* și *psihologia socială psihologică*.

- Se editează în România primul *Dicționar de psihologie socială*, de **Ana Tucicov-Bogdan, Septimiu Chelcea, Mihai Golu, Pantelimon Golu, Cătălin Mamali și Petru Pânzaru** (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981). Autorii și-au propus să prezinte conceptele de bază ale psihosociologice, concomitent cu relevarea tendințelor și orientărilor din psihosociologie, și să marcheze stadiul teoretic, metodologic și aplicativ al cercetării psihosociologice românești și din alte țări. Dincolo de limitele ideologice și de unele lacune de informare, ca și de restricțiile spațiului tipografic, dicționarul a contribuit la unificarea terminologică a psihosociologiei în România.

1981

Psihologia socială

Competența
socială

- J.A. Graham elaborează *Testul de interacțiune socială* pentru măsurarea competenței sociale. Testul cuprinde situații sociale standard, subiecții fiind rugați să relateze cum s-ar comporta în astfel de cazuri (organizarea unei onomastici, prezentarea scuzelor pentru neexecutarea la timp a unei sarcini de serviciu etc).

Cognițiile
generatoare

- în lucrarea *Soumission et ideologies. Psychosociologie de la rationalisation* (Paris, P.U.F., 1981), Jean-Leon Beauvois și Robert-Vincent Joule aduc o precizare importantă în definirea *disonanței cognitive*. Ei consideră că trebuie făcută o distincție între *cognițiile generatoare* și *cognițiile* care se referă la acestea sau la contrariul lor. *Disonanța* apare doar în condițiile în care sunt implicate *cognițiile generatoare* (de exemplu, conștiința de a fi angajat într-o acțiune, așa cum se întâmplă în experimentele în care variabila independentă constă din scrierea unui eseu contraatitudinal).

Teoria impactului
social

- Bibb Latane lansează *teoria impactului social*, care explică *influența socială* a unor persoane asupra persoanei-țintă prin luarea în considerare a trei factori: forța surselor de influență (statusul social, abilitățile, relațiile cu persoana-țintă), apropierea fizică de persoana-țintă și numărul surselor de influențare. Teoria impactului social prevede că, în anumite condiții, influența socială conduce la independență, nu la conformare : generează asertivitate, nu complianță; induce sfidarea autorității, nu supunere față de autoritate (B. Latane și S. Wolf, „The Social Impact of Majorities and Minorities”, în *Psychological Review*, 1981, 88, pp. 438-453).

- Studiul lui Thomas A. Wills, „Downward Comparison Principle in Social Psychology” (în *Psychological Bulletin*, 1981, 90, pp. 245-271) relevă tendința persoanelor a căror securitate sau confort psihic este amenințat de a se compara cu alte persoane aflate într-o situație și mai dificilă. Aceasta este *teoria comparației descendente* {downward comparison theory}.

Mary M. Gergen

- Kenneth J. Gergen, psihosociolog american cu contribuții semnificative în domeniul cunoașterii sociale, și Mary M. Gergen, cunoscută pentru teoriile feministe și contribuțiile sale în analiza autobiografiilor sociale, au prezentat în *Social Psychology* (New York, Harcourt Brace Javanovich Inc., 1981) principalele teorii psihosociologice, cercetările empirice de referință și aplicațiile psihologiei sociale în viața cotidiană. Tratatul, tradus în limba franceză (1986), cu circulație și în România, cuprinde capitole dedicate teoriilor și cercetărilor psihosociologice, construcției realității sociale, sinelui, atracției interpersonale, prejudecăților și discriminării, schimbării atitudinilor, acțiunii sociale pozitive, agresiunii, influenței sociale, schimbului și strategiei, interacțiunii în grupuri, psihologiei sociale și sănătății. Sumarul acestui tratat conturează domeniul psihosociologic modern. Autorii definesc psihologia socială ca „o disciplină care studiază într-o manieră sistematică interacțiunile umane și fundamentale psihologice ale acestora” (p. 3).

- **Kipling D. Williams, Stephen G. Harkins și Bibb Latane** demonstrează experimental că soluția pentru a învinge tendința de *frânare socială* (*social loafing*) constă în a face identificabil aportul fiecăruia („Identificability as a Deterrent to Social Loafing: Two Cheering Experiments”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1981, 40, pp. 303-311).

Frânarea socială

- **Richard E. Petty și John T. Cacioppo**, trecând în revistă cercetările referitoare la persuasiune și la schimbarea atitudinilor, evidențiază importanța *credibilității sursei*. Schimbarea atitudinilor este cu atât mai probabilă cu cât credibilitatea sursei este mai mare ; a fi credibil înseamnă: a fi expert, onest, atractiv, similar cu receptorul (*Attitudes and Persuasion : Clasic and Contemporary Approaches*, Dubuque, William C. Brown, 1981).

Credibilitatea sursei

- **Edward E. Jones** (1926-1993) și colaboratorii studiază variabilitatea caracteristicilor psihice ale persoanelor din propriile grupuri (*in-groups*) și din alte grupuri (*out-groups*): membrii grupului din care facem parte sunt percepuți ca având caracteristici mai diferențiate decât membrii altor grupuri. Ceilalți sunt toți „o apă și un pământ”, noi suntem fiecare o personalitate ; ei identici, noi diferențiați („Perceived Variability of Personal Characteristics of In-Groups and Out-Groups : The Role of Knowledge and Evaluation”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1981, 7, pp. 523-528).

Edward E. Jones

- Apare lucrarea *Balanță motivațională și coevoluție* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981), de **Cătălin Mamali**, lucrare centrată pe analiza relațiilor individ-individ, individ-societate, grup-grup, grup-societate. Autorul pornește de la ideea că dezvoltarea structurilor motivaționale reprezintă rezultatul coevoluției acțiunii interpersonale.

- **Donald R. Kinder și David O. Sears** introduc în psihosociologie termenul de „rasism simbolic” pentru a desemna o formă modernă, mai subtilă de rasism, în care atitudinea fundamentală de adversitate este ascunsă. Această formă de rasism i-ar caracteriza pe albi americani.

Rasismul simbolic

- **British Psychological Society** editează primul număr al revistei *British Journal of Social Psychology*.

- în *Creativitatea generală și specifică* (București, Editura Academiei, 1981), **Alexandru Roșea** investighează factorii psihosociali (climatul, comunicarea, dinamica grupului) care influențează creativitatea în colectivele de cercetare științifică.

- Este prezentată amplu *teoria reactanței psihice* (Sharon S. Brehm și Jack W. Brehm, *Psychological Reactance: A Theory of Freedom and Control*, New York, Academic Press, 1981). Conform lui **Jack W. Brehm**, dacă o persoană percepe o limitare a libertății sale de alegere, va reacționa în sensul redobândirii propriei libertăți.

Teoria reactanței psihice

- **Shelley E. Taylor** propune abordarea stereotipurilor prin fenomenul de *categorizare* („A Categorization Approach to Stereotyping”,

Shelley E. Taylor

Dirijarea comportamentului

in *Cognitive Processes in Stereotyping and Intergroup Behavior*, David L. Hamilton, ed., New Jersey, Erlbaum, 1981).

- în cadrul *teoriei atribuirii*, **Alice H. Eagly**, **Shelly Chaiken** și **Wendy Wood** identifică două tipuri de *bias-uri*, două moduri de deformare, analizează relațiile dintre individ, grup, societate și context istoric și pledează pentru punerea de acord a „structurilor umane” cu „contextul social”. Sunt analizate trei direcții de influențare a comportamentului uman: intervenția directă, condiționarea globală și condiționarea totală. În final, este schițată o teorie a dirijării comportamentului uman, cu accent pe problema învățării societăților.

- **Nicolae Radu** publică lucrarea *Dirijarea comportamentului uman* (București, Editura Albatros, 1981), în care analizează relațiile dintre individ, grup, societate și context istoric și pledează pentru punerea de acord a „structurilor umane” cu „contextul social”. Sunt analizate trei direcții de influențare a comportamentului uman: intervenția directă, condiționarea globală și condiționarea totală, în final, este schițată o teorie a dirijării comportamentului uman, cu accent pe problema învățării societăților.

- **Henri Tajfel** publică lucrarea *Human Groups and Social Categories* (Cambridge, Cambridge University Press, 1981).

Gelozia

- Anchetând 150 de cupluri maritale, **Gregory L. White** găsește că *gelozia* este acompaniată de sentimente de dependență și de inferioritate („A Model of Romantic Jealousy”, in *Motivation and Emotion*, 1981, 5, pp. 295-310).

- **Thomas A. Wills** găsește o relație între stima de sine și prejudecățile persoanei: cu cât stima de sine este mai redusă, cu atât mai puternice vor fi prejudecățile („Downward Comparison Principie in Social Psychology”, in *Psychological Bulletin*, 1981, p. 90).

Accesibilitatea atitudinilor

- **Russell H. Fazio** și **Mark P. Zanna** avansează ipoteza celor două surse în formarea atitudinilor: experiența directă cu obiectul atitudinii și experiența indirectă cu acesta. Experiența directă generează o consistență mărită atitudine-comportament. Autorii iau în discuție *accesibilitatea atitudinilor* pentru a face predicții despre consistența atitudine-comportament („Direct Experience and Attitude-Behavior Consistency”, in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., voi. 14, New York, Academic Press, 1981).

Algebracognitivă

- **Norman H. Anderson** propune și experimentează mai multe modele de integrare a informațiilor despre o persoană în vederea formării unei impresii globale (modele fără ponderare a trăsăturilor de personalitate, cu ponderarea lor, cu luarea în considerare a primei impresii). Norman H. Anderson deschide astfel domeniul *algebrei cognitive* (*Foundations of Information Integration Theory*, New York, Academic Press, 1981).

- **Didier Anzieu** abordează în lucrarea *Le groupe et l'inconscient. L'imaginaire groupal* (Paris, Dunod, 1981) *grupul* ca un loc de

provocare a imaginilor : comportamentele de grup sunt determinate de „apariția, în interiorul grupului, a unor imagini precise, percutante, dar neconștientizate” (P. De Visscher și A. Neculau, eds., *Dinamica grupurilor. Texte de bază*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 537).

- **A. Pepitone** caracterizează psihologia socială din perioada 1965-1975 (perioada ei de criză) ca fiind marcată de artefactele (distorșiunile) introduse de tehnicile experimentale, de problemele deontologice și de deficiențele în construcția teoriilor („Lessons from the History of Social Psychology”, in *American Psychologist*, 1981, 36, 9, pp. 972-985).

Criza psihologiei sociale

- **Marris J. Rosenberg și Ralph H. Turner** editează un volum de studii care fundamentează perspectiva sociologică a psihologiei sociale (*Social Psychology : Sociological Perspectives*, New York, Basic Books, 1981).

- **Gustav Jahoda** realizează, prin lucrarea *Psychology and Anthropology. A Psychological Perspective* (Londra, Academic Press Inc., 1982), o interfață între psihologie și antropologie. În cele trei părți ale lucrării sunt analizate : contextul, polul emoțional și social, rolul cognitiv. O atenție deosebită se acordă fenomenelor și proceselor psihosociale, cum ar fi: socializarea, comportamentul social, personalitatea în raporturile ei cu cultura.

1982

- Este desființat abuziv Institutul de Psihologie al Academiei R. S. România, iar unor specialiști cu contribuții în psihosociologie li se interzice dreptul de a profesa (Mihai Golu, Geta Dan-Spânou, Aurora Perju-Liiceanu, Marcu Stroe, Grigore Nicola, Gheorghe Neacșu, Măria Moțescu, Ion Mânzat, Irina Ho'devici ș.a.).

- **John E. Williams și Debra L. Best** comunică rezultatele investigației efectuate în 25 de țări din toate continentele, referitoare la stereotipurile legate de apartenența la gen (**gender**). Acest stereotip este universal: li se atribuie bărbaților caracteristici precum: dominanță, asertivitate, independență, orientare spre sarcină, iar femeilor : sensibilitate, căldură sufletească, dependență și orientare spre semenii (*Measuring Sex Stereotypes : A Thirty Nation Study*, Beverly Hills, SAGE, 1982).

Gender

- **Philip Brickman** și colaboratorii propun un model al acordării ajutorului în funcție de percepția responsabilității victimei pentru situația în care se află și pentru găsirea soluției. Din corelarea acestor criterii rezultă patru modele de ajutorare : moral, iluminist, compensator și medical („Models of Helping and Coping”, in *American Psychologist*, 1982, 37, pp. 368-384).

Comportamentul prosocial

- **Septimiu Chelcea** prezintă constituirea psihosociologice și arată rolul experimentului în dezvoltarea ei. Ca o ilustrare a metodei experimentale, sunt prezentate experimentele autorului în domeniul propagandei cultural-științifice: eficacitatea mesajului cu o latură

Experimentul în psihosociologie

și cu două laturi, circulația informației în grup (*Experimentul în psihosociologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982).

- Pentru combaterea delincvenței, *J.O. Finckenaure* propune un model conținând trei elemente: rapiditatea sancțiunii, certitudinea pedepsirii și severitatea acesteia. Absența sau reducerea unuia dintre cele trei elemente determină ineficiența modelului.

- *Barry Schlenker* și *Mark Leary* aplică teoria autoreprezentării, care stipulează că oamenii au tendința să se prezinte altora astfel încât să le producă o bună impresie, pentru explicarea anxietății în situații sociale („Social Anxiety and Self-Presentation: A Conceptualization and Model”, in *Psychological Bulletin*, 1982, 92, pp. 641-669).

Anxietatea socială

- *Henri Tajfel* publică lucrarea de sinteză *Social Identity and Intergroup Relations* (Londra, Cambridge University Press, 1982).

- *Stephen G. Harkins* și *Richard E. Petty*, experimentând în legătură cu efectul de frânare socială, au stabilit că acesta este în funcție de dificultatea sarcinii și modul de apreciere a randamentului: când sarcina este complexă și fiecare trebuie să aducă o contribuție diferențiată, efectul de încetinire socială este eliminat.

Frânarea socială

- în studiul „Self-efficacy : Mechanism in Human Agency” (in *American Psychologist*, 1982, 37, pp. 122-147), *Albert Bandura* demonstrează că autopercepția eului constituie un factor de succes. Persoanele care se percep *eu-eficace* fac față mai bine stresului, evită depresiile și au performanțe superioare.

Autopercepția eului

- *Willem Doise* consideră că psihologia socială dobândește specificitate prin articularea celor patru niveluri de analiză a fenomenelor sociale: intraindividual, interindividual, pozițional, ideologic (*L'Explication en psychologie sociale*, Paris, P.U.F., 1982).

- *Mielu Zlate* și *Camelia Zlate* publică lucrarea *Cunoașterea și activizarea grupurilor sociale* (București, Editura Politică, 1982).

- *Daniel Bar-Tal* stabilește notele definitorii ale comportamentului prosocial: intenționalitatea, libertatea alegerii (nu obligație de serviciu), fără a aștepta recompense externe („Sequential Development of Helping Behavior: A Cognitive-Learning Approach”, in *Developmental Review*, 1982, 2, pp. 101-124).

Comportamentul de ajutorare

- *Irving L. Janis* identifică un număr de șapte caracteristici ale procesului de luare a deciziei afectat de *gândirea de grup*: 1) examinarea incompletă a alternativelor; 2) analiza insuficientă a obiectivelor și a valorilor implicate de soluția aleasă; 3) ignorarea riscurilor și a consecințelor negative rezultate din decizia luată; 4) refuzul de a reanaliza alternativele respinse la începutul discuțiilor; 5) ignorarea informațiilor apărute pe parcursul discuțiilor; 6) procesarea defectuoasă a informațiilor; 7) lipsa instrucțiunilor pentru implementarea deciziei și pentru cazul în care apar piedici noi în acțiunea de materializare a deciziei (*apud* Șt. Boncu, *op. cit.*, 1999, p. 105).

Gândirea în grup

- *Julian B. Rotter* publică lucrarea *The Development and Application of Social Learning Theory* (New York, Praeger, 1982).

- *E.M. Fodor* și *T. Smith* verifică experimental relația dintre *motivația de putere a liderului* și instalarea *gândirii de grup*. În grupurile de decizie care au lideri cu nevoie de putere redusă, soluțiile propuse sunt mai numeroase și este analizată o cantitate de informație mai mare („The Power Motive as an Influence on Group Decision Making”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1982, 42, pp. 178-185).

- *Ivana Markova* publică lucrarea *Paradigms, Thought and Language* (Chichester, Wiley, 1982).

- *Shelly Chaiken* și *Alice H. Eagly* studiază eficacitatea modalităților de comunicare (în scris, la radio, la televizor) în *comunicarea persuasivă*: mesajul video induce cea mai accentuată schimbare de opinie („Communication Modality as a Determinant of Persuasion: The Role of Communicator Salience”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1983, 45, pp. 241-256).

- în perspectivă cognitivă, *Gabriel Mugny* și *Willem Doise* („Le Marquage social dans le développement cognitif”, in *Cahiers de Psychologie Cognitive*, 1983, 30, pp. 86-106) relevă intervenția structurantă a semnificației sociale a sarcinilor cognitive.

- *P.A. Thoits* stabilește că există o relație pozitivă între sporirea numărului rolurilor sociale ale unui individ și starea de bine psihic a acestuia. Cu cât persoanele au mai multe roluri sociale, cu atât se simt mai satisfăcute („Multiple Identities and Psychological Well-Being: A Reformulation and Test of the Social Isolation Hypothesis”, in *American Sociological Review*, 1983, 48, pp. 174-187).

- *Jeffrey D. Fisher* și colaboratorii studiază reacțiile persoanelor care primesc ajutor, completând astfel analiza *comportamentului prosocial* (*New Directions in Helping*, Orlando, Academic Press, 1983, voi. 1).

- *J.C. Speaker* și colaboratorii stabilesc existența unei relații între *locul controlului* și *obezitate*: persoanele externaliste au tendința de a deveni obeze.

- *L.C. Miller*, *J.H. Berg* și *R.L. Archer* introduc în explicarea *autodezvăluirii* termenul de „deschizători” (*openers*), care desemnează vocația unor persoane de a-i face pe alții să comunice informații despre ei înșiși. Cei trei psihosociologi propun un instrument de măsurare a „vocației de deschizător” (*Opener Scale*), care cuprinde itemi referitori la: 1) reacțiile celor care se autodezvăluie; 2) interesul de a-i asculta pe alții; 3) abilitatea de a stabili relații interpersonale. „Vocația de deschizător” presupune *sociabilitatea* și *empatia*, dar nu se confundă cu acestea („Openers: Individuals who Elicit Intimate Self-disclosure”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1983, 44, 6, pp. 1234-1244).

Valorile sociale

- *Jean Stoetzel* coordonează o anchetă psihosociologică privind valorile sociale în mai multe țări din Europa (*Les Valeurs du temps pre'sent*, Paris, P.U.F., 1983).

*Indicele
facies-ismului*

- Cercetările inițiate în 1983 de către *D. Archer* au atras atenția asupra diferenței dintre modul cum sunt prezentați bărbații, comparativ cu femeile, în fotografiile publice: în fotografiile bărbaților s-a constatat o *predominanță facială*, iar la femei o *predominanță corporală*. Imaginea femeilor în fotografiile publice trădează stereotipurile și discriminarea socială discretă a femeilor, chiar în societățile democratice. Pe baza cercetării fotografiilor din reviste s-a calculat *indicele facies-ismului* (vezi S. Chelcea, „Psihologia publicității”, în *Psihologia*, 1992, 2, p. 5). *D. Archer* și colaboratorii au studiat colecțiile unui număr de 13 reviste din 11 țări și au descoperit că tendința focalizării fotografiei bărbaților asupra feței și a fotografiei femeilor asupra corpului se păstrează. Mai mult, examinându-se 920 de picturi (portrete și autoportrete) din ultimele șase secole, s-a demonstrat că facies-ismul nu reprezintă un fenomen doar al lumii contemporane.

Capcanele sociale

- Reluând conceptul de „capcane sociale” utilizat de *John Platt*, *Dave M. Messick* și *C.L. McClelland* („Social Traps and Temporal Traps”, în *Personality and Social Psychology*, 1983, 9, 1, pp. 105-110) înțeleg prin *capcane sociale* situațiile în care nu există o concordanță între rezultatele pentru individ și rezultatele pentru grup ale acțiunilor, iar prin *capcane temporale* neconcordanța dintre consecințele pe termen scurt și cele pe termen lung asupra celor ce realizează acțiunea. Cele mai multe dileme sociale conțin ambele tipuri de opoziții.

*Competența
socială*

- *Michael Argyle* analizează *competențele sociale* (*social skills*) văzute ca *pattern-uri* comportamentale ale persoanelor capabile să producă efectele dorite asupra altora. După autorul citat, competențele sociale pot fi evaluate obiectiv și dezvoltate prin antrenament (*The Psychology of Interpersonal Behaviour*, Londra, Penguin, 1983).

Psihologia maselor

- *Serge Moscovici* readuce în câmpul reflecției psihosociologice o temă de început a domeniului, *psihologia maselor*, abordată din perspective diferite atât de Gabriel Tarde (1890), cât și de Gustave Le Bon (1895). *Serge Moscovici*, „deja recunoscut ca important șef de școală în psihologia socială” - conform aprecierii lui Adrian Neculau, din chiar „Prefața” traducerii în limba română a volumului, scrie un tratat istoric asupra psihologiei maselor, considerând că „O masă este un ansamblu tranzitoriu de indivizi egali, anonimi și asemănători, în cadrul căruia ideile și emoțiile fiecăruia tind să se exprime în mod spontan. O mulțime, o masă, este un animal social care și-a rupt lesa” (*S. Moscovici, Epoca maselor. Tratat istoric asupra psihologiei maselor*, Iași, Institutul European, 2001, p. 13). Ideea de a scrie despre psihologia maselor i-a fost fost provocată de constatarea faptului că „la începutul acestui secol [sec. XX - n.n.]

eram siguri de victoria maselor; la sfârșit de veac însă, iată-ne din nou captivi ai conducătorilor" (*op. cit.*, p. 11).

- *David G. Myers* publică un manual universitar de psihologie socială, conținând cincisprezece capitole : 1) Introducere în psihologia socială; 2) Comportament și atitudini; 3) Explicarea comportamentului ; 4) Credințele sociale ; 5) Aplicații: gândirea socială în clinică; 6) Influențele culturale ; 7) Conformarea; 8) Persuasiunea; 9) Influența grupului; 10) Aplicații: psihologia socială în justiție ; 11) Agresivitatea; 12) Altruismul; 13) Prejudecățile ; 14) Atracția interpersonală ; 15) Aplicații: conflictele și instaurarea păcii. *David G. Myers* definește psihologia socială ca „studiul științific al modului în care oamenii gândesc despre, îi influențează și se relaționează cu alții” (p. 3). Autorul consideră că psihologia socială este un subdomeniu atât al sociologiei, cât și al psihologiei (p. 4) (*Social Psychology*, New York, McGraw-Hill Book Company, 1983).

Psihologia socială

- în SUA apare primul număr al revistei *Journal of Social and Clinical Psychology*.

- *L.A. Hayduk* apreciază că singurul lucru sigur în domeniul spațiului social îl constituie faptul că nevoia subiectivă a spațiului propriu crește concomitent cu vârsta, până la 21 de ani. Diferențele culturale și cele de apartenență la gen (masculin/feminin) nu sunt semnificative („Personal Space : Where We Now Stand”, in *Psychological Bulletin*, 1983, 94, pp. 293-325).

Spațiul personal

- *Lucrarea întoarcerea spre om* (București, Editura Albatros, 1984) de *Nicolae Radu* abordează relația dintre oameni și tehnică, acceptând opinia lui *Albert Schweitzer* (1953), potrivit căreia, pe măsură ce devenim mai puternici din punctul de vedere al dezvoltării tehnicii, devenim mai inumani. Autorul punctează momentele esențiale ale relațiilor dintre tehnică și oameni și analizează drama umană a tranziției în satul interbelic, exemplificând cu seriile umane din satul Domnești (județul Argeș), pe baza unei cercetări psihosociologice concrete.

1984

- *Kay Deaux* analizează *atribuirea succesului* diferențiat pentru bărbați și pentru femei: ceea ce este abilitate în cazul bărbaților devine noroc pentru femei. În atribuirea succesului există un stereotip legat de apartenența la gen, care conduce la discriminare („From Individual Differences to Social Categories : Analysis of a Decade's Research on Gender”, in *American Psychologist*, 1984, 39, pp. 105-116).

Kay Deaux

- Rezultatele cercetărilor lui *William Sanders* (1994) pun sub semnul întrebării ipoteza *deindividualizării* ca factor explicativ al comportamentului indivizilor aflați în stare de mulțime. Studiul mai multor bande de delincvenți din SUA a arătat că angajarea tinerilor în săvârșirea unor acte violente se face cu respectarea normelor din bandă (*gang*) și individualizat.

Deindividualizarea

Deschizătorii

• *J.A. Purvis* și colaboratorii studiază comportamentul *deschizătorilor* (persoanele care încurajează oamenii să se *auto-dezvăluie*) și constată că acestea nu se deosebesc de *non-deschizători* prin mesajele lor, ci prin comportamentul nonverbal din timpul conversației: sunt relaxați, păstrează contactul vizual cu interlocutorul, aprobă prin gesturi (dar și verbal) cele spuse de acesta („The Opener: Skilled User of Facial Expression and Speech Pattern”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1984, 10, 1, pp. 61-66). „Vocația de deschizător” reprezintă - după opinia noastră - o abilitate necesară în activitatea de cercetare psihosociologică. Ea se poate dezvolta pe baza exercițiului, dar și a predispozițiilor.

• *S.J. Breckler* validează printr-o analiză computerizată *modelul trifactorial* (componentele cognitivă, afectivă, comportamentală) al atitudinilor, fiind astfel respins *modelul unifactorial*, susținut, între alții, de M. Fishbein și I. Ajzen (1980), J.T. Cacioppo și R.E. Petty (1986), A.H. Eagly și S. Chaiken (1993).

Stigmatizarea socială

• *Eduard E. Jones* și colaboratorii analizează *stigmatizarea socială* din punct de vedere psihosociologic (*Social Stigma: The Psychology of Market Relations*, New York, Freeman, 1984).

• *Leonard Berkowitz* constată că observarea unor scene de violență, în mass-media de exemplu, provoacă dezinhibarea restricțiilor față de tendințele agresive. El numește acest fenomen *banalizarea agresivității* („Some Effects of Thought on Anti-and Prosocial Influences of Media Events: A Cognitive-Neoassociation Analysis”, in *Psychological Bulletin*, 1984, 95, pp. 410-427).

Agresivitatea

• *Susan T. Fiske* și *Shelley E. Taylor* (*Social Cognition*, Miinchen, Addison-Wesley, 1984) descoperă că informațiile frecvent sau recent activate sunt mai ușor readuse în memorie, comparativ cu alte informații stocate. Acesta este fenomenul de *priming*.

Priming-ul

• în lucrarea *Krieg und Frieden aus der Sicht der Verhaltensforschung* (Miinchen, Piper, 1984), *Irinăus Eibl-Eibesfeldt* prezintă succint metoda și teoria etologice. Analizând *agresivitatea umană*, autorul afirmă: „La multe specii de animale, agresivitatea intra-specifică este atât de ritualizată, încât vătămarea adversarului este evitată. Același lucru este valabil și pentru agresivitatea interspecifică la om... Structura motivațională a omului îl face apt să trăiască pacific în societatea de masă. Educația pentru pace trebuie să fie în primul rând o educație a toleranței în sensul disponibilității de a înțelege” (I. Eibl-Eibesfeldt, *Agresivitatea umană*. București, Editura Trei, 1995, p. 285).

Agresivitatea

Neil M.
Malamuth

• *Neil M. Malamuth* și *Edward Donnerstein* studiază cu ajutorul experimentului de laborator reacțiile spectatorilor după vizionarea unor filme neutre, pur sexuale și violent-sexuale. Vizionarea filmelor cu conținut agresiv conduce mai frecvent la comportamente agresive decât vizionarea unor filme neutre din punct de vedere

sexual sau a unor filme pur erotice (*Pornography and Sexual Aggression*, New York. Academic Press, 1984).

- *Jean-Paul Codol* realizează studii asupra similarității în relațiile interpersonale, relevând importanța apartenenței categoriale („La Perception de la similitude interpersonnelle: Influence de l'appartenance catégorielle et du point de référence de la comparaison”, in *Armée Psychologique*, 1984, 84, pp. 43-56).

*Relațiile
interpersonale*

- Este lansată teoria celor cinci stadii, propusă de *D.M. Taylor* și *D.J. McKirnan* („A Five-Stage Model of Intergroup Relations”, in *British Journal of Social Psychology*, 1984, 23, pp. 291-300). Cei doi psihosociologi britanici consideră că raporturile de dominare dintre grupuri parcurg invariabil cinci etape până la dobândirea supremației unuia dintre grupuri. În primul stadiu, relațiile dintre grupuri sunt rigide, iar indivizii nu se compară decât în cadrul *in-group-ului*. Membrii grupului defavorizat se autoînvinovătesc pentru situația lor de inferioritate. În stadiul al doilea apare o ideologie de tip individualist: condiția socială a indivizilor este rezultatul capacităților și eforturilor personale. Pe parcursul celei de-a treia etape, indivizii cei mai dotați dobândesc o identitate socială satisfăcătoare. Dacă nu reușesc, ei invocă dezavantajul apartenenței categoriale și adoptă o poziție de subordonare a situației individuale față de situația *in-group-ului*. În cel de-al patrulea stadiu, membrii grupului defavorizat aplică diferite strategii de creativitate socială. Ultimul stadiu, cel de-al cincilea, se caracterizează prin competiția dintre grupuri. Grupul dominant apreciază că nu există bariere sociale impenetrabile și acceptă doar comparațiile interpersonale, în timp ce grupul defavorizat susține că frontierele intergrupale sunt impermeabile și nu acceptă decât comparațiile dintre grupuri. Deși „teoria celor cinci stadii” ale relațiilor de dominare dintre grupuri este susținută de date istorice și experimentale, este greu de crezut că, indiferent de contextul sociocultural, raporturile intergrupuri urmează toate aceleași stadii, într-o succesiune neschimbată.

*Teoria celor
cinci stadii
în raporturile
de dominare*

- *Nicolae Mitrofan* (n. 1946) publică lucrarea *Dragostea și căsătoria* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984).

- Sub direcția lui *Serge Moscovici* apare tratatul *Psychologie sociale* (Paris, P.U.F., 1984), la care își aduc contribuția unele din cele mai prestigioase nume ale psihosociologici din Franța, SUA, Anglia, Elveția, Germania și Belgia. În 1990, acest tratat se afla la cea de-a treia ediție. Coordonatorul tratatului propune o nouă definiție a psihologiei sociale ca „știință a conflictului dintre individ și societate” (p. 6). Tratatul are patru părți: *influența și schimbarea atitudinilor* (conformare și obediență, inovația și influența minorităților, schimbarea atitudinilor, complianță și conversie), *indivizii și grupurile* (relațiile intime, creativitatea de grup, deciziile în grup, procesele de grup și juriile, relațiile dintre grupuri), *gândirea și viața socială* (epistemologia simțului comun, teoria atribuirii, sistemele

Serge Moscovici

de credințe și reprezentările ideologice, reprezentările sociale, stilurile de comportament și reprezentările lor sociale, limbaj și comunicare), *psihologia socială și problemele sociale* (rasism, prejudecăți și discriminare, psihosociologia educației, comunicarea în masă, mase, mulțimi și densitate, știință și simțul comun).

Identificarea socială

- **John C. Turner** evidențiază tendința de a evalua mai pozitiv propriul grup, comparativ cu alte grupuri („Social Identification and Psychological Group Formation”, in *The Social Dimension: European Development in Social Psychology*, H. Tajfel, ed., Londra, Cambridge University Press, 1984).

- **Richard Q. Shweder și Edmund Bourne** (1984) cercetează *self-ul* în culturile americană și indiană, ajungând la concluzia că *self-ul* are caracteristici proprii în funcție de tipul de cultură.

Legitimarea violenței

- **Dane Archer și Rosemary Gartner** (1984) analizează statisticile criminalității din 110 țări de-a lungul unor perioade istorice și demonstrează că după încheierea conflictelor violente (a războaielor) crește numărul actelor de *violenta* atât în cadrul națiunilor învingătoare, cât și al celor învinse. Cei doi psihosociologi explică acest fenomen prin acceptarea sau legitimarea violenței din timpul războiului.

Percepția persoanei

- **Solomon E. Asch și H. Zukier**, analizând tendința de a ne forma o reprezentare coerentă despre o persoană care are trăsături de personalitate contradictorii, au ajuns la concluzia că subiecții iau în considerare că o trăsătură o *condiționează* pe alta (în cazul trăsăturilor coerente), iar în cazul trăsăturilor incoerente fac apel la: 1) *separarea* dintre diferitele sfere de acțiune; 2) *nivelurile* diferite ale acțiunii; 3) *legătura cauză/efect*; 4) *legătura mijloace/scop* (apud E. Drozda-Senkowska, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Eurocart, 1999, p. 194).

Comunicarea

- **Bernard Rime** studiază experimental importanța componentei nonverbale în cadrul comunicării. În situația experimentală, între partenerii de dialog se instalau ecrane opace, eliminându-se astfel aportul mimicii și gesturilor în comunicare. S-a constatat că nu există diferențe notabile în comunicarea dintre partenerii aflați față în față și partenerii separați prin ecrane opace. Aceste rezultate experimentale contrazic estimarea făcută de R.L. Birdwhistell (1970), potrivit căreia 65-70% dintre semnificații se vehiculează prin modalități de comunicare nonverbale. B. Rime propune abordarea raportului verbal-nonverbal în cadrul comunicării după modelul perceptiv *figură/fond* („Langage et communication”, in *Psychologie sociale*, Serge Moscovici, ed., Paris, P.U.F., 1984).

Comunicarea nonverbală

Identitatea psihosocială

- **Marisa Zavalloni** definește „identitatea psihosocială” ca „mediul intern operator”, constituit din : imagini, concepte, judecăți referitoare la sine și la altul, la viața socială (*Identite sociale et conscience*, Montreal, Les Presses de l'Universite de Montreal, 1984).

- Apare prima istorie a psihosociologiei românești: *Psihologia socială în România* (București, Editura Academiei, 1984), coordonator

Ana Tucicov-Bogdan (autori: S. Chelcea, P. Mureșan, A. Neculau, N. Radu, Ana Tucicov-Bogdan). Sunt prezentate etapele dezvoltării psihologiei sociale românești (Ana Tucicov-Bogdan), începuturile unei viziuni psihosociale asupra manifestărilor umane la vechii cărturari români (A. Neculau), constituirea psihologiei sociale românești, psihologia socială academică în România (Ana Tucicov-Bogdan), cercetările de psihologie socială în România după 23 august 1944 (A. Tucicov-Bogdan și N. Radu), comportamentul de grup (N. Radu), contribuțiile la dezvoltarea metodei și tehnicilor de cercetare în psihosociologia românească (S. Chelcea), cercetarea psihosociologică a grupurilor umane (A. Neculau), psihologia socială în sprijinul muncii de propagandă culturală și politică (P. Mureșan), psihologia organizării și organizațiilor sociale (N. Radu), cercetări psihosociologice privind integrarea socială și profesională a tineretului (P. Mureșan).

Psihologia socială în România

- *Jean-Claude Deschamps* studiază relația dintre *identitatea socială* și *diferențierea categorială* („Identite sociale et differenciation categorielle”, in *Cahiers de Psychologie Cognitive*, 1984, 4, pp. 449-474).

Identitatea socială

- *Alice H. Eagly* și *Shelly Chaiken* prezintă într-o manieră sistematică, teoriile cognitiviste ale persuasiunii („Cognitive theories of persuasion”, in L. Berkowitz, ed., *Advances in Experimental Social Psychology*, Orlando, Academic Press, 1984, voi. 17).

- *John C. Turner* dezvoltă *teoria conflictelor reale*, demonstrând că eșecurile repetate în competiția dintre grupuri au ca efect diminuarea coeziunii și scăderea stimei de sine a membrilor grupului defavorizat („Failure and Defeat as Determinants of Group Cohesiveness”, in *British Journal of Social Psychology*, 1995, 23, pp. 97-111). Această constatare explică nu numai gradul redus al coeziunii și stimei de sine a minorităților sociale dezavantajate, dar și - după opinia noastră - situația unor colectivități largi (națiuni) care au înregistrat numeroase înfrângeri în istoria lor. La fel se explică și autostereotipurile etnice negative mai accentuate ale grupurilor etnice dezavantajate.

1985

- *Sheldon Cohen* și *S.L. Syme* (*Social Support and Health*, Orlando, Academic Press, 1985) studiază influența *suportului social* (ca resurse pentru individ ce provin de la alte persoane) asupra stării de sănătate. Sunt analizate mai multe modele de suport social, în funcție de numărul contactelor sociale și de calitatea lor.

- *Stuart W. Cook* formulează cele cinci condiții minime necesare pentru ca tehnica punerii în contact a grupurilor etnice aflate în conflict să producă efecte pozitive : 1) contactul să se realizeze între grupuri cu statusuri sociale sensibil egale; 2) caracteristicile manifeste ale grupului advers să contrazică prejudecățile legate de el; 3) situația de contact să aibă ca obiectiv atingerea unui scop comun; 4) situația de contact să permită legătura directă dintre indivizi; 5) normele sociale în situația de contact să favorizeze cooperarea

Sheldon Cohen

Blair T. Johnson

(„Experimenting on Social Issues: The Case of School Desegregation”, in *American Psychologist*, 1985, 40, pp. 452-460).

- *William J. McGuire* realizează o sinteză teoretică asupra atitudinilor și schimbării atitudinale, publicată în ediția a treia a tratatului de psihologie socială editat de Gardner Lindzey și Elliot Aronson (*Handbook of Social Psychology*, ed. a III-a, New York, Random House, 1985, voi. 2).

- *Bella M. DePaulo* și colaboratorii comunică rezultatele unor cercetări privind detectarea minciunii pornind de la comportamentul nonverbal (in *The Self and Social Life*, B. R. Schlenker, ed., New York, McGraw-Hill, 1985).

- *Blair T. Johnson* (1985) formulează teza *self-ului* vestic : în contextul societăților din Vest, *self-ul* este perceput ca fiind „bine delimitat” și „autonom”, spre deosebire de *self-ul* estic, particularizat prin „conexiunea” și „fuziunea” lui cu mediul social și fizic.

- *G. Strasser* și *W. Titus* demonstrează experimental că informația de care dispune grupul în cazul unor decizii colective nu este superioară informației indivizilor. Mai mult, distribuția informației în grup poate conduce la o decizie eronată. Discuțiile în grup nu corectează informațiile eronate ale membrilor. *Informația unică* (deținută de o singură persoană) și *informația neîmpărtășită* influențează foarte puțin *decizia de grup* („Pooling of Unshared Information in Group Decision Making : Biased Information Sampling during Discussion”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 53, 1, pp. 81-93).

- *Robert B. Cialdini* realizează o sinteză a studiilor privind *influența socială* (*Influence : Science and Practice*, Glenview, Scott Foresman, 1985).

- Vede lumina tiparului lucrarea lui *Genevieve Paicheler*, *Psychologie des influences sociales* (Paris-Neuchâtel, Delachaux et Niestle, 1985), în care este analizată *influența socială* exercitată de *minoritățile active* de tipul mișcărilor ecologiste și feministe.

- *Edward E. Jones* publică un studiu despre contribuțiile din ultimii 50 de ani ale specialiștilor nord-americani la dezvoltarea psihologiei sociale (*Handbook of Social Psychology*, G. Lindzey și E. Aronson, eds., ed. a III-a, New York, Random House, 1985, voi. 1).

- Rezultatele studiilor sale privind *rezolvarea conflictelor* sunt comunicate de *Morton Deutsch* în lucrarea *Distributive Justice : A Social Psychological Perspective* (New Haven, Yale University Press, 1985). Teza principală a lucrării susține că procesele și efectele *conflictelor sociale* se află la originea acestui tip de relație socială, iar *cooperarea* este dată de similitudinea credințelor și atitudinilor, altruismul, sinceritatea în relațiile interumane, diviziunea puterii, apărarea intereselor comune, evitarea conflictelor de interese.

- *Manfred Vorwerk* realizează *cercetări-acțiune* în situații limită (cutremurul din Mexico City, în septembrie 1985, și erupția vulcanului

Decizia de grup

*Istoria
psihosociologiei*

Conflictele sociale

Cercetarea-acțiune

Armero din Columbia, în noiembrie 1985). Sunt puse în evidență cinci faze ale comportamentelor colective : frică pentru pierderea vieții, comportament de fugă, activare, participare și epuizare emoțională.

- **P.W. Cheng** și **K.J. Holyoak** explică dezvoltarea problemelor cognitive eronate prin activarea *schemelor pragmatice*, a regulilor generale de obligativitate și de permisiune. Astfel de organizări sociale, în concepția autorilor, se învață, nu sunt native („Pragmatic Reasoning Schemes”, in *Cognitive Psychology*, 1985, 17, pp. 285-313).

*Schemele
pragmatice*

- **Robert S. Feldman** (n. 1947) publică *Social Psychology. Theories, Research, and Applications* (New York, McGraw-Hill Book Company, 1985), cu următorul sumar : 1) Teorii și metode ale psihologiei sociale ; 2) Percepția cognitiv socială a persoanei și atribuirea ; 3) Aspecte sociale ale comunicării verbale și nonverbale ; 4) Formarea, menținerea și schimbarea atitudinilor ; 5) Prejudecăți și discriminare ; 6) Atracția interpersonală ; 7) Comportamentul prosocial ; 8) Psihologia socială a influențelor asupra sănătății ; 9) Agresivitatea ; 10) Influența socială ; 11) Procesele de grup ; 12) Abordarea psihosociologică a organizațiilor și locurilor de muncă ; 13) Psihologia socială a legii și justiției ; 14) Schimbul social și comerțul ; 15) Mediul fizic : environment și comportament social. Robert S. Feldman definește psihologia socială ca „studiul modului în care gândirea, sentimentele și acțiunile unei persoane afectează alte persoane” (p. 5), iar în ceea ce privește teoriile psihosociologice autorul se oprește asupra abordărilor genetice, a învățării cognitive, psihanalitice și a rolurilor.

Psihologia socială

- Apare lucrarea lui **Paul Ekman**, cu titlul *Telling Lies* (New York, WW Norton, 1985), în care se demonstrează că *expresiile faciale* și, în general, comportamentele nonverbale sunt foarte asemănătoare în culturi diferite.

Expresiile faciale

- **D. Miell** și **M. Le Voi** („Self-Monitoring and Control in Dyadic Interactions”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1985, 49, pp. 1052-1061) analizează *managementul imaginii*, abilitatea oamenilor de a modifica prin informații verbale sau nonverbale imaginea pe care alții o au despre ei.

*Managementul
imaginii*

- **Andrew Baum**, **Jeffrey D. Fisher** și **Jerome E. Singer** publică manualul universitar *Social Psychology* (New York, Random House, 1985), preluând definiția dată psihologiei sociale de Gordon W. Allport. Manualul are următoarea structură : 1) Domeniul psihologiei sociale ; 2) Metodologia de cercetare ; 3) Atitudinile și schimbarea atitudinilor ; 4) Efectele sociale și funcțiile grupurilor ; 5) Formarea impresiilor, cogniția socială și managementul impresiilor ; 6) Simpatia și iubirea ; 7) Comportamentul prosocial ; 8) Agresivitatea ; 9) Prejudecata și discriminarea ; 10) Complanța și aplicațiile ei ; 11) Psihologia socială și legea ; 12) Psihologia socială și votarea ; 13) Comportamentul social în mediul înconjurător ; 14) Factorii psihosociali în stres ; 15) Sănătatea și comportamentul social ; 16) Mâncarea,

Psihologia socială

băutura și fumatul - aspecte psihosociologice ; 17) Psihologia socială a muncii.

- Rolurile sociale*

 - C.G. Barnett și G.K. Baruch stabilesc, prin cercetări psihosociologice concrete, că implicarea femeilor în mai multe roluri sociale (soție, mamă, salariată) are un efect psihic pozitiv dacă postul de muncă este bine plătit („Women's Involvement in Multiple Roles, Role Străin, and Psychological Distress”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1985, 49, pp. 135-145).

- 1986

 - Albert Bandura prezintă *teoria fondării sociale a gândirii și acțiunii* (*Social Foundations of Thought and Action : A Social Cognitive Theory*, New Jersey, Prentice Hall, 1986). În această lucrare este analizat conceptul de „auto-eficacitate” (*self-efficacy*). Persoanele cu un sentiment puternic al „auto-eficacității” sunt mai consecvente în acțiunile lor, mai puțin anxioase și depresive, au mai mult succes academic.

- Auto-eficacitatea*

 - Willem Doise și Augusto Palmonari editează un volum de cercetări teoretice și concrete privind reprezentările sociale (*L'Etude des representations sociales*, Paris-Neuchâtel, Delachaux et Niestle, 1986).

- Reprezentările sociale*

 - Dorel Abraham (n. 1945) proiectează și coordonează o anchetă psihosociologică privind comportamentul populației bucureștene în cazul dezastrelor (seismul din 31 august 1986). Rezultatele investigației vor fi publicate în revista *Viitorul Social* (1986, 6, pp. 507-519).

- Percepția persoanelor*

 - Shelley E. Taylor publică lucrarea *Health Psychology* (New York, Random House, 1986).
 - B. Park studiază rolul trăsăturilor de personalitate în *percepția persoanelor* („A Method to Studying the Development of Impressions of Real People”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 51, pp. 907-917). Rezultatele experimentului său conduc la concluzia că ne facem o impresie despre ceilalți, în principal, pe baza cunoașterii trăsăturilor lor de personalitate. În formarea impresiei asupra persoanei intervin, în ordine, observarea comportamentelor, caracteristicile fizice, atitudinile, credințele și, în ultimul rând, caracteristicile demografice.

- Psihologia socială*

 - Andrew H. Michener și colaboratorii definesc psihologia socială ca „studiul sistematic al naturii și cauzelor comportamentului social al omului” (*Social Psychology*, San Diego, Harcourt, 1986, p. 7). Astfel, psihologia socială studiază *impactul* unei persoane asupra comportamentului și credințelor altei persoane (influența socială, persuasiunea), *impactul* grupului asupra comportamentului și credințelor unui membru al grupului (socializarea, conformarea), *impactul* unui membru al grupului asupra activității și structurii grupului (inovarea, *leadership-ul*) și *impactul* unui grup asupra activității și structurii altui grup (cooperarea și conflictul intergrupuri).
 - Alice H. Eagly, procedând la o meta-analiză a studiilor despre agresivitate, pune în evidență faptul că diferențele legate de

sex sunt mai evidente în cazul agresivității fizice decât în cazul agresivității verbale.

- *John T. Cacioppo, Richard E. Petty și M.E. Losch* explică fenomenul de difuziune a responsabilității prin teama persoanelor care ar acorda ajutor de a nu fi considerate de alții ca fiind la originea situației în care se găsește victima. El a numit această explicație *confuzia responsabilității* („Attributions of Responsibility for Helping and Doing Harm: Evidence for Confusion of Responsibility”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 50, pp. 100-105).

*Confuzia
responsabilității*

- Făcând analiza literaturii de specialitate cu privire la comportamentul prosociei. *Alice H. Eagly și Maureen Crowley* găsesc că acesta este legat de apartenența la gen: bărbații, de regulă, acordă ajutor, iar femeile, de obicei, primesc mai mult ajutor („Gender and Helping Behavior: A Meta-Analytic Review of the Social Psychological Literature”, in *Psychological Bulletin*, 1986, 3, pp. 283-308).

- *Gerard Duveen și Barbara B. Lloyd* propun un model de studiere a diferențelor psihologice dintre sexe bazat pe teoriile psihosociologice europene : teoria reprezentărilor sociale a lui Serge Moscovici și teoria identității sociale a lui Henri Tajfel. Modelul elaborat postulează că în copilărie se reconstruiesc reprezentările sociale ale diferitelor grupuri sociale legate de: sex, vârstă, clasă socială, etnie, religie. După autorii citați, reprezentările sociale ale sexelor se remarcă printre primele reprezentări ale copiilor, înainte chiar de a atinge vârsta școlarizării („The Significance of Social Identities”, in *British Journal of Social Psychology*, 1986, 25, pp. 219-230).

*Reprezentarea
socială a sexelor*

- în lucrarea *Metodologia cercetării sociale* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986) de *Lazăr Vlăsceanu* sunt prezentate metodele și tehnicile investigațiilor sociologice și psihosociologice concrete : ancheta, analiza documentelor sociale, observația, experimentul, scalarea (în colaborare cu *Mihaela Vlăsceanu*).

- *G. Andreeva* publică lucrarea *Psychologie sociale* (Moscova, Editions du Progres, 1986).

- *Paula M. Niedenthal și Nancy Cantor* pun în evidență, printr-un experiment, influența componentei afective asupra componentei cognitive din structura atitudinilor.

- Analizând presa americană, *William J. McGuire* constată că unele categorii sociale sunt subreprezentate (tinerii, persoanele vârstnice); introduce, pentru a desemna acest fenomen, termenul de *invizibilitate socială* („The Myth of Massive Media Impact: Savagings and Salvagings”, in *Public Communication and Behavior*, G. Comstock, ed., Orlando, Academic Press, 1986, voi. 1).

*Invizibilitatea
socială*

- în volumul *Prejudice, Discrimination, and Racism* (New York, Academic Press, 1986), editat de *John F. Dovidio și Samuel L. Gaertner*, este inclus studiul *Stereotipuri și stereotipizare : o perspectivă asupra abordărilor cognitive*, semnat de *David L. Hamilton*, care

Stereotipizarea

marchează abordarea modernă a discriminării. În concepția editorilor acestui volum, între prejudecăți și discriminare ar exista o relație cauzală directă. Relația este, însă, mai complexă, intervenind și alți factori micro- și macrosociali (de exemplu, climatul psihosocial, legislația etc).

*Influența
minorităților*

- **Charlan J. Nenteth** ajunge la concluzia că „Cei care sunt confrunțați cu puncte de vedere minoritare sunt încurajați să se intereseze de aspecte ale situației, gândesc într-un mod mai divergent și au mai multe șanse să descopere soluții noi sau să elaboreze decizii noi” (p. 25). În contrast, persoanele confruntate cu puncte de vedere majoritare se vor concentra asupra unor aspecte importante pentru poziția majorității, vor gândi convergent și vor fi tentate să accepte soluția propusă fără a încerca să găsească soluții noi („Differential Contributions of Majority and Minority Influence”, in *Psychological Review*, 1986, 93, pp. 23-32).

- La Londra, Institutul Internațional de Psihologie Socială Aplicată editează revista *Social Behavior*.

Căsătoria

- **G.K. Baruch** și **G.C. Barnett** resping credința comună că femeile măritate sunt mai fericite decât cele necăsătorite. Intervine calitatea rolului social de femeie măritată. A fi căsătorit(ă) nu oferă garanția fericirii („Role Quality, Multiple Role Involvement and Psychological Well-Being in Midlife Women”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 51, pp. 578-589).

Persuasiunea

John T. Cacioppo

- **John T. Cacioppo** și **Richard E. Petty** introduc paradigma rutei centrale și a rutei periferice în prelucrarea mesajelor persuasive. Persoanele foarte implicate și cele caracterizate printr-o gândire analitică recepționează mesajul evaluând calitatea argumentelor (ruta centrală), în timp ce persoanele neinteresate de discurs sunt influențate de atractivitatea celui care comunică, de numărul argumentelor și de structura mesajului („Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change”, New York, Springer, 1986).

- **Martin E. Seligman** și **P. Schulman** studiază importanța stilului explicativ optimist și a stilului explicativ pesimist în predicția comportamentală („Explanatory Style as a Predictor of Productivity and Quitting among Life Insurance Sales Agents”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 50, pp. 832-838).

- Manualul universitar elaborat de **Andrew H. Michener**, **John D. DeLamater** și **Shalom H. Schwartz** (*Social Psychology*, San Diego, Harcourt Brace Javanovich Publishers, 1986) cuprinde optsprezece capitole : 1) Introducere în psihologia socială; 2) Șinele și identitatea; 3) Socializarea; 4) Continuitate și schimbare în cursul vieții; 5) Comunicarea simbolică și limbajul; 6) Atitudinile; 7) Influență socială și persuasiune; 8) Percepția socială și atribuirea; 9) Autoprezentarea și managementul impresiei; 10) Altruism și agresiune; 11) Atracția interpersonală; 12) Coezivitatea grupului și conformarea ; 13) Status și interacțiune în grup ; 14) Productivitatea

Psihologia socială

grupului și eficacitatea *leadership-ului*; 15) Conflictul intergrupuri; 16) Structură socială și personalitate ; 17) Comportamentul deviant și reacția socială; 18) Comportamentul colectiv și mișcările sociale. Autorii consideră că „Psihologia socială investighează comportamentul uman în context social” (p. 5). Cele patru teme majore ale psihologiei sociale ar fi: 1) Impactul unui individ asupra altui individ; 2) Impactul unui grup asupra unui membru al grupului; 3) Impactul unui individ asupra grupului lui; 4) Impactul unui grup asupra altui grup. Autorii propun următoarea definiție a psihologiei sociale : „Psihologia socială poate fi definită ca domeniul de studiu sistematic al naturii și cauzelor comportamentelor sociale umane” (p. 7).

Psihologia socială

• *Robert J. Sternberg* propune așa-numitul *model triunghiular al iubirii* (*triangular model of love*) bazat pe asumția că în relațiile de iubire intervin trei componente : relații intime (*intimacy*), pasiune (*passion*) și decizie/obligatie (*decision/commitment*). Pe baza acestui model pot fi construite tipuri de iubire, în funcție de prezența/absența unuia dintre cele trei elemente. Dacă luăm în considerare cele trei elemente ca laturi ale unui triunghi, constatăm că ideal ar fi triunghiul echilateral (cu laturile cât mai mari). Este o iubire perfectă. Dar perfecțiunea, se știe, nu poate fi atinsă. În viața de zi cu zi avem de-a face cu alte tipuri de triunghiuri (scalar, oarecare, isoscel), corespunzătoare unor iubiri romantice, pasionate, zadarnice, deșarte, camaraderie (R.J. Sternberg, „A Triangular Theory of Love”, în *Psychological Review*, 1986, 93, pp. 119-135).

Model triunghiular al iubirii

• *T. Yamagishi* ia în calcul două tipuri de cooperare în rezolvarea dilemelor sociale : *cooperarea elementară* (de exemplu, a nu rupe paginile care te interesează dintr-o carte împrumutată de la biblioteca facultății) și *cooperarea instrumentală* (de exemplu, acțiunea de instaurare a unei noi ordini în grup). *T. Yamagishi* a descoperit că în grupurile mici este mai probabilă cooperarea elementară, iar în grupurile secundare (mari) cooperarea instrumentală. Un rol important în cooperare îl are încrederea în parteneri (*T. Yamagishi*, „The Structural Goal/Expectation Theory of Cooperation in Social Dilemmas”, în E.L. Lawler, ed., *Advances in Group Processes*, Greenwich, JAI Press, 1986, voi. 3).

Cooperarea

• *Robert S. Baron* avansează *teoria distragere-conflict* pentru a explica fenomenul *de facilitare socială*. Teoria postulează existența următoarelor secvențe: 1) ceilalți distrag atenția subiectului de la sarcina pe care o execută; 2) distragerea generează conflict atenționai (subiectul nu are capacitatea de a urmări în același timp și sarcina, și comportamentul celor care îl privesc, fapt care produce o stare psihică tensionată); 3) conflictul atenționai amplifică impulsul pentru realizarea sarcinii (R.S. Baron, „Distraction-conflict Theory : Progress and Problems”, în L. Berkowitz, ed., *Advances in Experimental Social Psychology*, New York, Academic Press, 1986, voi. 19).

Teoria distragere-conflict

1987

Stima de sine

• **Charles Crocker** și colaboratorii pun în evidență, printr-un studiu experimental, relația dintre stima de sine și prejudecăți. Manipulând stima de sine, ca variabilă independentă, se constată un efect negativ asupra evaluării celorlalți (variabilă dependentă). Subiecții de experiment cărora li se inducea un sentiment de inferioritate (comunicându-li-se că au obținut rezultate slabe la un test de inteligență) aveau tendința să-i aprecieze critic pe ceilalți, ca un efect compensator de creștere a stimei de sine („Downward Comparison, Prejudice, and Evaluations of Others : Effects of Self-Esteem Threat”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, pp. 907-916).

Gender

• **M.A. Baker** editează o colecție de studii pe problemele relației dintre apartenența la gen (masculin/feminin) și performanță (*Sex Differences in Human Performance*, Londra, Wiley, 1987).

Schimbarea atitudinilor

• **Stephen G. Harkins** și **Richard E. Petty** pun în evidență faptul că *schimbarea atitudinală* este mai puternică dacă argumentele provin de la mai multe surse percepute ca fiind independente. („Information Utility and the Multiple Source Effect”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, pp. 260-268).

• **Hubert Hermans** (1987) elaborează o metodă originală de studiere a *self-ului* (*the self-confrontational method*), bazată pe auto-evaluarea importanței pentru individ a vieții sale).

Psihologia socială

• **Gustave-Nicolas Fischer** publică un curs universitar introductiv de psihologie socială: *Les Concepts fondamentaux de la Psychologie Sociale* (Paris, Bordas, 1987), în care psihologia socială este definită ca „studiul relațiilor complexe dintre indivizi, grupuri, instituții într-o societate dată; acest sistem de relații nu este determinat doar de variabilele persoanelor, ci și de câmpul social care îi imprimă o formă proprie și dă loc unor conduite caracteristice sub raport sociocultural” (p. 6). Lucrarea are șase capitole : 1) Psihologia socială : abordare și teorii; 2) Relațiile sociale ; 3) Influența socială ; 4) Reprezentările sociale; 5) Comunicarea socială; 6) Identitatea socială.

• **Robert A. Hinde** publică volumul *Individuals, Relationships and Culture* (Cambridge, Cambridge University Press, 1987).

Alice H. Eagly

• **Alice H. Eagly** teoretizează interacțiunea factorilor biologici și culturali în producerea diferențelor în comportamentul social al femeilor, comparativ cu cel al bărbaților. Factorii biologici și socializarea condiționează diviziunea muncii bazată pe apartenența la gen (masculin/feminin). La rândul ei, diviziunea muncii condiționează expectanța față de rolul social atribuit femeilor și bărbaților, ca și abilitățile și credințele acestora. De aici ar decurge diferențele în comportamentele sociale ale femeilor, comparativ cu bărbații (*Sex Differences in Social Behavior: A Social-Role Interpretation*, New Jersey, Erlbaum, 1987).

• Studiind influența mediului asupra comportamentelor sociale, **Robert A. Baron** descoperă că introducerea unui miros plăcut într-o

încăpere are efecte pozitive : sporirea încrederii în sine, accentuarea tendinței de cooperare, modificarea scopurilor. De asemenea, ionizarea aerului sporește atracția interpersonală și starea noastră psihică. („Effects of Negative Irons on Interpersonal Attraction: Evidence for Intensification", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, pp. 547-553).

- *Daniel C. Batson* montează un experiment la Princeton Theological Seminary, cunoscut sub denumirea *bunul samaritean*, după parabola biblică a lui Iisus. El a cerut studenților să se reculeagă reflectând la parabola bunului samaritean. Apoi au fost invitați să participe, într-o altă clădire a universității, la o conferință pe aceeași temă. Unora dintre studenți li s-a spus : „Mai durează câteva minute, dar puteți să mergeți" ; altora: „Ați întârziat. Sunteți așteptați de câteva minute. Deci, ați face mai bine să vă grăbiți". Pe drumul dintre cele două clădiri ale universității, studenții au întâlnit un om prăbușit la pământ, care tușea și gemea de durere. Aproximativ două treimi dintre studenții primului grup (care nu se grăbeau) i-au acordat ajutorul, în timp ce doar 10% dintre studenții grupului al doilea (care fuseseră anunțați că au întârziat) au manifestat un comportament prosocial („Prosocial Motivation: Is it Ever Altruistic ? ", in *Advances in Experimental Social Psychology*, L. Berkowitz, ed., Orlando, Academic Press, 1987, voi. 20).

- Pe baza trecerii în revistă a studiilor privind structura atitudinilor, *Shelly Chaiken* și *Chuck Stangor* ajung la concluzia că nu se poate stabili dacă modelul trifactorial este mai adecvat decât modelul unifactorial („Attitudes and Attitude Change", in *Annual Review of Psychology*, 1987, 38, pp. 575-630).

- Lucrarea *Comportament și civilizație* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), coordonator *Adrian Neculau*, cuprinde capitole consacrate culturii, civilizației și personalității (S. Chelcea și Rodica Atanasescu-Țugui), comunicării umane (L. Șoitu), autocunoașterii și intercunoașterii (L. Antonesei), comportamentului cotidian (A. Neculau), grupului și familiei, profesiei și timpului liber (V. Lăscuș), problematicei omului ca ființă culturală (L. Antonesei), învățării și creativității (P. Mureșan), lecturii (M.D. Gheorghiu). Lucrarea are un caracter interdisciplinar și încearcă „o sinteză asupra universului personal și interpersonal, a mediului psihosocial în care ne desfășurăm viața și munca zilnică" (p. 13).

- *Stephen G. Harkins* consideră că *paradigma facilitării sociale* și *paradigma frânării sociale* sunt complementare și realizează un experiment prin combinarea celor două paradigme („Social Loafing and Social Facilitation", in *Journal of Experimental Social Psychology*, 1987, 23, pp. 1-18).

- *Daniel Stokols* și *Irvin Altman* editează un tratat de *psihologie environmentală* care conturează domeniul ca un corp de cunoștințe despre relația dintre om și mediul său de viață, despre *problemele*

Influența mediului înconjurător

Comportamentul prosocial

Chuck Stangor

Comportamentul social

Stephen G. Harkins

sociale generate de mediul fizic și construit (*Handbook of Environmental Psychology*, New York, Wiley, 1987).

- Apare lucrarea *Human Answers* (Londra, Hutchinson Education, 1987) de Ivana Markova, psiholog social din Marea Britanie, de origine cehă.

• *Influența socială*

- Mark P. Zanna, James M. Olson și Peter C. Herman editează volumul *Social Influence* (Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1987), în care Shelly Chaiken propune un *model euristic al persuasiunii*. John T. Cacioppo și Richard E. Petty abordează procesul *influenței sociale* din perspectiva psihofiziologică, Steven J. Sherman se referă la procesele cognitive în formarea și *schimbarea atitudinilor*, iar Mark L. Snyder și Kenneth G. DeBone iau în considerare atitudinile și persuasiunea dintr-o perspectivă funcțională, își mai aduc contribuția Russel H. Fazio (teoria autoperceptivă), Robert B. Cialdini (principiile complianței), Sharon Wolf (influența majorității și a minorității), Charlan J. Nemeth (procesul de influență, rezolvarea de probleme și creativitatea).

Persuasiunea

Violul

- Susan Estrich demonstrează că *violul* este legat de asocierea masculinității cu puterea, dominanța și duritatea. Conform cercetătoarei americane, actul sexual în sine este un delict violent, ca și umilirea femeii (S. Estrich, *Real Rape*, Cambridge, Harvard University Press, 1987).

| 1988

- Michael J. Saks și Edward Krupat publică lucrarea *Social Psychology and its Applications* (New York, Harper & Row, 1988), conținând următoarele capitole : percepția socială și cogniția, șinele și personalitatea, socializarea și rolurile sociale, atitudinile și schimbarea atitudinală, atracția interpersonală și relațiile romantice, agresiunea și violența, altruismul și comportamentul de ajutorare, influența socială, environment și comportament, grupurile mici și grupurile mari. Autorii acceptă definiția psihologiei sociale propusă de Gordon W. Allport (1968), atrăgând atenția că psihologia socială se centrează pe comportamentul indivizilor (nu pe grupuri sau instituții) și pe factorii sociali care influențează comportamentul (alte persoane, instituții, situații, structuri și medii fizice și sociale create de om).

Psihologia socială

- Alfred R. Lindesmith, Anselm L. Strauss și Norman K. Denzin publică un manual universitar de psihosociologie, care în trei ani a cunoscut șapte ediții (*Social Psychology*, New Jersey, Prentice Hall, 1988). Structura manualului este următoarea: 1) Domeniul psihologiei sociale ; 2) Comportamentul uman simbolic și socio-biologia; 3) Natura limbajului; 4) Limbaj, grupuri și structură socială; 5) Emoții și procesele de numire ; 6) Percepția, memoria, motivele și prezentările ; 7) Învățarea limbajului în prima copilărie ; 8) Dezvoltarea sinelui; 9) Lumea socială a copilăriei; 10) Abordarea interacțiunii; 11) Transformările identității; 12) Șinele și lumea sa socială; 13) Sexualitate și identitate; 14) Devianță, violență și

*Aplicațiile
psihosociologiei*

lumea deviantă; 15) Boală, bătrânețe și moarte. Autorii consideră că psihologia socială „este studiul interacțiunii dintre indivizi (*lives*) și structura socială sau dintre biografie și societate” (p. 2). Psihologia socială se interesează de două probleme fundamentale : cum creează oamenii ordinea socială și, reversul, cum influențează ordinea socială creată de ei comportamentele lor. Răspunsul la aceste probleme fundamentale generează domeniul de interes al psihosociologiei:

1) Stabilitate și schimbare în interacțiunea umană; 2) Emergența unor forme și *pattern-uri* noi ale interacțiunii umane în viața cotidiană ; 3) Conformare, convenționalism, devianță și putere socială ; 4) Ordine socială, constrângere și libertate personală.

Psihologiasocială

• *Mielu Zlate* comunică rezultatele aplicării testului *C.S.E. (Cine sunt eu ?)*, adaptat după testul *W.A.Y.* imaginat de *Manford H. Kuhn* și *Thomas S. McPartland* (1954). Se cere ca subiecții să scrie o compunere despre ei înșiși. Testul *C.S.E.* a fost aplicat pe un număr de 591 subiecți (elevi, studenți, personal didactic) de diferite vârste, de sex masculin sau feminin. S-au identificat 27 de teme și 52 de subteme ale cunoașterii de sine. Autorul consideră că proba propusă reprezintă un test de descripție, analiză și elaborare proiectivă, prin excelență comprehensiv, având virtuți cognitive, predictive și formative.

Testul „Cine ești tu ?”

• *Jean-Noel Kapferer* face sinteza datelor de cercetare privind psihosociologia zvonului. Lucrarea sa, *Rumeurs. Le plus vieux media du monde* (Paris, Editions du Seuil, 1988), va fi tradusă în limba română și va apărea la Editura Humanitas în 1993.

Zvonurile

• în volumul *The Social Psychology of Intergroup Conflict: Theory, Research and Applications* (New York, Springer, 1988), editat de *Wolfgang Stroebe* și colaboratorii, se prezintă problematica psihosociologică a *stereotipurilor naționale* și influența lor în conflictele intergrupale.

Stereotipurile naționale

• *Elaine Walster (Hatfield)* publică studiul *Passionate and Companionate Love* (Yale University Press, 1988).

• Se tipărește la New York cea de-a cincea ediție revizuită a lucrării *The Social Animal*, de *Elliot Aronson*. În concepția autorului, obiectul de studiu al psihologiei sociale îl constituie „influențele pe care oamenii le au asupra credințelor și comportamentelor altora” (*Social Animal*, ediția a V-a, New York, W. H. Freeman and Company, 1988, p. 6). Lucrarea tratează: conformarea, comunicarea în masă, propaganda și persuasiunea, autojustificarea, agresivitatea umană, prejudecățile și stereotipurile, atractivitatea și comunicarea interpersonală. În final, sunt discutate problemele psihologiei sociale ca știință: se subliniază rolul experimentului și se atrage atenția asupra problemelor etice legate de cercetarea psihosociologică.

Psihologiasocială

• Apare volumul *Introduction to Social Psychology. A European Perspective* (Oxford, Basil Blackwell Ltd., 1988), editat de *Miles Hewstone*, *Wolfgang Stroebe*, *Jean-Paul Codol* și *Geoffrey M.*

*Psihologia
socială europeană*

Stephenson. Introducerea în istoria psihologiei sociale este realizată de Cari F. Grauman, care leagă începuturile psihologiei sociale moderne de *Volkerpsychologie* și de psihologia maselor. Psihologia socială modernă este analizată separat: în America și în Europa. Distinctiv față de lucrările americane similare, în acest volum colectiv Robert A. Hinde analizează relația dintre etologie și psihologie socială. În partea a II-a a tratatului de psihologie socială în perspectivă europeană, se discută despre construcția lumii sociale (cogniția socială, teoria atribuirii și explicația socială, structura, măsurarea și funcțiile atitudinilor, strategiile schimbării atitudinilor). Partea a III-a reunește contribuțiile psihosociologilor John M. Wiemann și Howard Giles (comunicarea interpersonală), Michael Argyle (relațiile sociale), Hans W. Bierhoff și Renate Klein (*comportamentul prosocial*), Amelie Mummendey (*comportamentul agresiv*), Janusz Grzelak (conflict și cooperare). În fine, ultima parte, cea de-a IV-a, tratează problematica grupurilor sociale : performanța grupului (Henk A. Wilke și A. Van Knippenberg), influența socială și grupurile mici (Eddy Van Avermart), relațiile dintre grupuri (Rupert J. Brown). Epilogul, semnat de Geoffrey M. Stephenson, abordează aplicațiile psihologiei sociale (în medicină și în justiție). Până în 1997, lucrarea apăruse în trei ediții și fusese tradusă în șase limbi europene, precum și în limba japoneză.

Psihologia socială

- *Pantelimon Golu* prezintă în lucrarea *Orientări și tendințe în psihologia socială contemporană* (București, Editura Politică, 1988) contribuțiile creatorilor de teorii psihosociologice pe plan mondial (N.E. Miller și J.L. Dollard, A. Bandura, G.C. Homans, J.W. Thibaut și H.H. Kelly, F. Heider, Th.M. Newcomb, L. Festinger ș.a.) și dezvoltarea psihologiei sociale în România.

Influența socială

- *Genevieve Paicheler* conturează problematica psihologică a *influenței sociale*. Lucrarea sa, *The Psychology of Social Influence* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), abordează: sugestia, influența minorităților, conflictelor, amnezia socială, schimbarea socială.

Identitatea socială

- *Fabio Lorenzi-Cioldi* comunică rezultatele cercetărilor sale privind achiziționarea *identității sociale*. Indivizii dobândesc o identitate socială prin diferențiere: ei sunt încadrați în grupuri și în categorii sociale în care există relații asimetrice, de dominare și de supunere. Lucrarea *Individus dominants et groupes domines* (Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 1988) promovează modelul conflictului individ/colectivitate în abordarea identității sociale. Cele cinci capitole ale lucrării tratează: 1) Grupul contra identității individuale; 2) Grupul și identitatea individuală ; 3) Efectele raportului de dominare : grupurile colecție și grupurile agregat; 4) Identitatea individuală și identitatea socială: androgenia psihologică; 5) Efectele raportului de dominare : variațiile identității sociale.

• *Liz Kelly* abordează o temă intens discutată în societatea vestică și, în ultimii ani, în țările ex-comuniste: *hărțuirea sexuală* (folosirea autorității pentru obținerea unor favoruri sexuale). Deși delictul de *violență sexuală* este greu de identificat, se estimează că mai mult de jumătate din femei sunt afectate la locul de muncă de hărțuire sexuală. *Liz Kelly* consideră că trebuie să se facă distincție între hărțuirea sexuală ca episod unic (întâmplare singulară) și hărțuirea sexuală ca o constantă comportamentală (*L. Kelly, Surviving Sexual Violence*, Cambridge, Polity Press, 1988).

Hărțuirea sexuală

• *Jean-Rene Ladmiral* și *Edmond Marc Lipiansky* publică lucrarea *La Communication interculturelle* (Paris, Armând Colin, 1989). Lucrarea tratează limbajul și comunicarea, cu accent pe bilingvism, identitățile și relațiile interculturale, subliniindu-se semnificațiile deschiderii spre alteritate, dinamica reprezentărilor sociale în contactele interculturale.

1989

• *James A. Kulik* și *H.I.M. Mahler* constată că în situațiile de stres afilierea se face cu persoanele mai bine informate, mai competente („Stress and Affiliation in a Hospital Setting: Preoperative Roommate Preferences”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1989, pp. 183-193).

Afilieră

• *Elena Zamfir* publică lucrarea *Incursiune în universul uman* (București, Editura Albatros, 1989). Autoarea propune o regândire a fericirii și a indicatorilor satisfacției cu viața din perspectivă psihosociologică.

• *Pantelimon Golu* analizează unele concepte-cheie ale psihologiei sociale (comportament, interacțiune, influență socială, motivație), derivările conceptuale (comunicare și cunoaștere interpersonală), atribuire și influență socială (conducerea), conceptele-cadru (persoana, cadrul interpersonal, grupul social), conceptele sintetice (mod de viață, conștiință socială). De asemenea, în lucrarea *Fenomene și procese psihosociale* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989) este prezentat demersul de investigare a fenomenelor și proceselor psihosociale.

Procesele psihosociale

• *R. R. Hoit* și *B. Silverstein* studiază *imaginea dușmanului*: adversarii au semnul minus la trăsăturile de personalitate la care noi avem semnul plus („The Image of the Enemy”, in *Journal of Social Issues*, 1989, 45, p. 4).

Imaginea dușmanului

• *Adrian Neculau* abordează problematica psihosociologică a schimbării în lucrarea *A trăi printre oameni* (Iași, Junimea, 1989). În viziunea autorului, „Termenul de *schimbare* poate să acopere, în mod diferit, noțiunile, operațiile, dorințele, temerile, scopurile cele mai diverse” (p. 85). În aceeași lucrare ni se propune o perspectivă psihosociologică asupra personalității și a stilului persoanei. Este imaginat un model de abordare a calității psihosociale a vieții și se analizează cercetarea psihosocială - între așteptare și ofertă.

Schimbarea psihosocială

*Ipoteza frustrare-
-agresivitate*

- *Iolanda Mitrofan* (n. 1950) analizează disfuncțiile diadei conjugale din perspectivă psihosocială (*Cuplul conjugal. Armonie și dizarmonie*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989).

- *Leonard Berkowitz* reformulează *ipoteza frustrare-agresivitate* prin includerea atribuirilor, învățării anterioare și a mijloacelor instrumentale ca variabile intermediare („Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation”, in *Psychological Bulletin*, 1989, 106, pp. 59-73).

Leadership-ul

- Psihosociologii britanici *Peter B. Smith* și *Monir Tayeb* comunică rezultatele unei anchete privind *leadership-ul* în India, Taiwan și Iran. S-a constatat că liderii eficienți (guvernamentali, din bănci și din mine) prezintă unele caracteristici comune: sunt sensibili la trebuințele subordonaților lor și se concentrează asupra modului în care progresa munca („Organizational Structure and Processes”, in *The Cross-Cultural Challenge to Social Psychology*, M. Bond, ed., Newbury Park, SAGE, 1989).

- Contrar ipotezei *self-hate* (self-hate) acceptate la jumătatea secolului trecut de majoritatea psihosociologilor americani ca explicație a stimei de sine scăzute a populației minoritare, cercetările realizate de *Jennifer Crocker* și *Brenda Major* (1989) au arătat că minoritățile etnice, de homosexuali (lesbienele, gay), de handicapați nu au *stimă de sine* scăzută.

*Regulile
schimbului social*

- *L. Cosmides* contestă generalitatea *schemelor pragmatice*, considerând că acestea pot fi reduse la *regulile schimbului social*, care sunt caracteristice speciei umane: calcularea raportului cost/beneficiu și depistarea trișorilor, a celor care nu plătesc pentru beneficiile obținute, în mod „cvasi-nativ”, ne conducem după regula: „Dacă cineva își ia partea sa de beneficiu, trebuie să plătească prețul” („The Logic of Social Exchange : Has Natural Selection Shaped how Humans Reason?”, in *Cognition*, 1989, 31, pp. 187-276).

Memoria socială

- *Paul Connerton* tratează memoria ca fenomen cultural, analizând modul cum se transmite prin tradiție. În mod deosebit autorul analizează importanța ritualurilor în transmiterea cunoștințelor despre trecut (P. Connerton, *How Societies Remember*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989).

*Reprezentările
sociale*

- *Denise Jodelet* coordonează volumul *Les Representations sociales* (Paris, P.U.F., 1989). *Reprezentările sociale* constituie „o formă de cunoaștere, elaborată social și împărtășită, având un scop practic și concurând la construirea unei realități comune unui ansamblu social” (*Reprezentările sociale*, București, Editura Științifică și Tehnică S.A., 1995, p. 102).

- *Patricia I. Devine* studiază modul în care stereotipurile și prejudecățile afectează procesele cognitive și propune o diferențiere între *procesarea automată* și *procesarea controlată* a informațiilor. Teoria procesării în două etape a informației arată că un stereotip este activat automat în prezența unui membru al *out-group-ului*, dar

acest stereotip poate fi ignorat datorită procesării controlate (conștiente) dacă, de exemplu, respectiva persoană nu a suferit nici un prejudiciu din partea *out-group-ului* („Automatic and Controlled Processes in Prejudice: The Roles of Stereotypes and Personal Beliefs”, in *Attitude Structure and Function*, A.R. Pratkanis, S.J. Breckler și A.G. Greenwald, eds., New Jersey, Erlbaum, 1989, pp. 181-212).

*Stereotipurile:
procesare auto-
mată/procesare
controlată*

- în Olanda apare lucrarea *Ethnic Minorities. Social Psychological Perspectives* (Amsterdam, Swets & Zeitlinger, 1989) editată de **Jan Pleter Van Ondenhoven și Tineke M. Willemsen**.

- **Herbert C. Kelman și V.L. Hamilton** publică lucrarea *Crimes of Obedience: Toward a Social Psychology of Authority and Responsibility* (New Haven, Yale University Press, 1989).

Capitolul 6

Psihosociologia contemporană (după 1990)

În ultimul deceniu al secolului XX, au apărut teme și orientări noi, s-au accentuat unele tendințe în psihosociologia modernă (*cognitivismul*). S-au publicat primele cercetări psihosociologice sistematice asupra *comunicării mediate de computer* (J. Fulk și C. Steinfeld, M. Lea, L. Sproull și S.B. Kiesler) și a sporit interesul pentru cercetările transculturale (J.W. Berry, R.R. McCrae și O.P. John, H.R. Markus și S. Kitayama). S-au intensificat cercetările privind *comportamentul de consum* (B. Mullen și C. Johnson, E.M. Rogers, L.G. Schiffman și **L.L. Kanuk**). *Relațiile intergrupale* și *multiculturalismul* au generat direcții de cercetare originale prin implicarea în studiile psihosociologice a unui număr tot mai mare de femei (Jennifer Crocker, Fay Crosby, Marlyn B. Brewer, Charlene J. Nemeth, Brenda Major) și a unor membri ai minorităților etnice, ca și a unor cercetători din afara SUA (din Europa, Canada, Australia, India sau din Africa). Asistăm la un reviriment al psihologiei sociale europene, care își construiește o identitate diferită de cea a psihologiei sociale nord-americane. Serge Moscovici și Henri Tajfel sunt campionii afirmării de sine a psihosociologiei europene. S-a accentuat *internaționalizarea psihosociologiei*. Țările așa-numitei „lumi a treia”, din obiect de studiu, au devenit producătoare de cunoaștere psihosociologică. Colaborarea Vest-Est în proiectele comune de cercetare științifică a devenit o practică. Revistele de specialitate au ajuns cu adevărat internaționale. Prăbușirea comunismului a însemnat și pentru psihologia socială din România dezideologizarea și conectarea la fluxul metodologic și teoretic din Occident. S-au realizat prin contribuția câtorva specialiști - în primul rând a profesorului Adrian Neculau - progrese semnificative în *sincronizarea* psihosociologiei românești cu evoluția domeniului pe plan european. Au continuat activitatea de cercetare și publicistică psihosociologi consacrați, precum: Septimiu Chelcea, Andrei Cosmovici, Pantelimon Golu, Petru Iluț, Aurora Liiceanu (Perju), Iolanda și Nicolae Mitrofan, Ioan Radu, Nicolae Radu, Mihaela Roco, Tatiana Slama-Cazacu, Marcus Stroe, Ursula Șchiopu, Ana Tucicov-Bogdan, Elena și Cătălin Zamfir, Mielu Zlate și s-a afirmat o generație nouă de specialiști: Ștefan Boncu, Cristina Chiru, Cristian Ciupercă, Cătălin Dîrțu, Alin Gavriluic, Cornel Havișneanu, Ruxandra Gherghinescu, Luminița M. Iacob, Ovidiu Lungu, Lucian Radu-Geng, Doina Săucan, Elena Stănculescu, Mihaela Vlăduț ș.a. Unii psihosociologi români au făcut carieră universitară în străinătate: Anca Dabija-Manoliu, Mihai Dinu Gheorghiu, Cătălin Mamali, Pavel Mureșan. Mileniul al treilea, apreciem noi, a găsit psihosociologia din România pregătită să răspundă provocărilor sociale ale lumii contemporane.

1990

- **James C. Coleman** expune și dezvoltă *teoria alegerii raționale*, bazată pe ideea alegerii celei mai eficiente acțiuni în urma comparării costurilor și beneficiilor în sens larg, psihosociologic. Este analizată

„problema *free-rider-ului*”, vizând raportul dintre costul scăzut plătit de cei care beneficiază de pe urma acțiunii unui individ, care ar putea plăti foarte mult (*Foundations of Social Theory*, Cambridge, Harvard University Press, 1990).

*Teoria alegerii
raționale*

- în lucrarea *Applied Social Psychology in India* (New Delhi, SAGE, 1990), editată de G. Misra, este prezentat stadiul actual de dezvoltare a psihosociologiei în India.

- Donald M. Taylor și colaboratorii realizează primul studiu experimental pentru ipoteza *discrepanței dintre discriminarea grupală și discriminarea personală (personal/group discrimination discrepancy)*. Conform acestei ipoteze, indivizii pot aprecia că personal nu sunt ținta discriminării sociale, dar că grupul lor este discriminat.

*Discriminarea
socială*

- D. G. Larson și R.L. Chastian creează un instrument de măsurare a tendinței de *auto-ascundere* (opusul autodezvăluirii). *Self-concealment Scale* măsoară tendința indivizilor de a tăinu informațiile compromițătoare sau amenințătoare pentru ei („Self-concealment: Conceptualization, measurement and Health Implications”, in *Journal of Social and Clinical Psychology*, 1990, 9, pp. 439-455).

Self-ul

- Cârmei Camilleri și colaboratorii analizează *strategiile identitare*, dezvoltând teme precum: abordarea dinamică a strategiilor identitare ale actorilor sociali, strategiile identitare și identitățile, polii identitari, procesul de devalorizare a identității, identitatea negativă, identități truate, identitate și schimbare (*Strategies identitaires*, Paris, P.U.F., 1990).

*Strategiile
identitare*

- Sharon S. Breffin și Saul M. Kassin publică un tratat de psihologie socială cuprinzând paisprezece capitole : 1) Introducere în psihologia socială ; 2) Eul social; 3) Percepția persoanei; 4) Percepția grupului; 5) Atracția interpersonală ; 6) Relațiile intime ; 7) Ajutorarea altora; 8) Agresivitatea; 9) Conformarea; 10) Persuasiunea; 11) Procesele de grup; 12) Legea; 13) Afacerile; 14) Sănătatea. Autorii definesc psihologia socială ca „studiul științific al modului în care indivizii gândesc, simt și se comportă în situațiile sociale” (p. 6), iar în evoluția acestei discipline științifice identifică cinci etape: 1) Reunirea forțelor (1880-1935); 2) Marele salt înainte (1936-1945); 3) Perioada clasică (1946-1960); 4) încredere și crize (1961-1975); 5) Era pluralismului (din 1976 până în prezent) (*Social Psychology*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1990).

Psihologie socială

- în aprilie 1990, se reînființează Institutul de Psihologie al Academiei Române, director fiind ales Paul Popescu-Neveanu. în cadrul institutului începe să funcționeze un *Laborator de psihologie socială*, cu trei cercetători științifici: Aurora Liiceanu (Perjiu), Măria Moșescu și Septimiu Chelcea. Primele teme de cercetare au vizat: schimbarea opiniilor și atitudinilor politice în România post-decembristă, manipularea comportamentală, psihologia poporului român.

*Psihosociologia
în România*

Cognitivismul în psihosociologie

• Cognația, reprezentarea și comunicarea sunt analizate în *Traite de psychologie cognitive* (Paris, Bordas, 1990), editat de **Rodolphe Ghiglione, Claude Bonnet și Jean-François Richard**. Tratarea informațiilor constituie esența cognitivismului, paradigmă care, în confruntare cu behaviorismul, s-a impus și în psihosociologia contemporană. Adoptarea *paradigmei cognitiviste* presupune „trecerea de la studiul funcțiilor, al facultăților, la studiul proceselor de tratare [a informațiilor], cu accent pe condițiile concrete de funcționare, pe efectele contextului, situațiilor, sarcinilor” {*op. cit.*, p. 1}. În plan metodologic, paradigma cognitivă privilegiază dezvoltarea metodelor de observație foarte rafinate, analiza protocoalelor individuale, abordarea interdisciplinară (colaborarea cu neuroștiințele, inteligența artificială, automatică, lingvistica, logica). Autorii consideră că „Noțiunea de reprezentare caracterizează abordarea cognitivă și se aplică la ansamblul proceselor cognitive” {*op. cit.*, p. 5}. *Tratatul de psihologie cognitivă* conține următoarele patru capitole: 1) Spre cogniția socială (Jean-Leon Beauvois și Jean-Claude Deschamps); 2) Reprezentările sociale (Willem Doise); 3) „Cine” și „cum” (Rodolphe Ghiglione); 4) Comunicarea : pentru ce? (Marcel Bromberg).

Stilul de conducere

• **Alice H. Eagly și Blair T. Johnson**, făcând meta-analiza datelor din studiile publicate, ajung la concluzia că femeile care au rol de conducere în diferite tipuri de organizații practică un *stil de conducere* democratic, spre deosebire de bărbați, care au tendința de a adopta un stil directiv („Gender and Leadership Style : A Meta-Analysis”, în *Psychological Bulletin*, 1990, 108, pp. 233-256).

Manipularea comportamentală

• **Institutul de Psihologie** al Academiei Române găzduiește în noiembrie 1990 prima manifestare științifică după reînființarea sa : Colocviul-Seminar cu tema *Influență socială și manipulare comportamentală*. Au susținut comunicări; Aurora Liceanu (Perju), S. Chelcea, A. Neculau, Ana Tucicov-Bogdan, P. Golu, I. Bădescu, M. Stroe, Zoe Petre, D. Abraham, I. Mânzat, Irina Holdevici, I.P. Vasilescu, D. Ghișe, Măria Moțescu, D. Banciu și alții. Aceasta a fost prima manifestare de psihologie socială de după evenimentele din decembrie '89, care au condus la prăbușirea comunismului în România.

Gender

• **John E. Williams și Debra L. Best** comunică rezultatele unei anchete psihosociologice desfășurate în universități din paisprezece țări, aparținând unor arii culturale diferite. S-a constatat că studențele, comparativ cu studenții, au o viziune mai egalitaristă, dar că, de la o cultură la alta, atașamentul acestora față de valorile tradiționale diferă foarte mult. Cei doi psihosociologi au demonstrat că elementele de bază ale stereotipurilor legate de gen (*gender stereotypes*) sunt achiziționate de copii la vârsta de 4-5 ani (*Sex and Psyche : Gender and Self-Viewed Cross-Culturally*, Newbury Park, CA, SAGE, 1990).

Identitatea minoritarilor

• **Gilles Ferreol** studiază identitatea minorităților și contribuie la impunerea unei noi teme în psihosociologie, cea a marginalizaților („Enquete d'identite”, în *Societes*, 1990, 30, pp. 3-14).

• *Serge Moscovici*, la cea de-a VIII-a Conferință generală a Asociației Europene de Psihologie Socială Experimentală (Budapesta, 1990), arată că schimbările din Europa de Est permit formarea unui nou tip uman (*homo europaeus*) și instaurarea unui nou tip de cultură (cultura democrației), care va penetra toate relațiile interumane (familie, școală, industrie, armată). Psihologia socială trebuie să răspundă acestor noi provocări ale istoriei (*European Bulletin of Social Psychology*, 1990, p. 3).

*Psihosociologie
în noul context
european*

• *Michael Argyle* și *L. Lu* constată că persoanele extravertite sunt mai fericite decât persoanele introvertite, datorită faptului că sunt mai *asertive* și au o tendință puternică spre *cooperare* („The Happiness of Extraverts”, in *Personality and Individual Differences*, 1990, 11, pp. 1011-1017).

Asertivitatea

• Apare volumul *Cooperare și întrajutorare umană* (București, Editura Militară, 1990), coordonator *Septimiu Chelcea*. Sunt incluse următoarele studii: „Repere pentru o psihologie a cooperării” (Ana Tucicov-Bogdan); „Aspecte psihosociologice ale cooperării în evoluția societății românești” (Adrian Neculau); „Tovărășiile tinerilor - forme tradiționale de cooperare în viața poporului român” (Ion Chelcea și Septimiu Chelcea); „Altruismul ca tip de comportament prosocial” (Ion Dan Trestieni); „Aspecte ale cooperării în grupurile mici” (Pavel Popescu); „Cooperare și incertitudine” (Cătălin Zamfir); „Comunicare și cooperare” (Ligia Gherguț); „Psihosociologia comportamentului prosocial” (Septimiu Chelcea și Constantin Țăran); „Cooperarea și întrajutorarea - valori fundamentale ale etosului militar românesc” (Adrian Petrescu și Tudora Sima); „Climatul psihosocial, expresie a cooperării interumane” (Ion Vlăduț); „Modelarea rezolutivă a situațiilor conflictuale” (Pavel Mureșan); „Cercetarea psihologică în sprijinul păcii” (Ana Tucicov-Bogdan).

*Comportamentul
prosocial*

• *Nicholas Entler* publică un prim studiu despre reputație, definită ca judecata unei comunități despre o persoană din cadrul comunității și, mai rar, din afara ei. Reputația nu se referă numai la persoane, ci și la lucruri (automobile, produse alimentare etc). *Nicholas Emler* apreciază că adulții au, în medie, mai mult de 50 de conversații pe zi și săptămânal stau de vorbă cu mai mult de 50 de persoane. În 80% din conversații vorbim despre persoanele cunoscute. Aproximativ două treimi din conversație sunt rezervate schimbului reciproc de informații despre propria persoană, despre comportamentul fiecăreia. Tinerii întrețin contacte sociale cel mai mult cu prietenii, iar conducătorii de instituții au cel mai frecvent contacte sociale oficiale, profesionale („A Social Psychology of Reputation”, in *European Review of Social Psychology*, 1990, 1, pp. 171-193).

Reputația socială

• *Jean-Leon Beauvois* editează un manual universitar de psihologie socială (*La Psychologie sociale*, Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 1990).

- Atribuirea**
- **Edward E. Jones** prezintă în lucrarea *Interpersonal Perception* (New York, W.H. Freeman, 1990) cercetările sale privind fenomenul atribuirii.
- Adolescenta**
- Adolescența, înțelesă ca perioada de tranziție de la copilărie la maturitate, continuă să-i preocupe pe psihosociologi. **James C. Coleman** și **L. Hendry** publică o lucrare despre *natura adolescenței*, arătând că schimbările fiziologice majore din perioada adolescenței au repercusiuni asupra relațiilor individului cu mediul său social. Se produc schimbări în *identitatea socială* și în ceea ce privește *imaginea de sine*, precum și în comportamentul social și sexual, în acord cu normele culturale (J.C. Coleman și L. Hendry, *The Nature of Adolescence*, Londra, Macmillan, 1990).
- Imaginea de sine**
- **Leslie A. Zebrowitz** publică lucrarea *Social Perception* (Buckingham, Open University Press, 1990), în care *formarea impresiei* (descrierea și evaluarea persoanelor) este considerată o componentă majoră a *percepției sociale*.
 - **Dominic Abrams** și **Michael A. Hogg** (eds.) discută teoriile identității sociale (*Social Identity Theory : Constructive and Critical Advances*, Londra, Harvester Wheatsheaf, 1990).
- Comportamentul prosocial**
- **Jane A. Piliavin** și **H. Charng** trec în revistă progresele teoretice și datele de cercetare concretă privind *comportamentul prosocial*, numit și *comportament de ajutorare (helping behavior)* sau *altruism* („Altruism : A Review of Recent Theory and Research”, in *Annual Review of Sociology*, 1990, 16, pp. 27-65).
 - **Jean-Leon Beauvois** introduce distincția dintre cunoașterea descriptivă și cunoașterea evaluativă în *percepția persoanei* pe baza trăsăturilor de personalitate („L'acceptabilite sociale et la connaissance evaluative”, in *Connexions*, 1990, 19, pp. 7-30).
 - **Donelson R. Forsyth** apreciază că trei mecanisme pot transforma dezacordurile în *conflict*: lupta pentru resurse limitate, strategiile controversate („neortodoxe”) și trăsăturile de personalitate ale persoanelor implicate (*Group Dynamics*, Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company, 1990).
 - **Leonard Berkowitz** întreprinde o analiză cognitiv-neoasociaționistă *africii* și *agresivității* („On the formation and regulation of anger and aggression : A cognitive - neoassociationistic analysis”, in *American Psychologist*, 1990). Leonard Berkowitz consideră că relațiile emoționale (și, în particular, frica) sunt elemente într-o rețea a stărilor psihice. Activarea oricărei componente a rețelei (idei, memorie, emoții) conduce la activarea celorlalte elemente.
 - **Amy G. Halberstadt** și **Steve L. Ellyson** alcătuiesc un volum cuprinzând cele mai reprezentative cercetări de psihosociologie de-a lungul unui secol de existență a ei. În „Prefață” se arată că „Domeniul psihosociologic nu exista în urmă cu o sută de ani. Prima încercare de aplicare a metodelor experimentale în studierea comportamentului uman a fost făcută de Norman Triplett, în laboratorul Universității

Leonard Berkowitz

Indiana, în 1898. De atunci psihologia socială a evoluat ca o disciplină dinamică și eclectică de cercetare a comportamentului social al oamenilor" (A.G. Halberstadt și S.L. Ellysson, „Preface”, in *Social Psychology Readings. A Century of Research*, New York, McGraw-Hill, Inc., XVII, 1990).

- *Jean-Noel Kapferer*, în lucrarea *Les Chemins de la persuasion. Le Mode d'influence de mediaș et de la publicite sur les comportements* (Bordas, Paris, 1990), răspunde unor probleme importante legate de comunicare și, în special, de *publicitate* : este necesar ca publicitatea să fie credibilă pentru a fi eficace ? Cum poate fi modificată o imagine negativă a firmei ? Cum comunicăm cu un public puțin implicat și indiferent ? Poate fi măsurată memorarea mesajului publicitar ? Ce relații există întru schimbarea comportamentului ? Răspunsurile la astfel de întrebări sunt date pe baza cercetărilor psihosociologice americane și europene recente. Lucrarea are două părți. În prima parte este fixat cadrul abordării științifice a *persuasiunii*, prezentându-se schemele cercetării persuasiunii și modelele de comunicare, în partea a doua sunt analizate rezultatele cercetărilor asupra persuasiunii : expunerea la mesaje, decodificarea mesajelor, acceptarea lor, generalizarea efectelor, persistența schimbării atitudinilor ca efect al comunicării persuasive și trecerea de la atitudine la comportament.

Persuasiunea

- *Michael Argyle*, studiind *competența socială*, găsește diferențe legate de apartenența la gen : femeile sunt mai empaticе, mai cooperante, mai gratifiante, au o competență verbală superioară și dau dovadă în comunicarea nonverbală de o competență mai mare decât bărbații (*Cooperation : The Basis of Sociability*, Londra, Routledge, 1991).

| 1991 |

Competența socială

- *Jozef M. Nuttin* coordonează o cercetare internațională în care au fost cuprinși 2418 studenți ale căror limbi materne erau: germana, engleza, bulgara, finlandeza, franceza, greaca, maghiara, italiana, olandeza, norvegiana, poloneza, portugheza și spaniola. S-a constatat că o literă (oricare ar fi aceasta) care face parte din numele nostru are cu 50% mai multe șanse să fie între primele șase litere preferate de noi decât o literă care nu face parte dintre literele ce compun numele nostru. Efectele asociate literelor prenumelui sunt mai puternice decât cele ale numelui. Aceste date experimentale demonstrează puternicul atașament față de sine și universalitatea a ceea ce autorul a numit *particule reflexive ale sinelui afectiv* („Consequences affectives de l'appartenance à soi: l'effet des lettres du nom dans treize langues europeennes”, in *Le Groupe et l'individu en psychologie sociale: 14 chercheurs de l'Europe occidentale*, E. Todorova, ed., Sofia, Nauka i Izkustvo, 1990). Jozef M. Nuttin conchide că datele cercetărilor sale „indică faptul că *proprietatea privată* sau apartenența la sine este copleșitoare (chiar fundamentală), comparativ cu *proprietatea colectivă* sau apartenența la grup

Apartenența la sine

Sinele afectiv

(„Litere de amor-propriu : consecințe afective ale purei apartenențe la sine”, în *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*, S. Moscovici, coord., Iași, Polirom, 1998, p. 33).

Psihologia socială

Charles G. Lord

• *Werner Herkner* publică cea de-a cincea ediție a lucrării *Einführung in die Sozialpsychologie* (1975), revăzută, sub titlul *Lehrbuch der Sozialpsychologie* (Berna, Verlag Hans Huber, 1991), în care psihologia socială este definită ca știință a interacțiunii indivizilor, care „descrie și explică interacțiunea dintre indivizi și care arată cauzele și consecințele acestor interacțiuni” (p. 17). Față de ediția din 1975, sunt adăugate teme noi despre : prototipicalitate, schemata, frumusețe, iubire, stereotipuri, autocontrol și despre influența minorităților.

• *Charles G. Lord* și colaboratorii publică rezultatele cercetărilor experimentale privind *schimbarea atitudinală* și relația dintre atitudini și comportamente. Charles G. Lord este preocupat de schimbarea atitudinilor negative față de grupurile minoritare și abordează această problemă din perspectiva psihologiei sociale cognitive („Typicality effects in attitude-behavior consistency : Effects of category discrimination and category knowledge”, în *Journal of Experimental Social Psychology*, 1991, 27, pp. 550-557).

• *Daniel C. Batson* propune *ipoteza empatie-altruism*. Conform acestei ipoteze, persoanele care au un nivel ridicat al empatiei au motivație altruistă și acordă ajutor persoanelor aflate în situații nefavorabile (D.C. Batson, *The Altruism Question : Toward a Social-psychological Answer*, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 1991).

Atractivitate fizică

• *Alice H. Eagly* și colaboratorii, făcând un studiu meta-analitic asupra cercetărilor privind *atractivitatea fizică*, pun în evidență tendința de a ne forma impresia asupra unei persoane pe baza inferenței de la perceperea unei singure trăsături. „Ceea ce este frumos este și bun, dar...” („What is Beautiful is Good, but... : A Meta-Analytic Review of Research on the Physical Attractiveness Stereotype”, în *Psychological Bulletin*, 1991, 110, pp. 109-128).

*Istoria
psihosociologice*

• *Robert M. Farr* apreciază în *The Long Past and The Short History of Social Psychology* (în *European Journal of Social Psychology*, 1991, 21, pp. 371-380) că istoria psihologiei sociale începe în 1935, o dată cu apariția lucrării editate de C.A. Murchinson, *Handbook of Social Psychology* (Worcester, 1935).

Sinele și cultura

• *Hazel R. Markus* și *Shinobu Kitayama* formulează teza potrivit căreia dihotomia sine/celălalt din culturile orientale (în Japonia, unde s-a făcut cercetarea) diferă față de dihotomia din culturile occidentale (în acest caz, SUA): *șinele orientale* s-ar integra mai accentuat într-un sistem de interdependență socială, iar *șinele occidentale* s-ar construi pe autonomia individuală („Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation”, în *Psychological Review*, 1991, 3, pp. 224-253).

• *H. Giles* și *N. Coupland* constată că persoanele care doresc să fie acceptate de un anumit grup adoptă același stil verbal ca și membrii grupului, modificându-și debitul cuvintelor, timbrul vocii, accentul ș.a.m.d. (*Language : Contexts and Consequences*, Milton Kenyones, Open University Press, 1991).

Comunicarea verbală

• *Pierre De Visscher* definește *grupul restrâns* prin următoarele caracteristici: unitatea de timp și de loc (aici și acum sau umăr la umăr), rațiunea de a fi împreună, o soartă relativ comună, posibilitatea perceperii reciproce (față în față), a perceperii ca o entitate, a instaurării unui proces interactiv afectiv și de a avea o durată suficientă pentru a dezvolta o structură (*L'Approche morenienne. Cours de dynamique des groupes*, Liege, Faculte de Psychologie, 1991).

Grupul restrâns

• Se înființează primele *Facultăți de Psihosociologie* la noi în țară, la Universitatea Politehnică din Petroșani și la Institutul Național de Informații (București).

• *Daniel C. Batson* consideră că la oameni, ca și la alte specii, predispoziția de a îi ajuta pe alții e înăscută, ceea ce contrazice abordarea situațională a comportamentelor prosociale (*The Altruism Question: Toward a Social-Psychological Answer*, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 1991).

Daniel C. Batson

• *Penny Belknap* și *Wilbert Leonard* (1991) verifică observația lui Erving Goffman (1976), potrivit căreia în reclamele comerciale (*advertising*) bărbații sunt prezentați în roluri manageriale sau administrative superioare, iar femeile ca decor, ca *obiecte sexuale*.

• Cercetările lui *Daniel C. Batson* relevă că *empatia* și *simpatia* corelează pozitiv cu altruismul și *comportamentul prosocial*. În contrast, *distresul* persoanelor corelează negativ cu altruismul și comportamentul prosocial (*The Altruism Question : Toward a Social-Psychological Answer*, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 1991).

Comportamentul prosocial

• în volumul *Cognition in Close Relationship* (Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, 1991), editat de *G.J. O. Flechter* și *F.D. Fincham*, se probează valoarea *teoriei atribuirii* în studiul relațiilor interpersonale de atracție sau de conflict (în cazul cuplurilor maritale, al diadelor, al prieteniei).

• *Sheila A. Ross* și *Jeffrey M. Jackson* studiază tendința de *internalizare a rolurilor sociale*, fenomen cunoscut sub diferite denumiri: *efectul Pygmalion*, *etichetare*, *teoria scenariului*, *teoria neglijării propriei persoane* („Teacher's Expectations for Black Male's and Female's Academic Achievement", in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1991, 17, pp. 78-82).

Efectul Pygmalion

• *Hazel R. Markus* și *Shinobu Kitayama* propun o nouă abordare a *dependenței*, conform căreia a fi dependent nu înseamnă invariabil că ești lipsit de control sau că nu ai control asupra situației. Este mai corect să se vorbească de *interdependență* decât de dependență, în fond - susțin autorii - toți suntem atașați de alții. De aici derivă *sentimentul comunitar* (*communitarian*) care îmbină drepturile individuale cu drepturile colective („Culture and the Self:

Sentimentul comunitar

Implications for Cognition, Emotion, and Motivation", in *Psychological Review*, 1991, 98, pp. 224-253).

*Teoria dezvoltării
diferențiate*

- **P.M. Robins** și **R. Sesan** propun *teoria dezvoltării psihologice diferențiate* a bărbaților și femeilor: în cultura europeană și nord-americană, bărbații abordează viața într-o manieră instrumentală, iar femeile într-o manieră relațională. Femeile își dezvoltă identitatea prin acțiuni de îngrijire și ocrotire, în timp ce bărbații își construiesc identitatea prin separare și competiție („Munchausen Syndrome by Proxy: Another Women's Disorder?", in *Profesional Psychology*, 1991, 22, pp. 285-290).

- în Marea Britanie apare primul număr al publicației *Jurnal de Psihologie Socială Comunitară și Aplicată*.

*Detectarea
minciunii*

- **Paul Ekman** și **M. O'Sullivan** studiază relația dintre sentimentul nostru că ceva este adevărat și ceea ce este în realitate adevărat. Cei doi cercetători americani nu găsesc nici o corelație între încrederea noastră și corectitudinea aprecierii noastre în *detectarea minciunii* („Who Can Catch a Liar ? ", in *American Psychologist*, 1991, 49, pp. 913-920).

Advertising

- **Anthony R. Pratkanis** și **Elliot Aronson** publică lucrarea *Age of Propaganda : The Every day Use and Abuse of Persuasion* (New York, Freeman, 1991). Se analizează influențarea atitudinilor prin mass-media și eficacitatea diferitelor moduri de *advertising* (reclamă publicitară), inclusiv apelul la mesajele subliminale.

Gender

- **Linda L. Carri** stabilește că în conversațiile cotidiene bărbații se manifestă ca persoane care dețin puterea: se adresează asertiv, întrerup interlocutorii, îi ating cu mâna, zâmbesc rar, spre deosebire de femei care, de obicei, întrerup interlocutorii mai rar, sunt mai sensibile, mai politicoase („Gender, Status, and Influence", in *Advances in Group Processes: Theory and Research*, vol. 8, **L.J. Lawler** și **B. Markovsky**, ed., Greenwich, 1991).

*Psihosociologia
judiciară*

- **Saul M. Kassin** și **D.A. Garfield** descoperă că introducerea casetelor video care redau scene ale crimei conduce la scăderea standardelor juraților în dovedirea crimei și la apariția unor înclinații favorabile acuzării („Blood and Guts", in *Journal of Applied Social Psychology*, 1991, 21, pp. 1459-1472).

Constructualitatea

- **Lee Ross** și **Richard E. Nisbeth** subliniază importanța *constructualității* (perceperea, înțelegerea și interpretarea) situațiilor sociale, care adesea determină mai puternic comportamentele umane decât situația socială obiectivă (*The Person and the Situation : Perspectives of Social Psychology*, New York, McGraw-Hill, 1991).

Suportul social

- **D. Lauver** și **A. Chang**, studiind fenomenul *suportului social*, pun în evidență că tocmai femeile cu antecedente familiale de cancer la sân refuză să fie examinate medical. Aparent, aceasta s-ar datora fricii de a li se descoperi maladia („Testing Theoretical Explanations of Intention to Seek Care for a Breast Cancer Symptom", in *Journal of Applied Social Psychology*, 1991, 17, pp. 1440-1458).

• **Blair T. Johnson** face sinteza cunoștințelor privind *schimbarea atitudinală*. Aceasta depinde de cel care comută și de situația concretă („Insights about Attitudes : Meta-Analytic Perspectives”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1991, 17, pp. 289-299).

Schimbarea atitudinilor

• **A.S. Raifman, R.P. Larrick și S. Fein** analizează desfășurarea unui număr de 826 de meciuri de baseball (1986-1988) și găsesc mai multe sancțiuni pentru greșelile de joc în zilele cu temperatură ridicată (peste 90 de grade Fahrenheit). Descoperirea lor pune în evidență *efectul climei* („Temper and Temperature on the Diamond: The Heat - Aggression Relationship in Major League Baseball”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1991, 94, pp. 239-264).

Efectulclimei

• **Hazel R. Markus și Shinobu Kitayama** (1991) introduc distincția dintre *self-ul* independent, care se referă la caracteristicile interne ale individului, și *self-ul* interdependent, rezultat mai mult din interacțiunea individ-societate. Această distincție operează în cercetările de psihosociologie transculturală.

• **P. Salovey** analizează comparativ *gelozia* și *invidia* ca stări emoționale negative derivate din relațiile interpersonale, implicând *compararea socială* (*The Psychology of Jealousy and Envy*, New York, Guilford Press, 1991).

Gelozia

• **Philip G. Zimbardo și M. Leippe** publică lucrarea de sinteză *The Psychology of Attitude Change and Social Influence* (New York, McGraw-Hill, 1991).

• în monografia *The Psychology of Attitudes* (San Diego, Harcourt Brace Jovanovich, 1992), **Alice H. Eagly și Shelly Chaiken** analizează *calea centrală* și *ruta periferică* în comunicarea persuasivă. Autoarele consideră că persoanele competente și motivate să gândească drept sunt persuadate dacă se apelează la ruta culturală.

1992

• **Robin M. Akert** realizează o anchetă printre studenți și găsește că bărbații nu au tendința de a păstra o relație de prietenie cu fostele lor parteneri, în timp ce femeile sunt mai înclinate să rămână într-o relație de prietenie cu foștii parteneri, mai ales dacă sfârșitul relației intime nu a fost decis de ele (*Terminating Romantic Relationship : The Role of Personal Responsibility and Gender*, Wellesley College, 1992).

Robin M. Akert

• **Robert A. Wicklund și M. Eckert** prezintă în lucrarea *The Self-knower: A Hero under Control* (New York, Plenum Press, 1992) experimentele privind *prezentarea sinelui* (*self-presentation*) și rolul *conștiinței de sine obiective* (*objective self-awareness*) în realizarea unor comportamente în acord cu standardele interne ale persoanelor.

Prezentarea sinelui

• **Alan Feingold** stabilește pe baza cercetărilor psihosociologice concrete că diferențele dintre bărbați și femei sunt mai evidente când li se cere să relateze despre sine decât atunci când se observă comportamentele efective.

Contingența socială

- **Philip E. Tetlock** propune *modelul contingenței sociale* pentru analiza *responsabilității* (*accountability*) înțelese ca presiune socială pentru justificarea deciziilor luate (P.E. Tetlock, „The Impact of Accountability on Judgement and Choice: Toward a Social Contingency Model”, in M.P. Zanna, ed., *Advances in Experimental Social Psychology*, 1992, voi. 25, pp. 331-376).

Bârfa

- La nivelul simțului comun, *bârfa* este considerată ca ceva rău atât pentru societate, cât și pentru individ. Deși **M. Gluckman** (1963) a atras atenția asupra funcțiilor de control social și de autoidentificare grupală ale discuțiilor publice despre acea parte a vieții altor persoane pe care acestea încearcă să o ascundă, abia **Robin Dumbor** a afirmat deschis că bârfa este un lucru bun („Why Gossip is Good for You”, in *New Scientist*, 1992, p. 36).

Cooperarea

- **Robert S. Baron, Norbert L. Kerr** și **Neil E. Miller** identifică trei tipuri de *norme* după care se conduc grupurile : formale, informale, universale (de exemplu, norma reciprocității). Pentru ca o normă să controleze comportamentele în mod efectiv, se cere ca eventuala încălcare a ei să poată fi detectată, iar sancțiunile să fie observabile pentru toți membrii grupului. Acest lucru se întâmplă cel mai adesea în cadrul *grupurilor mici*, unde normele informale sunt cele mai influente. În cadrul *grupurilor mari* apare tendința indivizilor de a se considera nesemnificativi în rezolvarea dilemelor sociale, reducându-se astfel *cooperarea* (*Group Process, Group Decision, Group Action*, Buckingham, Open University Press, 1992).

Dilemele sociale

- **A.M. Vit, H.A. Wilke** și **H. Oppenwal** analizează *dilemele sociale* din perspectiva echivalenței resurselor și a beneficiilor între membrii grupului. În viața de zi cu zi nu se întâlnește mai niciodată o echivalență absolută (situație numită de autori „dileme simetrice”). Mai totdeauna avem de-a face cu *dileme asimetrice*, cu situații în care membrii grupului aflat într-o dilemă socială au mai multe sau mai puține resurse, beneficii mai mari sau mai mici („Fairness in Asymmetric Social Dilemmas”, in W.B.G. Liebrand, D.M. Messick, H.A. Wilke, eds., *Social Dilemmas. Theoretical Issues and Research Findings*, Oxford, Pergamon Press, 1992).

Managementul impresiei

- **Barry R. Schlenker** și **M.F. Weigold** atrag atenția asupra rolului pe care îl are auditoriul asupra *managementului impresiei*. Cu cât auditoriul este mai atractiv, mai expert, cu un status social mai ridicat, cu atât actorul social încearcă să controleze mai puternic informațiile, în scopul de a produce o impresie favorabilă despre sine. Dar nu numai *auditoriul prezent* (*immediate audiences*), ci și *auditoriul imaginat* (*imagined audiences*) influențează managementul impresiei (B.R. Schenker și M.F. Weigold, „Interpersonal Processes Involving Impression Regulation and Management”, in *Annual Review of Psychology*, 1992, 43, pp. 133-168).

- Făcând un bilanț al cercetărilor de psihosociologie privind luarea deciziei, **J. W. Payne, J.R. Bettam** și **J.E. Johnson** („Behavioral

Decision Research : A Constructive Processing", in *Annual Review of Psychology*, 1992, 43, pp. 87-132) ajung la concluzia că rămâne în afara oricărei discuții faptul că în luarea deciziilor există erori (*biases*); ceea ce merită să fie cercetat sunt condițiile în care informațiile relevante sunt sau nu sunt luate în calcul de către indivizi când decid. Din punctul de vedere al celor trei psihosociologi, cercetările din domeniu ar trebui să se centreze pe două probleme : pe de o parte, ce factori influențează utilizarea automată a procedurilor statistice și, pe de altă parte, cum se completează reciproc procedurile de luare a deciziei.

Luarea deciziei

- *Analiza discursului* constituie un domeniu de cercetare în contingență cu psihosociologia, în prezent foarte des abordat, mai ales în Marea Britanic D. Edwards și J. Potter conturează domeniul psihologiei discursului (*discursivepsychologie*), pornind de la asumția că limba nu este doar o „fereastră spre realitate”, ci „o realitate constituită”, un sistem simbolic, un nivel al realității. (*Discursive Psychology*, Londra, SAGE, 1992).

Analiza discursului

- Daniel M. Wegner și R. Erber propun pentru explicarea fenomenului de hiperaccesibilitate a informației refulate (preocuparea pentru informația pe care am dorit să o eliminăm din memorie) modelul preocupării („The Hiperaccessibility of Suppressed Thoughts”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1992, 63, 6, pp. 903-912).

Hiperaccesibilitatea informației refulate

- Sunt abordate teme semnificative practic și teoretic din domeniul comportamentului economic, precum evaziunea fiscală și inechitatea (E.A. Cowell) sau consumul de masă și identitatea personală (P.K. Lunt și S.M. Livingstone).

Comportamentul economic

- Anthony R. Pratkanis și Eliot Aronson publică volumul *Age of Propaganda : The Everday Use and Abuse of Persuasion* (New York, W.H. Freeman).

- Lucrarea semnată de P.B. Baltes și M.M. Baltes, *Successful Aging: Perspectives from the Behavioral Sciences* (New York, Cambridge University Press, 1990). marchează o schimbare de perspectivă asupra îmbătrânirii (*aging*), cercetările concentrându-se asupra factorilor care fac unele persoane să rămână fiziologic și intelectual puternice, chiar la vârste înaintate. Autorii operează cu conceptele de „îmbătrânire cu succes” și „îmbătrânire optimă”, legate de conceptele de „putere” și „control”, care deschid câmpuri noi de cercetare psihosociologică.

Bătrâne}ea

- Sharon S. Brehm publică lucrarea *Intimate Relationships* (New York, McGraw-Hill, 1992), în care sunt prezentate rezultatele recente ale cercetărilor psihosociologice în domeniul iubirii și vieții sexuale a indivizilor.

Relațiile intime

- *Prietenia*, ca tip de relație interpersonală, caracterizată prin asocierea voluntară dintre două persoane, asociere care facilitează atingerea unor scopuri socioemoționale, a intrat în atenția cercetării

Prietenia

psihosociologice relativ de curând. R. Blieszner și R.G. Adams dedică acestui subiect lucrarea *Friendship* (Newbury Park, CA, SAGE, 1992).

Comunicarea interpersonală

- Reluând tema sa din 1981 despre comunicarea interpersonală ca joc (ca sistem de acțiuni și interacțiuni sociale, implicând reguli și scopuri), Tory E. Higgins (n. 1946) analizează în 1992 *jocul comunicării (communication game)* din perspectiva *cogniției sociale*.

- Michael A. Hogg publică o lucrare de sinteză asupra *coeziunii grupului (The Social Psychology of Group Cohesiveness: Front Attraction to Social Identity)*, New York, New York University Press, 1992). Ceea ce caracterizează studiile recente privind coeziunea grupului, consideră autorul citat, este extinderea teoriilor identității și autocategorizării asupra fenomenului solidarității, spiritului de corp social și moralului, ca proprietăți ale grupurilor coezive.

- Robert A. Baron elaborează o sinteză a studiilor de psihosociologie a agresivității în lucrarea *Human Aggression* (New York, Plenum Publishing Company, 1992).

- Richard I. Evans, continuând preocupările sale privind aplicațiile psihologiei sociale în domeniul sănătății, publică o serie de studii privind stima de sine și abuzul de tutun și consumul de droguri în adolescență („Applying a social-psychological model across health promotion interventions: Cigarettes to smokeless tobacco”, in *Social Influence Processes and Prevention*, New York, Plenum Publishing Company, 1992). Richard I. Evans promovează concomitent istoria orală/vizuală a psihologiei sociale, difuzând casete video cu dialoguri și biografii ale unor autori de referință, precum Gordon W. Allport, Albert Bandura, Erik H. Erikson, Hans J. Eysenck, Gordon Murphy ș.a.

Richard I. Evans

- Apare la Cambridge volumul *Cross-cultural Psychology : Research and Applications* de John W. Berry și colaboratorii. Psihologia transculturală - direcție modernă de cercetare în psihosociologie - are ca obiect de studiu : dezvoltarea psihică, comportamentul social, personalitatea, cogniția și percepția, având aplicații în procesele de aculturație, muncă, sănătate, comunicare și dezvoltare națională. Sumarul volumului cuprinde: interogații privind psihologia transculturală (scopul, relațiile cu alte discipline, etnocentrismul în psihologie), similarități și diferențe comportamentale transculturale (transmisia culturii și dezvoltarea psihică, personalitatea, comportamentul social, cogniția, percepția), probleme transculturale și strategii de cercetare (abordări culturale, biologice, probleme teoretice și metodologice), aplicații ale cercetărilor transculturale (aculturație, grupuri etnice și minorități, organizații și muncă, sănătate, comunicare și formare, dezvoltare națională).

Psihologia transculturală

- David G. Myers și L. Lamarche definesc psihologia socială ca studiul științific al modului în care indivizii se percep, se influențează și intră în relație unii cu alții (*Psychologie sociale*, Montreal, McGraw-Hill, 1992).

Psihologia socială

- *Harold H. Kelly* apreciază că nu trebuie să desconsiderăm psihologia bunului simț, care constituie baza dezvoltării cunoștințelor noastre („Common Sense Psychology and Scientific Psychology”, in *Annual Review of Psychology*, 1992, 43, p. 20).

- Apare ediția a șasea a lucrării *The Social Animal* (San Francisco, W.H. Freeman, 1992) de *Elliot Aronson*. Autorul subliniază impactul profund și benefic al psihosociologiei asupra vieții sociale prin difuzarea cunoștințelor științifice despre conformare, persuasiune, prejudecăți, iubire și agresivitate. Se propagă astfel o veritabilă cultură psihosociologică.

*Cultura
psihosociologică*

- *Jim Orford* publică lucrarea *Community Psychology. Theory and Practice* (West Sussex, John Wiley & Sons Ltd., 1992). Autorul se pronunță pentru luarea în serios a „ecuației lui Kurt Lewin” : comportamentul diferă în funcție de individ, mediu și interacțiunea dintre cele două variabile, acceptând că psihologia comunității are un caracter interdisciplinar. Lucrarea, tradusă în limba română în 1998, la Editura Oscar Prinț, are două părți. În prima parte, teoretică, ce încearcă definirea psihologiei comunității, sunt expuse teoriile persoanei-în-context, resursele sociale (suportul social, puterea și controlul) și se prezintă metodele de cercetare în psihologia comunității. În partea a doua, consacrată aspectelor practice, sunt prezentate problemele prevenției, organizațiilor, autoajutorului și sporirii puterii comunității.

*Psihologia
comunității*

- *James Fentress* și *Chris Wickham* publică lucrarea *Social Memory* (Oxford & Cambridge, Blackwell, 1992). Se consideră că istoria este atât un produs, cât și o sursă a memoriei sociale. Memoria este infinită ; toate cunoștințele sunt mediate de memorie. Cei doi autori, primul - antropolog, cel de-al doilea - istoric, analizează: 1) Reamintirea (Despre lucrurile dinăuntrul corpului nostru; Memoria istoriei sau „istoria” memoriei? ; Memoria în contextul ei); 2) Ordonarea și transmiterea memoriei sociale (Memoria orală; Memoria narativă; Tradiția orală); 3) Clasele și memoriile de grup în societățile vestice (Memoriile țăranilor; Memoriile clasei muncitoare ; Memoriile naționale în perioada modernă ; Memoriile femeilor); 4) Memoriile medievale; 5) Mafia și mitul identității naționale siciliene.

Memoria socială

- *Garth S. Jowet* și *Victoria O'Donnell* publică o a doua ediție (adăugită) a cărții *Propaganda and Persuasion* (Newbury Park, SAGE Publications, 1992), oferind o imagine de ansamblu asupra teoriei și istoriei propagandei. Propaganda este definită ca încercarea sistematică și deliberată de a forma percepții, de a manipula cognițiile și de a obține un răspuns direct care avantajează scopurile celui ce face propagandă.

Propaganda

- *Gun R. Semin* editează volumul *Language, Interaction and Social Cognition* (Londra, SAGE, 1992).

- *Vincent Price* analizează *opinia publică* într-o manieră dialectică : individual/public, schimbare/stabilitate socială, gândire/

Opinia publică

Margaret Clarck

acțiune, elite/mase. În lucrarea sa, *Public Opinion* (Newbury Park, SAGE Publications, 1992), Vincent Price urmărește cronologic conceptualizarea opiniei publice.

- *Margaret Clarck* editează lucrările *Emotion and Social Behavior* (Newbury Park, SAGE, 1992) și *Emotion* (Newbury Park, SAGE, 1992). Margaret Clarck apreciază că exprimarea emoțiilor are un rol important în comunicarea trebuințelor în relațiile comunitare. Este propus conceptul de „forță a relațiilor comunitare” (*communal relationship strenght*) pentru a desemna aspectele calitative ale atașamentului oamenilor și motivația lor în stabilirea și menținerea relațiilor comunitare.

1993

Iubirea

- *David A. Kenny* și *Bella M. DePaulo* arată că imaginea de sine se formează prin autopercepție, nu prin *feed-back-ul* primit de la alții.

- *Clyde Hendrick* și *Susan S. Hendrick* identifică trei stiluri primare în iubire: eros, ludus și storge (prietenie). Combinarea acestor stiluri dă naștere stilurilor secundare (*Romantic Love*, Newbury Park, SAGE, 1993).

Cognitivismul
în psihosociologie

- *Willem Doise* arată limitele cognitivismului în psihosociologie, subliniind rolul dinamicii sociale în gândirea divergentă și semnificația prestructurării sociale a raționamentelor (*Logique sociale dans le raisonnement*, Paris-Neuchâtel, Delachaux et Niestle, 1993).

Auto-dezvăluirea

- Apare un volum de studii în domeniul *autodezvăluirii* (*Self-disclosure*, Newbury Park, SAGE, 1993) de *Valerian J. Derlega*, *M.S. Harris*, *R. Petronio* și *S.T. Margulis*. Conform cercetărilor, există o relație consistentă între apartenența la gen (*gender*) și nevoia de autodezvăluire, de a comunica celorlalți informații despre gândurile, sentimentele și experiențele personale: femeile se autodezvăluie mai mult decât bărbații și valorizează mai mult decât ei autodezvăluirea. S-ar părea că în cadrul cuplurilor maritale „femeia exprimă și bărbatul reprimă”: femeile sunt înclinate să comunice informații foarte intime chiar de la începutul relației interpersonale, soții sunt mai mulțumiți de relația în care se implică dacă femeile au o autodezvăluire redusă.

Daniel
M. Wegener

- Preocupat în cercetările sale de rolul gândirii în controlul sinelui, *Daniel M. Wegener* editează în colaborare cu *J.W. Pennebaker* un tratat privind controlul minții (*Handbook on Mental Control*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1993). *Daniel M. Wegener* a inițiat studiul *memoriei transactive* (cum își reamintesc indivizii în grup evenimentele din trecut) și a condus studii psihologice în problemele identității sociale.

Măhnirea profundă

- *Măhnirea profundă* (*grief*) produsă de moartea unei persoane dragi, de pierderea iubirii etc. reprezintă un sindrom emoțional complex ce a început să fie studiat de către psihosociologi doar în ultimul deceniu. *Margaret Stroebe*, *Wolfgang Stroebe* și *R. O. Hansson*

relevă stadiul cercetărilor în volumul *Handbook of Bereavement: Theory, Research and Intervention* (New York, Cambridge University Press, 1993). În literatura de specialitate, se face distincție între o pierdere ireparabilă (*bereavement*) și mahnirea profundă ca reacție emoțională cu simptome specifice: distres, depresie, anxietate, sentimentul de vinovăție și de singurătate, furie, hospitalism, refuzul plăcerii (*anhedonia*). Mahnirea profundă se asociază frecvent cu schimbarea atitudinii față de sine și cu deteriorarea relațiilor cu ceilalți. Manifestările comportamentale ale mahnirii profunde includ agitația, oboseala și plânsul amar (vezi A.S.R. Manstead și M. Hewstone, *op. cit.*, 1995, p. 261).

Mahnirea profundă

- **Leonard Berkowitz** expune concepția sa despre agresivitate și trece în revistă studiile de referință din acest domeniu de studiu al psihosociologiei (*Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*, New York, McGraw-Hill, 1993).

Agresivitatea

- **Jean Maisonneuve** publică lucrarea *Psychosociologie de l'amitié* (Paris, P.U.F., 1993), înțelegând prin „afinitate” orice relație „dilectivă”, implicând alegerea și satisfacția afectivă a persoanelor (preferința interpersonală, prietenia, dragostea).

Afinitatea

- Pornind de la teza că *multiculturalismul* este în mod obișnuit asociat cu caracteristicile colectivităților și grupurilor, **Fathali M. Moghaddamm** (1993) propune să se facă distincție între *multiculturalismul colectiv* (*collective multiculturalism*) - tratamentul egal al tradițiilor culturale ale grupurilor - și *muticulturalismul individual* (*individual multiculturalism*) - dreptul fiecărei persoane de a fi respectată ca unitate culturală, independentă în cadrul grupului.

Multiculturalismul

- **Alice H. Eagly** și **Shelly Chaiken** realizează o prezentare monografică a cercetărilor de psihosociologie a atitudinilor: *The Psychology of Attitudes* (Fort Worth, Harcourt Brace Jovanovich, 1993).

Atitudinile sociale

- **Anne L. Peplau** își centrează cercetările psihologice pe problemele relațiilor intime, sexualității și orientării sexuale. Împreună cu colaboratorii săi publică studiul *Sex-rol attitudes in dating and marriage* (în *Journal of Social Issues*, 1993, 56, pp. 329-350).

Anne L. Peplau

- **Carolyn Hafer** și **Jim M. Olson** (1993) ajung la concluzia că persoanele care au un puternic atașament față de *crența într-o lume dreaptă* (*belief in a just world*) ripostează rareori în situațiile când sunt tratate negativ.

- **J.L. Kop**, utilizând analiza factorială într-o anchetă pe un eșantion de 270 de persoane în vârstă de peste 60 de ani, găsește trei factori care explică starea subiectivă de bine: congruența dintre scopurile atinse și scopurile dorite, entuziasmul, umorul („La Mesure du bien-etre subjectif chez les personnes âgées”, în *Revue Europeenne de Psychologie Appliquee*, 1993, 43, pp. 271-277).

- Cercetările lui **Jerry Parrott** privind cele două tipuri de agresivitate (*agresivitatea emoțională* și *agresivitatea instrumentală*) relevă că între acestea nu există un raport de exclusivitate, indivizii, prin

Agresivitatea

reamintirea unor evenimente, putând să-și modifice starea de spirit în vederea transformării agresivității-furie în agresivitate instrumentală.

- **Richard E. Nisbeth** (1993) confirmă prin cercetările sale realizate în SUA diferențele culturale în ceea ce privește agresivitatea din zonele sudice, comparativ cu cele nordice.

Identitatea de gen

- Termenul de „gen” (*gender*) a intrat în vocabularul psihosociologiei, fiind preluat din gramatică (vezi genul masculin/feminin al substantivelor). Apartenența la gen se referă la diferențele socio-culturale dintre bărbați și femei, în timp ce termenul de „sex” desemnează diferențele biologice. Psihosociologia studiază *diferențele legate de gen, identitatea de gen, rolurile de gen, autopercepția masculinității și a feminității, androginia, stereotipurile de gen*. **R.K. Unger** și **M. Crawford** comentează relația dintre sex și gen, la nivelul conceptelor („Comentary: Sex and Gender - The Trubled Relationship between terms and concepts”, in *Psychological Science*, 1993, 4, pp. 122-124).

Stereotipurile

- **Susan T. Fiske** analizează *funcția de control* a stereotipurilor legate de gen, identificând atât *funcții descriptive*, cât și *funcții prescriptive*.

Teoria elaborării conflictului

- **Juan Antonio Perez** și **Gabriel Mugny** coordonează volumul *Influences sociales. La Theorie de l'elaboration du conflit* (Neuchâtel-Paris, Delachaux et Niestle, 1993), la care își aduc contribuția: **Fabrizio Butera**, **Jasmina Javanovic**, **Jenny Maggi**, **Mărgărta Sanchez-Mazas** (Elveția), **Juan Manuel Falomir**, **Roșă Fierres**, **Elana Llavata**, **Esperanza Navarro** (Spania), **Pascal Huguet** (Franța), **Paolo Legrenzi** (Italia), **Serge Moscovici** (Franța), **Stanos Papastamou** (Grecia) și **Patricia Roux** (Elveția). Este prezentată *teoria elaborării conflictului*, care constituie „o încercare de comparare, clarificare și integrare a cercetărilor din trecut și a celor recente asupra procesului de influență socială” (p. 27). Sunt incluse studii despre imitație, complianță, discriminare și rasism, identificare, schimbare, comunicare și influență socială. Juan Antonio Perez (Spania) și Gabriel Mugny (Elveția) consideră că instrumentul de intervenție și de influență cel mai eficace îl constituie recurgerea la conflict. Se pornește de la răspunsurile la două întrebări: „Cine vrea să schimbe ? ” și „Ce vrea să schimbe ? ”. La prima întrebare, vizând sursa percepută a influențării sau a intervenției, pot fi luate în calcul: *in-group-ul* sau *out-group-ul*, majoritatea sau o minoritate, o persoană cu aceleași caracteristici (vârstă, sex, categorie socială etc), ca și grupul-țintă sau o persoană cu caracteristici diferite, un expert sau un neexpert ș.a.m.d. în legătură cu cea de-a doua întrebare se pune problema de a determina natura atitudinii sau a cunoștinței pe care intenționăm să o schimbăm. Este o atitudine socială puternică (tabagism, alcoolism, rasism, xenofobie, sexism) sau o atitudine superficială (preferința pentru un actor sau pentru o anumită piesă muzicală)? Autorii teoriei apreciază că „pentru a influența trebuie să determinăm clar

Schimbarea atitudinală

poziția nouă sau alternativa" și să creăm „un conflict de receptor", adică sursa de influențare să elaboreze un conflict specific la persoanele a căror atitudine trebuie schimbată, prin evidențierea divergenței dintre comportamentul actual al acestora și comportamentul propus. Teoria elaborării conflictului prognozează cu un grad de probabilitate satisfăcător influențele manifeste și latente, în funcție de activitatea sociocognitivă dominantă.

- **Craig Haney** cercetează aplicațiile principiilor psihosociologice injustiție, în special în problemele încarcerării, în deciziile de reducere a pedepselor și a interogatoriilor poliției („Psychology nad legal change . The impact of decade", in *Law and Human Behavior*, 1993, 17, pp. 371-378).

Craig Haney

- **Elaine Walster (Hatfield)** și **R.L. Rapson** publică lucrarea *Love, Sex, and Intimacy: Their Psychology, Biology, and History* (New York, Harper Collins, 1993), în care se analizează iubirea și relațiile intime în diferite culturi și epoci istorice.

Iubirea

- La cea de-a X-a Conferință Generală a Asociației Europene de Psihologie Socială Experimentală se discută problemele identității naționale și europene, conflictele etno-religioase. Astfel, **Gustave Jahoda** comunică despre „Identități naționale în Europa", **Augustin Ghebarria Echabe** despre „Conflictele intergrupuri, identitățile sociale și imaginile despre Europa", **Evanthia Lyons** despre „Procesele memoriei sociale în construirea identităților naționale", **Patrizia Catellani** despre „Identități legale, naționale și identitatea europeană", **Annamaria de Roșă** despre „Schimbarea identităților europene și reprezentările sociale ale Comunității Europene" ș.a. (in *Social Psychology in Europe*, Lisabona, 1993).

Identitatea națională

- **Yueh-Ting Lee** și colaboratorii studiază relația dintre cultură și categorizare, evidențiind rolul contextului în percepția intergrupuri.

- **Alice H. Eagly** și **Shelly Chaiken** descriu modelul euristici-sistematic (*HSM*) al schimbării atitudinale. H.S.M. se bazează pe asumția că există două rute în *persuasiune* : *procesarea sistematică* (o modalitate analitică de prelucrare a informațiilor) și *procesarea euristică* (tratarea informației disponibile cu ajutorul euristicilor cognitive). H.S.M. presupune funcționarea conjugată a ambelor tipuri de procesare și posibilitatea apariției unor *bias-uri* datorită interferenței lor (A.H. Eagly și S. Chaiken, *The Psychology of Attitude*, Forth Worth, TX, Harcourt Brace Jovanovici, 1993).

Persuasiunea

- **S.H. Ng** și **J.J. Bradac** atrag atenția asupra importanței alegerii lexicului în *comunicarea interpersonală* pentru obținerea complianței (*Power in Language*, Newbury Park, SAGE, 1993).

Comunicarea interpersonală

- **Pierre Moliner** formulează cinci întrebări în legătură cu reprezentările sociale : 1) Ce obiecte generează reprezentări sociale ? ; 2) Pentru ce grupuri sunt generate reprezentările sociale ? ; 3) Cu ce scopuri ? ; 4) în raport cu cine ? ; 5) Reprezentare sau ideologie ? în concluzie, autorul susține că : „Va exista elaborare reprezentățională

*Reprezentările
sociale*

când, din motive structurale sau conjuncturale, un grup de indivizi este confruntat cu un obiect polimorf, a cărui stăpânire constituie o miză în termeni de identitate sau de coeziune socială; când, pe lângă aceasta, stăpânirea acestui obiect constituie o miză și pentru alți actori sociali care interacționează cu grupul respectiv ; când, în fine, grupul nu este supus unei instanțe de reglare și de control definitorii pentru un sistem ortodox (*Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, București, Editura Științifică și Tehnică S.A., 1995, 188).

- Apare primul *Dicționar de sociologie* (București, Editura Babei, 1993), coordonatori: *Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu*, în care sunt definiți termeni din domeniul psihosociologiei și se prezintă o schiță de istorie a psihosociologiei.

Marilyn
B. Brewer

- *Marilyn B. Brewer* (1993) propune *teoria distinctivității optime* (*optimal distinctiveness theory*), care ia în considerare motivarea persoanelor de a stabili un echilibru între trebuința de a asimilare (de a aparține grupului) și trebuința de diferențiere (de a fi independent față de grup).

- *Leonard Berkowitz* prezintă tabloul cercetărilor psihosociologice asupra agresivității (*Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*, New York, McGraw-Hill, 1993).

- *Edward J. Lawer, Cecilia Ridgeway și Barry Markovsky* apreciază că *psihologia socială structurală* ajută la stabilirea unei legături teoretice între analizele macro- și microsociologice. Autorii consideră că psihologia socială structurală constituie o strategie metateoretică pentru dezvoltarea conexiunilor dintre unitățile individuale și colective („Structural Social Psychology and the Micro-macro Problems”, in *Sociological Theory*, 1993, 11, pp. 268-290).

- *Susan Sprecher și Kathleen McKinney* publică lucrarea *Sexuality* (Londra, SAGE, 1993), tratând probleme de psihologie socială precum : debutul relațiilor sexuale, comportamentul sexual și satisfacția în relațiile intime, coercițiile sexuale în dezvoltarea relațiilor intime (cf. Internet).

*Psihologia socială
structurală*

*Comportamentul
sexual*

1994

Psihologia socială

- *Girard Guingouain și Francois Le Poulter* editează volumul *Â Quoi sert aujourd'hui la psychologie sociale ?* (Campus de la Harpe, Presses Universitaires de Rennes, 1994). Lucrarea are patru părți: 1) Strategii de influență și schimbări individuale (Robert-Vincent Joule, Gabriel Mugny și Juan Antonio Perez; 2) Analiza activității umane și ajutor pentru decizie (Jean Marc Monteil, Gerard Pithon și Alexis Samatan, Martine Roques și Dominique Gelpe); 3) Credințe, teorii implicite și judecăți (Thierry Meyer, Patricia Delhomme, Pascal Gosselieu și Gerard Guingouain); 4) Diagnoză și evaluare în organizații (Pierre-Alain Chapet, Gwenaelle Le Dreff și Francois Le Poulter, Marie-France Agnoletti și Jack Defferard, Jean-Leon Beauvois).

- *Septimiu Chelcea* publică un volum de studii de psihologie socială cu titlul *Personalitate și societate în tranziție* (București, Editura Știință și Tehnică S.A., 1994). Volumul cuprinde studii teoretice și de cercetare concretă privind: psihosociologia personalității, locul controlului și acceptarea valorilor sociale, valorile profesionale ale studenților din România în condițiile tranziției la economia de piață, manipularea comportamentală, emergența zvonurilor, schimbarea atitudinală, reprezentarea socială a identității naționale a românilor, atitudinile etnice ale românilor.

*Manipularea
comportamentală*

- Atractivitatea fizică (frumusețea feminină) se supune normelor culturale : în unele comunități din Zair sunt atractive femeile păroase ; în societățile vestice depilarea este o practică obligatorie. Femeile din picturile lui Rubens (sec. al XVII-lea) sunt astăzi considerate prea grase, neatractive etc. *Mitul frumuseții feminine* este analizat în lucrarea scrisă de A.K. Callaghan *{Ideals infeminine beauty*, Westport, CT, Greenwood, 1994).

Atractivitatea fizică

- *Lawrence S. Wrightsman* publică o lucrare în două volume despre dezvoltarea personalității de vârstă adultă (*Personality Development in Adulthood*, Newbury Park, CA, Brooks/Cole, 1994). în primul volum sunt trecute în revistă teoriile personalității, iar în volumul al doilea sunt relevate aplicațiile psihosociologice. în mod deosebit, autorul este interesat de aplicațiile psihologiei în justiție.

**Lawrence
S. Wrightsman**

- Apare lucrarea lui R.L. Moreland și J.M. Levine despre *grupurile mici*, intitulată *Understanding Small Groups* (Boston, MA, Allyn and Bacon, 1994).

- *Dorel Abraham, Ilie Bădescu și Septimiu Chelcea* coordonează o anchetă reprezentativă la nivel național privind relațiile etnice în România, în care se utilizează pentru prima dată în România „Scala distanței sociale” a lui Emory E. Bogardus. Rezultatele investigației sunt publicate în revista *Sociologie românească* (1994, 2-3) și apoi în volumul *Intereihnic Relations in România* (Cluj-Napoca, Editura Carpatina, 1995).

*Relațiile interetnice
în România*

- *Josette Huther-Coenen* studiază *memoria familială* și arată rolul acestui tip de memorie socială în instituirea solidarității între generații. Studiul este centrat pe familia nucleară și relevă faptul că indivizii își creează propria istorie personală prin povestirea vieții din care este, de regulă, eliminat tragismul. De asemenea, se arată importanța comemorărilor pentru construirea *identității sociale* (*La Memoire familiale*, Paris, L'Harmattan, 1994).

Identitatea socială

- *John Jost și Mahzarin Banaji* interpretează stereotipurile ca pe un *sistem de justificare* atât a persoanelor (*egojustification*), prin care indivizii își protejază *statusul* social și se/-ul, cât și a *statusului* socioeconomic al grupului (*group justification*). Conform celor doi psihosociologi, funcția stereotipurilor este dată de justificarea ierarhiei sociale, după cum stereotipurile sunt pozitive sau negative.

Stereotipurile

Relațiile interetnice

Sandra
L. Murray

• Are loc la București Conferința Națională de Psihologie, în cadrul căreia s-a organizat o ședință de comunicări științifice dedicate psihosociologice relațiilor etnice, moderatori fiind **Paul Popescu-Neveanu** și **Septimiu Chelcea**.

• **Sandra L. Murray** și **John G. Holmes** publică studiul *Store-telling in close relationships. The construction of confidence* (*Personality and Social Psychology Bulletin*, 1994, 20, pp. 663-676). Studiind relațiile intime, Sandra L. Murray ajunge la concluzia că acestea aduc fericirea mai curând atunci când partenerii se idealizează reciproc, decât atunci când se percep așa cum sunt în realitate.

• **Richard Y. Bourhis** și **Jacques-Philippe Leyens** (eds.) publică volumul de studii *Stereotypes, discrimination et relations intergroups* (Liege, Pierre Mardaga, 1994), cuprinzând douăsprezece capitole: 1) Percepții și relații intergrupuri: două solitudini? (R.Y. Bourhis; J.-Ph. Leyens); 2) Relații intergrupuri - perspective clasice și contemporane (Dora Capozza și Chiara Volpayto); 3) Categoriile, categorizare socială și esențialism psihologic (O. Corneille, J.-Ph. Leyens); 4) Identitate socială și identitate personală (F. Lorenzi-Cioldi și W. Doise); 5) Atribuire intergrupuri (J.-Cl. Deschamps, J.-L. Beauvois); 6) Stereotipuri și judecată socială (V. Yzerbyt și G. Schadron); 7) Discriminare și relații intergrupuri (R.Y. Bourhis, A. Gagnon și Lena Celine Moise); 8) Sentimente de justiție și acțiuni colective: privarea relativă (S. Guimond și F. Tougas); 9) Limbaj și comunicare intergrupuri (R. Clement și K.A. Noels); 10) Imigrare și aculturație (Colette Sabatier și J. Berry); 11) Dinamica conflictelor intergrupuri și modurile de rezolvare a conflictelor (A. Azzi); 12) Ideologie și relații intergrupuri (T. Ibanez); Epilog: percepții și relații intergrupuri (J.-Ph. Leyens, R.Y. Bourhis). Lucrarea a fost tradusă în 1996 la editura Polirom din Iași.

Stereotipurile

• **Nicholas Emler** definește *reputația* ca referire la calitățile umane rare și importante pentru ansamblul colectivității (cum ar fi talentul, generozitatea, curajul etc.) și care nu pot fi corect evaluate prin observație directă, fiind necesară observarea de mai lungă durată pe care o a treia persoană (de încredere) a avut posibilitatea să o facă și care are disponibilitatea să ne comunice aceste *informații sociale* („La Reputation sociale”, în *Psychologie sociale des relations à autrui*, S. Moscovici, ed., Paris, Nathan, 1994, pp. 119-163).

Reputația socială

• **David G. Myers** elaborează o introducere în psihologia socială contemporană alternativă, în spiritul artelor liberale (*Exploring Social Psychology*, New York, McGraw-Hill, Inc., 1994). Psihologia socială este definită ca „studiul științific al modului în care oamenii gândesc despre om, se influențează și interacționează unii cu alții” (p. 3). Lucrarea are treizeci de module, grupate în patru părți: 1) Introducere în psihologia socială; 2) Gândirea socială; 3) Influența socială; 4) Relațiile sociale. Sunt analizate unele din problemele

Psihologia socială

actuale ale psihosociologiei: eroarea fundamentală în atribuire, puterea gândirii pozitive, individualismul, colectivismul și comunitarismul, încredințarea, diminuarea responsabilității în grup, diversitatea și prejudecățile, influența mass-media, agresivitatea și conflictele, întraajutorarea și iubirea.

- *Barbara B. Lloyd*, analizând modelul american de studiere a diferențelor dintre sexe. propus de Alice H. Eagly (1987), și modelul european, propus de Gerard Duveen și Barbara B. Lloyd (1986), apreciază că acesta din urmă „permite” o reflecție mai profundă asupra „psihologiei diferențelor dintre sexe” (*Differences enîre sexes*, in *Psychologie sociale des relations â autrui*, S. Moscovici, Paris, Nathan, 1994, pp. 280-296).

Gender

- Apare la Paris primul număr din *Revue Internationale de Psychosociologie*. Revista publică studii teoretice, cercetări psihosociologice concrete și semnalează apariția celor mai semnificative lucrări din domeniu.

- Apare manualul universitar de *Psihologie socială* (Cluj-Napoca, Editura Exe S.R.L., 1994), de *Ioan Radu* (coordonator), *Petru Iluț* și *Liviu Matei*. Coordonatorul manualului crede că se poate spune că „există o psihologie socială a personalității, care are drept obiect de studiu atitudinile, opiniile, motivațiile, contactele și schimbările individuale în context social, după cum există o psihologie socială a grupului (de exemplu, a colectivului de muncă). Aceasta din urmă studiază fapte de psihologie colectivă - opinia grupului, reprezentări colective, climatul psihosocial, structura comunicărilor, configurația socioafectivă în colectiv ș.a. -, al căror suport și cadru este grupul ca atare, fiind inductibile deci la fenomenele individuale, proprii persoanelor izolate sau în condiții de simplă apropiere spațială” (p. 8). Manualul consacră teme precum : obiectul psihologiei sociale, imaginea de sine și percepția socială, fenomenul atribuirii, atitudini, valori, comportament, grupul ca formațiune psihosociologică, factorii activității în grup, aspecte psihologice ale conducerii, procese și relații de comunicare, atracția interpersonală, asimetria rolurilor de sex, comportament prosocial - comportament antisocial, etnopsihologia și, în fine, metodele de cercetare în psihologia socială.

Psihologia socială

Atribuirea

- *Elliot Aronson*, *Timothy D. Wilson* și *Robin M. Akert* elaborează un tratat de psihologie socială cu titlul: *Social Psychology : The Heart and the Mind* (New York, Harper Collins College Publishers, 1994). Preluând definiția psihosociologice sociale dată de Gordon W. Allport, autorii precizează că aceasta studiază „modul în care gândirea, sentimentele și comportamentele oamenilor sunt influențate de prezența reală sau imaginară a altor oameni” (p. 5). De asemenea, făcând trimitere la Kurt Lewin, autorii consideră că pentru psihosociologi „este mai important să afle cum percep, înțeleg și interpretează persoanele mediul lor de viață, decât să cunoască environmentul așa cum este el în mod obiectiv” (p. 6). în acest sens

**Timothy
D. Wilson**

Psihologia socială

este introdus termenul de „construal”, desemnând modul în care oamenii percep, înțeleg și interpretează lumea socială. Lucrarea are cincisprezece capitole, grupate în cinci părți: 1) Introducere în psihologia socială; 2) Metodologie : procesul cercetării științifice (Partea I: Introducere); 3) Disonanța cognitivă și trebuința stimei de sine ; 4) Cunoașterea socială: cum gândim despre lumea socială ; 5) Percepția socială: cum îi înțelegem pe alții; 6) Autocunoașterea: cum ne cunoaștem pe noi înșine (Partea a II-a : Autocunoașterea și cunoașterea lumii sociale); 7) Conformarea : influențarea comportamentului; 8) Atitudinile și schimbarea atitudinilor; influențarea gândirii și sentimentelor; 9) Procesele de grup (Partea a III-a: Influența socială); 10) Atracția interpersonală: de la primele impresii la relațiile intime; 11) Comportamentul prosocial: de ce îi ajutam pe alții? ; 12) Agresivitatea: de ce facem rău altora? ; 13) Prejudecățile : cauze și remedii (Partea a IV-a: Interacțiunea socială); 14) Sănătatea și mediul înconjurător ; 15) Justiția și afacerile (Partea a V-a: Aplicații ale psihologiei sociale).

Constructualitatea

- U. Linderherger și Paul B. Baltes (n. 1939) găsesc o corelație, statistic foarte semnificativă, la vârstnici, între diminuarea activității sensoriale (văz, auz etc.) și degradarea lor cognitivă, atât la nivelul inteligenței, cât și al memoriei („Sensor Functioning and Intelligence in Old Age: A Strong Connection”, in *Psychology and Aging*, 1994, 9, pp. 135-154).

Bătrânețea

- Volumul coordonat de Serge Moscovici (*Psychologie sociale des relations à autrui*, Paris, Nathan, 1994) cuprinde teme care ilustrează „ceea ce este profund și permanent în viața noastră de colectiv” : 1) Litere de amor-propriu : consecințe afective ale purei apartenențe la sine (Jozef M. Nuttin Jr.), 2) Corpul, persoana și celălalt (Denise Jodelet); 3) Formele elementare ale altruismului (Serge Moscovici); 4) Competențele sociale (Michael Argyle); 5) Reputația socială (Nicholas Emler); 6) Influențele conștiente și inconștiente (Serge Moscovici); 7) Credințe interne și credințe externe (Jean-Leon Beauvois și Nicole Dubois); 8) Reflecții asupra celuilalt: o abordare sociocognitivă (Louise F. Pendry, C. Neil Macrae și Miles Hewstone); 9) Mentalitatea prelogică a lumii primitive și mentalitatea psihologică a lumii civilizate (Serge Moscovici); 10) Supunerea liber-consimțită : schimbarea atitudinilor și comportamentelor sociale (Robert Vincent Joule); 11) Relații sociale și organizări cognitive (Willem Doise); 12) Diferențe dintre sexe (Barbara B. Lloyd). Volumul coordonat de Serge Moscovici, în completarea *Introducerii în psihologia socială* (1984), a fost tradus în limba română la editura Polirom (Iași, 1998).

Mark P. Zanna

- Mark P. Zanna publică în *Canadian Psychology* (1994, 35, pp. 11-23) un studiu de sinteză despre natura prejudecăților. Psihologul canadian a realizat studii experimentale despre structura atitudinilor și despre relația dintre atitudine și comportament. A analizat

relația dintre persuasiune și caracteristicile psihologice ale receptorului (*open versus closed minded*), precum și formele moderne ale prejudecăților și discriminării sociale.

- **Morton Hunt**, analizând istoria psihologiei sociale (în special, cea americană), apreciază că noul domeniu de cunoaștere și-a dobândit o adevărată identitate numai după ce a fost depășită orientarea behavioristă, o dată cu axarea pe studiul proceselor mintale. Studiile asupra moralului armatei și comportamentului soldaților, asupra schimbării atitudinilor au atras atenția publicului și au ajutat la recunoașterea statutului acestei tinere științe (*The Story of Psychology*, New York, Anchor Books Edition, 1994).

- **Serge Moscovici**, considerând că nu se poate spune despre o persoană că este altruistă și că totdeauna va avea un comportament prosocial, apreciază că totul depinde de situație, de relație. Serge Moscovici distinge trei clase sau trei forme de *altruism* : altruismul participativ (în care sinele și celălalt nu sunt cu adevărat distincte), altruismul fiduciar (care depinde de gradul de încredere pe care persoanele în cauză îi percep sau doresc să-l stabilească între ele) și altruismul normativ (bazat pe norma responsabilității) („Les Formes elementaires de l'altruisme”. in *Psychologie sociale des relations à autrui*, S. Moscovici, ed., Paris, Nathan, 1994, pp. 71-87).

- **Anthony G. Greenwald** și **Eric Schuh** au analizat modul în care sunt citați cercetătorii care s-au ocupat de problema *prejudecăților*. Ei au găsit că există un model al citării, favorizându-se trimiterile bibliografice la autorii care fac parte din același grup etnic (a cita înseamnă a contribui la ridicarea *statusului* autorului citat). Cei care studiază prejudecățile introduc astfel, fără să conștientizeze, un *bias* care ar putea influența concluziile investigațiilor lor.

- **Nicholas Emler** și **S. Reicher** atrag atenția asupra stabilității unor caracteristici ale persoanelor care se implică în fenomenele de *devianță* și *agresiune*, precum vandalism, consumul de droguri, acte de violență (*A Social Psychology of Adolescent Delinquency*, Oxford, Blackwell Publishers, 1994).

- **Jacques-Philippe Leyens**, **Vincent Yzerbyt** și **Georges Schadron** publică lucrarea *Stereotypes et cognition sociale* (Hayen, Mardaga, 1994), în care sunt analizate definițiile stereotipurilor și procesele de stereotipizare, modalitățile de măsurare a stereotipurilor, teoriile clasice ale stereotipurilor, identitatea socială, cogniția socială, fenomenele de intergrup și informația categorială, diluarea stereotipurilor. Concluzia autorilor, contrară concepției clasice conform căreia stereotipurile sunt judecăți rigide, suprasimplificatoare și eronate, este că stereotipurile fac parte din percepția socială și că ele funcționează ca „explicații teoretice naive ale lumii” (p. 274).

- **Shari S. Diamond** apreciază că multe dintre asumptiile noastre privind comportamentul sunt *inacurate* (incorecte), de aceea este necesar să se studieze concret modul în care se iau deciziile în

Istoria psihologiei sociale

Altruismul: participativ, fiduciar și normativ

Prejudecățile

Agresivitatea

Stereotipurile

Shari S. Diamond

sistemul judiciar, mai ales când se pronunță pedeapsa capitală. Shari S. Diamond identifică în sistemul juridic american trei tipuri de conflicte: 1) între expertiză și imparțialitate; 2) între discreția juriului și controlul legal; 3) între știință și legea juridică. Aceste tipuri de conflicte sunt analizate în lucrarea *Reference Guide on Survey Research* (Washington, D.C., Federal Judicial Center, 1994).

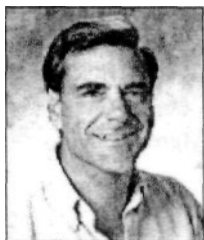
Gender

- Făcând bilanțul cercetărilor privind diferențele comportamentale legate de apartenența la gen, **Judith Lorber** (1994) ajunge la concluzia că *gender-ul* este construit social și poate fi schimbat prin socializare. Concepția despre masculinitate și feminitate ca poli diametral opuși s-a schimbat. Există un continuum masculin-feminin. În acest context, psihosociologia are de studiat fenomene precum cele de *hermafroditism* (persoane care se nasc cu organe sexuale atât de bărbat, cât și de femeie), *transsexualism* (persoane care au la naștere organele unui sex, dar sunt socializate conform normelor specifice celuiilalt sex) și *travestire* (persoane care poartă hainele și au aparența celuiilalt sex).

Atitudinile

- Richard J. Eiser** aseamănă atitudinile cu sentimentele: față de o persoană, în raport cu un grup sau cu un eveniment, noi adoptăm o poziție pro sau contra, fără a ne putea da seama foarte exact de ce (J.R. Eiser, *Attitudes, Chaos and the Connectionist Mind*, Oxford, Blackwell, 1994).

Cognitivismul în psihosociologie

Dave L. Hamilton

- Derek Edwards** abordează, în perspectivă *cognitivistă*, o serie de fenomene și procese psihosociale, precum: acțiunea umană, limbajul și comunicarea, interacțiunea socială, percepția și memoria socială (*Discourse and Cognition*, Londra, SAGE Publications, 1994).

- în volumul editat de **Patriciu G. Devine**, **Dave L. Hamilton** și **T.M. Ostrom** (*Social Cognition : Its Impact on Social Psychology*, New York, Academic Press, 1994), **R.S. Wyer** și **A.J. Lambert** trec în revistă studiile privind *percepția persoanei*. Dave L. Hamilton analizează modul în care procesele cognitive influențează formarea și consolidarea stereotipurilor.

Teoria nodului central

- Jean-Claude Abric** prezintă *teoria nodului central* al reprezentărilor sociale, pornind de la ideile lui F. Heider (1927), S.E. Asch (1946) și S. Moscovici (1961). Conform acestei teorii, *nodul central* constituie elementul fundamental al reprezentărilor sociale, pentru că el determină semnificația și organizarea acestor reprezentări. Nodul central (sau nodul structurant) asigură două funcții: funcția generativă (a sensului reprezentării) și funcția organizatorică (a elementelor din structura reprezentării). Analizând teoretic reprezentările sociale, Jean-Claude Abric identifică patru funcții **ale** acestora: funcția de cunoaștere (de înțelegere și de interpretare a realității), funcția identitară (de specificare a grupurilor), funcția de orientare (de ghidare a comportamentelor) și funcția justificativă (de argumentare a posteriori a comportamentelor și atitudinilor) (*Pratiques sociales et representations*, Paris, P.U.F., 1994, pp. 11-37).

• Studiile transculturale (în care au fost incluse eșantioane de populație din 37 de națiuni) coordonate de *D.M. Buss* au condus la concluzia existenței unor diferențe în comportamentul social, legate de apartenența la genul masculin sau feminin (*gender differences*). S-a stabilit că femeile sunt mai stresate de infidelitatea emoțională decât de infidelitatea sexuală a partenerilor de cuplu, în timp ce bărbații sunt mai preocupați de infidelitatea sexuală a soției. Controlul asupra activității sexuale a soțiilor este explicat prin interesul neconștientizat al bărbaților de a fi siguri de paternitatea copiilor, în perspectiva psihologiei evoluționiste, factorii de natură inconștientă joacă un rol important în comportamentele legate de apartenența la gen.

Gender

• La Editura Academiei de înalte Studii Militare apare lucrarea *Zvonul de Gheorghe Arădăvoaie și Dan Niță*. Difuzarea și tipologia zvonurilor, relația dintre sistemul de comunicare în masă și zvonuri, analiza zvonurilor care au circulat în armată în timpul evenimentelor din decembrie '89 structurează această primă monografie românească de psihosociologie a zvonului.

Zvonurile

• *Gabriel Mugny, D. Oberle și Jean-Leon Beauvois* prezintă rezultatele cercetărilor psihosociologice recente asupra normalizării și *influenței sociale*, în volumul *Relations humaines, groupes et influence sociale* (Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 1995).

Influența socială

• *G C. Branningan și M.R. Merrens* trec în revistă cercetările psihosociologice transculturale (*The Social Psychologists : Research Adventures*, New York, McGraw-Hill, 1995).

• *Tzvetan Todorov* publică *Les Abus de la memoire* (Paris, Editions Arlea, 1995), în care analizează funcțiile *memoriei sociale* în societatea contemporană, în mod deosebit în societățile posteomuniste. Filosoful și sociologul francez de origine bulgară conchide: „Cei care cunosc ororile trecutului au datoria să ridice vocea împotriva unor orori diferite, dar totuși prezente, ce au loc la câteva sute de kilometri, chiar la câțiva zeci de metri de ei. Departe de a rămâne prizonieri ai trecutului, îl vom fi pus în slujba prezentului, după cum memoria - și uitarea - trebuie să se pună în slujba dreptății” (T. Todorov, *Abuzurile memoriei*, 1999, p. 61). În legătură cu *memoria colectivă* și cu uitarea, Adrian Neculau crede că „măsura în care o persoană care «militează» explicit și repetat pentru abolirea trecutului, uitarea responsabilităților, ștergerea faptelor neconvenabile poate fi un indicator al implicării sale, al dorinței de a ascunde ceva greu de mărturisit” (A. Neculau, *Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 176).

Memoria socială

• *Robert Putman* (1995) atrage atenția asupra individualismului din societatea americană contemporană, semnalând tendința de slăbire a relațiilor din cadrul comunităților (vecinătatea) și al grupurilor

Individualismul

primare (de exemplu, familia). Robert Putman explică acest fenomen prin modul de socializare american centrat pe individ ca entitate independentă, nu ca membru al grupului. Fenomenul a primit numele metaforic „A juca popice singur” (*Bowling alone*).

Stereotipurile

- *Patricia G. Devine* și *Andrew Elliot* avansează ideea că în societățile vestice s-a schimbat mai degrabă cunoașterea stereotipurilor etnice decât susținerea stereotipurilor negative (de exemplu, stereotipurile despre afro-americani).

- *Harry C. Triandis* (1995) sugerează că în culturile colectiviste indivizii resimt puternic nevoia de a face parte dintr-un număr redus de grupuri, în timp ce în culturile individualiste indivizii sunt animați de nevoia de a face parte dintr-un număr mare de grupuri, dar de a rămâne independenți față de fiecare dintre acestea.

Legitimitatea

- *Tom R. Tyler* și *P. Degoey* disting trei aspecte ale *legitimității* (credința membrilor unei comunități că autoritatea instituită formal reprezintă cea mai potrivită instanță în rezolvarea dilemelor sociale): 1) încrederea membrilor colectivității în autoritate (credința că este onestă și competentă); 2) voința de a accepta și implementa deciziile autorității; 3) sentimentul că respectarea regulilor stabilite de autoritate este obligatorie („Collective Restraint in Social Dilemmas; Procedural Justice and Social Identification Effect on Support for Authorities”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995, 69, 3, pp. 482-497).

Percepție politică

- Psihosociologii maghiari *Janos Laszlo* și *Istvan Siklaki* împreună cu *Joseph P. Forgas* și *Stephanie J. Moylan*, profesori la Universitatea din Sydney, analizează reprezentarea simbolică a diferitelor ideologii, valori și atitudini cu ocazia primelor alegeri parlamentare din Ungaria (1990) după prăbușirea comunismului. În afara relevării aspectelor psihologice ale *percepției politice*, psihosociologii menționați își propun să verifice dacă reprezentările cognitive preelectorale sunt un bun predictor pentru comportamentul de vot. Concluziile studiului converg spre ideea că aceste reprezentări sunt într-o strânsă corespondență cu succesul electoral al partidelor politice („Images of Politics : A Multidimensional Analysis of Implicit Representations of Political Parties in a Newly Emerging Democracy”, in *European Journal of Social Psychology*, 1995, 5, pp. 481-496).

Valorile sociale

- *Petru Iluț* (n. 1945) abordează *Structurile axiologice din perspectivă psihosocială* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995). Este discutată relația dintre *valori*, atitudini și comportamente. Se evaluează critic metodologia cuplului valori-atitudini. În final, se insistă asupra schimbării sistemelor de valori și atitudini la tineri.

Iraționalitățile colective

- *Ewa Drozda-Senkowska* și colaboratorii deschid un nou câmp de cercetare: iraționalitățile colective. *Arie W. Kruglanski* și *Icek Ajzen* studiază erorile în judecățile umane, *R.A. Shweder* abordează gândirea magică în judecățile asupra personalității, *M. Schaller* și

A. Maass se ocupă de formarea stereotipurilor prin corelații iluzorii și categorizare socială, F. Butera și G. Mugny atrag atenția asupra erorilor de confirmare, infirmare și influență socială; în fine, S. Galant și S. Moscovici propun o teorie a fenomenelor colective prin luarea în considerare a consensului și schimbării sociale (*Irrationalites collectives*, Lausanne, Delachaux et Niestle, 1995),

Stereotipurile

- Neil M. Malamuth (1995) studiază *agresivitatea sexuală*, subliniind rolul socializării în achiziționarea acestui tip de comportament deviant.

- Luminița M. Iacob face, în volumul al H-lea al lucrării *Modernizare - Europeanism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea* (Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1995), analiza fenomenelor psihosociale de percepție, trăire și identitate etnică. În capitolul „Românismul se învață prin europeanism” sunt reproduse texte din autori clasici și moderni referitoare la destinul românesc, la calitățile și defectele românilor.

Identitatea etnică

- Mark L. Snyder își centrează investigațiile pe motivația persoanelor care acționează ca voluntari în rezolvarea *problemelor sociale* („Sustained helping without obligation: Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers”. în *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995, 68, pp. 671-686).

Mark L. Snyder

- Volumul de studii editat de B. Lott și D. Maluso, *The Social Psychology of Interpersonal Discrimination* (New York, Guilford Press, 1995), prezintă stadiul actual al cercetărilor asupra prejudecăților și discriminării sociale.

- Alice H. Eagly susține, pe baza cercetărilor actuale, că există *diferențe de gender minime*, bărbații și femeile fiind esențial asemănători în ceea ce privește personalitatea, comportamentele și abilitățile intelectuale.

- Arie W. Kruglanski și Icek Ajzen constată pe baza experimentelor privind formarea impresiilor despre persoane că *teama de invalidare* (de a se înșela) reduce *efectul de primaritate* (tendința de a ne reaminti cu mai multă ușurință primele elemente dintr-o serie) și diminuează apelul la *stereotipuri*. Dacă se elimină teama de invalidare și se limitează timpul pentru formarea impresiei, atunci persoanele recurg la stereotipuri, iar judecățile lor vor fi contaminate de efectul de primaritate („Biais et erreur dans le jugement humain”, în E. Drozda-Senkowska. ed., *Irrationalites collectives*, Lausanne-Paris, Delachaux et Niestle, 1995).

Teama de invalidare

- Apare prima revistă de psihologie socială din România: *Psihosociologia. Mass-media*, editată de Septimiu Chelcea (București, Institutul Național de Informații). Revista are apariție trimestrială.

- Mirilia Bonnes și Gianfranco Secchiaroli, de la Universitățile din Roma și din Bologna. aduc o contribuție semnificativă la conținutul domeniului *psihologiei ambientale*, într-o perspectivă

Psihologia ambientală

psihosociologică (*Environmental Psychology: A Psycho-social Introduction*, Londra, SAGE Publications, 1995).

Sinele social

- **David Bakhurst** și **Christine Synowich** editează volumul *The Social Self* (Londra, SAGE Publications, 1995), în care sunt reunite contribuții internaționale privind șinele, identitatea și subiectivitatea.

- în 1995 apare în Franța o nouă ediție a *Dicționarului de psihologie* al lui **Norbert Sillamy** (ediția I, 1964). Sunt definiți numeroși termeni ai psihologiei sociale, considerată a fi „o disciplină care studiază comportamentul indivizilor în mediul lor social” (p. 251). În versiunea românească a dicționarului (1996), **Leonard Gavrilu** face completări privind psihologia românească.

Dilemele sociale

- **Norbert L. Kerr** atrage atenția asupra faptului că *eficiența grupurilor mici* în rezolvarea dilemelor sociale nu este decât o iluzie, care se explică prin *euristicile* simțului comun. **Norbert L. Kerr** face distincție între rezolvarea dilemelor sociale prin intervenția statului și rezolvarea acestora pe cale normativă (în grupurile mici) și sugerează că dilemele din grupurile mari pot fi transformate în dileme ale grupurilor mici (de exemplu, evaziunea fiscală ar putea fi limitată prin constituirea bugetelor locale) („Does my Contribution Really Matter?”, în **W. Stroebe** și **M. Hewstone**, eds., *European Review of Social Psychology*, New York, John Wiley & Sons, 1996).

- Psihosociologul englez **Rupert J. Brown** relevă consensul cercetărilor asupra *prejudecăților*: acest fenomen larg întâlnit în viața de zi cu zi la oamenii obișnuiți este neuzual și restrictiv în cadrul grupurilor deviate (*Prejudice : Its Social Psychology*, Oxford, Blackwell Publishers, 1995).

Lee Jussim

- Apare lucrarea lui **Y. T. Lee**, **L. Jussim** și **C. McCauley**, *Stereotype Accuracy : Toward Appreciating Group Differences* (Washington, D.C., American Psychological Association, 1995), în care sunt trecute în revistă cercetările privind stereotipurile și procesul de stereotipizare. Este relevant rolul stereotipurilor în percepția persoanei.

- **Antony S.R. Manstead** (Universitatea din Amsterdam, Olanda) și **Miles Hewstone** (Universitatea din Wales, Marea Britanie) editează *Enciclopedia psihologiei sociale* (*The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, Oxford, Blackwell Publishers Ltd., 1995). Așa cum precizează editorii în prefața volumului de 694 de pagini, *Enciclopedia* este „comprehensivă în prezentare și de autoritate în conținut” : include 3 000 de itemi organizați pe patru niveluri și are ca autori personalități din domeniul psihologiei sociale recunoscute pe plan internațional. Consultanții științifici ai acestei monumentale lucrări sunt: **Susan T. Fiske** (Universitatea din Massachusetts, SUA), **Michael A. Hogg** (Universitatea din Queensland, Australia), **Harry Reis** (Universitatea Rochester, SUA) și **Gun Semin** (Universitatea Liberă din Amsterdam, Olanda).

Enciclopedia psihologiei sociale

- **Rupert J. Brown** relevă dimensiunea psihologică a prejudecăților (*Prejudice : its Social Psychology*, Oxford, Blackwell Publishers,

Ltd., 1995). Volumul cuprinde opt capitole : 1) Natura prejudecăților; 2) Prejudecățile individuale; 3) Categorizarea socială și prejudecățile ; 4) Stereotipizarea și prejudecățile ; 5) Dezvoltarea prejudecăților la copii; 6) Prejudecățile și relațiile intergrupuri; 7) Prejudecăți vechi și noi; 8) Reducerea prejudecăților. Rupert J. Brown consideră că vechile prejudecăți s-au redus, dar au apărut altele noi, fiind identificate ca *rasism simbolic*, *rasism modern*, *rasism aversiv*, *prejudecăți subtile*, *sexism modern*, *neo-sexism*, *sexism combinat*.

Rasismul simbolic

- **Mahzarin Banaji** studiază procesele și structurile cognitive care guvernează comportamentul social. Analizează operațiile inconștiente în stereotipizare și în formarea prejudecăților. Publică împreună cu Anthony G. Greenwald „Implicit gender stereotyping in judgements of fame” (in *Journal of Social and Personality Psychology*, 1995, 68, pp. 181-198) și „Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes” (in *Psychological Review*, 1995, 102, pp. 1-27).

Mahzarin Banaji

- **Michael Argyle și Andrew M. Colman** editează un volum de psihologie socială (*Social Psychology*, Londra, Longman, 1995), în care își aduc contribuția specialiști din Europa, SUA și din Noua Zeelandă. Astfel, Klaus Jonas (Germania) și Wolfgang Stroebe (Olanda) analizează relația dintre atitudini și persuasiune ; Peter B. Smith (Marea Britanie) dezvoltă tema proceselor de influență socială ; David J. Schneider (SUA) prezintă problematica atribuirii și cogniției sociale ; James Vivian și Rupert J. Bown (Marea Britanie) studiază prejudecățile și conflictul intergrupuri, iar Peter Bull (Noua Zeelandă) scrie despre comunicarea nonverbală. În „Introducere” editorii definesc psihologia socială ca „studiul comportamentului social și al experiențelor mentale ale oamenilor în contexte sociale. Ea include studiul interacțiunii sociale și al comunicării, atât verbale, cât și nonverbale, studiul comportamentului în grup, al atitudinilor și persuasiunii, atracției interpersonale și relațiilor sociale, *leadership-ului* și influenței sociale, agresiunii și mâniei, altruismului și comportamentului de ajutorare, atribuirii și cogniției sociale, cooperării și competiției, luării deciziei, dinamicii grupurilor, relației dintre *leadership* și performanța grupului, obedienței față de autoritate, prejudecăților și conflictului intergrupuri, prezentării *self-ului*, managementului impresiei, rolurilor de gen, comportamentului sexual, învățării sociale și socializării”. Michael Argyle și Andrew M. Colman consideră că psihologia socială și-a afirmat identitatea abia după 1930 (cf. Internet).

Psihologia socială

Apariția psihologiei sociale

- Internaționalizarea psihologiei sociale a atras în câmpul cercetării și țările în curs de dezvoltare. **J. Pandey, D. Sinha și D.P.S. Bhawuk** prezintă contribuțiile științifice ale psihosociologilor din Asia [*Asian contributions to cross-cultural psychology*, Thousand Oaks CA, SAGE, 1996).

1996

Gender

- **Ralph Hupka** și **Adam Bank** (1996) au pus în evidență că diferențele dintre bărbați și femei în ceea ce privește atitudinea față de infidelitatea partenerilor de cuplu sunt influențate de însușirea normelor culturale. Atât bărbații, cât și femeile sunt mai stresați de infidelitatea sexuală decât de cea emoțională dacă și-au interiorizat normele de *gender* tradiționale.

Istoria psihologiei sociale

- **Carl F. Graumann** concepe *istoria psihologiei sociale* ca un element al identității acestei discipline, iar identitățile diferite generează istorii diferite („Introduction to a History of Social Psychology”, in M. Hewstone, W. Stroebe și G.M. Stephenson. eds., *Introduction to Social Psychology : A European Perspective*, Oxford, Blackwell, 1996). Astfel, psihosociologii atașați psihologiei se revendică de la Floyd H. Allport, Kurt Lewin, Leon Festinger, Stanley Schachter, Solomon E. Asch, Donald T. Campbell ș.a., în timp ce reprezentanții psihologiei sociale sociologice îi consideră clasici pe Herbert G. Mead, George C. Homans, Robert F. Bales, Ervin Goffman. „Psihologii sociali de orientare psihologică se interesează în mod preponderent de structurile și procesele cognitive ale indivizilor, în vreme ce «sociologii» cercetează funcțiile indivizilor în contextul structurilor sociale” (Șt. Boncu, *Psihologie și societate*, Iași, Editura Erola, 1999, p. 202).

Dilemele sociale

- **Norbert L. Kerr** inițiază un program de cercetare a impactului pe care îl are sentimentul inutilității implicării personale în *dilemele sociale* la scară națională sau mondială. Este preluat conceptul „eficiența de sine” (*self-efficacy*) propus de Albert Bandura (1986). Norbert L. Kerr spune: "Definesc eficiența de sine în dilemele sociale ca o judecată asupra gradului în care comportamentul cooperativ al unui individ va crește șansele grupului de a ajunge la un rezultat colectiv dorit" (*apud* Șt. Boncu, *op. cit.*, 1999, p. 151).

- în lucrarea *Psychology and the Developing World* (Westport, CT., Praeger, 1996), editată de S.C. **Carr** și J.F. **Schumacher**, se analizează rolul psihosociologici în rezolvarea problemelor sociale ale țărilor în curs de dezvoltare. Se discută, de asemenea, despre așa-numita „psihologie modulară” (*modulative psychology*), generată de schimbările sociale rapide.

Comunicare față în față

- **K.S. Bouas** și **S.S. Komorita**, cercetând experimental rolul *comunicării față în față* (*face-to-face*) în rezolvarea *dilemelor sociale*, ajung la concluzia că acest tip de comunicare conduce la conștientizarea *identității de grup* și prin aceasta la *cooperare*. Cooperarea în rezolvarea dilemelor sociale nu apare decât dacă membrii grupului percep *consensul* asupra soluției adoptate („Group Discussion and Cooperation in Social Dilemmas”, in *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1996, 22. 11, pp. 1144-1150).

Teoria orientării sexuale

- **Daryl J. Bem** formulează *teoria orientării sexuale* (*theory of sexual orientation*), conform căreia orientarea sexuală (hetero/homo) este un rezultat al experiențelor din copilărie mai mult decât consecința

unor factori biologici („Exotic Becomes Erotic: A Developmental Theory of Sexual Orientation”, in *Psychological Review*, 1996, 3, pp. 320-335).

- *Rhoda K. Unger* și *Mary Crawford* (1996) consideră că în prezent sunt mai importante cercetările privind credințele (expectațiile) despre diferențele legate de apartenența la gen (masculin/femenin) decât studiul în sine al acestor diferențe. De exemplu, diferențele în ceea ce privește abilitatea pentru matematică a fetelor comparativ cu băieții sunt asociate cu anxietatea față de matematică a fetelor care este indusă de către părinți. Studii comparative interculturale (desfășurate în China, Japonia și SUA) au relevat că mamele au tendința de a aprecia că băieții sunt mai dotați pentru matematică și fetele au o abilitate sporită pentru lectură.

Expectațiile

- *Adrian Neculau* coordonează primul volum de psihologie socială în care specialiști străini, precum Serge Moscovici (Franța), Augusto Palmonari (Italia), Gabriel Mugny (Elveția), Juan Antonio Perez (Spania), Jean-Claude Deschamps (Elveția), Alain Clemance (Elveția), Jean Maisonneuve (Franța), Jean Dubost (Franța), Veronique Guienne (Franța), Pierre De Visscher (Belgia), Fabio Lorenzi-Cioldi (Elveția), și români: Șt. Boncu, Luminița M. Iacob, A. Cosmovici, I. Dafinoiu, Mihaela Vlăsceanu, Eiena Zamfir, N. Mitrofan și S. Chelcea abordează aspecte contemporane realizând „un inventar al noutăților, al subiectelor fierbinți” (p. 19), precum : reprezentările sociale ale grupurilor minoritare, reorganizarea memoriei sociale în perioada tranziției, cercetarea comunicării astăzi, perspectiva psihologică asupra schimbării, identitatea socială și identitatea personală, abordarea psihosociologică a sărăciei, personalitatea ca o construcție socială, rolurile sociale și conflictele de rol, noțiunea de atribuire, teoriile disonanței cognitive, influența socială și persuasiunea, cooperarea și conflictul, dinamica grupurilor restrânse, agresivitatea ș.a. (*Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Iași, Editura Polirom, 1996).

Psihologia socială

- *Mihai Șleahitichi* proiectează și coordonează primul volum de psihologie socială în care își aduc contribuția specialiști din România și din Republica Moldova (*Câmpul social*, Chișinău, Editura Știința, 1996). Specialiștii din Moldova de dincolo de Prut abordează teme, precum: „Relațiile interetnice, identificarea culturală și percepția etnosocială în comunitățile mixte” (Svetlana Rusnac), „Condițiile eficienței învățării în grup” (Ion Negură), „Geneza comportamentului delincent la minori” (Lucia Savea), „Matricea identificățională” (Mihai Șleahitichi), „Relația dintre anxietate și frustrație” (Dina Drența), „Comunicarea ca factor de autocunoaștere” (Daniela Sâmboteanu).

Psihologia socială în R. Moldova

- *Sandra L. Murray*, *John G. Holmes* și *Dale W. Griffîn*, investigând un număr de 82 de cupluri maritale și de coabitare, pun în evidență că satisfacția conviețuirii este asociată cu o percepție idealistă, nu realistă, a partenerului (parteneriei). Persoanele din cuplurile investigate erau mai fericite când îi idealizau pe parteneri

John G. Holmes

și aceștia le idealizau, la rândul lor, în relațiile de *iubire romantică*. Este contrazisă astfel teza susținută de unii psihosociologi (Ph. Brickman, 1987) conform căreia idealizarea ar fi de natură patologică și ar trebui evitată. Imaginea despre partener este mai degrabă o oglindă a autoimaginii și a idealului decât o reflectare a atributelor partenerului („The Benefits of Positive Illusion : Idealization and the Construction of Satisfaction in Close Relationships”, in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996, 70, 1, pp. 79-98).

Psihosociologia minorităților

- Apare primul volum de psihosociologie, coordonat de un specialist din România în colaborare cu un specialist din străinătate (*Adrian Neculau și Gilles Ferreol*, coord., *Minoritari, marginali, excluși*, Iași, Editura Polirom, 1996). Serge Moscovici, Gabriel Mugny și Juan Antonio Perez analizează „Influența minorităților”; Gilles Ferreol (Franța) comunică despre „Reprezentările sociale ale țiganilor”, iar Adrian Neculau despre caracteristicile grupului de țigani. Mai sunt incluse studiile : „Democratizarea și marginalizarea în societățile est-europene” de Temenuga Rakadjiiska (Bulgaria); „O abordare psihosociologică a xenofobiei” de Mărgărita Sanchez-Mazas (Elveția); „Surse de influență socială *in-group* și *out-group* și niveluri ale schimbării” de Bernard Personnaz și Marie Personnaz (Franța); „Emigranții din Europa de Est în Olanda” de Monica Săvulescu-Voudouris (Olanda); „Grupurile sociale marginale. Mecanismele separării” de Erhard Roy Wiehn (Germania); „Experiența somajului în Franța: procese de excludere și construcția identității” de Didier Demaziere (Franța); „O reconsiderare a sărăciei: autonomizarea și drepturile cetățenilor” de John Friedmann (SUA); „De la sărăcie la excludere: societate salarială sau societate a drepturilor omului?” de Pierre Strobel (Franța). Dintre specialiștii din România își aduc contribuția la acest volum: Luminița-Mihaela Iacob, Nicoleta Turliuc, Ștefan Boncu, Lilian Negură, Teodor Cozma, Constantin Cucoș, Mariana Momanu, Mihai-Răzvan Ungureanu, Ticu Constantin, Anca Stoica-Constantin, Alois Gherguț, Cornel Havîraneanu, Octav Cristea, Puiu Lățea, Liviu Chelcea, George Iacob, Ion Dafinoiu, Cătălin Dîrțu.

Construcția identității

Violența

- *M.J. Levine* prezintă bilanțul cercetărilor psihosociologice privind influența media asupra agresivității tinerilor (*Viewing Violence : How Media Violence Affects Your Child's and Adolescent's Development*, New York, Doubleday, 1996).

Psihologia socială

- Se tipărește versiunea în limba germană (*Sozialpsychologie : Eine Einfuhrung*, Berlin, Springer, 1996) a *Introducerii în psihologia socială* (1988) de *Miles Hewstone, Wolfgang Stroebe, Jean-Paul Codol și Geoffrey M. Stephenson*, care oferă o perspectivă europeană a domeniului: accentul asupra relațiilor intergrupuri, influența minorităților, emoțiile ș.a. Comparativ cu ediția princeps, versiunea germană aduce informația la zi și sporește caracterul didactic al lucrării.

- *James M. Dabbs* comunică rezultatele studiilor sale asupra comunicării interpersonale bazate pe măsuri nontradiționale (de exemplu, *pupillometria*). Împreună cu *P.C. Bernardt* și *J.K. Riad* publică studiul „Pupillometry system for use in social psychology” (în *Behaviour Research Methods, Instruments and Computers*, 1996, 28, pp. 61-66).

James M. Dabbs

- Sub directa lui *Claude Tapia* apare volumul *Introduction à la psychologie sociale* (Paris, Les Editions d'Organisation, 1996), care se adresează, în primul rând, studenților, dar și practicienilor, lucrătorilor sociali, animatorilor socioculturali, formatorilor și educatorilor, în „Introducere”, *Claude Tapia* susține că specificitatea psihosociologiei este dată de nivelul de abordare a obiectului observat, primul nivel fiind cel al psihologiei, al doilea cel al psihosociologiei și al treilea nivel al sociologiei (p. 15). De asemenea, autorul citat consideră că ceea ce singularizează psihosociologia, cristalizată într-o știință umană, este gândirea dialectică și abordarea faptelor sociale, în articularea perspectivelor micro și macrosociale. *Ewa Drozda-Senkowska* insistă asupra abordărilor teoretice în psihosociologie (*Psihologie socială generală și experimentală, op. cit.*). Referindu-se la „nașterea” psihologiei sociale ca disciplină științifică, autoarea face trimitere la anii 1890, 1895, 1902, 1908, ca momente importante. Se subliniază „ambiguitatea parentală” a psihologiei sociale : fondatorii americani ai psihologiei sociale fiind unul psiholog (*William McDougall*), celălalt sociolog (*Edward Ross*). În fine, specificitatea psihosociologiei ar rezulta din articularea psihologiei cu sociologia. *Carmel Camilleri* prezintă emergența psihologiei interculturale, care se integrează în psihologia socială. Cea de-a doua parte a volumului include contribuțiile semnate de *Guy Karnas* („Psihosociologia muncii și ergonomia”), *Andre Demailly* („Psihosociologia organizațiilor”), *Daniel Alaphilippe* („Socio-psihologia bătrâneții”).

*Psihologia socială**Psihologia interculturală*

- *Tory E. Higgins* și *Arie W. Kruglanski* fac o prezentare generală a psihologiei sociale (*Social Psychology: Handbook of Basic Principles*, New York, Guilford, 1996).

- *Blain Flowers* și *Frank Richardson* (1996) atrag atenția asupra semnificației *multiculturalismului* pentru cercetarea psihosociologică : necesitatea de a studia comportamentele oamenilor de pe toate continentele, respectul pentru diversitate, eliminarea discriminării sociale.

Multiculturalismul

- *Eddie Harmon-Jones* și *Jack W. Brehm* realizează o serie de experimente care susțin versiunea originală (*L. Festinger*, 1957) a teoriei disonanței cognitive, contrar revizuirii acesteia de către *Joel Cooper* și *Russell H. Fazio* (1984). Rezultatele experimentelor au demonstrat că producerea consecințelor aversive nu constituie o condiție necesară pentru producerea disonanței cognitive („Evidence that the Production of Aversive Consequences is not Necessary to

Eddie Harmon-Jones

Create Cognitive Dissonance", in *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996, 70, 1, pp. 5-16).

- *M. Cole* dezvoltă conceptul de „psihologie culturală” în lucrarea *Cultural Psychology : A Office and Future Discipline* (Cambridge, Harvard University Press, 1996).

Discriminarea socială

- *Benjamin Bowser* (1996) demonstrează că *discriminarea socială* a minorităților are un impact negativ și asupra populației majoritare și atrage atenția asupra *sentimentului umanitar-egalitar* ca o caracteristică a societăților democratice moderne.

- *Dusan Kacmanovici* analizează extremismul din perspectiva psihologiei sociale, cu referire la ex-Iugoslavia (*The Mass Psychology of Ethnonationalism*, New York, Plenum Press, 1996).

Psihologia socială

- *Glynis M. Breakwell* și *Evanthia Lyons* reunește contribuțiile unor psihologi din Europa de Vest (Susan Condor, Jose R. Torregrosa, Karem Trew, Carlo E. Ruzza ș.a.) și din Europa Centrală și de Est (Velina Topalova, Rosemarie Mielhe, Michael Wenzel ș.a.) pentru a clarifica schimbările identităților europene. Studiile teoretice incluse în volum sunt semnate de Evanthia Lyons, Susan Condor, Nick Hopkins, Marisa Zavalloni ș.a. (*Changing European Identities: Social Psychological Analyses of Social Change*, G.B. Breakwel și E. Lyons, eds., Oxford, Butterworth-Heinemann, 1996).

Stereotipurile

- *Neil C. Macrae*, *Charles Stangor* și *Miles Hewstone* semnalează că în decurs de nici două decenii concepțiile despre stereotipuri și stereotipizare s-au schimbat. Cercetările recente au relevat că *stereotipurile* pot fi pozitive sau negative, *accurate* sau *inaccurate*; unele sunt foarte rezistente, altele ușor de schimbat. De asemenea, se apreciază că stereotipurile au funcții importante atât pentru individ, cât și pentru societate (*Stereotypes and Stereotyping*, New York, The Guilford Press, 1996).

Comunicarea de masă

- *Ioan Drăgan* (n. 1931) propune o formulă personală de exegeză asupra mass-media și a relațiilor acestora cu societatea. Sunt analizate paradigmele clasice ale abordării comunicării în masă - de la cele psihologice (behavioriste) și funcționaliste la cele post-funcționaliste. Autorul abordează teme actuale, precum emergența și dezvoltarea noilor media de comunicare în masă, statutul ascendent al acestora în spațiul public, funcțiile și disfuncțiile mass-media, tipurile de audiență, efectele comunicării în masă (*Paradigme ale comunicării în masă*, București, Editura Șansa, 1996).

Psihologia socială modernă

- *Robert M. Farr* reunește câteva dintre eseurile sale publicate anterior sub titlul *Originile psihologiei sociale moderne, 1872-1954* (*The Roots of Modern Social Psychology*, Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1996). În acord cu Gordon W. Allport, care a publicat în 1954 studiul *The Historical Background of Modern Social Psychology*, Robert M. Farr consideră că perioada modernă a psihologiei sociale începe după cel de-al doilea război mondial și reprezintă un fenomen caracteristic american. Anul 1872 semnifică data apariției psihologiei

ca știință socială și experimentală, dat fiind că în 1872 Charles Darwin (1809-1892) a publicat lucrarea *Expresia emoțiilor la om și la animale* (*The Expression of Emotions in Man and Animals*). Sunt consacrate capitole distincte emergenței în Germania a psihologiei ca știință socială și naturală (capitolul 2), psihologiei sociale în SUA (capitolul 6). Este tratată într-o manieră monografică activitatea lui George Herbert Mead ca filosof și ca psiholog social (capitolul 4) și apariția *Tratatului de psihologie socială*, editat de Carl A. Murchinson (*Handbook of Social Psychology*, Worcester, Clark University Press, 1935). În celelalte capitole ale lucrării sunt tratate probleme teoretice (*Forma psihologică și forma sociologică a psihologiei sociale* - capitolul 7) și momentele cele mai semnificative ale istoriei psihologiei sociale (*Antecesorii și fondatorii* - capitolul 8, *Războiul și istoria psihologiei sociale* - capitolul 9). Lucrarea se încheie cu studiul *Trecutul îndelungat și scurta istorie a psihologiei sociale* (*The Long Past and the Short History of Social Psychology*), publicat pentru prima dată în 1991.

- **Bella M. DePaulo** și **K.L. Bell** publică studiul „Truth and investment: Lies are told to those who care” (în *Journal of personality and Social Psychology*, 1996, 71, pp. 703-716). Sunt prezentate rezultatele studiilor privind minciuna în viața de zi cu zi, diferențele legate de apartenența la gen în ceea ce privește sinceritatea și minciuna în relațiile interpersonale, comportamentul nonverbal ca modalitate de control și dezvăluirea minciunii.

- **Richard E. Nisbett** analizează subcultura violenței (*Culture of Honor. The Psychology of Violence in the South*, Urbana, University of Michigan Press, 1996). Autorul consideră că existența unei culturi a violenței în sudul SUA conduce nu numai la creșterea ratei criminalității, dar afectează interacțiunile dintre persoane, atitudinile sociale, comportamentul politic etc. (cf. Internet).

- **Martin Gold** apreciază în *A New Outline of Social Psychology* (New York, Harcourt, 1997) că mozaicul psihologiei sociale, care are ca obiect de studiu relațiile dintre persoane și mediul social, include piese din toate științele sociale. În concepția sa, abordarea psihosociologică se realizează la patru niveluri: studiul personalității, al organizațiilor sociale, al relațiilor interpersonale și al culturii în ansamblul ei.

- **M. H. Bond** prezintă o perspectivă transculturală a psihosociologiei în lucrarea *Working at the Inference of Cultures : 20 Lives in Social Science* (Londra, Routledge, 1997).

- **Denise M. Driscoll** și **B.E. Gingrich** publică studiul „Effect of single-trait, social stereotype, and multi-trait experiences on person impression” (în *Journal of Social Behavior and Personality*, 1997, 12, pp. 397-416). Denise M. Driscoll urmărește în cercetările sale experimentale procesele de stereotipizare în formarea impresiei.

Istoria psihologiei sociale

Bella M. DePaulo

Violența

1997

Denise M. Driscoll

Investighează: 1) efectele neconfirmării stereotipurilor asupra utilizării lor în continuare; 2) efectele expectanței stereotipice pozitive asupra grupului stereotipizat; 3) efectele presiunii stereotipurilor asupra membrilor grupului stereotipizat.

- **Fathali M. Moghaddam** formulează ipoteza discrepanței generalizate persoană/grup (*generalized personal/group discrepancy*), care explică aprecierea persoanelor că unele fenomene (pozitive sau negative, precum cele de natură economică, tehnologică, de sănătate etc.) se manifestă mai slab asupra lor decât asupra grupului din care fac parte (F.M. Moghaddam, *The Specialized Society : The Plight of the Individual in an Age of Individualism*, Westport, CT: Paeger, 1997).

- **Willem Doise** și colaboratorii săi de la Universitatea din Geneva comunică rezultatele unui studiu transcultural realizat într-un număr de 35 de țări privind reprezentarea socială a drepturilor omului. S-a constatat că există o asemănare între reprezentarea socială a drepturilor omului și *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, proclamată de ONU în 1948 (cf. Fathali M. Moghaddam, *Social Psychology. Exploring Universals Across Cultures*, New York, W.H. Freeman and Company, 1998).

- în lucrarea coordonată de **C. Granose și S. Oskamp**, *Cross-cultural Work Groups* (Thousand Oaks, CA, SAGE, 1997), sunt reunite cercetările reprezentative pentru problema comportamentului de grup în funcție de diversitatea culturală.

- **David O. Sears** relevă semnificația relațiilor rasiale și importanța politicii multiculturaliste în SUA („Race relations in the age of social science”, în *Political Psychology*, 1997, pp. 215-222).

- Lucrarea *Intergroup Relations* (Pacific Grove, CA., Brooks/Cole, 1997) de **Marilyn B. Brewer** și **Neil E. Miller** prezintă exhaustiv literatura dedicată problemei relațiilor dintre grupurile etnice, dintre majoritari și minoritari.

- **Cecilia Ridgeway**, profesoară la Universitatea Stanford, abordează psihologia socială din perspectivă sociologică (*Foundations of Social Psychology*, Stanford, Copy & Printing, 1997). În această perspectivă, autoarea consideră că psihologia socială „se concentrează asupra relațiilor dintre grupuri și dintre indivizi, asupra proceselor de grup și asupra structurilor ce apar din aceste interacțiuni” (p. 1). Psihologia socială, domeniu de studiu interdisciplinar, studiază relația dintre structura socială și personalitate.

- **Tory E. Higgins** și **Aarie W. Kruglanski** editează lucrarea *The Social Psychology. Handbook of Basic Principles*, (New York, Guilford, 1997).

- în coordonarea lui **Richard Y. Bourhis** și **Jacques-Philippe Leyens** apare lucrarea *L'Ere de la cognition* (Grenoble, P.U.G., 1997). În acest volum colectiv, O. Corneille prezintă principiile *categorizării sociale*: 1) categorizarea este o activitate de interpretare (de organizare a realului) în care intervin motivațiile; 2) categoriile

Reprezentarea
socială
a drepturilor
omului

David O. Sears

Psihologia socială

Categorizarea
socială

sunt organizate atât între ele, cât și în interiorul lor; 3) similitudinea membrilor unei categorii este ceva construit, nu ceva dat; 4) categoriile dobândesc coerență datorită *teoriilor naive*; 5) deși sunt arbitrar, categoriile sociale tind să dobândească legitimitate; 6) categoriile sunt ancorate social, se suprapun pe raporturile sociale (apud E. Drozda-Senkowska, *Psihologie socială experimentală*, Iași, Editura Eurocart, 1999, p. 184).

- **Duane T. Wegener**, în colaborare cu **Richard E. Petty**, publică studiul *The flexible correction model: The role of native theories of bias in bias correction* (*Advances in Experimental Social Psychology*, in M.P. Zanna, ed., Mahwah, NJ, Erlbaum, 1997, pp. 141-208). Duane T. Wegener studiază schimbarea atitudinală în perspectiva psihologiei sociale cognitive, relevând persistența *bias-ului* în gândirea comună.

- **Marcus Stroe** prezintă o sinteză a propriilor cercetări și a literaturii despre *empatie*, considerată un „fenomen psihic complex care își pune amprenta, pe parcursul întregii vieți a omului, pe comportamentul său, fără de care ar fi dificil de explicat relația persoanei cu cei din jur, comunicarea interpersonală, înțelegerea celorlalți și construirea propriei strategii de acțiune în societate” (*Empatie și personalitate*, București, Editura Atos, 1997, p. 9).

- Sub titlul *Psihologie socială. Texte alese* (Iași, Editura Ankarom, 1997), **Elena Zamfir** publică un volum de studii, cele mai semnificative dintre cele apărute între anii 1968 și 1996, conceput ca un suport al cursului de *Psihologie socială aplicată*. În „Prefață”, Adrian Neculau apreciază că în acest volum găsim „majoritatea capitolelor pe care le conțin manualele clasice de psihologie socială, dar și teme specifice, adaptate îndeosebi nevoilor asistentului social: măsurarea calității vieții, definirea sărăciei, cadrul psihologic al libertății, timpul liber, problematica fericirii” (*op. cit.*, 1997, p. 5).

- Psihologia studiază *justiția socială* pornind de la teza că ceea ce simt oamenii că este just, drept, corect (sau injust, nedrept, incorect) influențează comportamentul lor și interacțiunea socială. De la această idee pornesc și **Tom R. Tyler**, **Robert J. Boeckmann**, **Hearthier J. Smith** și **Yuen J. Huo** (*Local Justice in a Diverse Society*, Boulder, Westview Press, 1997). Autorii consideră că s-au dezvoltat patru câmpuri ale cercetării justiției sociale: deprivarea relativă, justiția distributivă, justiția procedurală, justiția redistributivă.

- **Irving Crespi** propune înțelegerea *opinii publice* ca proces tridimensional căruia îi corespund subprocese: 1) de tranzație între indivizi și mediul lor de viață; 2) de comunicare între indivizi și colectivitățile din care fac parte; 3) de legitimare a forței colective emergente (*The Public Opinion Process, How the People Speak*, Mahway, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1997).

- **Russell H. Fazio** comentează rezultatele cercetărilor sale privind atitudinile și prejudecățile în perspectiva psihologiei cognitive („Categorization by race: The impact of automatic and controlled

Psihologie socială experimentală

Duane T. Wegener

Psihologia socială aplicată

Justiția socială

Opinia publică

Russell H. Fazio

components of racial prejudice", in *Journal of Experimental Social Psychology*, 1997, 33, pp. 451-470).

- Psihologia socială nu este doar un discurs teoretic. Dimensiunea aplicativă a psihosociologice este relevată în volumul coordonat de **Stanley W. Sadaova** și **Donald R. McCreary** (*Applied Social Psychology*, Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 1997). Fundamentele psihologiei sociale aplicative se găsesc în opera lui Kurt Lewin - consideră Stanley W. Sadaova. Domeniile de aplicare ale psihologiei sociale sunt numeroase. Unele dintre acestea sunt prezentate în lucrarea menționată. Astfel, Michale Ziegler arată posibilitățile de intervenție a psihosociologiei în problemele vârstei a treia; James E. Alcock arată importanța perspectivei psihosociologiei în bolile mintale; Donald R. McCreary subliniază dimensiunea psihosociologiei în înțelegerea influenței mass-media. Și în managementul conflictelor (Loraleigh Keasky), al comportamentului de consum (Nancy D. Rhodes) sau al justiției (Stephen Maston, Jeffrey E. Pfeifer) și educației (S. Mark Pancer) psihologia socială și-a probat vocația aplicativă.

*Psihologia
socială aplicată*

- **Anne L. Peplau** și **Shelley E. Taylor** editează volumul *Socio-cultural Perspectives in Social Psychology* (Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 1997).

- **Luminița Mihaela Iacob** inventariază cercetările dedicate comunicării într-o perspectivă interdisciplinară. Autoarea, profesoară la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, prezintă cercetările de pionierat și tendințele actuale în studiul psihosociologic al comunicării (de la monocentrare la pluralitate, de la instrument al câmpului social la co-construcție socială, de la principial-macrostructural la procesual-microstructural și de la factual-descriptiv la causal-explicativ, de la relațional-general la relațional-particularizat). În finalul studiului este schițată monografia Școlii de la Pola Alta și sunt relevate contribuțiile principalilor reprezentanți ai ei: Gregory Batson (1904-1980), Edward T. Hall (n. 1914), Ray L. Birdwhistell (n. 1918), Paul Watzlawick (n. 1921), Erving Goffman (1922-1982) (L.M. Iacob, „Comunicarea - «forța gravitațională» a câmpului social”, în *Comunicare în câmpul social. Texte alese*, L.M. Iacob, B. Bălan și Șt. Boncu, eds., Iași, 1997, pp. 14-46).

*Comunicarea
socială*

- **Barbara Winstead**, **Valerian J. Darlega** și **Sznan Rose** abordează apartenența la gen (masculin/feminin) și efectele asupra comportamentului în relațiile intime: întâlnirile între parteneri, iubirea romantică, relațiile sexuale (*Gender and Close Relationships*, St. Louis, University of Missouri Press, 1997). Autorii sugerează că există două dimensiuni ale explicării diferențelor legate de apartenența la gen: o dimensiune structurală (rolurile și exnectanțele sociale) și o dimensiune individuală (trăsături de personalitate, nevoie etc.). După analiza conceptelor, autorii prezintă cercetările

Gender

psihosociologice având ca obiect atracția și întâlnirile dintre parteneri, relațiile sexuale, menținerea relațiilor, conflictele și violența, prietenia (c/. Internet).

- în lucrarea *Discourse and Cognition* (Londra, SAGE Publications, 1997) de *Derek Edwards*, sunt examinate contribuțiile recente în studiile orientate cognitivist, de psihologie discursivă, asupra categoriilor și metaforei, emoțiilor și narațiunii. Lucrarea, de factură interdisciplinară, se fondează pe etnometodologie, analiza conversației, filosofia limbajului și sociologia științei.

- *Petru Iluț* prezintă o imagine sintetică asupra orientării calitativiste din disciplinele socioumane, inclusiv din câmpul cercetării psihosociologice. Autorul se pronunță pentru „un calitativism dublat de rigoare” în interferență cu „un cantitativism flexibil, înțelept, debarasat de pozitivismul dogmatic” (*Abordare calitativă a socioumanului*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 7).

- *Mielu Zlate* coordonează volumul de studii al catedrei de psihologie de la Universitatea din București. Așa cum precizează coordonatorul în introducere, volumul cuprinde reflecții despre management, expertiza psihologică judiciară, personalitatea și sistemul ei de valori, atitudinile religioase și atitudinile creative, *Big-Five-ul*, câmpurile relaționale interindividuale și intergrupale, moda, capriciile și fobiile, imaginea de sine a românilor, parteneriatul erotic, homosexualitatea, violența, maltratarea și suicidul, autohipnoza, actul terapeutic între manipulare și intervenție eficace (*Psihologia vieții cotidiene*, M. Zlate, coord., Iași, Editura Polirom, 1997, p. 8).

- După un secol de la fondarea ei ca știință, psihosociologia este supusă unui examen critic sever. *Dennis Fox* și *Isaac Prilleltensky* editează lucrarea *Critical Psychology: An Introduction* (Londra, SAGE Publications Ltd., 1997), în care este examinată situația psihologiei, inclusiv a psihosociologiei. Se reproșează psihologiei tradiționale, ca teorie și practică, aderența la paradigma științei libere de valori. Psihosociologia este penetrată de valorile sociale, iar cercetătorii din domeniu, ca actori sociali, sunt influențați de factorii de putere, ceea ce ridică o serie de probleme morale, sociale și de implicare politică. În capitolul al doilea al lucrării, *Benjamin Harris* atrage atenția asupra faptului că cei care au scris până acum despre istoria psihologiei, deși proclamau neutralitatea axiologică, au făcut alegeri subiective în legătură cu ceea ce este important sau nu în evoluția cunoașterii din domeniu, concentrându-și atenția asupra unor cercetări experimentale și omițând rezultatele altor cercetări. Perspectiva tradițională a istoriei psihologiei a susținut *status quo-ul* și a discreditat schimbarea ideologiei dominante. Se impune scrierea unei „noi istorii” a psihologiei, care să includă contribuția cercetătorilor cu orientări filosofice și ideologice diferite.

Este ceea ce am încercat să fac și eu în prezentarea istoriei de un secol a psihosociologiei.

Derek Edwards

*Ofensiva
psihologiei sociale
în România*

*Psihosociologia
critică*

Index de autori

- Abraham, D. 164, 178, 201
 Abrams, D. 180
 Abric, J.-C. 86, 200, 206
 Adams, J.S. 92, 100
 Adams, R.G. 188
 Adorno, Th.W. 75
 Agnoletti, M.-F. 194
 Ajzen, I. 58, 60, 115, 145, 161, 173, 183
 Akert, R.M. 185, 197
 Alaphilippe, D. 209
 Albig, W. 66
 Alcock, J.E. 214
 Alexander, J.C. 19
 Allen, J.L. 137
 Allport, F.H. 17, 18, 37, 44, 46, 48, 62, 206
 Allport, G.W. 18, 19, 59-61, 64, 66, 72, 80-81, 91, 163, 170, 188, 197, 210
 Altman, I. 122, 125, 131, 169
 Amir, Y. 109, 135
 Ananiev, B.G. 96
 Anderson, F.S. 138-139
 Anderson, N.H. 152
 Andreeva, G. 165
 Anger, H. 34, 35, 43
 Antonesei, L. 169
 Atizieu, D. 152
 Arădăvoaie, Gh. 201
 Archer, D. 125, 156, 160
 Archer, R.L. 155
 Argyle, M. 131, 156, 172, 179, 181, 198, 205
 Aristotel 26, 27, 103, 119, 123
 Aronson, E. 17, 80, 84, 88, 96, 107, 110, 111, 119, 125, 147, 162, 171, 184, 187, 189, 197
 Asch, S.E. 18, 59, 71, 78, 83, 88, 99, 125, 160, 200, 206
 Atanasescu-Ţugu, R. 169
 Auld, F. 87
 Avigdor, R. 79
 Axsom, D. 125
 Azzl, A. 196
- ### B
- Bădescu, I. 178, 195
 Bălan, B. 214
 Back, K. 75
 Backman, C.W. 97, 98
 Baker, M.A. 168
 Bakhurst, D. 204
 Baldwin, J.M. 44, 103
 Bales, R.F. 43, 76, 82, 147, 206
 Baltes, M.M. 187, 198
 Banaji, Mahzarin 195, 205
 Banciu, D. 178
 Bandura, A. 18, 19, 37, 48, 88, 92, 96, 99, 136, 147, 154, 164, 172, 188, 206
 Bank, A. 206
 Bannester, E.M. 109
 Bannister, D. 72
 Bar-Tal, D. 154
 Barbichon, G. 21, 22
 Barker, R.G. 107
 Barnett, G.C. 166
 Barnett, C.G. 164
 Barnett, S.A. 27, 29
 Baron, R.A. 128, 137, 140, 167, 186, 188
 Baron, R.S. 128, 137, 140, 167, 186, 188
 Bartlett, F.C. 49, 54
 Baruch, G.K. 31, 164, 166
 Basarab, N. 29, 31
 Bass, B. 92, 107
 Basset, R. 142
 Bastian, A. 34, 35, 57
 Bastide, R. 110
 Batson, D.C. 125, 169, 182, 183, 214
 Batson, G. 125, 169, 182, 183, 214
 Baum, A. 163
 Bavelas, A. 68, 70
 Beauvois, J.-L. 23, 150, 179, 180, 194, 196, 198, 201
 Beavin, H.J. 120
 Beck, W. 78
 Bejat, M. 39, 52
 Belknap, P. 183
 Bell, K.L. 211
 Bem, D.J. 60, 84, 94, 104, 106, 113, 120, 206
 Bem, S.L. 126
 Benedict, R. 39
 Berg, J.H. 155
 Berger, G. 84
 Berkowitz, L. 16, 64, 93, 98, 100, 101, 118, 120, 125, 129, 133, 135, 152, 158, 161, 167, 169, 174, 180, 191, 194
 Berman, M.R. 86
 Berry, J.W. 15, 107, 176, 188, 196
 Berscheid, E. 18, 90, 92, 110, 128, 137, 142
 Besnard, Ph. 113
 Best, D.L. 153, 178
 Bettam, J.R. 186
 Bettelheim, B. 134
 Bhawuk, D.P.S. 205
 Bierhoff, H.W. 172
 Billing, M. 49, 116
 Birdwhistell, R.L. 114, 160, 214
 Birrell, P. 138
 Bixenstine, V.E. 86
 Black, T.E. 86, 183
 Blankenship, A. 60
 Blieszner, R. 188
 Blumer, H. 55, 56, 109
 Boas, F. 39
 Bock, K. 29

Bogardus, E.S. 45, 50, 52, 88, 195
 Bogdan, T. 30, 84, 121, 149, 161
 Bologa, L. 53, 67
 Boncu, Șt. 20, 38, 117, 135, 142, 147, 154, 176, 206, 207, 208, 214
 Bond, N. 174, 211
 Bonnes, M. 203
 Bonnet, C. 178
 Bojuta, E.F. 43, 82
 Borgatta, R.F. 82
 Bouas, K.S. 206
 Boudon, R. 19
 Bourhis, R.Y. 47, 196, 212
 Bourne, E. 160
 Bouvois, J.-L. **178**
 Bowser, B. 210
 Bradac, J.J. **193**
 Braly, K.W. 55, 77
 Branaman, A. 23
 Branningan, G.C. 201
 Breakwell, G.M. 210
 Breckler, S.J. 60, 158, 175
 Brehm, J.W. 60, 83, 93, 94, 102, 151, 209
 Brehm, S.S. 17-19, 151, 177, 187
 Brewer, M.B. 176, 194, 212
 Brickman, Ph. 153, 208
 Bromberg, M. 178
 Bronfenbrenner, U. 90
 Broverman, I.K. 119
 Brown, R.J. 151, 172, 204, 205
 Bruner, J.S. 72
 Buchanan, W. 79
 Bull, P. 205
 Bundy, R.P. 116
 Buss, A.H. 116
Buss, D.M. 124, 201
 Butera, F. 192, 203
 Butler, D. **125**
 Byrne, D. 117, 128

C

Cacioppo, J.T. 142, 144, 151, 165, 166, 170
 Callaghan, A.K. 195
 Camilleri, C. 177, 209
 Campbell, D.T. 95, 100, 121
 Cantemir, D. 32, 33
 Cantor, N. 124, 165
 Cantril, H. 37, 61, 62, 65, 66, 79, 82, 106
 Capozza, D. 196

Caramelea, V.V. 70
Carii, L.L. 184
 Carlsmith, J.M. 96
Carr, S.C. 206
 Cartwright, D. 43, 68, 70, 87
 Catellani, P. 193
 Cătina, A. 148
 Cazeneuve, J. 62
 Chaiken, S. 139, 152, 155, 158, 161, 169-170, 185, 191, 193
 Chang, A. 184
 Chapet, P.-A. 194
 Charnig, H. 180
 Chelcea, L. 208
 Chelcea, S. 13, 20, 29, 50, 53, 57, 72, 100, 130, 146, 149, 153, 156, 161, 169, 176-179, 195-196, 203, 207
 Chemers, M.M. 129
 Cheng, P.W. 163
 Cherkaoui, M. 19
 Chircev, A. 53, 66
 Chiru, C. 176
 Chombart de Lowe, A.A. 22
 Christie, R. 29, 113
 Chun, N. 99
 Cialdini, R.B. 132, 133, 142, 148, 162
 Ciupercă, C. 138, 176
 Ciupercescu, M. 76
 Clark, M. **125**
 Clemance, A. 96, 207
 Clement, R. 196
 Clifford, M.M. 123
 Cluzel, D. 39
 Codol, J.-P. 130, 159, 171, 208
 Cohen, A.R. 84, 93-94, 101
 Cohen, S. 161
 Cole, M. 210
 Coleman, J.C. 176, 180
 Collins, M.E. 78, 193, 197
 Colman, A.M. 205
 Comstock, G. 165
 Comte, A. 126
 Condor, S. 210
 Confucius 26
 Connerton, P. 174
 Conolley, E.S. 126
 Constantin, T. 208
 Cook, S.W. 161
 Cooley, Ch.H. 42, 43, 74, 103
 Coombs, F.S. 60
 Corneille, O. 196
 Cosmides, L. 174
 Cosmovici, A. 176, 207
 Costin, M. 30, 31

Cottrell, N.B. 119
 Coupland, N. 183
 Cowell, F.A. 187
 Cozby, P.C. 147
 Cozma, T. 208
 Crăciunescu, I. 34
 Craig, G. 143
 Craig, K. 124
 Crawford, M. 192, 207
 Crespi, I. 213
 Cristea, D. 20
 Cristea, O. 208
 Criswell, J.H. 57
 Crocker, Ch. 168
 Crocker, J. 174, 176
 Crosby, F. 176
 Crowley, N. **165**
 Crutchfield, R. 73
 Cucos, C. 208
 Cupcea, S. 62

D

Dabbs, J.M. 125, 209
 Dabija-Manoliu, A. 176
 Dafinoiu, I. 207, 208
 Dan-Spânioiu, G. 100, 115, 153
 Darley, J.M. 18, 90, 113, 114, 125
 Darwin, Ch. 27, 57, 211
 Dashiell, J.F. 35
 Davidson, A.R. 145
 Davies, J.C. 111
 Dawes, R.M. 138, 148
 Deaux, K. 157
 DeBone, K.G. 170
 Deconchy, J.-P. 22
 Defferard, J. 194
 Degoe, P. 202
 DeJong, W. 104, **145**
 DeLamater, J.G. 166
 Delhomme, P. 194
 Delys, P. 134
 Demailly, A. 209
 Demaziere, D. 208
 Densușianu, O. 40
 Denzin, N.K. 81, 170
 DePaulo, B.M. 162, 190, 211
 Derlega, V.J. 190
 Descartes, R. 31
 Deschamps, J.-C. 21, 77, 94, 101, 105, 115, 121, 132, 139, 144, 161, 178, 196, 207
 Deutsch, M. 64, 70, 78, 82, 92, 99, 123, 131, 162
 Devine, P. 174, 200, 202

- De Visscher, P. 43, 153, 183, 207
 Dewey, J. 52
 Diamond, S.S. 115, 199, 200
 Dickerson, C. 125
 Dickson, J.W. 63
 DieW, M. 114
 Dimitrescu-Iași, C. 38
 Dion, K.K. 118
 Dîrju, C. 176
 Doise, W. 21, 57, 77, 94, 99, 101, 105, 115, 121, 132, 139, 142, 144, 145, 154, 155, 164, 178, 190, 198, 212
 Dollard, J.L. 37, 48, 60, 62, 63, 65, 66, 87, 99, 147, 172
 Donnerstein, E. 148, 158
 Doob, A.N. 116
 Doob, L.W. 60, 63
 Dovidio, J.F. 138, 165
 Drăgan, I. 147, 210
 Drăghicescu, B. 40
 Drența, D. 207
 Driscoll, D.M. 211
 Driscoll, R. 120
 Drozda-Senkowska, E. 127, 160, 202-203, 209, 213
 Dubois, N. 198
 Dubost, J. 21, 207
 Duck, S.W. 143
 Duhamel, O. 94
 Dumbar, R. 186
 Duncan, B.L. 134
 Duncan, S.L. 136
 Dupoirier, E. 94
 Durkheim, E. 53, 69, 85, 126
 Dutton, D.G. 125
 Duveen, G. 165, 197
 Dyson-Hudson, R. 142
- E
- Eagly, A.H. 139, 152, 155, 158, 161, 164-165, 168, 178, 182, 185, 191, 193, 197, 203
 Echabe-Ghebarria, A. 193
 Eckert, M. 185
 Edwards, D. 49, 187, 200, 215
 Edwards, W. 82
 Eibl-Eibesfeldt, I. 104, 113, 158
 Eiser, R.G. 148, 200
 Ekman, P. 163, 184
 Elliot, A. », 202
 EUwood, C.A. 21, 45
 Ellyson, S.L. 180
 Elms, A.C. 45
- Emler, N. 179, 196, 198, 199
 Engels, Fr. 103, 126
 Enriquez, E. 23
 Erber, R. 187
 Erikson, E.H. 88, 90, 108, 127, 188
 Estrich, S. 170
 Evans, R.I. 55, 188
 Evans, R.R. 55, 188
- F
- Falomir, J.M. 192
 Faris, R.E. 78
 Farr, R.M. 25, 59, 182, 210
 Fazio, R.H. 125, 152, 170, 209, 213
 Fein, S. 185
 Feingold, A. 185
 Feldman, R.S. 163
 Fentress, J. 189
 Ferreol, G. 16, 178, 208
 Feshbach, S. 93
 Festinger, L. 11, 18, 25, 59, 68, 70, 75, 80, 82, 84, 87, 99, 172, 206, 209
 Fiedler, F.E. 129
 Fiedler, K. 114
 Fierres, R. 192
 Fincham, F.D. 183
 Finckenaure, J.O. 154
 Fischer, G.-N. 48
 Fischer, J.D. 168
 Fishbein, M. 58, 60, 106, 115, 133, 148, 158
 Fisher, D.W. 155, 163
 Fiske, S.T. 147, 158, 192, 204
 Flament, C. 116
 Flechter, G.J.O. 183
 Flowers, B. 209
 Flowers, M.L. 136
 Foa, E.G. 116
 Foa, U.G. 133
 Fodor, E.M. 155
 Forgas, J.P. 202
 Forsyth, D.R. 180
 Fox, L.H. 146
 Fox, Dennis 215
 Fraser, S.C. 103
 Freedman, J.L. 103, 125
 Freeman, D. 51
 French, J.R.P. 87
 Frenkel, B.E. 75
 Freud, S. 46, 99
 Friedman, M. 140
 Friedmann, J. 208
 Fulk, J. 176
- G
- Gaertner, S.L. 138, 165
 Gagnon, A. 196
 Galam, S. 203
 Gallup, G. 59, 60, 84
 Garfield, D.A. 184
 Gartner, R. 160
 Gavrilu, L. 46, 204
 Gavrilu, A. 176
 Geen, R.G. 101, 125
 Geis, F.L. 29, 113
 Gerard, H.B. 82, 84, 94, 126
 Gergen, K.J. 108, 118, 121, 124, 150
 Gergen, M.M. 118, 150
 Gheorghiu, M.D. 169, 176
 Gherginescu, R. 176
 Gherguț, A. 208
 Gherguț, L. 100, 179
 Ghiglione, R. 178
 Ghinoiu, I. 67
 Ghișe, D. 178
 Giddens, A. 112
 Gilbert, G.M. 77
 Giles, H. 172, 183
 Glass, D.C. 18, 120
 Gluckman, M. 186
 Goffman, E. 99, 106, 111, 112, 183, 206, 214
 Goid, M. 211
 Golescu, D. 34
 Golu, M. 149, 153
 Golu, P. 20, 99, 126, 149, 172, 173, 176, 178
 Goodman, C.D. 72
 Gordon, C. 108
 Gosselieu, P. 194
 Gouldner, A. 89
 Graham, H.D. 111
 Graham, J.A. 150
 Grama, D. 127
 Granose, C. 212
 Graumann, C.F. 24-25, 172
 Greene, D. 141
 Greenwald, A.G. 148, 175, 199, 205
 Griffin, D.W. 207
 Grzelak, J. 172
 Guest, T.A. 134
 Guienne, V. 207
 Guingouain, G. 194
 Gurr, T.R. 111
 Guști, D. 54, 114
 Guttman, L. 68

H

Hafer, C. 191
 Halberstadt, A.G. 180, 181
 Halbwachs, M. 49, 50
 Hali, E.T. 87, 104, 214
 Hali, J.V. 126
 Hamilton, D.L. 152, 165, 200
 Hamilton, G.V. 44, 175
 Haney, C. 125, 193
 Hansson, R.O. 190
 Hare, P.A. 43, 82
 Harkins, S.G. 36, 143, 151, 154, 168, 169
 Harmon-Jones, E. 209
 Harris, M.S. 190
 Harris, Benjamin 215
 Hartup, W.W. 37
 Haivey, M.D. 146
 Hass, H. 104
 Havârneanu, C. 176, 208
 Hayduk, L.A. 141, 157
 Heidegger, M. 26
 Heider, F. 18, 32, 59, 70, 71, 86, 99, 172, 200
 Heingartner, A. 126
 Heller, T. 144
 Hellpach, W. 46, 55
 Hendrick, C. 190
 Hendrick, S.S. 190
 Hendry, L. 180
 Hennessy, B.A. 74
 Herkner, W. 133, 182
 Herman, P.C. 170
 Hermans, H. 168
 Herseni, T. 21, 27, 30, 41, 42, 44, 48, 65, 90, 94, 100, 103, 111, 114, 122, 123
 Hewstone, M. 171, 191, 198, 204, 206, 208, 210
 Hicks, D.J. 37
 Hiebsch, H. 34
 Higbee, K.L. 86
 Higgins, T.E. 139, 188, 209, 212
 Himmelweit, H. 98
 Hinde, R.A. 128, 168, 172
 Hobbes, Th. 27, 28, 30, 31
 Hofer, H. 31
 Hoffman, L.R. 98
 Hofstätter, P.R. 61, 79, 98
 Hogg, M.A. 180, 188, 204
 Holdevici, I. 153, 178
 Holmes, J.G. 196, 207
 Hoit, R.R. 173
 Holtzman, W. 15

Holyoak, K.J. 163
 Homans, G.C. 75, 76, 92, 99, 206
 Homer 103
 Hopkins, N. 210
 Horner, M.S. 120
 Horowitz, E.L. 62, 68
 Horowitz, M. 70
 Horwitz, M.L. 110
 Hovland, C.I. 18, 48, 59, 77, 80, 86, 89, 93, 99, 118
 Huguet, P. 192
 Hunt, M. 199
 Huo, Y.J. 213
 Hupka, R. 206
 Huston, T.H. 129
 Huther-Coenen, J. 195
 Hyman, H.H. 65

I

Iacob, G. 208
 Iacob, L.M. 176, 203, 207-208, 214
 Ibanez, T. 196
 Ibn Khaldun 28
 Iluț, P. 20, 64, 176, 197, 202, 215
 Inkeles, A. 64, 109
 Ionescu, E. 71
 Iorga, N. 40
 Irle, M. 141

J

Jaccard, J.J. 145
 Jacklin, C. 129
 Jackson, J.M. 183
 Jacobs, R.C. 91
 Jacobson, L.F. 107
 Jacobson, N.S. 144
 Jahoda, G. 153, 193
 Jakson, D.D. 120
 James, W. 134
 Janet, P. 69
 Janis, I.L. 80, 95, 116, 117, 136, 137, 154
 Javanovic, J. 192
 Jenkins, J.G. 57
 Jennings, H. 57
 Jodelet, D. 113, 174, 198
 John, O.P. 176
 Johnson, B.T. 162, 178, 185
 Johnson, C. 176
 Johnson, J.E. 186
 Jonas, K. 205

Jones, E.E. 25, 117, 151, 158, 162, 180
 Jones, St. 143
 Jost, J. 195
 Joule, R.-V. 104, 150, 194, 198
 Jourard, S.M. 115
 Jowett, G.S. 189
 Jussim, L. 204

K

Kacmanovici, D. 210
 Kahneman, D. 130
 Kanuk, L.L. 176
 Kapferer, J.-N. 171, 181
 Kardiner, A. 39, 64
 Karnas, G. 209
 Kasson, S.M. 17, 18, 19, 177, 184
 Katz, D. 55, 77
 Katz, P.A. 96, 135
 Kayatani, M. 99
 Kelly, H.H. 18-19, 48, 70, 80
 Kelly, L. 173
 Kelman, H.C. 86, 91, 107, 175
 Keriny, D.A. 190
 Kenrick, D.T. 125
 Kerr, N.L. 186, 204, 206
 Kiesler, C.A. 125, 142, 176
 Kiesler, S.B. 125, 142, 176
 Kilham, W. 127
 Kinder, D.R. 151
 Kinsey, A.C. 73, 74
 Kitayama, S. 176, 182, 183, 185
 Klein, R. 172
 Klineberg, O. 59, 65, 68, 76, 105, 108, 110
 Knapp, R.H. 68
 Komorita, S.S. 206
 Kop, J.L. 191
 Kovel, J. 50
 Krauss, R.M. 64, 70, 92, 99
 Krech, D. 73
 Kruglanski, A.W. 202-203, 209, 212
 Krupat, E. 17, 170
 Kuhn, M.H. 81, 171
 Kulik, J.A. 173
 Kutner, B. 58

L

La Bruyere, J. 32, 103
 La Pierre, R. 58
 La Rochefoucauld, F. 30
 Ladmiral, J.R. 173

- Lamarche, L. 188
 Lambert, A.J. 200
 Lambert, W. 110
 Larrick, R.P. 185
 Larson, Ch.U. 125
 Larson, D.G. 177
 Lasswell, H.D. 73
 Laszlo, J. 202
 Latane, B. 17, 18, 35, 36, 90, 113, 114, 143, 150, 151
 Lauver, D. 184
 Lawer, E.J. 194
 Lawler, E.L. 167
 Lawler, E.J. 62
 Lazarsfeld, P.F. 82
 Lazarus, A.A. 122
 Lazarus, M. 34, 35
 Lăscuș, V. 169
 Lea, M. 176
 Le Bon, G. 17, 23, 37, 56, 69, 156
 Le Dreff, G. 194
 Le Poulter, F. 194
 Le Voi, M. 163
 Leary, M. 154
 Leavitt, R. 78
 Lee, A.M. 55
 Lee, Y.-T. 193, 204
 Legrenzi, P. 192
 Lemaine, G. 145
 Lenin, V.I. 103, 126
 Leonard, W. 183
 Leonardescu, C. 37
 Lepper, M.R. 141, 143
 Lerner, M.J. 115, 145
 Levine, M.J. 195, 208
 Levine, R.A. 100, 121
 Levinger, G. 129
 Levinson, D.J. 75, 109
 Levy, A., 15 23
 Levy-Strauss, C. 22
 Lewin, K. 11, 18, 43, 56, 59, 68, 69, 70, 78, 80, 99, 103, 189, 197, 206, 214
 Leyens, J.-P. 47, 55, 196, 199, 212
 Lieberman, S. 83
 Liebrand, W.B.G. 186
 Liiceanu (Perju), A. 20, 117, 132, 153, 176, 178
 Likert, R. 55, 74, 80
 Linderberger, U. 198
 Lindesmith, A.R. 170
 Lindzey, G. 11, 64, 80, 162
 Linton, R. 39, 57, 62, 70, 71, 74, 103, 110
 Linville, P.W. 147
 Lipiansky, E.M. 173
 Lippitt, R. 65, 68, 70
 Lippmann, W. 47
 Livingstone, S.M. 187
 Lloyd, B.B. 141, 165, 197, 198
 Lomov, B.P. 96
 Lorber, J. 200
 Lord, Ch.G. 143, 182
 Lorenz, K. 76, 97, 122, 123, 143
 Lorenzi-Cioldi, F. 172, 196, 207
 Losch, M.E. 165
 Lott, B. 203
 Lu, L. 179
 Luce, D.R. 85
 Lungu, O. 176
 Lunt, P.K. 187
 Lyons, E. 193, 210
- M**
- Maccoby, E.E. 129
 Machiavelli, N. 26, 27, 28, 29
 MacKinnon, W.A. 51
 Macrae, N.C. 198, 210
 Maggi, J. 192
 Mahler, H.I.M. 173
 Maier, R.F. 98
 Maisonneuve, J. 111, 191, 207
 Major, B. 174, 176
 Makarenco, A.S. 147
 Malamuth, N.M. 125, 158, 203
 Malinowski, B. 39, 51
 Malthus, T. 27
 Maluso, D. 203
 Mamali, C. 29, 129, 149, 151, 176
 Mann, L. 127, 137
 Manstead, A.S.R. 191, 204
 Mânzat, I. 53, 153, 178
 Mărginean, I. 68, 146
 Mărgineanu, N. 66, 68, 124
 Margolin, G. 144
 Margulis, S.T. 190
 Marica, G.Em. 21, 67, 72
 Markova, I. 155, 170
 Markovsky, B. 184, 194
 Markus, H.R. 136, 176, 182, 183, 185
 Marx, K. 28, 103, 126
 Maslow, A.H. 83
 Maston, St. 214
 Matei, L. 64, 197
 Mathes, E.W. 134
 Mauss, M. 21, 22
 Mayo, E. 43, 54
 McCauley, C. 204
 McClelland, C.L. 156
 McClintock, Ch.G. 118, 119
 McCrae, R.R. 176
 McCreary, D.R. 214
 McDougall, W. 18, 35, 37, 41, 42, 46, 98, 209
 McGregor, W. 80
 McGuire, W.J. 98, 110
 McKirnan, D.J. 159
 McPartland, T.S. 81, 171
 McTavish, J. 138
 Mead, G.H. 57, 74, 99, 103, 110, 206, 211
 Mead, M. 51, 52, 103
 Meadow, R. 136
 Mehrabian, A. 115
 Meichenbaum, D. 138
 Merrens, M.R. 201
 Merton, R.K. 51, 62, 85, 99, 110
 Messick, D.M. 156, 186
 Meter, K. 118
 Michener, A.H. 164
 Mielhe, R. 210
 Mieii, R. 163
 Mihui, A. 57, 105, 112
 Mikula, G. 149
 Milesco, N. 32
 Milgram, S. 11, 97, 112, 122, 125, 127
 Miller, D.L. 56, 147
 Miller, J.A. 142
 Miller, L.C. 155
 Miller, N.E. 37, 48, 63, 65-66, 99, 101, 147, 172, 186, 212
 Miller, R.L. 125, 133
 Mills, J. 88
 Mills, W.C. 110
 Mintz, N.L. 83
 Mischel, W. 124, 134
 Misra, G. 177
 Mitrofan, I. 20, 174
 Mitrofan, N. 159, 176, 207
 Moede, W. 35, 44
 Moghaddam, F.M. 191
 Moise, C.L. 196
 Moliner, P. 193
 Momanu, M. 208
 Monson, T.C. 130
 Montaigne, M. 26, 29, 103
 Monteil, J.M. 194
 Montero, M. 15
 Montesquieu, Ch. 28, 33
 Montmollin, G. 135
 Moore, T.E. 124

Moreland, R.L. 195
 Moreno, J.L. 43, 56, 86, 89, 103, 134
 Morgenstern, O. 85
 Morley, LE, 137
 Morris, D. 106
 Morton, T.L. **142**
 Moscovici, S. 11, 16, 18, 20, 22-24, 90-91, 111, 113, 115, 117, 130, 133-134, 143, 156, 159-160, 165, 176, 179, 182, 192, 196-200, 203, 207-208
 Moțescu, M. 153, 177-178
 Mowrer, O.H. 37, 63, 147
 Moylan, S.J. 202
 Mueller, R. 78
 Mugny, G. 21, 57, 77, 94, **101**, 105, **115**, **121**, 132, 139, 155, 192, 194, 201, 203, 207-208
 Mullen, B. 176
 Mumuleanu, P. 32
 Mureșan, P. 37, 147, 161, 169, 176, 179
 Murphy, G. 30
 Murphy, L.B. 62
 Murray, S.L. 196, 207
 Myers, D.G. 157, 188, 196

N

Navarro, E.L.E. 192
 Neacșu, Gh. 153
 Neculau, A. 16, 20, 21, 29, 30, 33, 34, 43, 50, 121, 129, 136, 153, 156, 161, 169, 173, 176, 178, 179, 201, 207, 208, 213
 Neculce, I. 32
 Negură, I. 207
 Negură, L. 208
 Nemeth, C.J. 16, 166, 170, 176
 Newcomb, Th.M. 43, 62, 67, 88, 90, 99, 106, 172
 Ng, S.H. 193
 Niță, D. 201
 Nicola, I. 128, 140
 Nicola, G. **153**
 Nicolau, V.V. 100
 Niedenthal, P.M. 165
 Nietzsche, F. 27, 69
 Nisbeth, R.E. 211
 Noelle-Neuman, E. 149
 Noels, K.A. 196
 Norman, R. 60, 132
 Northway, M.L. 57
 Nuttin, J.M. 84, 94, 131, 132, 181, 198

O

Oberle, D. 201
 O'Donnell, V. 189
 Olsen, H. 148
 Olson, J.M. 170, 191
 Onciul, D. 40
 Oppenwal, H. 186
 Orford, J. 189
 Orwell, G. 24
 Osgood, Ch.E. 82, 85, 94
 Oskamp, S. 212
 Ostfield, B. 96
 Ostrom, T.M. 200
 O'Sullivan, M. 184

p

Pages, R. 72
 Paicheler, G. 162, 172
 Palmonari, A. 144, 164, 207
 Pancer, M.S. 214
 Pandey, J. 205
 Pânzaru, P. 124, 149
 Papastamou, S. 105, 192
 Parâghin, B.P. 101
 Pareto, V. 28
 Park, B. 164
 Park, R. 55
 Parott, J. 191
 Parsons, T. 62, 77, 110
 Pârvan, V. 40
 Pascal, B. 31, 103
 Patnoe, S. 25
 Pavelcu, V. 101
 Payne, J.W. 186
 Peabody, D. 107
 Pendry, L.F. 198
 Pepitone, A. 25, 153
 Peplau, A.L. 144, 191, 214
 Perez, A.J. 192, 194, 207, 208
 Personnaz, M. 208
 Personnaz, B. 208
 Petre, Z. 178
 Petrescu, A. 179
 Petronio, R. 190
 Petrullo, L. 86, 92
 Pettigrew, T.F. 25, 86, 125, 148
 Petty, R.E. 144, 151, 154, 158, 165, 166, 168, 170, 213
 Pfeifer, J.E. 214
 Phares, J.E. 134
 Phelan, J.G. 134
 Phillips, P.D. 125
 Piaget, J. 76, 77, 79
 Piliavin, I.M. 109, 121
 Piliavin, J.A. 121, 180

Pines, A. 147
 Pithon, G. 194
 Platon 26, 27
 Platt, J. 125, 156
 Poincare, R. 23
 Popa, G. 57
 Popescu, P. 105, 139, 177, 179, 196
 Popescu-Neveanu, P. 105, 139, 177, 196
 Popper, K.R. 11, 27
 Porosnev, B. 101
 Postman, L. 72
 Pratkanis, A.R. 175, 184, 187
 Price, V. 189, 190
 Prilleltensky, Isaac 215
 Prince, M. 46
 Purvis, J.A. 158
 Putman, R. 201, 202

R

Rabbie, J.M. 110
 Radu, I. 64, 72, 114, 138, 176, 197
 Radu, N. 30, 127, 152, 157, 161, 176
 Radu-Geng, L. 138, 176
 Rădulescu, N.R. 100
 Rădulescu-Motru, C. 38, 39, 43, 47, 59, 66, 67
 Raiffa, H. 85
 Raifman, A.S. 185
 Raikadjiska, T. 208
 Ralea, M. 27, 41, 42, 44, 48, 51, 53, 55, 69, 71, 94, 103, 122
 Ranschburg, J. 45.
 Rapaport, A. 86
 Rappaport, J. 136
 Rapson, R.L. 193
 Raven, B.H. 43, 87, 134
 Regan, D.T. 116
 Reicher, S. 199
 Reis, H. 204
 Rhodes, N.D. 214
 Rholes, W.R. 139
 Richard, J.-F. 178
 Richardson, F. 209
 Richardson, K.D. 148
 Ridgewey, C. 212
 Riecken, H.W. 82
 Rime, B. 160
 Ringelmann, M. 17-18, 35-36, 143
 Ritzer, G. 15

Robins, P.M. 184
 Rocheblave-Spenle, A.M. 62, 110
 Roco, M. 144, 176
 Rodin, J. 140
 Roethlisberger, F.J. 63
 Rogers, E.M. 176
 Rogers, R.W. 125
 Rojin, P. 101
 Rokeach, M. 89, 105
 Roosevelt, Th. 23
 Roper, E. 84
 Roques, M. 194
 Rosch, E. 123, 124, 141
 Rose, S. 214
 Rosenberg, M.J. 84, 89, 94, 101, 153
 Rosenman, R.H. 140
 Rosenthal, R. 107
 Ross, D. 92
 Ross, E.A. 18, 42, 98, 209
 Ross, L. 122, 135, 143, 184
 Ross, M. 125
 Ross, S.A. 92, 183
 Roșea, Al. 39, 52, 57, 62, 73, 151
 Rothbart, M. 138
 Rotter, J.B. 104, 134, 155
 Rousseau, J.J. 33, 34
 Roux, P. 192
 Rubin, J. 43, 134
 Rubin, Z. 124
 Rushton, P.J. 146
 Rusnac, S. 207
 Ruzza, C.E. 210

S

Sadaova, S.W. 214
 Sahakian, W.S. 25
 Saks, M.J. 17, 170
 Salovey, P. 185
 Samatan, A. 194
 Sanchez-Mazas, M. 192, 208
 Sanders, W. 157
 Sanford, R.N. 75
 Sato, K. 85
 Sauvy, A. 98
 Savea, L. 207
 Săvulescu-Voudouris, M. 208
 Săucan, D. 176
 Sâmboteanu, D. 207
 Schachter, S. 18, 59, 75, 82, 86-87, 95, 98, 109, 115, 206
 Schadron, G. 47, 55, 196, 199
 Schaller, M. 202
 Schiffirneț, C. 66
 Schiffman, L.G. 176

Schlenker, B. 154
 Schlenker, B.R. 149, 162, 186
 Schneider, D.J. 205
 Schuh, E. 199
 Schulman, P. 166
 Schumacher, J.F. 206
 Schwartz, S.H. 166
 Scott, J.D. 129, 134, 162
 Sears, D.O. 151, 212
 Sears, R.H. 63
 Secchiaroli, G. 203
 Secord, P.F. 97
 Seligman, M.E. 133, 166
 Sermin, G.R. 189, 204
 Seneca, Lucius Annaeus 26, 28
 Sesan, R. 184
 Shaklee, H. 138
 Sherif, M. 7, 18-19, 43, 59, 61-62, 74, 79, 92-93, 102, 118, 125
 Sherman, S.J. 170
 Shibusani, T. 90, 102
 Shotland, R.L. 122
 Shweder, R.A. 160, 202
 Siklaci, I. 202
 Sillamy, N. 204
 Silles, D.L. 35
 Silverstein, B. 173
 Sima, T. 179
 Singer, J.E. 18, 95, 120, 163
 Singer, J.L. 116
 Sinha, D. 15, 205
 Skinner, B.F. 92, 99
 Slama-Cazacu, T. 98, 176
 Sloan, T. 15
 Smith, E.A. 142
 Smith, H.J. 213
 Smith, P.B. 174, 205
 Smith, T. 155
 Snyder, M.L. 125-126, 130, 137, 140, 170, 203
 Solomon, L. 86
 Sommer, R. 106, 110, 148
 Spallart, N. 56
 Speaker, J.C. 155
 Spengler, O. 27-28
 Spinoza, B. 31-32
 Sprecher, S. 194
 Sproull, L. 176
 Stahl, H.H. 49, 71, 128
 Stâng, D.J. 126
 Stangor, C. 169, 210
 Starck, F. 115
 Stănculescu, E. 176
 Steele, C.M. 125
 Steifield, C. 176

Stein, R.T. 144
 Steiner, I. 36
 Steinthal, H. 34-35
 Steinzor, B. 75
 Stephan, C.W. 25
 Stephan, G.W. 25
 Stephens, M.W. 134
 Stephenson, G.M. 172, 206, 208
 Stephenson, J.M. 137
 Sternberg, R.J. 167
 Stoetzel, J. 62-63, 72, 95, 110, 156
 Stoica-Constantin, A. 208
 Stokols, D. 116, 169
 Storins, M.D. 125
 Strasser, G. 162
 Sttauss, A.L. 170
 Strickland, R.B. 134
 Strobel, P. 208
 Stroe, M. 148, 153, 176, 178, 213
 Stroebe, M. 190,
 Stroebe, W. 114, 148, 171, 190, 204-206, 208
 Stryker, S. 149
 Suci, G.J. 85
 Sudețeanu, C. 61
 Syme, S.L. 161
 Synowich, C. 204

Ș

Șchiopu, U. 176
 Șleahțișchi, M. 207
 Șoitu, L. 169
 Ștefănescu, Șt. 146
 Ștefănescu-Goangă, FI. 52, 62, 64

T

Tabachiu, A. 100
 Tagiuri, R. 57, 86
 Tajfel, H. 85, 90, 95, 109, 112, 116-118, 128, 139, 152, 154, 160, 165, 176
 Takooshian, H. 135
 Tanke, E. 137
 Tannenbaum, P.H. 82, 85
 Tapia, C. 39, 209
 Tarde, G. 17, 35-39, 42, 53, 126, 156
 Tayeb, M. 174
 Taylor, D.M. 122, 125, 159, 177
 Taylor, J.C. 146
 Taylor S.E. 151-152, 158, 164, 214

Taylor, W.F. 54
 Teodorescu, R. 51
 Teodorescu, S. 69
 Terwilliger, R.F. 95
 Tesser, A. **101**
 Tetlock, R.E. 186
 Thevenot, J. 83
 Thibaut, J.W. 18, 48, 70, 82, 88, 99, 130, 131, 172
 Thoits, P.A. 155
 Thomas, W.I. 45, 66
 Thurstone, L.L. 53, 55
 Titus, W. 162
 Todorov, T. 201
 Todorova, E. 181
 Tonnies, F. 43
 Topalova, J.R. 210
 Torregrosa, J.R. **210**
 Tougas, F. 196
 Toynbee, A. 28
 Trestieni, I.D. 179
 Trew, K. 210
 Triandis, H.C. 202
 Triplett, N. 17, 18, 25, 38, **119**, 180
 Tucicov-Bogdan, A. 29, 53, 61, 64, 73, 96, 99, 122, 161, 176, 178, 179
 Tudoran, D. 61
 Turluc, N. 208
 Turner, J.C. 90, 116, 160, **161**
 Turner, R.H. 153
 Tversky, A. 130, 136
 Tyler, T.R. 202, 213

T

Țăran, C. 179

U

Unger, R.K. 144, 192, 207
 Ungureanu, M.-R. 208
 Uranovitz, S.W. 140
 Ureche, G. 30

V

Valins, S. 106
 Van Avermart, E. 172
 Van Knippenberg, A. 172
 Van Oudenhoven, J.P. 175
 Vaschide, N. 39

Vasilescu, I.P. 178
 Viet, J. 113
 Vít, A.M. 186
 Vivian, J. 205
 Vlăduț, I. 179
 Vlăduț, M. 176
 Vlăsceanu, L. 165, **194**
 Vlăsceanu, M. 165, 207
 Volpayto, C. 196
 von Neumann, J. 85
 Vorweg, M. 34, 162
 Vurpas, C.I. 39

W

Waitz, Th. 34, 35
 Walker, L. 130
 Waller, W.W. 78
 Wallerstein, I. 15
 Walster (Hatfield), E. 18, 90, 104, 110, 123, 125, 128, 140, 142, 171, 193
 Walster, W.G. 92, 100, 124
 Walters, R.H. 96
 Watson, J.B. 47
 Watzlawick, P. 120, 214
 Weber, M. 110
 Wegener, D.M. 187
 Wegener, D.T. 213
 Weigold, M.F. 186
 Weil, A.M. 76, 77, 79
 Weiner, B. 147
 Weiss, W. 77, 80
 Wentzel, M. 210
 Westley, W. 37
 White, G.L. 152
 White, R.K. 70, 112
 Whyte, W.F. 43
 Wickhan, C. 189
 Wicklund, R.A. 133, 185
 Wiehn, R.E. 208
 Wiemann, J.M. 172
 Wildener, A. 24
 Wilhelmy, R.A. 126
 Wilke, H.A. 95, 172, 186
 Wilkes, L.A. 95
 Wilkins, C. 58
 Willemsen, T.M. 175
 Williams, J.E. 153, 178
 Williams, K.D. 36, 143, 151
 Wills, Th.A. 150, **152**
 Wilson, T.D. 197

Wilson, W. 99
 Winstead, B. 214
 Wolf, S. 150, 170
 Wolfenstein, M. 85
 Wood, W. 139, **152**
 Worchel, S. 137
 Word, C.O. 125
 Wortman, C.B. 135
 Wrightsman, L.S. 120, 195
 Wundt, W.M. 35, 38-39, 44, 52
 Wyer, R.S. 200

X

Xenopol, A.D. 37, 40

Y

Yamagishi, T. 167
 Yarrow, P.R. 58
 Young, K. 37, 53, 54
 Yzerbyt, V. 47, 55, 196, 199

Z

Zajonc, R.B. 17, 48, 101, 105, 108, 119
 Zamfir, C. 65, 100, 118, 124, 146, 176, 179, 194
 Zamfir, E. 20, 139, 146, 173, 207, 213
 Zamfirescu, D. 29
 Zander, A. 43
 Zaraia, M.P. 152, 170, 186, 198, 213
 Zartman, I.W. 86
 Zavalloni, M. 18, 110, 111, 160, 210
 Zbăganu, Gh. 100
 Zderciuc, B. 100
 Zebrowitz, L.A. 180
 Zeigarnik, B. 50
 Zeiss, R. 134
 Ziegler, M. 214
 Zillman, D. 142
 Zimbardo, P.G. 109, 110, 124, 125, 185
 Zlate, C. 154
 Zlate, M. 81, 130, 131, 146, 147, 154, 171, 176, 215
 Znaniecki, F. 45, 66
 Zukier, H. 160

Index de teme

A

Aculturația științifică 8, 15, 188, 196
 Adaptabilitatea 51, 63
 Adaptarea socială 62, 63, 64
 Adolescența 52, 88, 108, 113, 180, 188
 Advertising 183-184
 Afilierea 74, 86-87, 116, 173
 Afinitatea 191
Agape 124, 129
 Aglomerația 116, 122
 Agresivitatea 45, 52, 62-64, 93, 97, 113, 116, 128, 134, 141, 142, 157-158, 163, 171, 174, 177, 180, 188-189, 191-192, 194, 197-198, 207-208; banalizarea - 158; ~ emoțională 116, 191; - instrumentală 116, 191-192; - și mass-media 139, 140-208; ~ sexuală 165, 203
 Agregat social 56, 173
 Algebra cognitivă 152
 Alegerea partenerului 88-89, 129
 Altruismul 77, 146, 157, 162, 166, 170, 179-180, 182-183, 198-199, 205
 Analiza: conținutului 73, 108, 120, 129; - discursului 119, 120, 178, 187, 210, 215; - de scalogramă 68
 Ancheta psihosociologică 60, 67, 68, 74, 79, 130, 144, 147, 156, 164-165, 174, 178, 195
 Anomia 85
 Anxietatea 86-87, 109, 154, 191, 207
 Antisemitismul 75, 81, 89
 Apartenența la sine 108, 119, 144, 153, 157, 165, 168, 181-182, 190, 192, 198, 200, 201, 207, 211, 214
 Apatia în lipsa genului 65
 Asertivitatea 122, 150, 153, 179

Asimilare 22, 36, 72, 96, 118, 194
 Atitudinile: accesibilitatea ~ 152; - și comportamentele 57, 60, 83, 89, 94, 97, 101, 106, 107, 115, 130, 133, 149, 152, 157, 181, 198, 200, 202; funcțiile ~ 110, 172; modelul trifactorial 158; modelul unifactorial 158; - rasiale 50, 57, 62, 68, 151; schimbarea - 18, 24, 34, 67, 73, 77, 80, 83-84, 86, 93-94, 97-98, 101, 104, 107-108, 110, 116, 120, 126, 128, 132, 144-145, 150, 151-152, 159, 162-163, 168, 170, 172, 181-182, 185, 193, 195, 198-199, 202, 213; ~ sociale 45, 50, 53, 57, 60, 66, 75, 82, 86, 89, 106, 120, 123, 124, 182, 191, 211; -sociale ale românilor 50, 66, 177, 195; structura ~ 53-55, 60, 89, 113, 132, 165, 198
 Atracția interpersonală 18, 75, 90, 97, 99, 108, 110, 122, 127-129, 150, 157, 163, 167, 169, 170, 177, 191, 197-198
 Atractivitatea: fizică 18, 100, 104, 118, 119, 123, 137, 182, 195; - și stima de sine 100
 Atribuirea 18, 22, 79, 105-106, 117, 125, 135-136, 140, 146, 166, 173-174, 180, 196, 197, 205, 207; ~ cauzală 82, **118**; - eșecului 117, 147; ~ succesului 157 (*vezi* și teoria atribuirii)
 Autoascunderea 117
 Autocontrolul 130, 182; -ridicat 130; ~ scăzut 130
 Autodezvăluirea 115, 135, 142, 190
 Autoeficacitatea 164

Autojustificarea sinelui 119, 125, 171, 195
 Autoperceperea eului 94, 104, 154, 190, 192
 Autorealizarea profeției 107, 137, 138
 Autostereotipul 121, 161

B

Balanța motivațională 151
 Banca de date 63, 84
 Bătrânețea 171, 187, 198, 209
 Bărfa 68, 186
Bias 109-110, 148, 152, 187, 193, 199; alpha 129; beta 129; cognitiv 213
 Bilingvismul 110, 173
 Bunul samaritean 118, 169

C

Calea 100; -centrală 185; - periferică 185
 Capcanele 125; ~ personale 125, 156; - sociale 125, 156; - temporale 156
 Catastrofele: sociale 23; ~ bruște 85; - progresive 85
 Caracterul național 64, 76, 109
 Categorizarea 118, 140, 145, 212; cadrele sociale ale ~ 141; - încrucișată 145
 Căsătoria 134, **144**
 Cercetarea-acțiune 136, 162
 Cercetarea 15-16, 20, 29, 33, 43-45, 52, 75, 80, 84, 105, 106, 114, 129, 133, 136, 158, 161-162, 172, 174, 176-177, 180, 187-189, 195, 197, 202, 206; - calitativă 45; - cantitativă 56
 Ciclurile vieții 88, 108,
 Chestionarul 60, **115**
 Coeziunea grupului 188

Cognițiile generatoare 150
 Combateră delincvenței 154
 Competența socială 150, 156, 189
 Comportamentul: de ajutorare 154, 170, 180, 205; ~ anti-social 135, 197; ~ deviant 167; - economic 187; ~ pro-social 121, 128, 135, 146, 153, 155, 163, 169, 172, 179, 180, 183, 197-199; - sexual 128, 180, 194, 205; - social 120, 122, 128, 141, 153, 163, 164, 167-169, 180-181, 188, 201, 205
 Comunicarea: în grup 46, 122; - de masă 148, 210; - interculturală 99; ~ interpersonală 90, 119, 171-173, 188, 193, 213; - nonverbală 114, 160, 181, 205; ~ persuasivă 77, 97, 155, 185; - în procesul muncii 98; - socială 98, 115, 168; ~ verbală 32, 114-115, 147, 183
 Complexul lui Oedip 46, 51
 Compliantă 26, 86, 91, 103, 116, 132, 159, 163, 170
 Conflictele: intergrupuri 79, 102-103, 131, 164, 167, 171, 193, 196, 205; - sociale 30, 51, 55, 70, 162
 Conformarea : la norma de grup 36, 59, 83, 107
 Confuzia responsabilității 165
 Constructualitatea 184, 198
 Construcționismul social 49
 Consumul de droguri 188, 199
 Conștiința de sine
 Contagiunea mintală 55
 Contingența comportamentală 99
 Contrast 118, 133
 Controlul eului 126
 Cooperarea 13, 25, 28, 53, 64, 65, 73, 79, 92, 99, 102, 110, 131, 135, 138, 162, 164, 172; - elementară 167; - instrumentală 167
 Cost-beneficiu 88, 174
 Costuri potențiale
 Creativitatea 52, 54, 144, 151, 159, 169-170
 Credibilitatea sursei 91, 151
 Credința într-o lume dreaptă 115, 145-146, 191

Criza : adolescenței 52; - identității 108
 Cultura : democrației 24, 179; ~ libertății 146
 Cuplul marital 78, 144

D

Decizia de grup 98, 120, **162**
 Deindivklualizarea 109, 157
 Densitatea **130**
 Deontologia psihosociologie! **31**
 Deschizătorii 155, 158
 Desegregarea 78
 Determinismul reciproc 88
 Devianța 74, 105, 140, 171, **199**
 Dezvoltarea organizațiilor 80
 Diadele 36, 104, 174, **183**
 Diagnoza organizațiilor 146
 Diferențele psihologice dintre sexe 126, 129, 165, 197
 Diferențiatorul semantic 85
 Difuziunea responsabilității 113, 114, 165
 Dilema prizonierului 85
 Dilemele sociale 138, 148, 156, 167, 186, 202, 204, 206
 Dinamica grupului 8, 108, **151**
 Discuțiile de grup 57, 76
 Discrepanța atitudine-comportament 57
 Discriminarea socială 148, 156, 177, 210

E

Echitatea 26, 89, 92, 133, 144
 Ecuatie personală 61
 Efectul: autocinetic 61, 91; - de catharsis 93; - coacțiunii 48; - primelor informații 143, 145; - publicului 48; - Pygmalion 107, 183; ~ PIP 130; ~ Romeo și Julieta 120; - Steinzor 75; - Zeigamik 50
 Eficiența de sine 206
 Eludarea defensivei 137
 Empatia 155, 183
 Emic/etic 143
 Eșantionare 60
 Eșecul 117, 137, 147, 161
 Etichetarea 31, 140, 183
 Etnocentrismul 55, 75, 112, 121, 188
 Etnopsihologia 66, 143
 Siologia 76, 106, 143, 158, 172
 Etologia umană 76, 104, 113, 123

Euristica 130, 170; - de disponibilitate 130; ~ de reprezentativitate 130; -simțului comun 204
 Experimentul psihosociologic 37, 44, 83, 100, 119, 122
 Expresiile faciale 163

F

Faciesism-ul 156
 Facilitarea socială 48, 109, 119, 167
 Favorizarea *in-group-n\m* 102, 116
 Fericirea 38, 196
 Frânarea socială 17, 36, 143, 151, 154, 169
 Frica 41, 45, 47, 124; - de succes 120
 Fondarea psihologiei sociale 126
 Formarea impresiei 71, 72, 152, 164, 203, 211

G

Gândirea de grup 116-117, 136, 154-155
 Geloza 29-30, 147, 152, 185
 Gender 144, 153, 168, 178, 184, 190, 192, 197, 200-201, 203, 206, 214
 Grupurile: mici 126, 138-139; ~ de muncă 123, 130, 132; ~ primare 130, 132, 136; - secundare 43, 54, 167; - sociale 139-140, 154; - școlare 128

H

Hărțuirea sexuală 173
 Hiperaccesibilitatea informației 187
 Heterostereotipurile 79, 121
Homo europaeus 24, 179
 Homosexualitatea 134, 140, 174, 215

I

Identificarea 29, 46, 56, 86, 91, 121, 128, 160, 186, 192, 207
 Identitatea 166, 171; ~ culturală 79, 87; - etnică 203; - europeană 193, 24; ~ de gen 192; ~ imperfectă 144; - individuală 173, ~ minoritarilor 178; - multiplă 155;

- națională 24, 193, 195 ; ~ psihosocială 160 ; - socială 81, 110, 128, 139-140, 145, 161, 168, 172, 180, 195-196, 199, 207
 Iluziile sociale 72
 Imaginea dușmanului 173
 Imitația 36-37, 39, 97, 136; legile 36, 39
 Individ și societate 26-27, 31, 39, 69, 140, 151, 185
 Individualismul 197, 201
 Influența: informațională 82, 91 ; - mediului ambiant 148 ; - minorității 134, 140, 166, 172, 208 ; - normativă 82 ; - socială 8, 17-18, 33, 38, 48, 69, 82, 104, 128, 143, 150, 163, 168, 170, 172-173, 178, 192, 201, 205, 207
 Ingineria socială 68
In-group 81, 102-103, 116, 128, 151, 159, 192
 Instinctele 28, 41-42
 Intenția comportamentală 149
 Interacțiunea: directă 136; - maritală 145 ; - socială 54, 64, 88, 150, 111, 128
 Intercunoașterea 129, 169
 Interdisciplinaritatea 7, 14
 Interferența comportamentală 140
 Internaționalizarea psihosociologiei 16, 176, 205
 Interviu 87, 119
 Invizibilitatea socială 165
 Ipoteza: caracterului insolit al recompensei 132; -contactului intergrupuri 103, 109, 135, 173; empatie-altruism 182-183; iraționalitatea colectivă 202 ; ~ similaritate-atracție 117
 Iubirea: camaraderie 124, 129, 140, 167; pasiune 124, 129, 140, 167; - romantică 98, 167, 208, 214; stiluri de - 190
 începuturile psihosociologici 18, 172
 înclinațiile ego-totalitariste 148
 învățarea socială 30, 34, 57, 65-66, 95, 97, 136, 141, 144, 145, 147
 învinovățirea victimei 115

J

Jocul comunicării 188
 Justiția socială 213

L

Leadership-ul 68, 92, 97, 130, 144, 164, 174, 205
 Latitudinea : de acceptare 86 ; - de respingere 86
 Locul controlului 104, 134, 155, 195
 Luarea deciziei 82, 117, 131, 137-138, 154, 186-187

M

Machiavelismul 28-29, 113
 Managementul impresiei 149, 163, 166, 186, 205
 Manipularea comportamentală 138, 142, 177-178, 195
 Masculinitatea, feminitatea 52, 126, 127, 170, 192, 200, 207, 214
 Măhnirea profundă 190-191
 Memoria socială 24, 40, 49-50, 54, 174, 189, 195, 200-201, 207; - familială 195 ; legile 49-50 ; ~ transactivă 190
 Mentalitatea prelogică 130, 198
 Metacomunicarea 119-120
 Metode de cercetare 19, 33, 98, 106, 129, 136, 149, 161, 163, 165, 189, 197-198
 Minciuna 30, 162, 184, 211; detectarea - 162, 184
 Minoritățile active 134, 143, 144, 162
 Modelul: componentele emoției 98, 115; ~ dramaturgie 106, 111-112; - euristic-sistematic 170, 193; -preocupării 187; ~ tridimensional 141
 Multiculturalismul 16, 24, 176, 191, 209, 212
 Motivația : de autorealizare 138 ; ~ de putere 155
 Mulțimile: starea de ~ 37, 69, 109, 157

N

Naturalizarea 105
 Neajutorarea învățată 133, 138
 Negocierea 29, 133, 137, 145

Norma reciprocității 89, 118, 133, 146, 186
 Noul context social 24

O

Obediența 11, 97, 116, 125, 127, 140, 159, 175, 205
 Obezitatea 109, 155
 Opinia publică 26, 28, 34, 47, 54, 59-64, 72, 74, 84-85, 91, 94-95, 98, 130, 139, 149, 189, 190, 211, 213
 Orientările în psihosociologie: cognitiviste 22, 45-47, 54, 71, 118, 176, 178, 190, 200, 222; - culturale 51 ; - gestaltiste 71; - interacționiste 90 ; - marxiste 16, 94, 96, 101 ; - psihanalitice 46, 109
Out-group 89, 110, 116, 137, 145, 151, 175, 192, 208

P

Panica 44-45, 65
 Paradigma: grupurilor minimale 116; - imaginii în oglindă 90; ~ simplei expunerii 108
 Paradoxul gelosului 147
 Percepția 19, 22, 31, 69-70, 72, 82, 86, 95, 97, 99-100, **115**, 117, 124, 126, 128, 131, 138, **142**, 153, 160, 166, 170-171, 177, 180, 184, 188-189, 192, 193, 196-200, 202-203, 207; ~ persoanei 18, 72, 91, 97, 116, 160, 163-164, 177, 180, 200, 204
 Personalitatea : autoritaristă 75 ; ~ de bază 64 ; ~ modală 64, 108-109; - și societatea 50, 195, 212
 Persuasiunea 18, 26, 61, 73, 97-98, 104, 119, 125, 144, 151, 157, 161, 166, 170-171, 177, 181, 189, 193, 199, 205, 207
 Pluralismul 8, 15, 18-19, 177
 Polarizarea psihosociologiei 22
 Predicția comportamentelor 115, 127, 130, 132-133, 148-149, 166, 202
 Preferința interpersonală 127
 Prejudecățile: rasiale 57, 62, 78, 86, 205 ; ~ sociale 29, 33
 Presiunea pentru uniformitate 75
 Presiunea socială 83, 133

Prezentarea sinelui 185
 Prietenia 26-27, 32, 134, 187, 191, 215
Priming-ul 158
 Principiul: interesul scăzut 78
 Probleme sociale 18, 45, 73, 134, 160, 203, 206
 Procesarea: euristică 193; - sistematică 193
 Procesare: automată 176; ~ cognitivă 175; - controlată 175
 Profețiile 82-83, 137-138
 Propaganda 54, 119, 124-125, 148, 154, 161, 171, 184, 187, 189
 Prototipicalitatea 118, 123, 141, 182
 Proxemica 87
 Proximitatea funcțională 75
 Psihologia comunității 136, 189; ~ ecologică 107; - environmentală 107, 140, 170, 203, 204; - judiciară 84, 121, 184, 215; ~ martorului 57; - maseilor 156-157, 172; - modulară 206; ~ personalității 30, 62, 67-68, 124; - popoarelor 32-34, 38, 51, 139; - popoului român 33-34, 37, 39-41, 51, 63, 67, 177; - religiei 53; - transculturală 16, 185, 188, 204; - școlară 39, 140
 Psihosociologia (Psihologia socială) 49; apariția - 20, 34, 46, 116, 128-129, 133, 203, 205, 210-211; aplicațiile - 82, 120, 128, 150, 157, 170, 172, 193, 195, 198, 213-214; - cognitivă 54, 71, 118, 182, 213; cursuri universitare 20, 53, 55, 64, 69, 72-73, 99, 121, 126, 138, 168, 213; definiția - 14, 23, 27, 38, 48, 64, 139, 159, 163, 167-168, 170, 182, 197, 204; dicționar de - 16, 29, 35, 113, 139, 149, 194, 204; dimensiunea transculturală - 16; domeniul - 14-15, 20, 23, 28, 44, 59, 88, 126, 150, 163, 171, 180, 194, 204; - experimentală 8, 16, 21, 24, 44, 47-48, 54, 57, 62, 73, 77, 98, 100-101, 105, 108, 115, 116, 118-120, 127, 132, 134, 139, 152, 160, 179, 193, 209,

213; - industrială 15, 54, 65, 96, 111, 123, 130, 132; istoria - 17, 20, 25, 35, 162, 172, 182, 199, 206, 211; - judicioasă 184; - mahalalei 72; ~ mediului construit 106; - organizațiilor 111, 130, 132, 146, 163, 209; - organizării 65, 111, 118, 124, 130, 161
 Publicitatea 13, 86, 156, 181, 184
 Puterea socială 87, 97, 109, 134

R

Rasismul 50, 81, 160, 192; - modern 138; - simbolic 151, 205
 Reactanța 102, 140, 151
 Recompensarea 29, 65-66, 75, 87, 89, 92, 94, 100, 110, 141, 154
 Reducerea: conflictelor 92, 105; ~ disonanței cognitive 94, 107; - motivației intrinseci 141; - persuasiunii 144; - tensiunilor internaționale 94
 Regula reciprocității 110; - simpatiei 110
 Relațiile : comunitare 190; - ierarhice 291; - individ-societate 26-27, 31, 38-39, 140, 151-152, 180, 185; - interetnice 108-109, 121, 195-196, 207; - intergrupuri 47, 97, 102, 110, 159, 176, 196, 205, 208 *vezi și* conflictul intergrupuri; - interpersonale 18, 27, 30-33, 42, 48, 54, 56, 62, 86, 95, 99, 101, 103, 111, 113, 114, 116, 122-123, 125-126, 130, 135, 139, 142, 149, 155, 159, 185, 187, 190, 211; - intime 125, 142, 159, 167, 177, 185, 191, 193-194; - umane 54, 78, 196, 198, 214
 Reprezentările 99, 113, 160, 178, 197, 202; - intergrupale 107; - sociale 46, 90-91, 107, 160, 164-165, 168, 173-174, 178, 193, 195, 200, 207-208, 212
 Reputația socială 179, 196
 Rezolvarea conflictelor 97, 123, 137, 162, 196
 Rețelele de comunicare 78, 122
 Riturile de inițiere 28

Rolurile sociale 51-52, 57, 70, 77, 83, 97, 112, 124, 126, 155, 164, 166, 168, 170, 183, 207, 222
 Rol-statusurile sociale 22, 30, 34, 52, 62, 70, 110

S

Scala distanței sociale 50, 88, 195
 Scalele de atitudine 53, 55, 68, 75, 140; - Guttman 68; ~ Likert 55, 146; - Thurstone 53, 66
 Schema lui Lasswell 73
 Schemele 134, 147, 181; - min-tale 134; ~ pragmatice 163, 174
 Schimbarea atitudinilor 18, 24, 34, 67, 73, 77, 80, 83, 86, 93-94, 97, 101, 104, 107-108, 110, 113, 126, 132, 144-145, 151, 159, 162, 168, 170, 172, 177, 181-182, 185, 191, 193, 195, 199, 213
 Schimbul social 18, 88, 132, 133, 144, 174
 Scopurile supraordonate 92, 102
 Se/-ul (Șinele) 42, 57, 97, 123, 136, 160, 162, 168, 177, 185, 195, 205; ~ detestat 174; - occidental 162, 182; ~ oriental 162, 182
 Semnale proxemice 87
 Sentimentul comunitar 183
 Sexismul 81, 192, 205
 Sinceritatea 29, 32, 122, 162, 211
 Șinele afectiv 181
 Situații sociale standard 150
 Soartă comună 110, 183
 Sociabilitatea 155
 Socializarea 22, 28, 42, 64, 95, 97, 123, 127, 144, 153, 164, 170, 200, 202-203
 Sociocentrismul 99-100, 110, 117, 121; - patriotic 77, 79
 Sociometria 56-57, 62, 89, 105
 Sondarea opiniei publice 59-60, 62-63, 84, 94, 130
 Spațiul: construit estetic 83; ~ personal 104, 110-111, 141, 157; ~ social 157; ~ socio-fug 115; ~ socioped 115
 Spirala tăcerii 149

Statusul 62, 66, 71, 81, 83, 97, 126, 129, 144, 199; -economic 65; ~ social 31, 70, 77, 82, 88, 94, 104, 116-117, 130, 133-134, 145, 150, 161, 186, 195

Stereotipurile 47, 73, 75, 77, 79, 96, 109, 117, 119, 152, 153, 171, 175, 182, 192, 195, 196, 199-200, 202-204, 210; ~ etnice 55, 76-77, 79, 161; ~ gender 153, 178, 192; ~ inacurate (incorecte) 199; ~ naționale 171; - și procesarea informațiilor 109, 175; - rasiale 76-77

Stigmatizarea socială 158

Stilurile : apreciative 148; ~ atribuționale 133; ~ de conducere 65, 178; -explicative 166

Stima de sine 100, 108, 148, 152, 161, 168, 174, 188, 198

Stimuli supraîncărcați 112

Strategiile identitare 177

Stresul urban 120

Sufletul: colectiv 39; - individual 39, 69; - național 40, 41, 51

Suportul social 161, 184, 189

T

Tehnicile psihosociologice : de animație 68; ~ feedback-ului 106; - inoculării 98, 111; - momelii 142; ~ piciorul în ușa 103, 142, 145; - ușa în față 132-133, 142

Teoriile psihosociologice: acțiunii gândite 149; - alegerii raționale 176; - anticipării acțiunii 110; - atribuirii 166, 172, 183; - autopercepției 104, 106, 120; - caracterului insolit al situației 94; - categorizării 117-118; - celor cinci stadii 159; - ciclurilor vieții 88; - comparării sociale 18, 80, 123; - comportamentului social 75; - comunicării sociale 80; - conduitei sociale elementare 92; - conflictelor reale 102-103, 161; - contiguității 97; - curbei în J III; - densitate-intensitate 130; - dezvoltării psihologice diferențiate 184; - dinamică a personalității 70; - disonanței cognitive 18, 83-84, 88, 93, 96, 101, 107, 126, 132, 207, 209; - distinctivității optime 194; ~ distragere-conflict 167; - echilibrului 86; - echității 92, 100, 131; - elaborării conflictului 192, 193; - eului personal 42-43, 57; ~ frustrarea-agresivitate 63-64; - impactului social 150; - învățării sociale 136, 147; - judecății sociale 93; - justiției procedurale 130, 131; - nodului central 200; ~ orientării sexuale 206; ~ penetrării sociale 125; ~ prăgurilor justificării angajării 94; - reactanței psihice 151; - schimbului social 88; -

simetriei 90; - model triangular al iubirii 167; - iluzia vârfului negru al puterii 112

Terapia maritală 144

Teritoriul: primar 131; -public 131; - secundar 131

Testul: cine ești tu? 81, 108; - de interacțiune socială 150; - sociometric 56, 86, 105; - de valori 105

Tradițiile psihosociologiei 17, 27, 29; - americană 11, 17, 19; - europeană 11, 17, 19, 61

Trăsăturile 79, 99, 104, 127, 152, 106, 164, 180, 214; - centrale 71

U

Unitatea mintală 23, 37

V

Valorile sociale 22, 96, 105, 156, 195, 202

Victimizarea 81, 120

Violența 93, 121, 134, 138, 158, 160, 170, 199, 208, 211, 215; ~ colectivă 65-66; - de grup 135; -sexuală 158, 170, 173; ~ și televiziunea 101, 122, 138-139, 208

Viitorul psihosociologic 17, 25

Violul 170 *vezi și* violența sexuală

Z

Zonele Hali 104

Zoon politikon 27

Zvonurile 68-69, 72-73, 79, 102, 171, 201; ~ legile 36, 39, 49, 72

Collegium. Psihologie

au apărut:

Adrian Neculau (coord.) - *Psihologie socială. Aspecte contemporane*

Andrei Cosmovici - *Psihologie generală*

W. Doise, J.-C. Deschamps, G. Mugny - *Psihologie socială experimentală*

Adrian Neculau, Gilles Ferreol (coord.) - *Minoritari, marginali, excluși*

Constantin Cucoș - *Minciună, contrafacere, simulare. O abordare psihopedagogică*

Mielu Zlate (coord.) - *Psihologia vieții cotidiene*

R.Y. Bourhis, J.-P. Leyens (coord.) - *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*

Serge Moscovici - *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*

Adrian Neculau (coord.) - *Câmpul universitar și actorii săi*

Adrian Neculau (coord.) - *Psihologia câmpului social. Reprezentările sociale*

J. Barus-Michel, F. Giust-Desprairies, Luc Ridel - *Crize. Abordare psihosocială clinică*

Andrei Cosmovici, Luminița Iacob (coord.) - *Psihologie școlară*

Șerban Ionescu - *Paisprezece abordări în psihopatologie*

Serge Moscovici (coord.) - *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*

Willem Doise, Gabriel Mugny - *Psihologie socială și dezvoltare cognitivă*

Ana Stoica-Constantin, Adrian Neculau (coord.) - *Psihosociologia rezolvării conflictului*

Andre Sirota - *Conduite perverse în grup*

Adrian Neculau, G. Ferreol (coord.) - *Psihosociologia schimbării*

Mircea Miclea - *Psihologie cognitivă. Modele teoretico-experimentale*

Mielu Zlate - *Psihologia mecanismelor cognitive*

Gilles Ferreol (coord.) - *Identitatea, cetățenia și legăturile sociale*

Mielu Zlate - *Introducere în psihologie*

Ion Dafinoiu - *Elemente de psihoterapie integrativă*

Eva Drozda-Senkowska - *Psihologia socială experimentală*

Psihologie

Septimiu Chelcea

UN SECOL DE CERCETĂRI PSIHOSOCIOLOGICE

Septimiu Chelcea, profesor la Universitatea din București, asemenea colegului și prietenului său, Adrian Neculau, profesor la Universitatea din Iași, este, cu siguranță, unul dintre numele mari ale psihologiei sociale românești. Lucrarea oferă numeroase oportunități tuturor celor care doresc să dobândească puncte de reper solide - atât istorice, cât și conceptuale - asupra acestei discipline, a domeniilor, subdiviziunilor sau metodelor sale de investigație.

Tradițiile americane și europene fac, în mod deosebit, obiectul unui examen detaliat - mai ales prin optica triangulării - al atitudinilor și scalelor de valori, relațiilor interpersonale și conflictelor de grup, opiniei publice și comunicării, reprezentărilor și identității sociale.

Periodizarea folosită de autor prezintă „fondatorii”: din Franța (Max Ringelmann, Gabriel Tarde sau Gustave Le Bon), din partea cealaltă a Atlanticului (Norman Triplett, Charles Cooley sau Floyd Allport), din Germania (Wilhelm Wundt) sau din Marea Britanie (William McDougall). Prezentarea continuă apoi cu „clasicii”, precum Jacob Levy Moreno, Kurt Lewin sau Leon Festinger, cei care consolidează tehnicile experimentale. „Modernii”, precum Serge Moscovici, Muzafer Sherif sau Henri Tajfel, „preiau ștafeta” la începutul anilor '60, explorând teme noi și avansând reflecția teoretică. Epoca actuală este cea a specializării; astfel, sunt puse în valoare dimensiunile cognitive (Rodolphe Ghiglione), transculturale (John Berry), conflictuale (Gabriel Mugny), procedurale (James Coleman sau Willem Doise).

Iată o contribuție, în ansamblu, plină de învățămintă, de bună factură și care ar trebui într-un viitor apropiat tradusă în limba franceză.

Prof. Gilles Ferreol
Universitatea din Poitiers (Franța)

Editura POLIROM
www.polirom.ro